

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський державний аграрний університет**

**Ю. М. ТЮТЮННИК
Л. О. ДОРОГАНЬ-ПИСАРЕНКО
С. В. ТЮТЮННИК**

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ

Навчальний посібник

ПОЛТАВА 2024

УДК 303.721:658.15(075.8)
T98

Авторський колектив:

Ю. М. Тютюнник, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ПДАУ (теми 1, 2, 3, 4, 5, 7, список рекомендованої літератури);

Л. О. Дорогань-Писаренко, кандидат економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ПДАУ (передмова, тема 9, додатки);

С. В. Тютюнник, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і оподаткування ПДАУ (теми 6, 8).

Рецензенти:

Ю. П. Макаренко, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;

В. К. Рудик, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та електронних платіжних систем Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»;

В. В. Писаренко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Полтавського державного аграрного університету.

Рекомендовано Вченою радою Полтавського державного аграрного університету як навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальностей 071 Облік і оподаткування, 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок (протокол № 1 від 24.09.2024 р.)

Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В.
Фінансовий аналіз підприємств : навч. посіб. [Електронне видання]. Полтава : ПДАУ, 2024. 350 с.

ISBN 978-617-8231-74-3

Навчальний посібник містить викладення сучасних питань фінансового аналізу підприємств. Структурно кожна тема включає теоретичний матеріал, приклади практичних розрахунків та висновків, запитання для перевірки знань і тести, що забезпечує системне формування теоретико-методичних знань та прикладних навичок проведення фінансового аналізу.

Призначено для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальностями 071 Облік і оподаткування, 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. Навчальний посібник може бути корисним також для керівників підприємств, бухгалтерів, фінансистів, менеджерів, аудиторів, працівників банківських установ, податкової та статистичної служб, органів державного управління.

УДК 303.721:658.15(075.8)

ISBN 978-617-8231-74-3

© Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В.
© ПДАУ, 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	6
Тема 1. Теоретичні основи фінансового аналізу підприємств.....	8
1.1. Предмет і завдання фінансового аналізу.....	8
1.2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу.....	10
1.3. Види фінансового аналізу.....	18
1.4. Метод фінансового аналізу.....	23
1.5. Сутність і напрями аналізу фінансового стану підприємств.....	26
<i>Запитання для перевірки знань.....</i>	<i>29</i>
<i>Тести.....</i>	<i>31</i>
Тема 2. Аналіз майна підприємств.....	37
2.1. Економічна сутність і склад активів балансу підприємства.....	37
2.2. Актив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний і вертикальний аналіз.....	40
2.3. Аналіз необоротних активів.....	50
2.4. Аналіз оборотних активів та їхньої оборотності.....	58
2.5. Аналіз запасів підприємства.....	67
2.6. Аналіз дебіторської заборгованості.....	71
<i>Запитання для перевірки знань.....</i>	<i>77</i>
<i>Тести.....</i>	<i>79</i>
Тема 3. Аналіз джерел формування капіталу підприємств.....	88
3.1. Економічна сутність і склад пасивів балансу підприємства.....	88
3.2. Пасив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний та вертикальний аналіз.....	90
3.3. Аналіз власного капіталу підприємств.....	99
3.4. Аналіз зобов'язань і забезпечень.....	102
3.5. Аналіз поточної кредиторської заборгованості.....	105
<i>Запитання для перевірки знань.....</i>	<i>112</i>
<i>Тести.....</i>	<i>113</i>
Тема 4. Аналіз фінансової стійкості підприємств.....	118
4.1. Сутність фінансової стійкості підприємств та напрями її аналізу.....	118
4.2. Система відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємств.....	120
4.3. Визначення типу фінансової стійкості підприємств.....	132
4.4. Методика розрахунку і факторного аналізу показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості.....	137

<i>Запитання для перевірки знань</i>	142
<i>Тести</i>	143
Тема 5. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємств	150
5.1. Економічний зміст категорій «ліквідність» та «платоспроможність».....	150
5.2. Послідовність аналізу ліквідності балансу.....	153
5.3. Система відносних показників оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємств.....	158
5.4. Оперативний аналіз платоспроможності.....	163
<i>Запитання для перевірки знань</i>	166
<i>Тести</i>	167
Тема 6. Аналіз грошових потоків	172
6.1. Сутність та класифікація грошових потоків.....	172
6.2. Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.....	174
6.3. Напрями аналізу та система показників оцінювання грошових потоків.....	184
<i>Запитання для перевірки знань</i>	197
<i>Тести</i>	198
Тема 7. Аналіз фінансових результатів та рентабельності діяльності підприємств	204
7.1. Економічний зміст і види доходів, витрат та фінансових результатів.....	204
7.2. Факторний аналіз формування показників фінансових результатів.....	220
7.3. Економічний зміст та методика розрахунку показників рентабельності.....	232
7.4. Факторний аналіз показників рентабельності.....	239
<i>Запитання для перевірки знань</i>	249
<i>Тести</i>	251
Тема 8. Аналіз кредитоспроможності підприємств	257
8.1. Сутність кредитоспроможності та методичне забезпечення її оцінювання.....	257
8.2. Послідовність оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи.....	261
8.3. Загальні підходи та принципи визначення кредитного ризику за активами.....	278
<i>Запитання для перевірки знань</i>	283
<i>Тести</i>	283

Тема 9. Аналіз ймовірності банкрутства підприємств.....	289
9.1. Поняття, види та причини банкрутства підприємств.....	289
9.2. Визначення ознак поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємств.....	292
9.3. Оцінювання задовільності структури балансу та перспектив втрати (відновлення) платоспроможності підприємств.....	295
9.4. Моделі діагностики ймовірності банкрутства підприємств та інтерпретація її результатів.....	299
<i>Запитання для перевірки знань</i>	306
<i>Тести</i>	307
 Список рекомендованої літератури.....	 313
Додатки.....	322

ПЕРЕДМОВА

Фінансовий аналіз підприємств є однією з найважливіших функцій системи управління, адже він дає можливість визначати фінансову конкурентоспроможність суб'єктів підприємництва, здійснювати контроль за їхнім майновим станом, фінансовою стійкістю, ліквідністю, платоспроможністю, ефективністю діяльності, розробляти заходи щодо запобігання банкрутству. Суб'єкти ринкового економічного середовища використовують методики фінансового аналізу для прийняття рішень, що спрямовані на оптимізацію відповідних інтересів. Завдяки комплексному фінансовому аналізу з'являється можливість зменшити невизначеність та ризик, які притаманні процесам обґрунтування та прийняття управлінських рішень.

Мета навчального посібника – формування теоретичних знань та набуття практичних навичок із методики проведення фінансового аналізу підприємств під час вивчення здобувачами вищої освіти ступеня бакалавр обов'язкової навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз підприємств».

Перелік тем та зміст питань відповідають Програмі предметного тесту з обліку та фінансів єдиного фахового вступного випробування, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 11 лютого 2022 р. № 154. Це допоможе випускникам бакалаврату належним чином підготуватися до ЄФВВ при вступі у магістратуру.

Кожна тема навчального посібника включає такі структурні елементи: теоретичний матеріал; приклади практичних розрахунків та висновків; запитання для перевірки знань; тести.

Зміст наведеного матеріалу дає змогу вивчити теоретичні основи фінансового аналізу; набути практичні навички аналізу майна та джерел формування капіталу, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, грошових потоків, кредитоспроможності, фінансових результатів та рентабельності діяльності, а також ймовірності банкрутства підприємств; виявити напрями підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності та поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання.

Під час викладення методик та обґрунтування системи показників ураховувалися, з одного боку, необхідність комплексного оцінювання фінансового стану підприємств, а з іншого – орієнтація на використання насамперед інформації публічної фінансової звітності. Аналітичні таблиці та методика розрахунку показників наведені за формами фінансової звітності, складеними відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Досить значна увага приділена визначенню впливу факторів на зміну результативних фінансово-економічних показників. За прикладами практичних розрахунків сформульовані відповідні висновки, використання яких забезпечує розроблення конкретних заходів, спрямованих на покращення характеристик фінансового стану підприємств.

Поліпшенню засвоєння матеріалу мають сприяти запитання для пе-

ревірки знань, тести та рекомендована література, де переважну частку становлять наукові публікації авторів навчального посібника.

Зміст навчального посібника узагальнює багаторічний досвід викладання навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз» на факультеті обліку та фінансів Полтавського державного аграрного університету для здобувачів вищої освіти спеціальностей 071 Облік і оподаткування, 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок.

Автори висловлюють щиру подяку рецензентам (д.е.н., професору Макаренко Ю. П., д.е.н., професору Рудіку В. К., д.е.н., професору Писаренку В. В.) за рецензування рукопису навчального посібника, висловлені ними зауваження та поради.

ТЕМА 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВ

- 1.1. Предмет і завдання фінансового аналізу
- 1.2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу
- 1.3. Види фінансового аналізу
- 1.4. Метод фінансового аналізу
- 1.5. Сутність і напрями аналізу фінансового стану підприємств

1.1. Предмет і завдання фінансового аналізу

Аналіз (від грец. *analysis*: розкладання) – це метод наукового дослідження, який полягає в уявному або реальному розкладанні цілого на частини та виділенні його окремих сторін, властивостей, зв'язків.

Фінансовий аналіз є важливою складовою загальносистемного економічного аналізу діяльності підприємств (рис. 1.1).

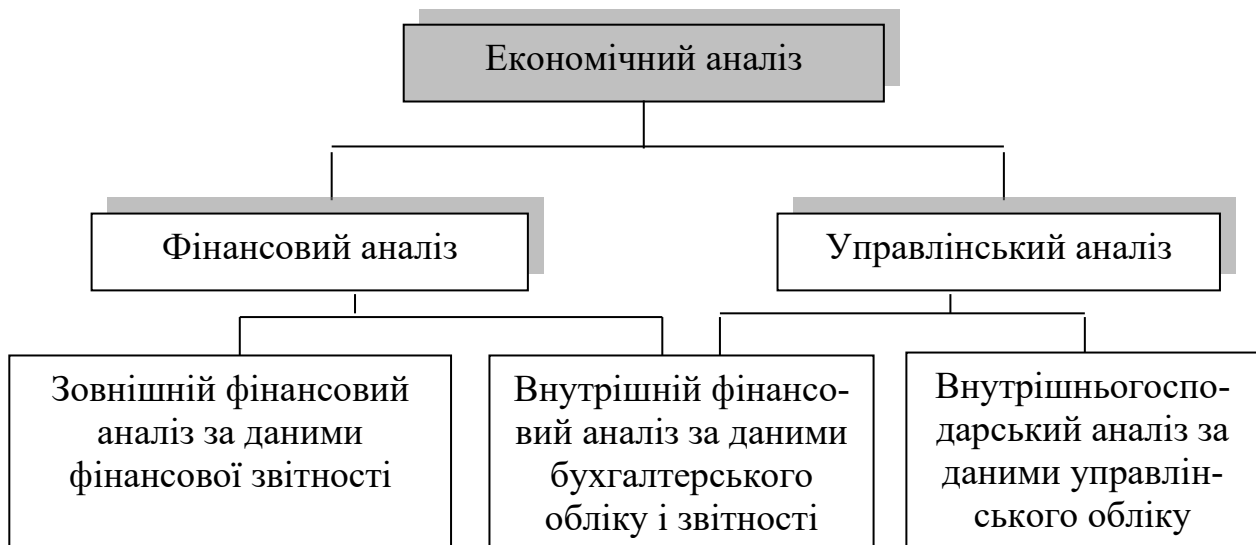

Рис. 1.1. Місце фінансового аналізу в загальносистемному економічному аналізі

У системі «фінансовий аналіз – управлінський аналіз» під *фінансовим аналізом* розуміють зовнішній і внутрішній аналіз фінансового стану, фінансових результатів та рентабельності діяльності підприємства, його фінансових ресурсів та фінансових відносин (переважно за інформацією фінансового обліку), а під *управлінським аналізом* – внутрішньогосподарський аналіз матеріальних і трудових ресурсів, ефективності їхнього використання, аналіз результатів виробництва та реалізації продукції, витрат, собівартості тощо (переважно за інформацією управлінського обліку).

Основними ідентифікаційними ознаками навчальної дисципліни, що відмежовують її від інших напрямів наукових знань, є предмет і метод. *Предмет* – це те, що вивчається у межах конкретної науки, *метод* – те, як, за допомогою якого інструментарію пізнається цей предмет.

Предмет фінансового аналізу – це фінансові ресурси, джерела їх формування, фінансові відносини, фінансовий стан, результати та ефективність діяльності підприємства.

Сутність фінансового аналізу характеризується такими складовими:

- це *функція управління*, завдяки якій оцінюється фінансова конкурентоспроможність підприємства;
- це *інформаційна система*, що виконує функції накопичення, опрацювання, трансформації та використання фінансової інформації з метою забезпечення життєдіяльності підприємства;
- це *метод дослідження*, а саме оцінювання та прогнозування фінансового стану, виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства за допомогою раціональної фінансової політики.

Об'єктами фінансового аналізу можуть бути підприємство у цілому, види його діяльності та окремі фінансові операції. **Суб'єкти фінансового аналізу** – це внутрішні та зовнішні фінансові аналітики, які зацікавлені у стійкому фінансовому стані та ефективній діяльності підприємства: управлінський персонал, акціонери, банки, страхові та інвестиційні компанії, контролюючі органи (податкові, статистичні та інші).

Зміст фінансового аналізу підприємства визначається комплексною метою і завданнями. **Комплексна мета фінансового аналізу** – це формування знань про об'єкт аналізу на базі системи фінансових показників, тобто одержання необхідної кількості інформативних параметрів, які дають об'єктивну характеристику фінансового стану та результатів діяльності підприємства.

Досягнення цієї мети передбачає послідовне розв'язання взаємопов'язаних **завдань фінансового аналізу**, основними з яких є:

- всебічне оцінювання фінансового стану підприємства за напрямками: майновий стан, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність, грошові потоки, фінансові результати та рентабельність діяльності, кредитоспроможність, ймовірність банкрутства та іншими;
- дослідження показників фінансового стану підприємства у динаміці; виявлення основних факторів, які спричинили відповідні зміни; прогнозування основних тенденцій у фінансовому стані;
- перевірка дотримання підприємством бюджетної, розрахункової та кредитної дисципліни, а також використання коштів за цільовим призначенням;
- своєчасне виявлення «вузьких місць» у фінансово-господарській діяльності; визначення резервів поліпшення фінансового стану та підвищення ефективності функціонування підприємства;
- інформаційне забезпечення процесів обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансових відносин підприємства.

Таким чином, фінансовий аналіз відіграє важливу роль у поточній та перспективній діяльності підприємства, адже він дає змогу:

- об'єктивно оцінювати ефективність використання фінансових ресурсів;
- забезпечувати прозорість фінансового стану підприємства для власників, інвесторів, кредиторів;
- виявляти резерви та своєчасно вживати заходи, спрямовані на поліпшення фінансового стану підприємства;
- оптимізувати структуру капіталу та забезпечити належний рівень фінансової стійкості підприємства;
- поліпшити інвестиційну привабливість підприємства, посилити використання ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів.

1.2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Результативність фінансового аналізу залежить від повноти виконання таких умов:

- володіння методикою оцінювання фінансового стану та ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства;
- достатність та якість відповідного інформаційного забезпечення;
- наявність кваліфікованих аналітиків, які здатні на практиці реалізувати існуючі методики.

Інформація (від лат. *Information*: пояснення, викладення, повідомлення) – це сукупність корисних упорядкованих відомостей про процеси та явища зовнішнього світу, що є об'єктом збирання, реєстрації, зберігання, передавання та перетворення.

Володіння повною, достовірною, актуальною та оперативною інформацією забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень. При цьому розрізняють два поняття:

- *дані* (у розумінні *вхідної інформації*), що отримують у результаті фіксації тим чи іншим способом змін у фінансово-господарських явищах і процесах;
- *інформація* (у розумінні *результативної інформації*), що накопичується шляхом відповідного оброблення вихідних даних.

Інформаційна база фінансового аналізу формується з урахуванням основних **вимог до інформації**, що використовується в аналітичних дослідженнях:

1. *Аналітичність* – інформація має відповідати потребам аналізу, тобто забезпечувати надходження даних саме про ті напрями діяльності та з тим рівнем деталізації, що є необхідним для всебічного вивчення фінансово-економічних явищ і процесів.

2. *Об'єктивність (достовірність)* – інформація має відповідати дійсності, відображати реальний стан економіки підприємства.

3. *Оперативність (своєчасність)* – потрібна для проведення аналізу інформація має надходити до аналітика якомога швидше, що забезпечить можливість своєчасного реагування на перебіг фінансово-економічних процесів та їхні результати.

4. *Раціональність* – передбачає, з одного боку, відсутність зайвих даних, а з іншого – їхню повноту, достатність та різнобічність.

5. *Зіставність (порівнюваність)* – забезпечує зацікавленим користувачам можливість порівняти інформацію у часі та просторі.

6. *Єдність* – дані можуть надходити з різних джерел, тому необхідно усунути можливу їхню відмінність, а також дублювання джерел інформації.

7. *Нейтральність* – передбачає відсутність в інформації суб'єктивних оцінок, адже вона не повинна надаватися вибірково з метою впливу на рішення користувачів.

8. *Ефективність* – система інформації має передбачати мінімум витрат на її збирання, зберігання та використання, одночасно забезпечуючи усі потреби аналізу й управління.

Також слід забезпечити дотримання таких вимог, як формування інформації за єдиними ознаками, можливість групування та комп'ютерного оброблення, доступність для сприйняття, охайність та привабливість відображення.

Інформаційне забезпечення – це динамічна система інформації та способів її опрацювання, що дає змогу вивчити реальний стан об'єкта дослідження з метою обґрунтування управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення фінансового аналізу спрямоване на фіксування у документах даних, збирання, передавання, оброблення, зберігання та трансформацію інформації про операційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства, його фінансовий стан.

Для фінансового аналізу використовують різноманітні *джерела інформації*, вибір яких залежить від періоду дослідження, мети і завдань аналізу, його методичного забезпечення. Джерела даних, які залучаються для проведення фінансового аналізу, поділяються на нормативно-планові, облікові та позаоблікові.

До *нормативно-планових джерел* належать усі види планів і прогнозів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні, бізнес-плани, плани-графіки, платіжні календарі), а також нормативні матеріали, кошториси і т. ін.

Джерела інформації облікового характеру – це документи бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, усі види звітності, а також первинна облікова документація.

Позаоблікові джерела інформації – це документи, що регулюють фінансово-господарську діяльність, а також дані, що характеризують зовнішнє середовище функціонування підприємства. До них належать:

1) офіційні документи, якими підприємство зобов'язане користуватися у своїй діяльності: закони України, укази Президента, постанови Ка-

бінету Міністрів; накази міністерств та інших органів державної виконавчої влади; накази і розпорядження керівника підприємства, рішення зборів акціонерів і т. ін.;

2) матеріали, акти та висновки внутрішнього і зовнішнього аудиту, внутрішньо- та позавідомчих ревізій, перевірок податкової служби тощо;

3) господарсько-правові документи: договори, угоди, судові рішення, реклаमाції;

4) науково-технічна інформація: технічна та технологічна документація, звіти за результатами науково-дослідної роботи і т. ін.;

5) інформація про ділових партнерів підприємства – постачальників і покупців: дані про постачальників необхідні для прогнозування їхньої надійності та цінової політики, відомості про покупців – для розуміння їхньої поточної та довгострокової платоспроможності;

6) інформація про конкурентів на ринку, яку взято з різноманітних джерел: Інтернету, телебачення, періодичних видань, інформаційних бюлетенів тощо;

7) інформація про стан ринків матеріальних ресурсів (обсяги ринків, рівень і динаміка цін на окремі види ресурсів), ринків капіталу (ставки рефінансування, офіційні курси іноземних валют, ставки банків за кредитами та депозитами), фондових ринків (ціни на цінні папери, обсяги і ціни угод із фондових інструментів, зведений індекс динаміки цін на фондовому ринку);

8) дані Державної служби статистики про рівень та динаміку макроекономічних показників країни (валовий внутрішній продукт, обсяги промислового виробництва, сальдо експорту-імпорту, інфляція тощо).

Комплексне використання різноманітних джерел інформації у фінансовому аналізі дає змогу всебічно вивчити усі сторони фінансово-господарської діяльності та повніше виявити резерви поліпшення фінансового стану підприємства.

Підготовка інформаційної бази для проведення фінансового аналізу передбачає перевірку інформації за формою та змістом.

Перевірка інформації за формою встановлює:

- дотримання правил складання й оформлення звітності з погляду наявності необхідних реквізитів (включаючи підписи відповідальних осіб);
- правильність арифметичних розрахунків і підсумків у формах звітності та інших джерелах інформації;
- узгодженість показників різних форм звітності;
- відповідність показників, перенесених з інших документів і звітності попередніх періодів;
- дотримання балансового взаємозв'язку показників.

Перевірка інформації за змістом встановлює, наскільки показники відповідають фактичному стану справ на підприємстві. Висновок про відповідність інформації даним бухгалтерського обліку формулюється за результатами внутрішнього та зовнішнього аудиту.

Можливі помилки, що встановлені в процесі перевірки інформації,

можуть бути наслідком недосконалої первинної реєстрації або наступного неточного оброблення даних. При цьому розрізняють *випадкові* та *систематичні помилки*. Небезпечними є саме систематичні помилки, що бувають несвідомими та свідомими. Останні виникають унаслідок зловмисного перекручування даних із метою заниження фінансових результатів, ухилення від оподаткування тощо.

Отже, достовірні джерела інформації – необхідна умова об'єктивності та високої якості аналітичних досліджень, оскільки забезпечують доказову силу висновків, сформульованих за результатами фінансового аналізу.

Головним джерелом інформації для проведення фінансового аналізу є *звітність підприємств*. **Звітність** – це система показників, які характеризують результати діяльності підприємства за звітний період.

У процесі проведення фінансового аналізу (особливо під час оцінювання фінансового стану підприємства) насамперед використовують дані *фінансової звітності*. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [17] та Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (НП(С)БО 1) [12] визначають:

- мету складання фінансової звітності;
- склад і таксономію фінансової звітності;
- якісні характеристики фінансової звітності;
- принципи фінансової звітності;
- вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності.

За НП(С)БО 1 **бухгалтерська звітність** – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів. **Фінансова звітність** – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. **Метою складання фінансової звітності** є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Користувачі звітності – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень: власники, керівництво підприємства, інвестори, працівники, банки, постачальники та інші кредитори, замовники, органи державного управління.

За НП(С)БО 1 **фінансова звітність підприємств** усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ) складається з (додатки А, Б):

- форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;
- форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;
- форми № 3 (З-н) «Звіт про рух грошових коштів»;
- форми № 4 «Звіт про власний капітал»;
- приміток до фінансової звітності.

Відповідно до НП(С)БО 25 «Скорочена фінансова звітність» для мікропідприємств, малих підприємств, непідприємницьких товариств і пред-

ставництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, крім тих, що зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами, встановлена скорочена за показниками фінансова звітність:

- для малих підприємств – Фінансовий звіт малого підприємства (форма № 1-м «Баланс» і форма № 2-м «Звіт про фінансові результати»);
- для мікропідприємств – Фінансовий звіт мікропідприємства (форма № 1-мс «Баланс» і форма № 2-мс «Звіт про фінансові результати»).

Форми фінансової звітності бюджетних установ встановлюються Міністерством фінансів України, а форми фінансової звітності банків – Національним банком України за погодженням із Державною службою статистики України.

Невід'ємною частиною фінансової звітності є також **звіт про управління** – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності. З метою систематизації та співставності інформації звіт про управління формується за такими напрямками: організаційна структура та опис діяльності підприємства; результати діяльності; ліквідність та зобов'язання; екологічні аспекти; соціальні аспекти та кадрова політика; ризики; дослідження та інновації; фінансові інвестиції; перспективи розвитку; корпоративне управління (складають підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію). Наведений перелік напрямів та показників, які розкриваються у звіті про управління, не є вичерпним. Підприємство може розкривати іншу інформацію, яку вважає за доцільне.

Звіт про управління подається разом з фінансовою звітністю в порядку та строки, встановлені законодавством. Від подання звіту про управління звільняються мікропідприємства та малі підприємства. Середні підприємства мають право не відображати у звіті про управління нефінансову інформацію.

Форма і склад статей фінансової звітності визначаються НП(С)БО 1 і наводяться у додатках 1 і 2 до нього. *Таксономія фінансової звітності* – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. *Стаття* – елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим НП(С)БО 1. Підприємства можуть не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), а також додавати статті із збереженням їхньої назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 до НП(С)БО 1, у разі якщо стаття відповідає таким критеріям:

- інформація є суттєвою (*суттєва інформація* – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності);
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

До фінансової звітності включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці.

Фінансова звітність підприємства ґрунтується на таких **принципах**:

- *повне висвітлення* – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

- *автономність* – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

- *послідовність* – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

- *безперервність* – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

- *нарахування* – доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності у момент їхнього виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

- *превалювання сутності над формою* – операції обліковуються відповідно до їхньої сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

- *єдиний грошовий вимірник* – вимірювання та узагальнення усіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці;

- інших принципів, визначених міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством.

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);

- короткий опис основної діяльності підприємства;

- назву материнської (холдингової) компанії підприємства;

- середню кількість працівників підприємства протягом звітного періоду;

- дату затвердження фінансової звітності;

- повідомлення про складання фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. *Проміжна фінансова звітність* складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців. Також, відповідно до облікової політики підприємства, звітність може складатися за інші періоди.

Форми фінансової звітності відображають різні аспекти господарських та фінансових операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього періоду, розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим ретроспективний та перспективний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності та фінансового стану підприємства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Напрями використання форм фінансової звітності у фінансовому аналізі

Форма фінансової звітності	Інформаційні дані	Напрями використання інформації для потреб фінансового аналізу
Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1)	Економічні ресурси, що контролюються підприємством, і джерела їхнього формування	Горизонтальний і вертикальний аналіз; оцінювання фінансового стану підприємства із застосуванням коефіцієнтів (структури ресурсів, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності)
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2)	Доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід	Аналіз структури та динаміки доходів і витрат, прибутковості діяльності, ділової активності підприємства
Звіт про рух грошових коштів (форма № 3 (З-н))	Грошові кошти (генерування та використання)	Аналіз грошових потоків у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
Звіт про власний капітал (форма № 4)	Величина та зміни в складі власного капіталу протягом звітного періоду	Оцінювання та прогнозування змін у структурі власного капіталу
Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5)	Облікова політика; інформація, що потребує уточнення відповідно до вимог НП(С)БО; деталізація статей звітності з метою забезпечення її зрозумілості	Різні напрями деталізованого аналізу фінансового стану, виявлення причин його зміни

Баланс (Звіт про фінансовий стан) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал. За формою баланс є таблицею, що складається з двох частин: активу та пасиву. В активі балансу відображаються дані про розмі-

щення і стан майна, а в пасиві – показники, що характеризують джерела формування капіталу. Підсумок активу балансу дорівнює сумі зобов'язань та власного капіталу.

Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. За даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» оцінюються:

- склад і структура активів (необоротних активів, оборотних активів, запасів, дебіторської заборгованості та інших);
- склад і структура пасивів (власного капіталу, довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень, поточної кредиторської заборгованості та інших);
- наявність власних оборотних коштів;
- показники фінансової стійкості;
- стан ліквідності балансу;
- платоспроможність підприємства за системою відносних показників;
- показники оборотності різних видів майна та джерел формування капіталу, рентабельності активів та власного капіталу із залученням даних форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід. *Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки та сукупний дохід підприємства за звітний період.*

За даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» визначаються й аналізуються у динаміці:

- склад і структура доходів підприємства;
- склад і структура витрат підприємства;
- склад і структура сукупного доходу підприємства;
- абсолютні показники фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;
- відносні показники ефективності діяльності: показники рентабельності;
- показники оборотності видів майна та джерел формування капіталу із залученням даних форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів протягом звітного періоду у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Під час складання фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим (форма № 3) або непрямим (форма № 3-н) методом із застосуванням відповідної форми звіту. Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень і видатків, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності протягом звітного періоду. *Метою складання звіту про рух грошових коштів є надання користувачам*

фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. *Метою складання звіту про власний капітал* є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Для забезпечення порівняльного аналізу інформації до річного звіту про власний капітал підприємства додають звіт про власний капітал за попередній рік.

Примітки до річної фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію й обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

Наприклад, НП(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» визначає методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання звітних сегментів та її розкриття у фінансовій звітності. Інформація про звітні сегменти (господарські та географічні) наводиться у Додатку до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами» (форма № 6).

Фінансова звітність є комплексом показників, яким притаманний логічний та інформаційний взаємозв'язки. Уніфікованість даних фінансової звітності дає змогу:

- за однаковими формулами визначати сукупність фінансово-аналітичних показників вітчизняних підприємств та іноземних підприємств – бізнес-партнерів;
- за однаковими формулами (тестами) визначати кредитні рейтинги й імовірність банкрутства вітчизняних та іноземних підприємств;
- за однаковими формулами розраховувати узагальнювальні показники фінансового стану вітчизняних та іноземних підприємств для визначення їхньої інвестиційної привабливості;
- створювати програмні продукти з фінансового аналізу.

Інформація обов'язкових форм державної статистичної звітності, що затверджуються Державною службою статистики України, також широко використовується для аналізу фінансового стану підприємств різних галузей, дослідження кількісних залежностей фінансово-економічних показників на макрорівні.

1.3. Види фінансового аналізу

Розширена класифікація видів фінансового аналізу визначається наявністю різних ознак (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Класифікація видів фінансового аналізу

Зовнішній фінансовий аналіз проводиться з метою оцінювання та економічної діагностики фінансового стану підприємства за даними публічної фінансової звітності. Такий аналіз здійснюють різноманітні зовнішні аналітики (наприклад, інвестори, банки, постачальники та замовники, податкова служба) для встановлення можливостей вигідного вкладання коштів у підприємницьку діяльність, оцінювання умов кредитування та визначення ступеня фінансового ризику, своєчасного проведення платежів, перевірки дотримання підприємством податкової дисципліни тощо.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться управлінським персоналом підприємства з використанням усіх доступних джерел інформації. Ос-

новний зміст такого аналізу – дослідження факторів формування показників фінансових результатів та рентабельності, беззбитковості продукції, майнового стану, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ефективності використання власного капіталу з метою інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері фінансово-господарської діяльності підприємства.

Прогнозний (перспективний) аналіз забезпечує вирішення завдань стратегічного управління. За основними прогностичними показниками розвитку підприємства формується прогностична фінансова звітність, на її основі визначається можливий фінансовий стан і, таким чином, обґрунтовуються управлінські рішення та планові завдання щодо фінансової перспективи підприємства.

Поточний (ретроспективний) аналіз проводиться за результатами здійснення фінансових операцій з метою контролю за виконанням планів, об'єктивного оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства, виявлення резервів. Ретроспективний аналіз поділяється на оперативний та підсумковий.

Оперативний (ситуаційний) аналіз проводиться відразу після здійснення фінансових операцій або зміни ситуації за короткі періоди часу (змін, робочий день, декаду). Його мета – своєчасно виявити недоліки та забезпечити оперативний вплив на діяльність підприємства.

Підсумковий аналіз проводиться за відповідний звітний період (місяць, квартал, рік) з метою всебічного вивчення результатів діяльності та комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.

Повний фінансовий аналіз передбачає комплексне оцінювання фінансового стану підприємства за взаємопов'язаними напрямками.

Тематичний фінансовий аналіз досліджує фінансовий стан підприємства за окремим, найбільш важливим напрямом оцінювання.

Розглянемо характеристики зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу, якими є мета та об'єкти дослідження, інформаційне забезпечення, користувачі результатами аналізу та інші.

Зовнішній фінансовий аналіз проводять аналітики – сторонні для підприємства особи, які не мають доступу до внутрішньої інформаційної бази. Залежно від фінансової зацікавленості *зовнішні користувачі інформації* поділяються на:

- *користувачів з прямою фінансовою зацікавленістю*: акціонери, потенційні інвестори, банки, що кредитують підприємство;
- *користувачів з опосередкованою фінансовою зацікавленістю*: податкова служба, банки, що обслуговують підприємство, страхові компанії, біржі, постачальники, покупці, профспілки;
- *користувачів без фінансової зацікавленості*: служба статистики, суди, аудиторські компанії.

Кожна група користувачів інформації ставить власні цілі під час проведення зовнішнього фінансового аналізу. Так, акціонери хочуть бути впевненими у надійності своїх вкладень у власний капітал підприємства, їх ці-

кавить, чи стабільний його фінансовий стан та які перспективи збереження стабільності, вони зацікавлені у високій рентабельності підприємницької діяльності та прозорості дивідендної політики. До цієї групи користувачів близькі також власники облігацій, випущених підприємством, банки, що кредитують підприємство, та інші кредитори. Їх цікавить, як підприємство здатне своєчасно сплатити свої поточні зобов'язання, яка гарантія погашення ним довгострокових кредитів та сплати відповідних процентів у майбутньому.

Податкова служба держави за даними звітності отримує відомості про майновий стан підприємства та фінансові результати його діяльності (прибутки або збитки), про вплив окремих факторів на повноту та своєчасність сплати підприємством податків (зборів, обов'язкових платежів).

Ціла низка звітних та аналітичних показників у динаміці потрібна статистичній службі та різним відомствам, які вивчають тенденції розвитку окремих галузей національної економіки або економічний стан адміністративних одиниць.

Отже, відповідні інтереси зовнішніх користувачів аналітичної інформації визначають *основні завдання зовнішнього фінансового аналізу*:

- аналіз майнового стану за даними бухгалтерського балансу;
- оцінювання фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства;
- аналіз фінансових результатів та рентабельності діяльності підприємства;
- аналіз ефективності використання капіталу;
- дослідження динаміки дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- узагальнення відомостей про зв'язки підприємства з постачальниками та споживачами продукції, банками, фінансовими ринками.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться управлінським персоналом підприємства, а користувачами його результатів є керівник підприємства, його заступники, працівники бухгалтерії, фінансово-економічного відділу, інших служб. Для власників та керівництва підприємства цей аналіз – вихідний елемент у формуванні фінансової та комерційної стратегії, що впливає на розвиток подій у майбутньому. Використання результатів внутрішнього аналізу дає змогу управлінському персоналу контролювати діяльність підприємства та своєчасно вносити необхідні зміни в його роботу.

Внутрішній фінансовий аналіз передбачає використання широкої інформаційної бази: фінансової, статистичної та оперативної звітності, даних управлінського бухгалтерського обліку, інших джерел. Відповідно розширюються і можливості аналізу, а його результати використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства.

Внутрішній аналіз фінансового стану підприємства вирішує такі завдання:

- визначення забезпеченості запасів власними джерелами і кредитами, оцінювання доцільності отримання та перспектив повернення кредит-

них ресурсів;

- встановлення факторів, які впливають на співвідношення темпів зростання кредитних ресурсів та обсягів виробництва і реалізації продукції;

- виявлення причин утворення дебіторської та кредиторської заборгованостей;

- характеристика майна та джерел формування капіталу;

- оцінювання фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування;

- аналіз ліквідності балансу та платоспроможності підприємства;

- вивчення показників та факторів зміни рентабельності;

- розроблення системи заходів, спрямованих на мобілізацію внутрішніх резервів поліпшення фінансового стану підприємства.

Узагальнюючі порівняльні характеристики зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльні характеристики зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу

Порівняльна характеристика	Фінансовий аналіз	
	Зовнішній	Внутрішній
А	Б	В
Мета аналізу	Оцінювання фінансового стану та економічна діагностика підприємства за даними фінансової звітності	Забезпечення планомірного надходження грошових коштів, оптимізація розмірів власного та позикового капіталу для створення умов ефективного функціонування підприємства
Об'єкт аналізу	Підприємство як цілісна одиниця	Підприємство як цілісна одиниця та його структурні підрозділи
Суб'єкти аналізу (користувачі інформації)	Внутрішні, зацікавлені, сторонні	Внутрішні
Джерела інформації	Форми фінансової звітності	Форми фінансової та статистичної звітності, дані управлінського обліку, інша оперативна економічна інформація підприємства
Рівень регламентації методики	Держава в особі відповідних органів управління (Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Національний банк, Державна служба статистики та ін.)	Підприємство

А	Б	В
Періодичність аналізу	Періоди складання фінансової звітності (рік, дев'ять місяців, перше півріччя, перший квартал)	За необхідності для внутрішнього користування
Доступність результатів аналізу	Доступні у межах сторін, які зацікавлені у діяльності цього підприємства	Комерційна таємниця (доступні керівництву підприємства)

Отже, особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- множинність суб'єктів аналізу та користувачів інформації про діяльність та фінансовий стан підприємства;
- різноманітність цілей та інтересів суб'єктів аналізу;
- використання в аналізі інформації переважно фінансової звітності підприємства;
- застосування різноманітних типових методик аналізу як наслідок попередньої особливості, можливість уніфікації змісту розрахунково-аналітичних процедур;
- розв'язання обмеженого кола завдань аналізу;
- максимально можлива відкритість результатів аналізу для зацікавлених користувачів інформації про діяльність підприємства.

Особливостями внутрішнього фінансового аналізу є:

- вузьке коло суб'єктів аналізу;
- спрямованість результатів аналізу на керівництво підприємства;
- використання різноманітних джерел інформації для проведення поглибленого аналізу;
- нерегламентованість методик аналізу;
- комплексність аналізу, дослідження усіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства;
- поєднання функцій обліку, аналізу, планування та обґрунтування управлінських рішень;
- проведення аналітичних досліджень у міру необхідності з урахуванням потреб управління;
- максимальна закритість результатів аналізу з метою збереження комерційної таємниці.

У цілому поділ аналізу фінансового стану на зовнішній та внутрішній є дещо умовним, оскільки внутрішній аналіз може розглядатись як продовження зовнішнього аналізу, і навпаки.

1.4. Метод фінансового аналізу

Термін «метод» (від грец. *methodos*) означає «шлях до чогось», тобто, якими способами, у якій послідовності потрібно досягати певної мети, розв'язувати ті чи інші завдання. Під *методом* у широкому розумінні мають

на увазі сукупність взаємопов'язаних принципів, способів та прийомів дослідження.

Метод фінансового аналізу – це система категорій, принципів та наукового інструментарію дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства. Метод фінансового аналізу забезпечує системне та комплексне дослідження, взаємопов'язане вивчення, оцінювання та використання інформації фінансового характеру з метою виявлення та практичної реалізації резервів поліпшення фінансового стану підприємства.

Категорії фінансового аналізу – це ключові поняття науки, наприклад: модель, результативний показник, фактор, активи, власний капітал, зобов'язання, фінансовий результат, платоспроможність, ліквідність, грошові потоки тощо. Зміст категорій фінансового аналізу розкривається у відповідних темах навчального посібника.

Принципи фінансового аналізу – це вимоги до його проведення, основними з яких є науковість, достовірність (об'єктивність), комплексність (системність), оперативність, періодичність, адресність.

Принцип науковості вимагає чіткого визначення мети і завдань аналізу, а також використання у процесі досліджень науково обґрунтованих методичних способів і прийомів.

Принцип достовірності (або *об'єктивності*) передбачає використання вірогідної інформації, відсутність арифметичних помилок у розрахунках, правильне застосування методик обчислення показників та проведення їхнього факторного аналізу.

Принцип комплексності (або *системності*) виявляється у комплексному вивченні різнобічних зв'язків у діяльності підприємства й урахуванні усіх взаємопов'язаних факторів.

Принцип оперативності дає можливість своєчасно оцінювати минулі, теперішні чи майбутні події, обґрунтовувати відповідні управлінські рішення, вживати необхідні заходи для виправлення ситуації.

Принцип періодичності має на увазі необхідність систематичного проведення аналізу за відповідні звітні періоди (та упродовж них) із метою створення цілісного уявлення про динаміку фінансово-економічних процесів на підприємстві.

Принцип адресності передбачає доведення результатів аналізу до відповідних виконавців, що забезпечує логічну завершеність та ефективність аналітичних досліджень.

Науковий інструментарій – це сукупність *методичних способів та прийомів* дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства.

Наразі немає уніфікованої класифікації методичних способів та прийомів економічного аналізу в цілому та фінансового аналізу зокрема. Найчастіше використовують класифікацію, де на першому рівні виокремлюються неформалізовані та формалізовані методи.

Неформалізовані (логічні) способи та прийоми аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках і залежностях. Ці методи характеризуються

певним суб'єктивізмом, оскільки спираються на знання, досвід та інтуїцію аналітика. Прикладами неформалізованих методів є індукція та дедукція, евристичні прийоми (мозкового штурму, експертних оцінок, прийом Дельфі, асоціацій та аналогій, сценаріїв, ділові ігри) та інші.

Комплексне та взаємопов'язане вивчення показників у фінансовому аналізі здійснюється за допомогою *формалізованих (кількісних) методів* дослідження, побудованих на жорстко формалізованих аналітичних залежностях між показниками, що надають числову характеристику фінансово-економічних явищ і процесів. Вони поділяються на декілька груп.

1. *Традиційні економіко-статистичні способи та прийоми* використовуються для початкового аналітичного оброблення інформації: порівняння, середні величини, відносні величини, ряди динаміки, групування, індекси, табличний метод, графічний метод, балансовий метод та інші.

2. *Способи детермінованого факторного аналізу* використовуються, коли існує функціональна залежність між факторним та результативними показниками: способи елімінування (ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексний), пропорційного ділення та часткової участі, інтегральний, логарифмування.

3. *Математико-статистичні методи вивчення зв'язків (стохастичного факторного аналізу)* використовуються для вивчення зв'язків, коли існує ймовірнісна залежність між факторним та результативними показниками: дисперсійний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, коваріаційний аналіз, компонентний аналіз.

4. *Методи оптимізації показників (економіко-математичні методи)* передбачають використання комп'ютерних програм, наприклад: лінійне програмування, методи дослідження операцій, теорія ігор, теорія масового обслуговування, теорія графів.

Практика оцінювання фінансового стану підприємств сформувала *основні прийоми аналізу інформації, що міститься у фінансовій звітності*, до яких належать:

1) *горизонтальний (часовий) аналіз* – дослідження динаміки показників з розрахунком абсолютних та відносних змін (наприклад, у балансі (звіті про фінансовий стан) – порівняння показників на кінець періоду з показниками на початок періоду; у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід) – порівняння показників звітного періоду з показниками попереднього періоду);

2) *вертикальний (структурний) аналіз* – визначення структури фінансово-економічних показників, тобто частки окремих статей звітності у загальному підсумковому показнику (наприклад, структура активів, пасивів, доходів, витрат, фінансових результатів і т. ін). Перевагою вертикального аналізу є можливість зіставлення структурних показників підприємств, які відрізняються величиною абсолютних показників, а також порівняння вираженої у відсотках структури показників одного звітного періоду з іншими періодами незалежно від зміни їхніх абсолютних величин;

3) *трендовий аналіз* – порівняння показників звітності за інформаці-

єю декількох періодів для визначення тренду, тобто основної тенденції у динаміці показників. Це дає змогу здійснювати екстраполяцію (прогнозування) найважливіших фінансово-економічних показників на наступні періоди, а отже, проводити перспективний фінансовий аналіз;

4) **аналіз відносних показників (коефіцієнтів)** – розрахунок відношень між окремими статтями однієї або різних форм звітності;

5) **порівняльний аналіз** – внутрішньогосподарський порівняльний аналіз зведених показників консолідованої звітності підприємства та показників звітності його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз для порівняння показників певного підприємства із середньогалузевими показниками, показниками підприємств-конкурентів, закордонних підприємств тощо;

6) **факторний аналіз** – проводиться для визначення впливу факторних показників на зміну результативних показників за допомогою моделювання детермінованих та стохастичних факторних систем.

Особливе значення у фінансовому аналізі відіграють відносні показники – різноманітні *фінансово-економічні коефіцієнти*, які визначаються за даними форм фінансової звітності. *Аналіз коефіцієнтів* дає можливість провести порівняння фактичних показників звітного періоду з:

- аналогічними показниками попередніх періодів для вивчення тенденцій у фінансовому стані підприємства;
- аналогічними показниками інших підприємств для виявлення конкурентних можливостей підприємства;
- теоретично обґрунтованими або одержаними у результаті експертного опитування величинами, що характеризують оптимальні або критичні значення відносних показників.

Необхідність широкого використання аналітичних коефіцієнтів зумовлюється:

- стандартністю подання вихідної інформації (форми фінансової звітності);
- прагненням мінімізувати вплив інфляційного чинника;
- можливістю порівняння відносних показників у часі та просторі;
- автоматизацією розрахунків за допомогою комп'ютерних програм.

Таким чином, у процесі проведення фінансового аналізу використовуються різноманітні методи, способи та прийоми. Їхнє застосування визначається метою та завданнями аналітичного дослідження.

1.5. Сутність і напрями аналізу фінансового стану підприємств

В умовах ринкової конкуренції важливу роль відіграє систематичний аналіз фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності. Тому у вузькому розумінні *фінансовий аналіз* – це засіб оцінювання та прогнозуван-

ня фінансового стану підприємства за інформацією фінансової звітності й оперативних даних з використанням системи фінансово-економічних показників.

Фінансовий стан є однією з найважливіших підсумкових характеристик діяльності підприємства та першочерговим об'єктом дослідження у фінансовому аналізі. **Фінансовий стан підприємства** – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії усіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів та характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та ефективність використання фінансових ресурсів.

Головна мета аналізу фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності – об'єктивне та комплексне його оцінювання, виявлення реальних можливостей підвищення ефективності формування і використання фінансових та інших видів ресурсів. Для отримання аналітичної інформації необхідно розв'язати взаємопов'язані аналітичні задачі, що становлять загальну модель аналізу фінансового стану підприємства (рис. 1.3).

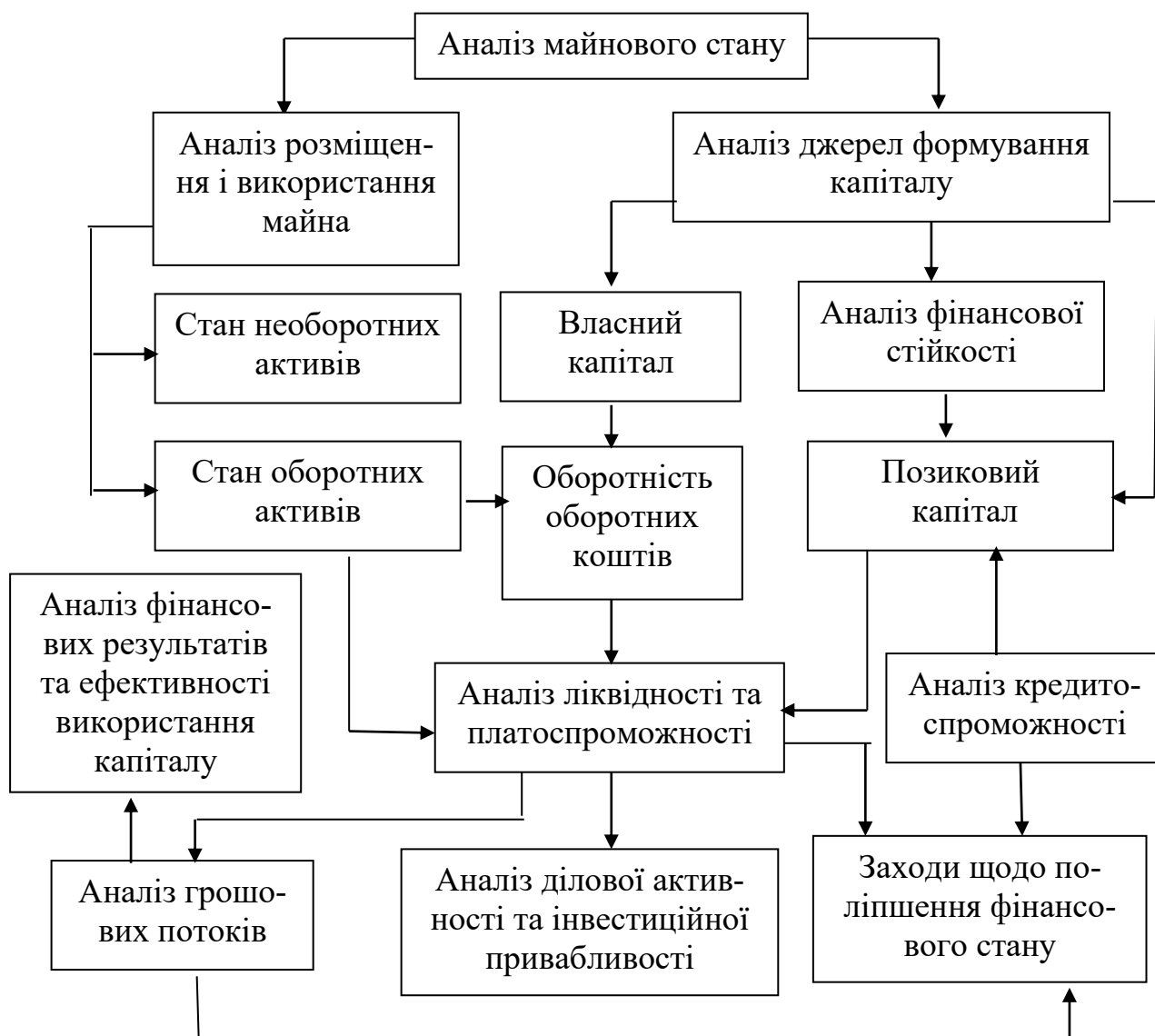

Рис. 1.3. Загальна модель аналізу фінансового стану підприємства

Послідовність аналізу фінансового стану підприємства включає такі етапи:

1. Збирання інформації та оцінювання її об'єктивності.
2. Проведення горизонтального та вертикального аналізу показників фінансової звітності.
3. Розрахунок та групування фінансово-економічних показників за основними напрямками аналізу фінансового стану.
4. Виявлення тенденцій у динаміці показників за період дослідження.
5. Встановлення взаємозв'язків між факторними та результативними показниками, інтерпретація результатів факторного аналізу.
6. Підготовка висновків щодо фінансового стану підприємства та його динаміки.
7. Виявлення «вузьких» місць та пошук резервів.
8. Розроблення рекомендацій щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства може бути стійким, нестійким або кризовим залежно від рівня та динаміки визначеної системи показників.

Стійкий фінансовий стан передбачає здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, належний рівень фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, забезпеченість власними оборотними засобами та ефективне використання ресурсів.

Кризовий фінансовий стан підприємства характеризується нераціональним розміщенням та неефективним використанням ресурсів, недостатньою фінансовою стійкістю, низьким рівнем ліквідності та платоспроможності, наявністю прострочених сум кредиторської та дебіторської заборгованостей.

Деталізація методики аналізу фінансового стану підприємства залежить від поставлених завдань, а також факторів інформаційного, методичного, кадрового та програмного забезпечення. Зазвичай аналіз фінансового стану підприємства поділяється на *два взаємопов'язані напрями (блоки)*:

- **експрес-аналіз** (попереднє оцінювання) фінансового стану;
- **деталізований** (поглиблений) аналіз фінансового стану.

Основна мета експрес-аналізу – достатньо просте, швидке та наочне оцінювання фінансового стану підприємства шляхом розрахунку й аналізу динаміки порівняно невеликої кількості найбільш важливих показників. Експрес-аналіз проводиться за даними фінансової звітності, а отже, орієнтований у першу чергу на зовнішніх користувачів (кредиторів, інвесторів, постачальників, покупців тощо).

Експрес-аналіз здійснюється у три етапи:

- *перший* – перевірка показників фінансової звітності за формальними та якісними ознаками (відповідність підсумків, узгодженість показників різних форм звітності);
- *другий* – встановлення характеру змін у складі та структурі майна і

джерел формування капіталу підприємства за періоди дослідження;

- *третій* – розрахунок та оцінювання рівня та динаміки відносних показників (коефіцієнтів), які характеризують фінансовий стан підприємства.

Експрес-аналіз завершується висновком про стійкий, нестійкий (передкризовий) або кризовий фінансовий стан суб'єкта господарювання, а також про доцільність чи необхідність проведення подальшого поглибленого аналізу.

Деталізований аналіз – це більш детальна, комплексна характеристика фінансового стану та результатів діяльності підприємства у звітному періоді та у динаміці за системою різнопланових показників, встановлення факторів, які зумовили такий фінансовий стан, а також прогнозування перспективних параметрів розвитку підприємства. Поглиблений аналіз конкретизує, доповнює та розширює окремі напрями експрес-аналізу.

Таким чином, фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності підприємства, визначає його конкурентоспроможність та потенціал у діловому середовищі, дає змогу оцінити економічні інтереси підприємства та його партнерів у фінансових та інших відносинах.

Запитання для перевірки знань

1. *Яке місце займає фінансовий аналіз у загальносистемному економічному аналізі?*
2. *Що є предметом фінансового аналізу?*
3. *У чому полягає зміст фінансового аналізу як функції управління інформаційної системи та методу дослідження?*
4. *Що належить до об'єктів фінансового аналізу? Назвіть суб'єкти фінансового аналізу.*
5. *Що є комплексною метою фінансового аналізу?*
6. *Які завдання вирішує фінансовий аналіз?*
7. *Що таке інформація? Чим відрізняються поняття «дані» та «інформація»?*
8. *Яким вимогам має відповідати інформація, що використовується в аналітичних дослідженнях?*
9. *Що таке інформаційне забезпечення аналізу?*
10. *На які групи поділяються джерела даних для проведення фінансового аналізу?*
11. *Що належить до позаоблікових джерел інформації?*
12. *Що встановлює перевірка інформації за формою та змістом?*
13. *Що таке фінансова звітність? Яка мета її складання?*
14. *З яких форм складається фінансова звітність підприємства?*
15. *На яких принципах ґрунтується фінансова звітність?*
16. *Яка інформація про підприємство підлягає розкриттю у фінан-*

совій звітності?

17. За якими напрямками використовуються форми фінансової звітності як інформаційні джерела аналізу?

18. Що таке баланс (звіт про фінансовий стан)? Якими є аналітичні можливості балансу?

19. Що таке звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)? Які його аналітичні можливості?

20. Що таке звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до річної фінансової звітності?

21. Як класифікуються види фінансового аналізу за різними ознаками?

22. У чому полягає основний зміст зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу?

23. Як поділяються зовнішні користувачі інформації? Які цілі вони ставлять під час проведення аналізу фінансового стану підприємств?

24. Якими є основні завдання зовнішнього фінансового аналізу?

25. Які завдання вирішує внутрішній аналіз фінансового стану підприємства?

26. Якими є порівняльні характеристики зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу?

27. До чого зводяться особливості зовнішнього фінансового аналізу?

28. Що належить до особливостей внутрішнього фінансового аналізу?

29. Що є методом фінансового аналізу? Що таке категорії фінансового аналізу?

30. У чому полягає зміст принципів фінансового аналізу?

31. Що є особливостями неформалізованих та формалізованих способів і прийомів аналізу?

32. На які групи поділяються формалізовані (кількісні) методи дослідження, що використовуються у фінансовому аналізі?

33. Назвіть основні прийоми аналізу інформації фінансової звітності. У чому полягає їхній зміст та які завдання вони вирішують?

34. Чим зумовлюється необхідність широкого застосування аналітичних коефіцієнтів у фінансовому аналізі?

35. Що таке фінансовий стан підприємства? Якою є головна мета його аналізу?

36. Що таке загальна модель аналізу фінансового стану підприємства?

37. Які дії включає послідовність аналізу фінансового стану підприємства?

38. У чому полягає основна мета експрес-аналізу фінансового стану? У якій послідовності він проводиться?

39. Що таке деталізований аналіз фінансового стану?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

1.1. Фінансовий аналіз є складовою:

- а) аналізу господарської діяльності підприємства;
- б) управлінського аналізу;
- в) загальносистемного економічного аналізу;
- г) інвестиційного аналізу.

1.2. Предметом фінансового аналізу є:

- а) майно та джерела формування капіталу підприємства;
- б) фінанси підприємства;
- в) фінансові ресурси, джерела їхнього формування, фінансові відносини, фінансовий стан, результати та ефективність діяльності підприємства;
- г) необоротні й оборотні активи.

1.3. Підприємство у цілому, види його діяльності та окремі фінансові операції – це:

- а) об'єкти фінансового аналізу;
- б) суб'єкти фінансового аналізу;
- в) мета фінансового аналізу;
- г) зміст фінансового аналізу.

1.4. Формування знань про об'єкт аналізу на базі системи фінансових показників – це:

- а) завдання фінансового аналізу;
- б) комплексна мета фінансового аналізу;
- в) предмет фінансового аналізу;
- г) об'єкт фінансового аналізу.

1.5. Майновий стан, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність, грошові потоки, фінансові результати та рентабельність діяльності, кредитоспроможність, ймовірність банкрутства – це:

- а) предмет фінансового аналізу;
- б) напрями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства;
- в) напрями оцінювання фінансового стану підприємства;
- г) комплексна мета фінансового аналізу.

1.6. Сукупність корисних упорядкованих відомостей про процеси та явища зовнішнього світу, що є об'єктом збирання, реєстрації, зберігання, передавання та перетворення, – це:

- а) інформаційне забезпечення;
- б) інформація;
- в) інформаційна база;
- г) інформаційна система.

1.7. Інформація має відповідати дійсності, відображати реальний стан економіки підприємства – це зміст вимоги до інформації:

- а) аналітичність;
- б) об'єктивність (достовірність);
- в) оперативність;
- г) нейтральність.

1.8. Яка вимога до інформації забезпечує зацікавленим користувачам можливість порівняти інформацію у часі та просторі:

- а) раціональність;
- б) ефективність;
- в) зіставність (порівнюваність);
- г) єдність?

1.9. Динамічна система інформації та способів її опрацювання – це визначення:

- а) інформаційного забезпечення;
- б) інформації;
- в) інформаційної бази;
- г) процесів перетворення даних.

1.10. Усі види звітності належать до:

- а) нормативно-планових джерел;
- б) джерел інформації облікового характеру;
- в) позаоблікових джерел інформації;
- г) науково-технічної інформації.

1.11. Що встановлює перевірка інформації за формою:

- а) дотримання правил складання й оформлення звітності з погляду наявності необхідних реквізитів;
- б) відповідність даним бухгалтерського обліку;
- в) узгодженість показників різних форм звітності;
- г) правильні відповіді а) і в)?

1.12. Інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства містить:

- а) баланс;
- б) фінансова звітність;
- в) звіт про фінансові результати;
- г) звіт про рух грошових коштів.

1.13. Загальні вимоги до фінансової звітності – це назва:

- а) Закону України;
- б) П(С)БО 1;
- в) НП(С)БО 1;
- г) НП(С)БО 25.

1.14. Фінансова звітність підприємства включає:

- а) баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про зміни у власному капіталі, звіт про рух грошових коштів, примітки;
- б) активи, власний капітал, зобов'язання, доходи та витрати;
- в) баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності;

г) баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про фінансово-майновий стан, пояснювальну записку.

1.15. Які форми включає Фінансовий звіт малого підприємства:

- а) баланс, звіт про фінансові результати;
- б) баланс, звіт про рух грошових коштів;
- в) баланс, звіт про власний капітал;
- г) звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал?

1.16. Який принцип фінансової звітності передбачає, що підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників:

- а) автономності;
- б) безперервності;
- в) повного вісвітлення;
- г) єдиного грошового вимірника?

1.17. Операції обліковуються відповідно до їхньої сутності, а не лише виходячи з юридичної форми, – це принцип:

- а) автономності;
- б) безперервності;
- в) послідовності;
- г) превалювання сутності над формою.

1.18. Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає:

- а) доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства;
- б) надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів;
- в) на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал;
- г) види власного капіталу.

1.19. За даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» не оцінюються:

- а) склад і структура активів та пасивів;
- б) стан ліквідності балансу та платоспроможність підприємства;
- в) наявність власних оборотних коштів та показники фінансової стійкості;
- г) склад і структура доходів, витрат та фінансових результатів.

1.20. Доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід характеризують:

- а) баланс (звіт про фінансовий стан);
- б) звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід);
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) примітки до річної фінансової звітності.

1.21. За якими видами діяльності відображається інформація про надходження та вибуття грошових коштів у звіті про рух грошових коштів:

- а) операційною та надзвичайною;
- б) інвестиційною та фінансовою;
- в) основною, інвестиційною та фінансовою;
- г) операційною, інвестиційною та фінансовою?

1.22. Яка форма фінансової звітності відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду:

- а) баланс (звіт про фінансовий стан);
- б) звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід);
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) звіт про власний капітал?

1.23. За суб'єктами аналізу (користувачами) фінансовий аналіз поділяється на:

- а) повний та тематичний;
- б) прогнозний та поточний;
- в) зовнішній та внутрішній;
- г) оперативний та підсумковий.

1.24. Який вид аналізу передбачає комплексне оцінювання фінансового стану підприємства за взаємопов'язаними напрямками:

- а) зовнішній;
- б) внутрішній;
- в) тематичний;
- г) повний?

1.25. До зовнішніх користувачів інформації з прямою фінансовою зацікавленістю належать:

- а) акціонери, потенційні інвестори, банки, що кредитують підприємство;
- б) податкова служба, страхові компанії,
- в) постачальники, покупці;
- г) служба статистики, суди, аудиторські компанії.

1.26. Що є джерелами інформації зовнішнього фінансового аналізу:

- а) дані управлінського бухгалтерського обліку;
- б) форми фінансової звітності;
- в) статистична звітність;
- г) оперативні дані?

1.27. Зовнішній фінансовий аналіз порівняно з внутрішнім має таку особливість:

- а) множинність суб'єктів аналізу та користувачів інформації про діяльність та фінансовий стан підприємства;
- б) нерегламентованість методик аналізу;
- в) проведення аналітичних досліджень у міру необхідності з урахуванням потреб управління;
- г) максимальна закритість результатів аналізу з метою збереження комерційної таємниці.

1.28. Що не належить до особливостей зовнішнього фінансового аналізу:

- а) множинність суб'єктів аналізу та користувачів інформації про діяльність та фінансовий стан підприємства;
- б) застосування різноманітних типових методик аналізу;
- в) максимально можлива відкритість результатів аналізу для зацікав-

лених користувачів інформації про діяльність підприємства;

г) використання різноманітних джерел інформації для проведення поглибленого аналізу.

1.29. Що є методом фінансового аналізу:

- а) взаємопов'язані принципи, способи та прийоми дослідження;
- б) система категорій, принципів та наукового інструментарію дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства;
- в) найбільш загальні, ключові поняття цієї науки;
- г) вимоги до його проведення?

1.30. Чіткого визначення мети та завдань аналізу, а також використання у процесі досліджень науково обґрунтованих методичних способів та прийомів потребує принцип:

- а) об'єктивності;
- б) оперативності;
- в) комплексності;
- г) науковості.

1.31. Дослідження динаміки показників з розрахунком абсолютних та відносних змін передбачає аналіз:

- а) вертикальний;
- б) трендовий;
- в) факторний;
- г) горизонтальний.

1.32. Яким є зміст вертикального (структурного) аналізу інформації фінансової звітності:

- а) дослідження зміни показників у часі;
- б) визначення структури фінансово-економічних показників;
- в) визначення основної тенденції у динаміці показників;
- г) визначення впливу факторів на зміну результативних показників?

1.33. Прийом аналізу відносних показників (коефіцієнтів) передбачає:

- а) розрахунок відношень між окремими статтями однієї або різних форм звітності;
- б) дослідження зміни показників у часі;
- в) визначення тренду за інформацією декількох періодів;
- г) визначення впливу факторів на зміну результативних показників.

1.34. Для визначення впливу факторних показників на зміну результативних показників за допомогою моделювання детермінованих та стохастичних факторних систем проводиться:

- а) порівняльний аналіз;
- б) трендовий аналіз;
- в) факторний аналіз;
- г) горизонтальний аналіз.

1.35. Засіб оцінювання та прогнозування фінансового стану підприємства за інформацією фінансової звітності й оперативних даних з використанням системи фінансово-економічних показників – це:

- а) фінансовий аналіз у вузькому розумінні;
- б) широке розуміння фінансового аналізу;
- в) мета фінансового аналізу;
- г) фінансовий аналіз як економічна категорія.

1.36. У загальній моделі аналізу фінансового стану підприємства аналіз розміщення та використання майна передбачає оцінювання:

- а) власного та позикового капіталу;
- б) фінансових результатів та ефективності використання капіталу;
- в) грошових потоків;
- г) стану необоротних та оборотних активів.

1.37. Достатньо просте, швидке та наочне оцінювання фінансового стану підприємства шляхом розрахунку й аналізу динаміки порівняно невеликої кількості найбільш важливих показників – це:

- а) основна мета експрес-аналізу фінансового стану;
- б) етап експрес-аналізу фінансового стану;
- в) основна мета деталізованого аналізу фінансового стану;
- г) етап деталізованого аналізу фінансового стану.

1.38. Що передбачає перший етап експрес-аналізу фінансового стану підприємства:

- а) розрахунок та оцінювання рівня і динаміки відносних показників (коефіцієнтів);
- б) перевірку показників фінансової звітності за формальними та якісними ознаками;
- в) встановлення характеру змін у складі та структурі майна і джерел формування капіталу підприємства;
- г) формулювання висновку про стійкий, нестійкий або кризовий фінансовий стан підприємства?

1.39. Що передбачає деталізований аналіз фінансового стану підприємства:

- а) більш детальну, комплексну характеристику фінансового стану та результатів діяльності підприємства у звітному періоді та в динаміці за системою різнопланових показників;
- б) встановлення факторів, які зумовили такий фінансовий стан;
- в) прогнозування перспективних параметрів розвитку підприємства;
- г) усі відповіді правильні?

ТЕМА 2

АНАЛІЗ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВ

- 2.1. *Економічна сутність і склад активів балансу підприємства*
- 2.2. *Актив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний та вертикальний аналіз*
- 2.3. *Аналіз необоротних активів*
- 2.4. *Аналіз оборотних активів та їхньої оборотності*
- 2.5. *Аналіз запасів підприємства*
- 2.6. *Аналіз дебіторської заборгованості*

2.1. Економічна сутність і склад активів балансу підприємства

Основним джерелом інформації для аналізу фінансового стану підприємства є форма № 1 фінансової звітності «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Форма та склад статей балансу визначаються НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [12], а розкриття інформації за окремими статтями міститься у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності [11].

Аналіз фінансового стану підприємства зазвичай починається з оцінювання складу, структури та динаміки сукупного капіталу. *Сукупний капітал* – це підсумок (валюта) балансу, що, з одного боку, показує загальну суму господарських засобів, які має у своєму розпорядженні підприємство (актив), а з іншого – суму джерел формування цих засобів (пасив).

Чинний баланс вітчизняних підприємств максимально наближений до балансів, які складаються у більшості розвинених країн світу. Він має *три розділи в активі та чотири розділи в пасиві*. Загальна вартість майна (джерел формування капіталу) підприємства дорівнює *валюті балансу* (рядок 1300 = рядок 1900). Валюта балансу розглядається як облікова (балансова) вартість підприємства.

Якщо актив балансу позначити через A , пасив – через P , розділи активу – $AI, AII, AIII$, розділи пасиву – $PI, PII, PIII, PIV$, статті активу – $a_1, a_2, a_3, \dots, a_n$, статті пасиву – $n_1, n_2, n_3, \dots, n_n$, можна побудувати *математичні моделі рівності балансу*.

Підсумок активу балансу дорівнює сумі необоротних активів (AI), оборотних активів (AII) та необоротних активів, утримуваних для продажу, та груп вибуття ($AIII$):

$$A = AI + AII + AIII. \quad (2.1)$$

$$\text{Одночасно } A = a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_n. \quad (2.2)$$

$$\text{Отже, } A = AI + AII + AIII = a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_n. \quad (2.3)$$

Підсумок пасиву балансу дорівнює сумі власного капіталу (*PI*), довгострокових зобов'язань і забезпечень (*PII*), поточних зобов'язань і забезпечень (*PIII*) та зобов'язань, пов'язаних з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (*PIV*):

$$P = PI + PII + PIII + PIV. \quad (2.4)$$

$$\text{Одночасно } P = n_1 + n_2 + n_3 + \dots + n_n. \quad (2.5)$$

$$\text{Отже, } P = PI + PII + PIII + PIV = n_1 + n_2 + n_3 + \dots + n_n. \quad (2.6)$$

Таким чином, рівність активу та пасиву балансу відображається за допомогою таких моделей:

$$A = P; \quad (2.7)$$

$$AI + AII + AIII = PI + PII + PIII + PIV; \quad (2.8)$$

$$a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_n = n_1 + n_2 + n_3 + \dots + n_n. \quad (2.9)$$

Економічні ресурси підприємства забезпечуються зобов'язаннями та капіталом власників:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}.$$

Наведене співвідношення називається **основним балансовим рівнянням**. Елементами балансу, безпосередньо пов'язаними з оцінюванням фінансового стану підприємства та змін у ньому, є:

- активи;
- зобов'язання;
- власний капітал.

Активи (НП(С)БО 1) – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Визначення активів містить кілька ключових положень:

1) *виникнення активів у результаті минулих подій*, тобто господарська операція чи інша подія, що забезпечує збільшення прав на вигоду або контроль над нею, вже відбулася;

2) *здійснення контролю підприємством*, що дає йому можливість контролювати майбутні вигоди, які очікується одержати від використання ресурсів;

3) *майбутні економічні вигоди*, втілені в активи, є потенціалом, який сприяє надходженню грошових коштів.

Кожне підприємство, враховуючи характер використання майна (господарських засобів) та особливості діяльності, поділяє активи на:

- *необоротні активи*;
- *оборотні активи*.

Необоротні активи (НП(С)БО 1) – всі активи, що не є оборотними. Отже, необоротні активи – це ресурси, які утримуються підприємством більше дванадцяти місяців або одного операційного циклу (якщо він перевищує дванадцять місяців) з метою отримання у майбутньому економічних вигод, пов'язаних з їхнім використанням.

До *необоротних активів* (розділ I активу балансу «Необоротні активи»

ви», рядок 1095) належать:

- нематеріальні активи;
- незавершені капітальні інвестиції;
- основні засоби;
- інвестиційна нерухомість;
- довгострокові біологічні активи;
- довгострокові фінансові інвестиції;
- довгострокова дебіторська заборгованість;
- відстрочені податкові активи;
- інші необоротні активи.

Оборотні активи (НП(С)БО 1) – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

До *оборотних активів* (розділ II активу «Оборотні активи», рядок 1195) належать:

- запаси;
- поточні біологічні активи;
- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами, з бюджетом (у тому числі з податку на прибуток);
- інша поточна дебіторська заборгованість;
- поточні фінансові інвестиції;
- гроші та їх еквіваленти;
- витрати майбутніх періодів;
- інші оборотні активи.

У розділі III активу «*Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття*» (рядок 1200) відображається вартість необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу, що визначається відповідно до НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

Актив балансу побудовано за *принципом нетто-балансу*: основні засоби та нематеріальні активи враховуються за залишковою вартістю; інвестиційна нерухомість – за справедливою вартістю; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – за чистою реалізаційною вартістю; запаси – за вирахуванням недостач, уцінок, знижок.

2.2. Актив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний та вертикальний аналіз

Важливим напрямом оцінювання фінансового стану суб'єкта господарювання є аналіз його майнового стану за інформацією балансу. **Майновий стан** – це одна з характеристик фінансового стану підприємства, за допомогою якої оцінюється склад, розміщення, структура та динаміка активів (майна) і пасивів (джерел формування капіталу).

Один із фундаторів балансознавства М. О. Блатов у 20-ті роки ХХ ст. запропонував методику дослідження структури і динаміки активів та пасивів за допомогою *скороченого аналітичного балансу*.

Скорочений (інші назви: порівняльний, спрощений) аналітичний баланс будується за інформацією вихідного балансу шляхом об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей з подальшим розрахунком показників структури, динаміки та структурної динаміки для характеристики майнового стану підприємства.

Враховуючи структурну побудову активу форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» згідно НП(С)БО 1, у табл. 2.1 наведений один із варіантів *активу скороченого аналітичного балансу*.

Таблиця 2.1

Актив скороченого аналітичного балансу

№ з/п	Вид активів (майна)	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
	Майно – всього	1300
1.	Необоротні активи	1095
1.1	Основні засоби	1010
1.2	... ¹	...
2.	Оборотні активи	1195
2.1	Запаси	1100
2.1.1	Виробничі запаси ²	1101
2.1.2	Незавершене виробництво ²	1102
2.1.3	Готова продукція і товари ²	1103+1104
2.2	Поточні біологічні активи	1110
2.3	Поточна дебіторська заборгованість	сума із 1125 по 1155 (без 1136)
2.4	Гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	1160+1165
2.5	Витрати майбутніх періодів	1170
2.6	Інші оборотні активи	1120 ² +1180 ² +1190
3.	Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200

1. Можуть наводитись інші важливі для підприємства види необоротних активів.

2. Додаткові статті (додаток В).

Залежно від змісту інформації вихідного балансу актив скороченого

аналітичного балансу може бути розширений за рахунок включення додаткових видів майна, що є важливими саме для цього конкретного підприємства. З іншого боку, може бути і варіант скорочення кількості видів майна.

Інформація скороченого аналітичного балансу досліджується з використанням прийомів горизонтального та вертикального аналізу.

Горизонтальний (часовий) аналіз використовується для визначення абсолютних та відносних змін у динаміці величин окремих видів активів. *Показниками горизонтального аналізу активу скороченого аналітичного балансу є:*

- величини майна та його видів станом на кінець базового і звітного періодів;
- абсолютні зміни видів активів (у тисячах гривень);
- відносні зміни (темпи приросту) видів активів (у відсотках або разях);
- абсолютне значення одного відсотка приросту величин майна та його видів – відношення абсолютної зміни (у тисячах гривень) до темпу приросту (у відсотках).

Вертикальний (структурний) аналіз передбачає дослідження структури активу балансу, тобто частки окремих видів майна у валюті балансу та підсумку його розділів. *Показниками вертикального аналізу активу скороченого аналітичного балансу є:*

- частка окремих видів майна у валюті балансу та підсумку його розділів станом на кінець базового і звітного періодів;
- зміни частки (у відсоткових пунктах);
- зміни окремих видів майна у відсотках до загальної зміни валюти балансу (показник динаміки структурних змін).

Аналіз структури майна (активів) проводиться за системою структурних показників, серед яких частка (у відсотках):

- необоротних активів у майні;
- оборотних активів у майні;
- основних засобів у майні, необоротних активах;
- запасів у майні, оборотних активах;
- готової продукції і товарів у майні, оборотних активах;
- дебіторської заборгованості у майні;
- поточної дебіторської заборгованості у майні, оборотних активах;
- грошей, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій у майні, оборотних активах та інші.

Перевагою вертикального аналізу порівняно з горизонтальним є можливість зіставлення структурних показників балансів різних за величиною активів підприємств аналогічної сфери діяльності, а також структурних показників у динаміці за суттєвої зміни абсолютних величин статей балансу.

У цілому під час оцінювання майнового стану підприємства прийоми горизонтального та вертикального аналізу скороченого аналітичного балансу тісно поєднуються та взаємодоповнюють один одного.

Аналіз складу, структури та динаміки майна (активів) передбачає формулювання **комплексних висновків**, у яких зазначаються *позитивні та негативні ознаки і тенденції у майновому стані підприємства*.

До *основних позитивних характеристик* майнового стану підприємства за інформацією активу балансу належать такі.

1. *Збільшення загальної вартісної оцінки активів*, що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства, зростання його виробничих можливостей. При цьому під час оцінювання динаміки майна необхідно взяти до уваги:

а) у результаті зростання яких видів активів відбулося збільшення валюти балансу. Якщо приріст майна пов'язаний зі зростанням таких видів активів, як основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, нематеріальні активи, виробничі запаси, довгострокові та поточні біологічні активи, гроші та їх еквіваленти й інших «позитивних» статей, то це оцінюється позитивно та свідчить про перспективи економічного зростання. Якщо ж приріст майна відбувся унаслідок зростання переважно «негативних» статей (наприклад, довгострокова та поточна (за видами) дебіторська заборгованість), така тенденція буде оцінюватися як негативна;

б) співвідношення темпу приросту балансової вартості активів та рівня інфляції за відповідний період. Якщо темп приросту майна перевищує макроекономічний показник рівня інфляції, це означає зростання не тільки номінальної (балансової), а й реальної вартісної оцінки активів. Наприклад, за рік майно збільшилося на 7,8 % за рівня інфляції 5,1 %. У цьому випадку зростання реальної вартісної оцінки активів становить 2,6 % ($1,078 \div 1,051 \times 100 - 100$).

2. *Перевищення темпу приросту оборотних активів над темпом приросту необоротних активів*, що зумовлює зростання частки оборотних активів у майні, створює передумови для прискорення оборотності активів та підвищення ефективності використання майнових ресурсів підприємства.

3. *У розділі I активу «Необоротні активи»:*

- збільшення основних засобів, підвищення їхньої частки у майні та необоротних активах, що свідчить про створення матеріальних передумов для розширення діяльності;

- зниження коефіцієнта зносу (відповідно підвищення коефіцієнта придатності) основних засобів, що є ознакою поліпшення їхнього функціонального стану;

- збільшення нематеріальних активів, підвищення їхньої частки у майні та необоротних активах, що вказує на інноваційний характер розвитку підприємства;

- збільшення довгострокових фінансових інвестицій, підвищення їхньої частки у майні та необоротних активах, що вказує на фінансово-інвестиційну стратегію розвитку підприємства;

- збільшення довгострокових біологічних активів, підвищення їхньої частки у майні та необоротних активах аграрних підприємств, що свідчить

про позитивну динаміку розвитку галузей тваринництва;

- відсутність (або скорочення) довгострокової дебіторської заборгованості, що позитивно впливає на оцінювання стану розрахунків.

4. У розділі II активу «Оборотні активи»:

- збільшення виробничих запасів, що свідчить про нарощування виробничого потенціалу підприємства. При цьому темп приросту результативних показників діяльності (наприклад, обсягів виробництва та реалізації продукції) повинен перевищувати темп приросту виробничих запасів. Водночас збільшення виробничих запасів та підвищення їхньої частки у майні й оборотних активах може свідчити про прагнення підприємства за рахунок вкладень у матеріальні оборотні ресурси захистити грошові кошти від знецінення під впливом інфляції;

- збільшення поточних біологічних активів, підвищення їхньої частки у майні й оборотних активах аграрних підприємств, що свідчить про позитивну динаміку розвитку галузей тваринництва;

- зниження частки готової продукції і товарів у майні й оборотних активах, що вказує на підвищення ефективності збутової діяльності та маркетингової політики підприємства;

- зменшення сум поточної дебіторської заборгованості за видами та у цілому, зниження її частки у майні й оборотних активах, що є ознакою поліпшення стану розрахункових відносин. Водночас слід зазначити, що зростання поточної дебіторської заборгованості не завжди оцінюється суто негативно. Якщо підприємство розширює свою діяльність, збільшує чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), це, очевидно, супроводжується зростанням кількості контрагентів і, як правило, сум поточної дебіторської заборгованості. Головне, щоб темп приросту дебіторської заборгованості не перевищував темпи приросту оборотних активів та майна в цілому;

- збільшення грошей та їх еквівалентів, а також поточних фінансових інвестицій як високоліквідних оборотних активів, підвищення їхньої частки у майні й оборотних активах, що створює передумови для кращого оцінювання ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

За методикою, наведеною в активі скороченого аналітичного балансу (табл. 2.1), проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз майна підприємства (табл. 2.2). Розрахунки виконаємо за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Результати горизонтального та вертикального аналізу майна (табл. 2.2) свідчать про наявність як позитивних, так і негативних ознак і тенденцій у майновому стані підприємства за інформацією активу балансу. До позитивних характеристик майнового стану належать такі:

- у складі оборотних активів збільшилися поточні біологічні активи на 8150 тис. грн (66,8 %), а їхня частка у майні підвищилася з 6,8 % у базовому році до 11,3 % у звітному році, що вказує на розвиток галузей тваринництва;

Таблиця 2.2

**Горизонтальний та вертикальний аналіз майна підприємства
(станом на кінець року)**

Вид активів (майна)	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4- -2	7=5÷1 ×100
Майно – всього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	–	+1,1
1. Необоротні активи	63718	35,9	60466	33,7	-3252	-2,2	-5,1
1.1. Основні засоби	55197	31,1	52954	29,5	-2243	-1,6	-4,1
1.2. Нематеріальні активи	547	0,3	446	0,3	-101	-	-18,5
1.3. Незавершені капітальні інвестиції	193	0,1	598	0,3	+405	+0,2	у 3,1 р. б.
1.4. Довгострокові біологічні активи	7771	4,4	6458	3,6	-1313	-0,8	-16,9
2. Оборотні активи	113952	64,1	119149	66,3	+5197	+2,2	+4,6
2.1. Запаси	82411	46,4	84443	47,0	+2032	+0,6	+2,5
2.1.1. Виробничі запаси	18005	10,1	10579	5,9	-7426	-4,2	-41,2
2.1.2. Незавершене виробництво	15213	8,6	12375	6,9	-2838	-1,7	-18,7
2.1.3. Готова продукція і товари	49193	27,7	61489	34,2	+12296	+6,5	+25,0
2.2. Поточні біологічні активи	12196	6,8	20346	11,3	+8150	+4,5	+66,8
2.3. Поточна дебіторська заборгованість	14045	7,9	9113	5,1	-4932	-2,8	-35,1
2.4. Гроші та їх еквіваленти	5300	3,0	5247	2,9	-53	-0,1	-1,0

- серед оборотних активів суттєво скоротилася поточна дебіторська заборгованість (на 4932 тис. грн, що становить 35,1 %). Зниження частки поточної дебіторської заборгованості у майні з 7,9 до 5,1 % (на 2,8 в. п.) свідчить про поліпшення стану розрахунків підприємства з дебіторами.

Водночас більшість ознак і тенденцій у майновому стані є негативними, зокрема:

- у звітному році порівняно з базовим роком вартість майна збільшилася на 1945 тис. грн, або 1,1 %, але такий темп приросту був меншим за макроекономічний показник рівня інфляції (5,1 % у звітному році). У результаті відбулося зниження реальної вартісної оцінки активів на 7,3 % ($1,011 \div 1,051 \times 100 - 100 = -3,8$ %);

- необоротні активи зменшилися на 3252 тис. грн (5,1 %), у тому чи-

слі основні засоби – на 2243 тис. грн (4,1 %), нематеріальні активи – на 101 тис. грн (18,5 %), довгострокові біологічні активи – на 1313 тис. грн (16,9 %). Зменшення вартості основних засобів та зниження їхньої частки у майні з 31,1 до 29,5 % свідчить про погіршення матеріальних умов для розширення основної діяльності підприємства;

- у складі оборотних активів вартість виробничих запасів зменшилася на 7426 тис. грн (41,2 %), а незавершеного виробництва – на 2838 тис. грн (18,7 %), що може бути ознакою проблем у виробничій діяльності;

- залишки готової продукції і товарів збільшилися на 12296 тис. грн (25,0 %), а їхня частка у майні підвищилася з 27,7 до 34,2 %, що вказує на проблеми у збутовій діяльності та зниження ефективності маркетингової політики підприємства. У звітному році частка готової продукції і товарів у майні є найвищою серед усіх видів активів;

- залишок грошей та їх еквівалентів як високоліквідних оборотних активів скоротився на 53 тис. грн (1,0 %), їхня частка у майні залишається низькою (2,9 % на кінець звітного року), що може мати негативний вплив на оцінювання ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

Для формулювання комплексних висновків щодо позитивного чи негативного характеру змін у майновому стані підприємства необхідно поглибити дослідження у напрямі аналізу складу, структури та динаміки майна з урахуванням класифікації видів активів.

Відповідно до принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової активи підприємства класифікуються за різними ознаками (рис. 2.1).

1. За **характером участі у господарському процесі та швидкістю обороту** (за цією ознакою активи відображені у балансі):

- а) *необоротні (постійні) активи* – нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, основні засоби, інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи;

- б) *оборотні (мобільні) активи* – запаси, поточні біологічні активи, поточна дебіторська заборгованість (за видами), поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи.

2. За **формою функціонування**:

- а) *матеріальні* – активи, що мають матеріально-речову форму (основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, довгострокові та поточні біологічні активи, запаси, інші матеріальні цінності);

- б) *нематеріальні* – активи, що не мають істотної форми та включають об'єкти інтелектуальної власності (права користування природними ресурсами, права користування майном, права на комерційні позначення, права на об'єкти промислової власності, авторське право та суміжні з ним права, інші нематеріальні активи, гудвіл);

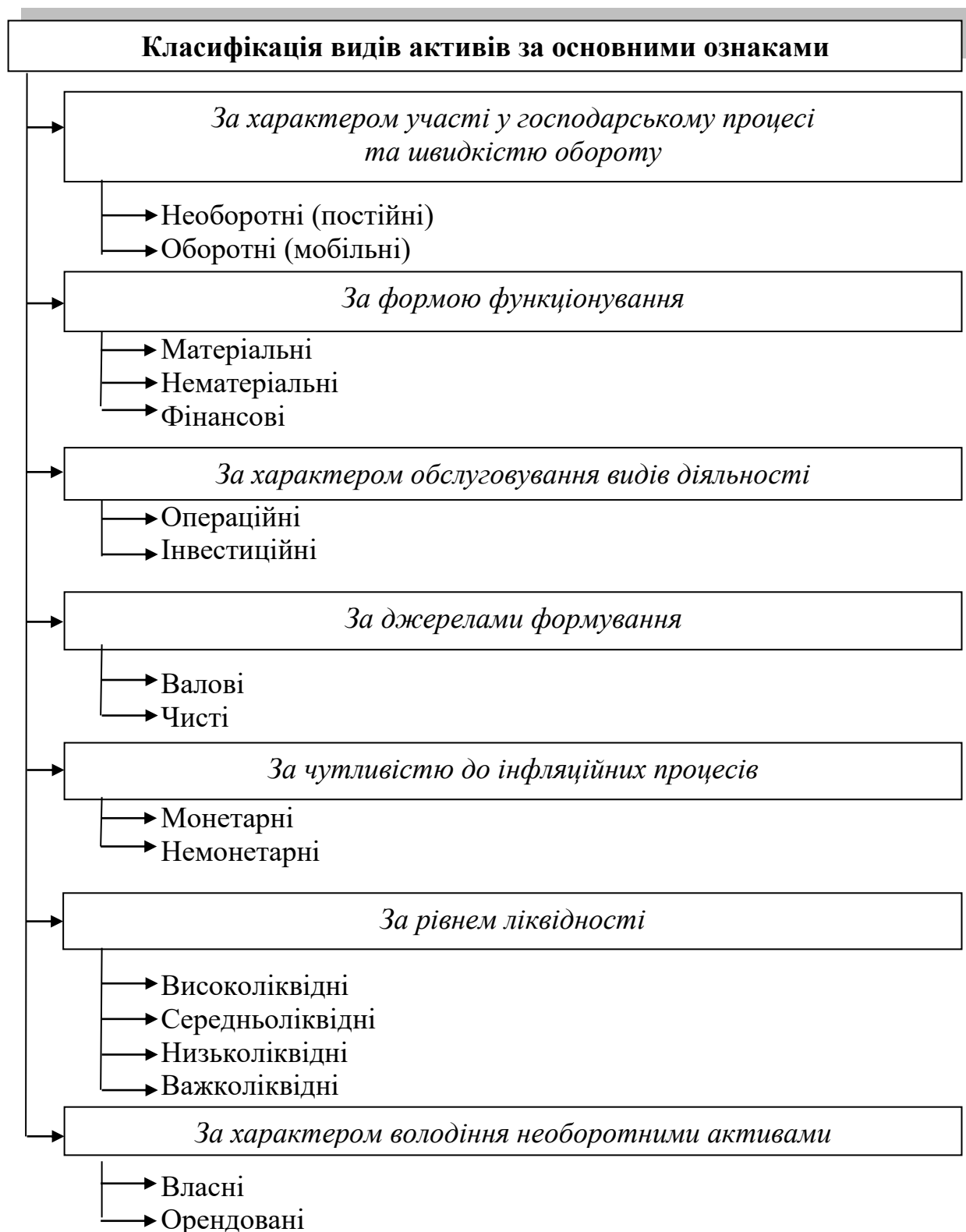

Рис. 2.1. Класифікація видів активів підприємства

в) *фінансові* – гроші у національній та іноземній валютах, усі види довгострокової та поточної дебіторської заборгованості, довгострокові та поточні фінансові інвестиції.

3. За характером обслуговування видів діяльності:

а) *операційні активи* – основні виробничі засоби, нематеріальні ак-

тиви операційної діяльності, оборотні операційні активи;

б) *інвестиційні активи* – капітальні інвестиції та коротко- і довгострокові фінансові вкладення.

4. За джерелами формування:

а) *валові активи* – балансова вартість майна підприємства, утвореного за рахунок власного та позикового капіталу;

б) *чисті активи* – активи, сформовані за рахунок власного капіталу, тобто активи за вирахуванням зобов'язань підприємства.

5. За чутливістю до інфляційних процесів:

а) *монетарні активи* – гроші у національній та іноземній валютах, поточні фінансові інвестиції, кошти у розрахунках;

б) *немонетарні активи* – незавершені капітальні інвестиції, основні засоби, інвестиційна нерухомість, запаси, довгострокові та поточні біологічні активи.

6. За рівнем ліквідності:

а) *високоліквідні активи* – гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції;

б) *середньоліквідні активи* – векселі одержані, поточна дебіторська заборгованість за видами;

в) *низьколіквідні активи* – запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи;

г) *важколіквідні активи* – необоротні активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття.

7. За характером володіння необоротними активами:

а) *власні* – необоротні активи, що характеризуються ознаками власності (володіння, користування, розпорядження);

б) *орендовані* – необоротні активи, за якими підприємство-орендар набуло права користування за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

У табл. 2.3 наведений порядок розрахунку окремих видів активів за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Поряд з аналізом активів (майна) за наведеними в табл. 2.3 класифікаційними ознаками за даними форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» додатково вивчається *склад і структура*:

- *основних засобів за групами (рядки 100–180)*: земельні ділянки; інвестиційна нерухомість; капітальні витрати на поліпшення земель; будинки, споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (меблі); тварини; багаторічні насадження; інші основні засоби;

- *інших необоротних матеріальних активів за групами (рядки 190–250)*: бібліотечні фонди; малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові (нетитульні) споруди; природні ресурси; інвентарна тара; предмети прокату; інші необоротні матеріальні активи;

- *грошових коштів за джерелами (рядки 640–680)*: готівка; поточний рахунок у банку; інші рахунки у банку (акредитиви, чекові книжки); гро-

Таблиця 2.3

Класифікація та порядок розрахунку видів активів (майна)

Ознака класифікації	Вид активів (майна)	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
Характер участі у господарському процесі та швидкість обороту	1. Необоротні (постійні) активи.	1095
	2. Оборотні (мобільні) активи.	1195
Форма функціонування	1. Матеріальні активи.	1005+1010+1015+1020+ +1100+1110+1200
	2. Нематеріальні активи. 3. Фінансові активи.	1000+1050 ¹ 1030+1035+1040+1045+1120 ¹ + +1125+1130+1135++1140 ¹ + +1145 ¹ +1155+1160+1165
Чутливість до інфляційних процесів	1. Монетарні активи.	сума із 1120 ¹ по 1165 (без 1136)
	2. Немонетарні активи.	1005+1010+1015+1020+ +1100+1110+1200
Рівень ліквідності	1. Високоліквідні активи.	1160+1165
	2. Середньоліквідні активи. 3. Низьколіквідні активи. 4. Важколіквідні активи.	сума із 1120 ¹ по 1155 (без 1136) 1100+1110+1170+1180 ¹ +1190 1095+1200

1. Додаткові статті (додаток В).

шові кошти в дорозі; еквіваленти грошових коштів;

- *запасів за видами (рядки 800–910)*: сировина і матеріали; купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби; паливо; тара і тарні матеріали; будівельні матеріали; запасні частини; матеріали сільськогосподарського призначення; поточні біологічні активи; малоцінні та швидкозношувані предмети; незавершене виробництво; готова продукція; товари.

З урахуванням поділу видів майна за класифікаційними ознаками (табл. 2.3) проаналізуємо склад, структуру та динаміку активів балансу підприємства (табл. 2.4). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За результатами аналізу складу, структури та динаміки активів балансу підприємства (табл. 2.4) можна сформулювати такі висновки:

- у структурі майна за характером участі у господарському процесі та швидкістю обороту переважають оборотні активи (66,3 % на кінець звітнього року), які збільшилися на 4,6 %, у той час як необоротні активи зменшилися на 5,1 %;

- за формою функціонування матеріальні активи зросли на 6626 тис. грн (4,2 %), а нематеріальні та фінансові активи скоротилися відповідно на 101 тис. грн (18,5 %) та 4985 тис. грн (25,8 %). У результаті частка матеріальних активів у майні підвищилася з 88,8 % у базовому році до

Таблиця 2.4

**Аналіз складу, структури та динаміки активів балансу підприємства
(станом на кінець року)**

Вид майна (активів)	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4- -2	7=5÷1 ×100
За характером участі у господарському процесі та швидкістю обороту							
Необоротні	63718	35,9	60466	33,7	-3252	-2,2	-5,1
Оборотні	113952	64,1	119149	66,3	+5197	+2,2	+4,6
Усього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	—	+1,1
За формою функціонування							
Матеріальні	157575	88,8	164201	91,7	+6626	+2,9	+4,2
Нематеріальні	547	0,3	446	0,3	-101	-	-18,5
Фінансові	19345	10,9	14360	8,0	-4985	-2,9	-25,8
Усього	177467	100,0	179007	100,0	+1540	—	+0,9
За чутливістю до інфляційних процесів							
Монетарні	19345	10,9	14360	8,0	-4985	-2,9	-25,8
Немонетарні	157575	89,1	164201	92,0	+6626	+2,9	+4,2
Усього	176920	100,0	178561	100,0	+1641	—	+0,9
За рівнем ліквідності							
Високоліквідні	5300	3,0	5247	2,9	-53	-0,1	-1,0
Середньоліквідні	14045	7,9	9113	5,1	-4932	-2,8	-35,1
Низьколіквідні	94607	53,2	104789	58,3	+10182	+5,1	+10,8
Важколіквідні	63718	35,9	60466	33,7	-3252	-2,2	-5,1
Усього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	—	+1,1

91,7 % у звітному році, а частка фінансових активів знизилася, відповідно, з 10,9 до 8,0 %;

- за ознакою чутливості до інфляційних процесів монетарні активи зменшилися на 4985 тис. грн (25,8 %), а немонетарні активи збільшилися на 6626 тис. грн (4,2 %). Підсумком такої динаміки стало підвищення частки немонетарних активів у майні з 89,1 до 92,9 % і, відповідно, зниження частки монетарних активів – з 10,9 до 8,0 %;

- у структурі активів за ознакою рівня ліквідності на кінець звітнього року низьколіквідні активи становлять 58,3 %, важколіквідні – 33,7, середньоліквідні – 5,1 та високоліквідні – 2,9 %. Підвищення частки низьколіквідних активів на 5,1 в. п. пояснюється їхнім зростанням в умовах одночасного зменшення високо-, середньо- та важколіквідних активів. Отже, динаміка структури активів за рівнем ліквідності характеризується переважно негативними змінами.

Інформація щодо класифікації видів активів (майна) за різними ознаками використовується в оцінюванні фінансового стану суб'єктів господарювання, зокрема:

- поділ активів за характером участі у господарському процесі та швидкістю обороту, формою функціонування, характером обслуговування видів діяльності, чутливістю до інфляційних процесів – в аналізі майнового стану підприємства;

- поділ активів за джерелами формування – в аналізі фінансової стійкості підприємства;

- поділ активів за рівнем ліквідності – в аналізі ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

Отже, своєчасне дослідження наявних ознак і тенденцій дає змогу оперативно реагувати на зміни у складі та структурі активів шляхом обґрунтування комплексу заходів щодо поліпшення майнового та в цілому фінансового стану підприємства.

2.3. Аналіз необоротних активів

Важливим напрямом аналізу майна підприємств є оцінювання складу, структури та динаміки необоротних активів. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз необоротних активів підприємства (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Горизонтальний та вертикальний аналіз необоротних активів підприємства (станом на кінець року)

Вид необоротних активів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
Необоротні активи – всього	63718	100,0	60466	100,0	-3252	–	-5,1
1. Нематеріальні активи	547	0,9	446	0,7	-101	-0,2	-18,5
2. Незавершені капітальні інвестиції	193	0,3	598	1,0	+405	+0,7	у 3,1 р. б.
3. Основні засоби	55197	86,6	52954	87,6	-2243	+1,0	-4,1
4. Довгострокові біологічні активи	7771	12,2	6458	10,7	-1313	-1,5	-16,9
5. Довгострокові фінансові інвестиції	10	0,0	10	0,0	-	-	-

За результатами горизонтального та вертикального аналізу необоротних активів підприємства (табл. 2.5) у звітному році порівняно з базовим роком їхня вартість скоротилася на 3252 тис. грн, що становить 5,1 %. Це

відбулося унаслідок зменшення основних засобів (на 2243 тис. грн, або 4,1 %), довгострокових біологічних активів (на 1313 тис. грн, або 16,9 %) та нематеріальних активів (на 101 тис. грн, або 18,5 %). Водночас незавершені капітальні інвестиції зросли на 405 тис. грн, або у 3,1 раза. Частка основних засобів у необоротних активах підвищилася з 86,6 до 87,6 %, а довгострокових біологічних активів знизилася з 12,2 до 10,7 %. У цілому зміни у складі необоротних активів підприємства є негативними.

Матеріальною основою виробничого процесу є засоби праці, що набувають економічної форми основних засобів. Основними завданнями аналізу основних засобів щодо оцінювання майнового стану підприємства є:

- визначення інтенсивності процесу оновлення (за коефіцієнтами надходження, вибуття, заміни, розширення та іншими показниками);
- характеристика функціонального (технічного) стану (за часткою активної частини основних засобів, коефіцієнтами зносу та придатності).

В аналізі *руху та функціонального стану основних засобів* використовується система показників, наведених у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Методика розрахунку й оцінювання за динамікою показників
руху та функціонального стану основних засобів**

№ з/п	Показник	Порядок розрахунку за даними форми № 5 (рядки, граfi)	Оцінювання за динамікою
А	Б	В	Г
Вихідна інформація, тис. грн			
1.	Первісна вартість основних засобів на початок року	260, гр.3	Збільшення
2.	Надійшло за рік	260, гр.5, 6 (+,-)	Збільшення
3.	Вибуло за рік	260, гр.8, 11, 12	Збільшення (якщо не перевищує показник 2)
4.	Первісна вартість основних засобів на кінець року	260, гр.14	Збільшення
5.	Нараховано амортизації за рік	260, гр.10	Збільшення
6.	Знос основних засобів:		
	а) на початок року	260, гр.4	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 1)
	а) на кінець року	260, гр.15	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 4)
7.	Первісна вартість активної частини основних засобів:		
	а) на початок року	(130+140), гр.3	Збільшення
	б) на кінець року	(130+140), гр.14	Збільшення

А	Б	В	Г
8.	Знос активної частини основних засобів:		
	а) на початок року	(130+140), гр.4	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 7а)
	б) на кінець року	(130+140), гр.15	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 7б)
Показники руху основних засобів			
9.	Річний приріст (+) або зменшення (-), тис. грн	п.4–п.1	Збільшення
10.	Темп зростання (зниження), %	$\text{п.4} \div \text{п.1} \times 100$	Збільшення
11.	Темп приросту (зменшення), %	$\text{п.9} \div \text{п.1} \times 100$, або п.10–100	Збільшення
12.	Коефіцієнт надходження, %	$\text{п.2} \div \text{п.4} \times 100$	Збільшення
13.	Коефіцієнт вибуття, %	$\text{п.3} \div \text{п.1} \times 100$	Збільшення (якщо не перевищує показник 12)
14.	Період оновлення (можливого повного вибуття), років	$100 \div (\text{п.12} - \text{п.13})$	Зменшення
15.	Коефіцієнт заміни (простого відтворення), %	$\text{п.3} \div \text{п.2} \times 100$	Зменшення
16.	Коефіцієнт розширення (розширеного відтворення), %	$\text{п.9} \div \text{п.2} \times 100$	Збільшення
17.	Період обороту, років	$(\text{п.1} + \text{п.4}) \div 2 \div \text{п.5}$	Зменшення
18.	Середня норма амортизації, %	$100 \div \text{п.17}$	Збільшення
Показники функціонального стану основних засобів			
19.	Коефіцієнт зносу основних засобів, %:		
	а) на початок року	$\text{п.6a} \div \text{п.1} \times 100$	Зменшення
	б) на кінець року	$\text{п.6б} \div \text{п.4} \times 100$	Зменшення
20.	Коефіцієнт придатності основних засобів, %:		
	а) на початок року	100–п.19а	Збільшення
	а) на кінець року	100–п.19б	Збільшення
21.	Частка активної частини основних засобів, %:		
	а) на початок року	$\text{п.7a} \div \text{п.1} \times 100$	Збільшення
	б) на кінець року	$\text{п.7б} \div \text{п.4} \times 100$	Збільшення
22.	Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів, %:		
	а) на початок року	$\text{п.8a} \div \text{п.7a} \times 100$	Зменшення
	а) на кінець року	$\text{п.8б} \div \text{п.7б} \times 100$	Зменшення

Система показників руху та функціонального стану використовується для характеристики кількісних та якісних змін в основних засобах. Розглянемо зміст цих показників.

Річний приріст (зменшення), темп зростання (зниження), темп приросту (зменшення) характеризують рівень приросту (зменшення) основних засобів за рік та у динаміці мають зростати.

Коефіцієнт надходження показує частку вартості основних засобів, які надійшли за рік, у первісній вартості основних засобів на кінець року; характеризує інтенсивність надходження основних засобів. *Коефіцієнт вибуття* показує частку вартості основних засобів, які вибули за рік, у первісній вартості основних засобів на початок року; характеризує інтенсивність вибуття основних засобів. У разі перевищення коефіцієнта надходження над коефіцієнтом вибуття відбувається розширене відтворення основних засобів.

Якщо коефіцієнт надходження перевищує коефіцієнт вибуття, визначається показник *періоду оновлення*, який відображає середню кількість років, необхідних для повного оновлення основних засобів. Коли коефіцієнт надходження менший за коефіцієнт вибуття, показник називатиметься *періодом можливого повного вибуття основних засобів* (значення записується у дужках).

Коефіцієнт заміни показує частку основних засобів, які надійшли за рік, спрямовану на просту заміну тих основних засобів, які вибули (у вартісному вираженні), а *коефіцієнт розширення* – частку основних засобів, які надійшли, що забезпечила приріст (розширене відтворення) основних засобів. Сумарне значення коефіцієнтів заміни та розширення становить 100 % (або 1).

Період обороту характеризує середню кількість років, упродовж яких первісна вартість основних засобів у вигляді амортизації переноситься на вироблену продукцію. У динаміці цей показник має зменшуватися. У цьому випадку зростатиме *середня норма амортизації*, що показує середній відсоток нарахування амортизації за всіма групами основних засобів за рік. Цей показник характеризує ефективність амортизаційної політики підприємства.

Для характеристики функціонального (технічного) стану основних засобів використовують коефіцієнти зносу та придатності. *Коефіцієнт зносу* характеризує частку вартості основних засобів, списану на витрати діяльності, у первісній вартості основних засобів, а *коефіцієнт придатності* – частку залишкової вартості у первісній вартості основних засобів. Зниження коефіцієнта зносу (відповідно підвищення коефіцієнта придатності) свідчить про поліпшення функціонального стану основних засобів.

Показники руху та функціонального стану доцільно розраховувати для усіх виробничих основних засобів, активної їхньої частини, окремих груп виробничих основних засобів та видів обладнання.

Також для оцінювання технічного стану основних засобів важливим є показник *частки активної частини основних засобів у загальній їхній ва-*

рності, зростання якого є ознакою прогресивності структури основних засобів, підвищення технічної оснащеності підприємства, передумовою більш ефективного використання майна.

За методикою, наведеною в табл. 2.6, проведемо розрахунок показників руху та функціонального стану основних засобів (табл. 2.7) для аналізу кількісних та якісних змін у їхньому складі. Вихідна інформація міститься у формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 2.7

Показники руху та функціонального стану основних засобів

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік
А	Б	1	2
Вихідна інформація, тис. грн			
1.	Первісна вартість основних засобів на початок року	123139	141056
2.	Надійшло за рік	20132	11528
3.	Вибуло за рік	2215	811
4.	Первісна вартість основних засобів на кінець року	141056	151773
5.	Нараховано амортизації за рік	13345	13207
6.	Знос основних засобів:		
	а) на початок року	74690	85859
	б) на кінець року	85859	98819
7.	Первісна вартість активної частини основних засобів:		
	а) на початок року	95297	109814
	б) на кінець року	109814	119001
8.	Знос активної частини основних засобів:		
	а) на початок року	64831	74403
	б) на кінець року	74403	85585
Показники руху основних засобів			
9.	Річний приріст (+) або зменшення (–), тис. грн (п.4–п.1)	+17917	+10717
10.	Темп зростання (зниження), % (п.4÷п.1×100)	114,6	107,6
11.	Темп приросту (зменшення), % (п.9÷п.1×100, або п.10–100)	14,6	7,6
12.	Коефіцієнт надходження, % (п.2÷п.4×100)	14,3	7,6
13.	Коефіцієнт вибуття, % (п.3÷п.1×100)	1,8	0,6
14.	Період оновлення (можливого повного вибуття), років (100÷(п.12–п.13))	8,0	14,3
15.	Коефіцієнт заміни (простого відтворення), % (п.3÷п.2×100)	11,0	7,0
16.	Коефіцієнт розширення (розширеного відтворення), % (п.9÷п.2×100)	89,0	93,0
17.	Період обороту, років (((п.1+п.4)÷2)÷п.5)	9,9	11,1
18.	Середня норма амортизації, % (100÷п.17)	10,1	9,0
Показники функціонального стану основних засобів			
19.	Коефіцієнт зносу основних засобів, %:		
	а) на початок року (п.6а÷п.1×100)	60,7	60,9

Продовж. табл. 2.7

А	Б	1	2
	б) на кінець року ($\text{п.6б} \div \text{п.4} \times 100$)	60,9	65,1
20.	Коефіцієнт придатності основних засобів, %:		
	а) на початок року ($100 - \text{п.19а}$)	39,3	39,1
	б) на кінець року ($100 - \text{п.19б}$)	39,1	34,9
21.	Частка активної частини основних засобів, %:		
	а) на початок року ($\text{п.7а} \div \text{п.1} \times 100$)	77,4	77,9
	б) на кінець року ($\text{п.7б} \div \text{п.4} \times 100$)	77,9	78,4
22.	Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів, %:		
	а) на початок року ($\text{п.8а} \div \text{п.7а} \times 100$)	68,0	67,8
	б) на кінець року ($\text{п.8б} \div \text{п.7б} \times 100$)	67,8	71,9

Як свідчать результати розрахунку показників руху та функціонального стану основних засобів (табл. 2.7), упродовж базового року вартість основних засобів збільшилася на 17917 тис. грн, або 14,6 %. Значення коефіцієнта надходження (14,3 %) суттєво перевищує значення коефіцієнта вибуття (1,8 %), тому період оновлення основних засобів становить 8 років. Значення коефіцієнтів заміни та розширення показують, що 11,0 % від річного надходження основних засобів було спрямовано на просту заміну тих, які вибули (у вартісному вираженні), а 89,0 % – на їхнє розширене відтворення. Показник періоду обороту свідчить про те, що у середньому протягом 9,9 року первісна вартість основних засобів буде перенесена на вироблену продукцію у вигляді амортизації. Відповідно середня норма амортизації становить 10,1 %.

Значення коефіцієнта зносу основних засобів майже не змінилося: 60,7 % на початок та 60,9 % на кінець базового року. Відповідно коефіцієнт придатності незначно знизився: з 39,3 до 39,1 %. Наведені значення коефіцієнтів вказують на високий рівень зношеності основних засобів.

Частка активної частини основних засобів, а саме машин, обладнання, транспортних засобів, на кінець базового року становила 77,9 %, а рівень їхньої зношеності (67,8 %) є вищим, ніж у цілому по основних засобах (60,9 %).

У звітному році відбулося сповільнення приросту майна (на 10717 тис. грн, або 7,6 %). Порівняно з базовим роком значення коефіцієнтів надходження та вибуття зменшилися відповідно до 7,6 і 0,6 %. У результаті період оновлення основних засобів зріс до 14,3 року. Значення коефіцієнта заміни знизилося до 7,0 %, а коефіцієнта розширення, відповідно, підвищилося до 93,0 %. Що стосується показників періоду обороту та середньої норми амортизації основних засобів, то їхні значення практично не змінилися. Отже, показники руху в цілому свідчать про ефективну динаміку основних засобів.

Водночас на кінець звітнього року рівень зношеності основних засобів підвищився до 65,1 %, у тому числі активної частини – до 71,9 %, що є

ознакою погіршення їхнього функціонального стану.

Інформація приміток до річної фінансової звітності (форма № 5) дає змогу провести поглиблений аналіз *структури основних засобів за групами*. При цьому можливі такі варіанти:

- за інформацією про наявність основних засобів на початок року (*початкова структура*);
- за інформацією про надходження основних засобів за рік (*структура надходження*);
- за інформацією про вибуття основних засобів за рік (*структура вибуття*);
- за інформацією про наявність основних засобів на кінець року (*кінцева структура*).

Аналізуючи майновий стан підприємства, необхідно оцінити його *виробничий потенціал*, який формують такі види необоротних активів: основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи.

Аналіз *незавершених капітальних інвестицій* проводять з метою оцінювання стану незавершеного будівництва. При цьому визначають ступінь його придатності та строк, протягом якого об'єкти перебувають у незавершеному стані. Встановлюються ті об'єкти незавершеного будівництва, добудова яких економічно ефективна, а також ті, які можна реалізувати на ринку з найменшими додатковими витратами. Якщо вартість незавершеного будівництва є незмінною або несуттєво зменшується, то доцільно проаналізувати характеристики зазначених об'єктів та перспективи завершення будівництва.

В аграрних підприємствах, де розвиваються галузі тваринництва, важливою складовою необоротних активів є *довгострокові біологічні активи*. Вони пов'язані з функціонуванням насамперед галузі молочного скотарства. Тому показники економічної ефективності виробництва та реалізації молока пропонується розглядати як показники ефективності використання довгострокових біологічних активів, а саме:

- середньорічне поголів'я корів, голів;
- вироблено молока, ц;
- середньорічний надій молока на одну корову, кг;
- реалізовано молока, ц;
- рівень товарності, %;
- виробнича собівартість одного центнера, грн: виробленої продукції, реалізованої продукції;
- повна собівартість одного центнера реалізованої продукції, грн;
- середня ціна реалізації одного центнера, грн;
- прибуток від реалізації молока, тис. грн;
- прибуток на один центнер реалізованої продукції, грн;
- рівень рентабельності, %.

Важливим видом необоротних активів є *нематеріальні активи*, до яких належать (НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи»):

- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);
- авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо);
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Основними напрямками аналізу нематеріальних активів є:

- аналіз складу, структури, динаміки та стану нематеріальних активів за видами;
- аналіз прибутковості використання й оборотності нематеріальних активів;
- аналіз рівня ліквідності нематеріальних активів та ступеня ризику вкладення капіталу в цей вид активів.

За інформацією балансу (звіту про фінансовий стан) (форма № 1) і приміток до річної фінансової звітності (форма № 5) проводиться аналіз складу, структури, динаміки та стану нематеріальних активів.

Підвищення частки нематеріальних активів у необоротних активах та високі темпи приросту нематеріальних активів свідчать про *інноваційний розвиток підприємства*, оскільки кошти вкладаються в інтелектуальну власність. Інноваційна стратегія розвитку сприяє зміцненню економіки підприємства та його фінансового стану.

Кінцевий ефект використання нематеріальних активів відображається у результативних показниках господарської діяльності: зменшенні витрат на виробництво, збільшенні обсягів виробництва та реалізації продукції, зростанні прибутку тощо. Враховуючи це, *основним принципом управління динамікою нематеріальних активів є:* темпи зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого прибутку мають випереджати темп зростання нематеріальних активів.

2.4. Аналіз оборотних активів та їхньої оборотності

Оборотні активи – це активи, що необхідні для забезпечення безперервності кругообігу капіталу та мають такі особливості:

- послідовно набувають грошової, виробничої та товарної форм;
- протягом одного операційного циклу можуть бути перетворені у гроші;
- беруть участь у виробничому процесі один раз, змінюючи при цьому свою натурально-речову форму;
- їхня вартість повністю переноситься на вироблену продукцію.

Оборотні активи – це наймобільніша частина майна, від стану та раціонального використання якої багато у чому залежать результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємства.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз оборотних активів підприємства (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Горизонтальний та вертикальний аналіз оборотних активів підприємства (станом на кінець року)

Вид оборотних активів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
Оборотні активи – всього	113952	100,0	119149	100,0	+5197	–	+4,6
1. Запаси	82411	72,3	84443	70,9	+2032	-1,4	+2,5
1.1. Виробничі запаси	18005	15,8	10579	8,9	-7426	-6,9	-41,2
1.2. Незавершене виробництво	15213	13,4	12375	10,4	-2838	-3,0	-18,7
1.3. Готова продукція	49145	43,1	61398	51,5	+12253	+8,4	+24,9
1.4. Товари	48	0,0	91	0,1	+43	+0,1	+89,6
2. Поточні біологічні активи	12196	10,7	20346	17,1	+8150	+6,4	+66,8
3. Поточна дебіторська заборгованість	14045	12,3	9113	7,6	-4932	-4,7	-35,1
4. Гроші та їх еквіваленти	5300	4,7	5247	4,4	-53	-0,3	-1,0

Результати горизонтального та вертикального аналізу оборотних активів підприємства (табл. 2.8) свідчать про наявність як позитивних, так і негативних ознак і тенденцій. У звітному році порівняно з базовим роком оборотні активи у цілому збільшилися на 5197 тис. грн, що становить

4,6 %. При цьому запаси зросли на 2032 тис. грн (2,5 %), що призвело до зниження їхньої частки в оборотних активах із 72,3 до 70,9 %.

У складі запасів збільшилися залишки готової продукції (на 12253 тис. грн, або 24,9 %) і товарів (на 43 тис. грн, або 89,6 %), а вартість виробничих запасів та незавершеного виробництва зменшилася відповідно на 7426 тис. грн (41,2 %) та 2838 тис. грн (18,7 %).

Поточні біологічні активи збільшилися на 8150 тис. грн (66,8 %), а їхня частка в оборотних активах зросла з 10,7 до 17,1 %. Позитивним у динаміці оборотних активів стало скорочення поточної дебіторської заборгованості на 4932 тис. грн, або 35,1 %. На поліпшення стану розрахунків з дебіторами вказує зниження частки поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах із 12,3 % у базовому році до 7,6 % у звітному році.

Негативною тенденцією у структурі оборотних активів є підвищення частки готової продукції з 43,1 до 51,5 %. Вона є найвищою серед усіх видів оборотних активів. Також знизилася частка грошей та їх еквівалентів у майні з 4,7 до 4,4 %, що може мати негативний вплив на оцінювання ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

Аналіз складу оборотних активів проводиться з урахуванням поділу їх на види за низкою класифікаційних ознак.

1. За ***сферою розміщення (функціональною роллю у процесі виробництва)***:

а) *оборотні активи у сфері виробництва (оборотні виробничі засоби)* – виробничі запаси, поточні біологічні активи, незавершене виробництво;

б) *оборотні активи у сфері обігу (засоби обігу)* – готова продукція, товари, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, інші оборотні активи.

2. За ***формою***:

а) *оборотні активи у матеріальній формі* – запаси, поточні біологічні активи;

б) *оборотні активи у розрахунках та грошовій формі* – поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, інші оборотні активи.

3. За ***джерелами формування***:

а) *власні оборотні активи* – робочий (чистий оборотний) капітал, тобто оборотні активи, що сформовані за рахунок власних джерел;

б) *оборотні активи, сформовані за рахунок позикових коштів* – частина оборотних активів, для формування яких були використані позикові джерела.

4. За ***рівнем ліквідності (ступенем ризику вкладення капіталу)***:

а) *високоліквідні* – види оборотних активів з мінімальним ризиком вкладень (гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції);

б) *середньоліквідні* – види оборотних активів з малим ризиком вкладень (поточна дебіторська заборгованість);

в) *низьколіквідні* – види оборотних активів з високим ризиком вкладень (запаси, поточні біологічні активи, інші оборотні активи).

5. За **практикою планування, контролю та управління**:

а) *нормовані* – оборотні активи, що підлягають нормуванню (за ними визначається мінімальний норматив наявності);

б) *ненормовані* – оборотні активи, відносно яких норматив забезпеченості не визначається.

6. За **видами** – поділ оборотних активів здійснюється згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку.

У табл. 2.9 наведений порядок розрахунку окремих видів оборотних активів за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Таблиця 2.9

Класифікація та порядок розрахунку видів оборотних активів

Ознака класифікації	Вид оборотних активів	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
Сфера розміщення ¹	1. Оборотні активи у сфері виробництва (оборотні виробничі засоби). 2. Оборотні активи у сфері обігу (засоби обігу).	$1101^2 + 1102^2 + 1110$ $1103^2 + 1104^2 + 1120^2 +$ +сума із 1125 по 1190 (без 1136)
Форма	1. Оборотні активи у матеріальній формі. 2. Оборотні активи у розрахунках та грошовій формі.	$1100 + 1110$ сума із 1120^2 по 1190 (без 1136)
Джерела формування	1. Власні оборотні активи (чистий оборотний капітал). 2. Оборотні активи, сформовані за рахунок позикових коштів.	$1495 - 1095$ $1195 - [\text{Власні оборотні активи}]$
Рівень ліквідності	1. Високоліквідні оборотні активи. 2. Середньоліквідні оборотні активи. 3. Низьколіквідні оборотні активи.	$1160 + 1165$ сума із 1120^2 по 1155 (без 1136) $1100 + 1110 + 1170 +$ $+ 1180^2 + 1190$

1. Поділ здійснюється за наявності інформації за додатковими статтями: ряд. 1101, 1102, 1103, 1104 (додаток В).

2. Додаткові статті (додаток В).

Інформація про наявність власних оборотних активів використовується під час розрахунку показників оцінювання фінансової стійкості підприємства. Щодо поділу оборотних активів за рівнем ліквідності, то в балансі вони розташовані у цілому за принципом зростання ліквідності (від низько- до високоліквідних). Інформація про групування оборотних активів за ознакою рівня ліквідності є основою для аналізу ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

З урахуванням поділу видів оборотних активів за класифікаційними ознаками (табл. 2.9) проаналізуємо склад, структуру та динаміку оборотних активів підприємства (табл. 2.10), використавши для розрахунків ін-

формацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 2.10

Аналіз складу, структури та динаміки оборотних активів підприємства (станом на кінець року)

Вид оборотних активів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
За сферою розміщення							
Оборотні активи у сфері виробництва	45414	39,9	43300	36,3	-2114	-3,6	-4,7
Оборотні активи у сфері обігу	68538	60,1	75849	63,7	+7311	+3,6	+10,7
Усього	113952	100,0	119149	100,0	+5197	—	+4,6
За формою							
Оборотні активи у матеріальній формі	94607	83,0	104789	87,9	+10182	+4,9	+10,7
Оборотні активи у розрахунках та грошовій формі	19345	17,0	14360	12,1	-4985	-4,9	-25,8
Усього	113952	100,0	119149	100,0	+5197	—	+4,6
За джерелами формування							
Власні оборотні активи	96218	84,4	96243	80,8	+25	-3,6	+0,0
Оборотні активи, сформовані за рахунок позикових коштів	17734	15,6	22906	19,2	+5172	+3,6	+29,2
Усього	113952	100,0	119149	100,0	+5197	—	+4,6
За рівнем ліквідності							
Високоліквідні	5300	4,7	5247	4,4	-53	-0,3	-1,0
Середньоліквідні	14045	12,3	9113	7,6	-4932	-4,7	-35,1
Низьколіквідні	94607	83,0	104789	88,0	+10182	+5,0	+10,8
Усього	113952	100,0	119149	100,0	+5197	—	+4,6

За результатами аналізу складу, структури та динаміки оборотних активів підприємства (табл. 2.10) можна сформулювати такі висновки:

- у структурі оборотних активів за сферою розміщення переважають оборотні активи у сфері обігу (63,7 % на кінець звітного року), які збільшилися на 7311 тис. грн (10,7 %). Натомість оборотні активи у сфері виробництва зменшилися на 2114 тис. грн (4,7 %);

- за формою оборотні активи у матеріальній формі зросли на 10182 тис. грн (10,7 %), а оборотні активи у розрахунках та грошовій фор-

мі зменшилися на 4985 тис. грн (25,8 %). У результаті частка оборотних активів у матеріальній формі підвищилася з 83,0 % у базовому році до 87,9 % у звітному році, а частка оборотних активів у розрахунках та грошовій формі знизилася відповідно з 17,0 до 12,1 %;

- за ознакою джерел формування власні оборотні активи майже не змінилися, а оборотні активи, сформовані за рахунок позикових коштів, збільшилися на 5172 тис. грн (29,2 %). У підсумку частка власних оборотних активів в оборотних активах знизилася з 84,4 до 80,8 % і, відповідно, підвищилася частка оборотних активів, сформованих за рахунок позикових коштів, – із 15,6 до 19,2 %. Незважаючи на такі структурні зміни, рівень забезпеченості власними оборотними активами залишається високим та є ознакою позитивного оцінювання фінансової стійкості підприємства;

- у структурі оборотних активів за рівнем ліквідності частка високоліквідних активів знизилася з 4,7 до 4,4 %, середньоліквідних – із 12,3 до 7,6 %, а низьколіквідних – підвищилася з 83,0 до 88,0 %. Зниження частки високо- та середньоліквідних активів пояснюється їхнім зменшенням (відповідно на 1,0 та 35,1 %) з одночасним збільшенням низьколіквідних активів (на 10,8 %). Отже, структура оборотних активів за ознакою рівня ліквідності має негативну динаміку.

Важливою характеристикою ефективності використання оборотних активів є швидкість їх обороту. Прискорення оборотності оборотних активів досягається за рахунок скорочення часу перебування їх у виробництві й обігу. *Основними факторами, які впливають на швидкість обороту оборотних активів підприємства, є:*

- характер діяльності, тобто галузева належність (промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля і т. д.);
- тривалість операційного циклу, що залежить насамперед від ефективності виробничо-технологічних процесів;
- розмір підприємства (велике, середнє, мале або мікропідприємство);
- географія розподілу споживачів продукції, постачальників ресурсів, інших ділових партнерів;
- асортимент та кількість ресурсів, які використовуються;
- рівень платоспроможності ділових партнерів;
- відповідність фактичного рівня інфляції прогнозованим макроекономічним параметрам на бюджетний рік;
- рівень кваліфікації фінансових менеджерів підприємства.

Більш швидке обертання оборотних активів сприяє забезпеченню стабільності фінансового стану підприємства, що пояснюється такими факторами.

По-перше, прискорення оборотності оборотних активів зменшує потребу в них, дає змогу підприємству вивільняти частину коштів або для їхнього використання в економіці (абсолютне вивільнення), або для додаткового виробництва продукції (відносне вивільнення). Підприємство, що має меншу величину оборотних активів, але ефективніше їх використовує,

здатне забезпечити такі самі результати діяльності, як і підприємство з більшою величиною оборотних активів, але з повільнішим їхнім обертанням.

По-друге, за рахунок прискорення оборотності зменшується відносна потреба у запасах сировини, матеріалів, палива тощо, а отже, вивільняються і грошові активи, раніше вкладені у ці запаси. Вивільнені кошти дають можливість підвищити платоспроможність підприємства.

По-третє, прискорення оборотності на тій чи іншій стадії кругообігу оборотних активів (наприклад, скорочення часу перебування матеріальних ресурсів на складах) створює передумови для прискорення обороту на інших стадіях.

Вихідною інформацією для аналізу оборотності оборотних активів є показники фінансової звітності:

1. *Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ЧД)* – форма № 2: ряд. 2000.

2. *Середньорічна вартість оборотних активів ($\overline{OA}$)* – форма № 1: ряд. 1195:

а) за інформацією річного балансу (середня арифметична):

$$\overline{OA} = \frac{OA_{\Pi} + OA_K}{2}, \quad (2.1)$$

де OA_{Π} і OA_K – вартість оборотних активів відповідно на початок і кінець року;

б) за інформацією квартальних балансів (середня хронологічна):

$$\overline{OA} = \frac{0,5OA_{\Pi} + OA_I + OA_{II} + OA_{III} + 0,5OA_K}{4}, \quad (2.2)$$

де OA_I , OA_{II} , OA_{III} – вартість оборотних активів на кінець відповідно першого, другого та третього кварталів.

Розглянемо економічний зміст та порядок розрахунку *показників оборотності оборотних активів*.

1. **Коефіцієнт обертання** ($K_{об}$) – характеризує кількість оборотів, яку здійснюють оборотні активи за період, що аналізується; визначається як відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної вартості оборотних активів:

$$K_{об} = \frac{ЧД}{\overline{OA}}. \quad (2.3)$$

Коефіцієнт обертання показує величину чистого доходу, одержаного у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості оборотних активів.

2. **Коефіцієнт завантаження** (K_3) – показує величину оборотних активів, використаних у розрахунку на 1 грн чистого доходу; визначається як відношення середньорічної вартості оборотних активів до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$K_3 = \frac{\overline{OA}}{ЧД}. \quad (2.4)$$

Коефіцієнт завантаження є оберненою величиною до коефіцієнта обертання:

$$K_3 = \frac{1}{K_{об}}. \quad (2.5)$$

3. **Тривалість одного обороту, днів (T)** – характеризує середню кількість днів, необхідних для здійснення одного обороту оборотних активів; визначається як відношення тривалості періоду, що аналізується, до коефіцієнта обертання:

$$T = \frac{D}{K_{об}} = \frac{D \times \overline{OA}}{ЧД}, \quad (2.6)$$

де D – тривалість періоду, що аналізується: за рік – 365 днів.

Швидкість обороту оборотних активів залежить від тривалості їхнього перебування у сфері виробництва та сфері обігу. Оскільки тривалість операційного циклу в різних сферах економіки суттєво відрізняється, то й оборотність оборотних активів зазвичай має широкий діапазон коливань.

Показники оцінювання оборотності є взаємопов'язаними, тобто якщо за результатами розрахунку й аналізу динаміки одного з них формулюється висновок про прискорення (або сповільнення) оборотності оборотних активів, то такий самий висновок буде і за іншими показниками. Підвищення коефіцієнта обертання (і, відповідно, зниження коефіцієнта завантаження та скорочення тривалості одного обороту) свідчить про прискорення оборотності оборотних активів. Протилежна динаміка показників вказує на сповільнення їхньої оборотності.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо розрахунок та проаналізуємо динаміку показників оборотності оборотних активів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Показники оборотності оборотних активів підприємства

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2–1	4=3÷1 ×100
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	145464	147606	+2142	+1,5
2.	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	98214	116551	+18337	+18,7
3.	Коефіцієнт обертання оборотних активів (п.1÷п.2)	1,481	1,266	-0,215	-14,5
4.	Коефіцієнт завантаження оборотних активів (п.2÷п.1)	0,675	0,790	+0,115	+17,0
5.	Тривалість одного обороту оборотних активів, днів (365÷п.3)	243	284	+41	+16,9

За результатами розрахунку показників оборотності оборотних активів (табл. 2.11) коефіцієнт обертання зменшився з 1,481 у базовому році до 1,266 у звітному році (на 0,215, або 14,5 %), відповідно коефіцієнт заван-

таження збільшився з 0,675 до 0,790 (на 0,115, або 17,0 %), а тривалість одного обороту оборотних активів зросла з 243 до 284 днів (на 41 день, або 16,9 %). Наведені зміни показників свідчать про сповільнення оборотності оборотних активів підприємства, що пояснюється випереджальним зростанням середньорічної вартості оборотних активів (на 18,7 %) порівняно зі зростанням чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (на 1,5 %).

Одним із завдань аналізу оборотності оборотних активів є визначення величини коштів, вивільнених із господарської діяльності за рахунок прискорення оборотності або додатково залучених до господарської діяльності унаслідок сповільнення оборотності оборотних активів.

Величина *відносного вивільнення з господарської діяльності (–) або додаткового залучення до господарської діяльності (+) оборотних активів* визначається як добуток односторонньої величини чистого доходу в звітному періоді на різницю тривалості одного обороту в звітному і базовому періодах:

$$\Delta OA = \frac{ЧД_1}{365} \times (T_1 - T_0), \quad (2.7)$$

де ΔOA – вивільнення (–) або додаткове залучення (+) оборотних активів як результат прискорення (сповільнення) їхньої оборотності, тис. грн;

$ЧД_1$ – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному періоді, тис. грн;

T_1 і T_0 – тривалість одного обороту оборотних активів відповідно у звітному і базовому періодах, днів.

За інформацією табл. 2.11:

$$\Delta OA = \frac{147606}{365} \times (284 - 243) = +16811.$$

Отже, унаслідок сповільнення оборотності у звітному році підприємство додатково залучило до господарської діяльності 16811 тис. грн оборотних активів, що становить 14,4 % від їхньої фактичної середньорічної вартості. Якби оборотність оборотних активів у звітному році залишилася на рівні базового року, то для отримання 147606 тис. грн. чистого доходу достатньо було б 99740 тис. грн середньорічної вартості оборотних активів (116551–16811).

Зміна оборотності оборотних активів є одним із факторів впливу на динаміку чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Щоб визначити вплив факторів на зміну чистого доходу, використовується двофакторна мультиплікативна *факторна модель*:

$$ЧД = \overline{OA} \times K_{об}. \quad (2.8)$$

Отже, на зміну величини чистого доходу впливають два фактори:

- середньорічна вартість оборотних активів ($\overline{OA}$);

- коефіцієнт обертання оборотних активів ($K_{об}$).

Для визначення впливу факторів на зміну чистого доходу застосову-

ється, наприклад, спосіб ланцюгових підстановок, який передбачає розрахунок умовного значення результативного показника ($\text{ЧД}_{\text{ум}}$):

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = \overline{OA}_1 \times K_{\text{об0}}, \quad (2.9)$$

де $\overline{OA}_1$ – середньорічна вартість оборотних активів у звітному періоді;
 $K_{\text{об0}}$ – коефіцієнт обертання оборотних активів у базовому періоді.

За інформацією табл. 2.11:

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = 116551 \times 1,481 = 172612.$$

Загальна зміна (+,–) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн:

$$\Delta \text{ЧД} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0, \quad (2.10)$$

$$\Delta \text{ЧД} = 147606 - 145464 = +2142,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) середньорічної вартості оборотних активів:

$$\Delta \text{ЧД}_{OA} = \text{ЧД}_{\text{ум}} - \text{ЧД}_0; \quad (2.11)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{OA} = 172612 - 145464 = +27148;$$

2) коефіцієнта обертання оборотних активів:

$$\Delta \text{ЧД}_{Kob} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{\text{ум}}; \quad (2.12)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{Kob} = 147606 - 172612 = -25006.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧД} = \Delta \text{ЧД}_{OA} + \Delta \text{ЧД}_{Kob}; \quad (2.13)$$

$$\Delta \text{ЧД} = +27148 - 25006 = +2142.$$

Збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному році порівняно з базовим роком на 2142 тис. грн, або 1,5 %, відбулося під впливом таких факторів. У результаті зростання середньорічної вартості оборотних активів на 18337 тис. грн (18,7 %) чистий дохід збільшився на 27148 тис. грн. Водночас унаслідок зниження коефіцієнта обертання оборотних активів на 0,215 (14,5 %) чистий дохід зменшився на 25006 тис. грн. Таким чином, єдиним фактором збільшення чистого доходу стало зростання середньорічної вартості оборотності оборотних активів, тоді як сповільнення їхньої оборотності негативно вплинуло на динаміку результативного показника.

Сума додаткового (недоодержаного) прибутку в результаті зміни оборотності оборотних активів визначається за формулою:

$$\Delta \text{ЧП} = \text{ЧП}_0 \times \frac{\text{ЧД}_1}{\text{ЧД}_0} \times \frac{OA_0}{OA_1} - \text{ЧП}_0, \quad (2.14)$$

де $\Delta \text{ЧП}$ – додатковий (недоодержаний) чистий прибуток у результаті зміни оборотності оборотних активів, тис. грн;

ЧП_0 – чистий прибуток у базовому періоді, тис. грн;

ЧД_1 і ЧД_0 – чистий дохід відповідно у звітному і базовому періодах, тис. грн;

$\overline{OA}_0$ і $\overline{OA}_1$ – середньорічна вартість оборотних активів відповідно у базовому і звітному періодах, тис. грн.

Основними шляхами прискорення оборотності оборотних активів є:

- скорочення тривалості операційного циклу за рахунок підвищення ефективності виробничо-технологічних процесів;
- покращення організації матеріально-технічного постачання з метою своєчасного забезпечення виробництва необхідними матеріальними ресурсами та скорочення часу перебування коштів у запасах;
- підвищення ефективності маркетингової політики підприємства для прискорення рух продукції і товарів від виробника до споживача;
- скорочення часу перебування коштів у дебіторській заборгованості.

2.5. Аналіз запасів підприємства

Особливу увагу під час дослідження оборотних активів приділяють *аналізу запасів*, які мають суттєвий вплив на результати виробничої діяльності та фінансовий стан підприємства.

Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси» запаси визнаються активом, якщо є ймовірність того, що підприємство отримає у майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їхнім використанням, та їхню вартість можна достовірно визначити. Запаси підприємства включають:

- *сировину, основні та допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності*, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
- *незавершене виробництво* у вигляді незакінчених оброблень і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів. Незавершене виробництво на підприємствах, що виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу;
- *готову продукцію*, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу та відповідає технічним і якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом;
- *товари* у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством із метою подальшого продажу;
- *малоцінні та швидкозношувані предмети*, що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року.

Аналізуючи склад і структуру запасів, ураховують те, що для успішної діяльності підприємства *запаси мають бути оптимальними*. Найважливішими умовами досягнення цього є:

- обґрунтовані розрахунки потреби у запасах;
- налагодження стабільних відносин із постачальниками, що успішно виконують договірні зобов'язання;
- забезпечення належної організації виробничих процесів;
- раціональне визначення обсягів використання продукції на внутрішньогосподарські потреби.

У процесі аналізу запасів необхідно порівняти фактичні залишки за відповідний період із нормативами (плановою потребою), а також оцінити їхню динаміку.

Надлишок або нестача запасів є ознакою незадовільних характеристик фінансового стану підприємства. Причини утворення надлишку (нестачі) запасів з'ясовуються у розрізі формування та використання: виробничих запасів (сировини, матеріалів і т. ін.), запасів незавершеного виробництва, готової продукції і товарів. За кожною групою запасів встановлюються наслідки впливу відхилень від оптимальних (нормативних) рівнів на результати виробничо-фінансової діяльності та визначаються шляхи оптимізації запасів.

Причини та наслідки зміни структури за окремими видами запасів є різними. Наприклад, *збільшення частки виробничих запасів* може свідчити про:

- розширення масштабів діяльності підприємства;
- прагнення захистити кошти від знецінення унаслідок інфляції;
- неефективне розпорядження матеріальними ресурсами, унаслідок чого значна частина коштів заморожується на тривалий період у запасах, що сповільнює їхню оборотність.

Отже, за різної ефективності використання матеріальних оборотних активів зростання запасів в одному випадку може бути свідченням розширення обсягів діяльності, а в іншому – ознакою зниження рівня ділової активності та відповідно збільшення періоду обороту коштів.

Разом із тим *недостатній обсяг виробничих запасів* також негативно позначається на фінансовому стані підприємства. Зменшення вкладення коштів у виробничі запаси та незавершене виробництво призводить до дефіциту окремих їхніх видів, неритмічності виробничих процесів, недовантаження виробничих потужностей, падіння обсягів виробництва та реалізації продукції, зростання собівартості, недоотримання прибутків і навіть до збитків. Суб'єкти господарювання мають прагнути того, щоб виробництво вчасно та в повному обсязі забезпечувалося усіма необхідними ресурсами.

Значну частку в запасах підприємства становить *незавершене виробництво*. Збільшення залишків незавершеного виробництва може свідчити, з одного боку, про розширення виробничої діяльності, а з іншого – про сповільнення оборотності оборотних активів на цій стадії.

На багатьох підприємствах важливим видом оборотних активів є *готова продукція*. Збільшення залишків готової продукції негативно впливає на фінансовий стан підприємства, що пояснюється:

- заморожуванням оборотних коштів та сповільненням їхнього обертання;
- необхідністю отримання кредитів та виникненням у зв'язку з цим додаткових витрат зі сплати процентів за ними;
- зростанням кредиторської заборгованості перед постачальниками, бюджетом, працівниками з оплати праці тощо.

Основними причинами понаднормативних залишків готової продукції є: низька якість продукції; неефективна логістична діяльність; посилення конкуренції, втрата ринків збуту; зниження купівельної спроможності суб'єктів господарювання та населення.

Для оцінювання структури запасів розраховується коефіцієнт накопичення:

$$\frac{\text{Виробничі запаси} + \text{Незавершене виробництво}}{\text{Готова продукція} + \text{Товари}}$$

Коефіцієнт накопичення характеризує мобільність запасів і за оптимального варіанта має бути меншим 1. Це співвідношення доцільне, коли продукція підприємства є конкурентоспроможною та користується попитом.

Значне перевищення оптимального рівня коефіцієнта накопичення може свідчити про неефективну структуру запасів, наприклад надлишкові виробничі запаси, невиправдане зростання залишків незавершеного виробництва. У цьому випадку необхідно встановити причини збільшення залишків запасів. Щодо *виробничих запасів* це може бути зниження обсягів виробництва окремих видів продукції, невідповідність фактичного витрачання запасів нормативам, нерівномірне надходження матеріальних ресурсів; щодо *незавершеного виробництва* – анулювання виробничих замовлень (договорів), підвищення собівартості продукції, недоліки у плануванні та організації виробництва; щодо *готової продукції* – падіння попиту, низька якість продукції, неритмічність її виробництва та затримки відвантаження.

За інформацією форм № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проаналізуємо склад, структуру та динаміку запасів підприємства (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Аналіз складу, структури та динаміки запасів підприємства
(станом на кінець року)**

Вид запасів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,–)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3–1	6=4–2	7=5÷1 ×100
Запаси – всього	82411	100,0	84443	100,0	+2032	-	+2,5
1. Виробничі запаси	18005	21,8	10579	12,5	-7426	-9,3	-41,2
1.1. Сировина і матеріали	8070	9,8	1095	1,3	-6975	-8,5	-86,4
1.2. Паливо	1394	1,7	3220	3,8	+1826	+2,1	у 2,3 р. б.
1.3. Будівельні матеріали	459	0,5	538	0,6	+79	+0,1	+17,2
1.4. Запасні частини	466	0,6	608	0,7	+142	+0,1	+30,5

Продовж. табл. 2.12

А	1	2	3	4	5	6	7
1.5. Матеріали сільськогосподарського призначення	6037	7,3	3409	4,1	-2628	-3,2	-43,5
1.6. Малоцінні та швидкозношувані предмети	1579	1,9	1709	2,0	+130	+0,1	+8,2
2. Незавершене виробництво	15213	18,5	12375	14,7	-2838	-3,8	-18,7
3. Готова продукція	49145	59,6	61398	72,7	+12253	+13,1	+24,9
4. Товари	48	0,1	91	0,1	+43	-	+89,9
Коефіцієнт накопичення $((п.1+п.2) \div (п.3+п.4))$	0,675	×	0,373	×	-0,302	×	-44,7

За результатами аналізу запасів підприємства (табл. 2.12) у звітному році порівняно з базовим роком їхня вартість зросла на 2032 тис. грн, що становить 2,5 %. Серед видів запасів збільшення відбулося за готовою продукцією (на 12253 тис. грн, або 24,9 %) і товарами (на 43 тис. грн, або 89,9 %). Натомість виробничі запаси та незавершене виробництво зменшилися відповідно на 7426 тис. грн (41,2 %) та 2838 тис. грн (18,7 %). У структурі запасів переважає готова продукція (72,7 % на кінець звітного року).

У складі виробничих запасів зросли паливо (у 2,3 раза), будівельні матеріали (на 17,2 %), запасні частини (на 30,5 %) і малоцінні та швидкозношувані предмети (на 8,2 %). Водночас суттєво зменшилися сировина і матеріали (на 86,4 %) та матеріали сільськогосподарського призначення (на 43,5 %). Серед виробничих запасів найбільшу частку в запасах на кінець звітного року становили матеріали сільськогосподарського призначення (4,1 %), паливо (3,8 %), малоцінні та швидкозношувані предмети (2,0 %), сировина і матеріали (1,3 %).

Коефіцієнт накопичення, що визначається відношенням виробничих запасів і незавершеного виробництва до готової продукції і товарів, характеризуючи мобільність запасів, зменшився з 0,675 у базовому році до 0,373 у звітному році. В оптимальному варіанті його значення має бути менше 1, але в даному підприємстві зниження коефіцієнта накопичення на 44,7 % пов'язане насамперед із негативним зменшенням виробничих запасів та незавершеного виробництва. Загалом структура запасів має відповідати галузевій спеціалізації підприємства та сприяти підвищенню ефективності його фінансово-господарської діяльності.

У цілому позитивність динаміки запасів оцінюється на основі зіставлення з динамікою фінансових результатів діяльності підприємства. Якщо темпи приросту фінансових результатів перевищують темпи приросту запасів, це означає підвищення ефективності їх використання.

2.6. Аналіз дебіторської заборгованості

Рівень ділової активності підприємства у сфері розрахункових відносин характеризується дебіторською заборгованістю, що має суттєвий вплив на фінансовий стан підприємства.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності визначені НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», відповідно до якого:

- *дебіторська заборгованість* – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. За економічним змістом дебіторська заборгованість розглядається як вилучені на певний період із господарської діяльності підприємства оборотні кошти. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума;

- *дебітори* – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів;

- за термінами погашення дебіторська заборгованість поділяється на:

- а) *поточну* – виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу (за видами відображається у розділі II активу балансу, рядки з 1125 по 1155);

- б) *довгострокову* – не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу (за видами відображається у розділі I активу балансу, рядок 1140);

- *сумнівний борг* – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є невпевненість її погашення боржником;

- *безнадійна дебіторська заборгованість* – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Послідовність аналізу дебіторської заборгованості включає такі етапи:

1. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» оцінювання *величини, структури та динаміки* дебіторської заборгованості за видами з використанням прийомів горизонтального та вертикального аналізу.

2. За інформацією форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» дослідження *структури та динаміки дебіторської заборгованості за строками непогашення*. У розділі IX форми № 5 наводиться така інформація щодо дебіторської заборгованості:

- суми дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та іншої поточної дебіторської заборгованості всього на кінець року та в розрізі її класифікації за строками непогашення (до 12 місяців, від 12 до 18 місяців, від 18 до 36 місяців);

- списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості.

3. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та

форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників.

4. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» порівняльний аналіз поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості (тема 3).

5. Обґрунтування заходів, спрямованих на вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю.

Розглянемо зміст етапів аналізу дебіторської заборгованості.

Суттєвий вплив на оборотність оборотних активів, а отже, і на фінансовий стан підприємства, має динаміка дебіторської заборгованості. Вона залежить від обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), умов розрахунків з покупцями, їхньої платіжної дисципліни, організації контролю за станом розрахунків з дебіторами, претензійної роботи на підприємстві тощо.

Значне збільшення дебіторської заборгованості та підвищення її частки у майні може свідчити або про зростання обсягів реалізації, або про неефективну кредитну політику підприємства стосовно покупців, про їхню неплатоспроможність. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це є результатом зменшення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість скорочується у зв'язку зі зменшенням обсягів реалізації, то це свідчить про зниження рівня ділової активності підприємства. Отже, збільшення дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зменшення – позитивно.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз дебіторської заборгованості (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Горизонтальний та вертикальний аналіз дебіторської заборгованості
(станом на кінець року)**

Вид дебіторської заборгованості	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1160	8,3	1382	15,2	+222	+6,9	+19,1
Дебіторська заборгованість за розрахунками:							
за виданими авансами	12746	90,7	7616	83,6	-5130	-7,1	-40,2
Інша поточна дебіторська заборгованість	139	1,0	115	1,2	-24	+0,2	-17,3
Усього	14045	100,0	9113	100,0	-4932	—	-35,1

За результатами горизонтального та вертикального аналізу дебіторської заборгованості (табл. 2.13) підприємство має суми за трьома видами поточної дебіторської заборгованості. У звітному році порівняно з базовим роком відбулося зменшення дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами на 5130 тис. грн, що становить 40,2 %, а її частка у структурі дебіторської заборгованості знизилася з 90,7 до 83,6 %. Також зменшилася інша поточна дебіторська заборгованість (на 24 тис. грн, або 17,3 %). Водночас збільшилася дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги на 222 тис. грн, або 19,1 %. Загальна сума дебіторської заборгованості зменшилася у звітному році порівняно з базовим роком на 4932 тис. грн, що складає 35,1 %.

За строками погашення дебіторська заборгованість поділяється на:

- заборгованість, за якою строк сплати не настав;
- заборгованість, не сплачена у визначений строк;
- заборгованість, за якою минув строк позовної давності.

За інформацією форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проаналізуємо структуру та динаміку поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Аналіз поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення
(станом на кінець року)**

Показник	Усього	у тому числі за строками непогашення		
		до 12 міс.	від 12 до 18 міс.	від 18 до 36 міс.
Базовий рік				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	1160	1076	-	84
частка, %	100,0	92,8	-	7,2
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума, тис. грн	-	-	-	-
частка, %	100,0	-	-	-
Разом: сума, тис. грн	1160	1076	-	84
частка, %	100,0	92,8	-	7,2
Звітний рік				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	1382	1298	-	84
частка, %	100,0	93,9	-	6,1
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума, тис. грн	115	40	75	-
частка, %	100,0	34,8	65,2	-
Разом: сума, тис. грн	1497	1338	75	84
частка, %	100,0	89,4	5,0	5,6
Звітний рік у % до базового року ¹	129,1	124,3	×	100,0

1. Розрахунок проводиться за рядком «Разом: сума, тис. грн».

Отже, у структурі дебіторської заборгованості (табл. 2.14) найбільшу частку має заборгованість за строками непогашення до 12 місяців – 89,4 % на кінець звітного року. Порівняно з базовим роком заборгованість до 12 місяців збільшилася на 24,3 %, також з'явилася заборгованість від 12 до 18 місяців (75 тис. грн), а заборгованість від 18 до 36 місяців не змінилася (84 тис. грн). Серед поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення переважає заборгованість за товари, роботи, послуги.

Наявність простроченої, а особливо безнадійної заборгованості, віднесеної до резерву сумнівних боргів, як і необґрунтоване зростання дебіторської заборгованості у цілому негативно впливають на фінансовий стан підприємства, призводять до дефіциту фінансових ресурсів. Безнадійні борги погашаються шляхом їхнього списання на збитки підприємства як дебіторська заборгованість, за якою закінчився строк позовної давності.

Важливим етапом аналізу є комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, граfi)	Оптимальна динаміка
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000}}{\text{Ф. № 1: (1040, \text{сума із 1125 по 1155}^1, \text{гр.3} + 1040, \text{сума із 1125 по 1155}^1, \text{гр.4}) \div 2}}$	Зростання
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів	$365 \div \text{коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості}$	Скорочення
Частка дебіторської заборгованості у майні, %	$\frac{\text{Ф. № 1: (1040, \text{сума із 1125 по 1155}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1300}}$	Зниження
Частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	$\frac{\text{Ф. № 1: (\text{сума із 1125 по 1155}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1195}}$	Зниження
Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Ф. № 1: \text{сума із 1125 по 1155}^1}}{\text{Ф. № 1: \text{сума із 1610 по 1650}^2}}$	Наближення значення до 1
Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	$\frac{\text{Ф. № 1: ((1040, \text{сума із 1125 по 1155}^1, \text{гр.3} + 1040, \text{сума із 1125 по 1155}^1, \text{гр.4}) \div 2) \times 100}{\text{Ф. № 2: 2000}}$	Зниження

1. Без урахування ряд. 1136.

2. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

Оборотність дебіторської заборгованості вимірюється кількістю оборотів та швидкістю обороту в днях. *Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості* показує кількість її оборотів за календарний рік. *Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості* характеризує середню кількість днів, які необхідні для повернення дебіторської заборгованості підприємству.

Показники частки дебіторської заборгованості у майні та поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах свідчать про те, наскільки відповідно майно й оборотні активи підприємства сформовані за рахунок боргів дебіторів.

Про поліпшення стану розрахунково-платіжних відносин свідчить наближення до 1 значення коефіцієнта співвідношення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості. Також ознакою поліпшення фінансового стану підприємства є зниження у динаміці показника, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

За методикою, наведеною у табл. 2.15, проведемо розрахунок і аналіз динаміки показників комплексного оцінювання дебіторської заборгованості (табл. 2.16). Вихідна інформація міститься у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та формі № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 2.16

Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
Вихідна інформація, тис. грн					
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	145464	147606	+2142	+1,5
2.	Середньорічна величина дебіторської заборгованості	14512	11579	-2933	-20,2
3.	Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	14512	11579	-2933	-20,2
4.	Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості	8403	10578	+2175	+25,9
5.	Середньорічна вартість майна	159480	178643	+19163	+12,0
6.	Середньорічна вартість оборотних активів	98214	116551	+18337	+18,7
Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості					
7.	Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості (п.1÷п.2)	10,024	12,748	+2,724	+27,2
8.	Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів (365÷п.7)	36	28	-8	-22,2

Продовж. табл. 2.16

А	Б	1	2	3	4
9.	Частка дебіторської заборгованості у майні, % (п.2÷п.5×100)	9,1	6,5	-2,6	×
10.	Частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, % (п.3÷п.6×100)	14,8	9,9	-4,9	×
11.	Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості (п.3÷п.4)	1,727	1,095	-0,632	-36,6
12.	Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), % (п.2÷п.1×100)	10,0	7,8	-2,2	×

Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості (табл. 2.16) мають позитивну динаміку. Так, коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості збільшився з 10,024 у базовому році до 12,748 у звітному році (на 27,2 %), а тривалість одного обороту заборгованості дебіторів зменшилася на 8 днів (22,2 %). Така динаміка пояснюється скороченням середньорічної величини дебіторської заборгованості (на 20,2 %) в умовах зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (на 1,5 %).

Частка дебіторської заборгованості у майні знизилася з 9,1 до 6,5 %, а частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах – із 14,8 до 9,9 %. Показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зменшився з 10,0 до 7,8 %, що є ознакою поліпшення стану розрахунків з дебіторами.

У результаті скорочення середньорічної величини поточної дебіторської заборгованості (на 20,2 %) та зростання середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості (на 25,9 %) коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості зменшився з 1,727 до 1,095 (за оптимального рівня близько 1). Якщо у базовому році на 1 грн поточної кредиторської заборгованості припадало 1,73 грн поточної дебіторської заборгованості, то у звітному році – 1,10 грн, або менше на 36,6 %. Отже, для підприємства і в подальшому залишаються актуальними питання поліпшення стану розрахунково-платіжних відносин.

Система управління дебіторською заборгованістю потребує постійного контролю за низкою параметрів, до яких належать: період обороту заборгованості; структура боргів дебіторів за різними ознаками; форми розрахунків з контрагентами; система контролю за виконанням дебіторами своїх зобов'язань перед підприємством; принципи резервування сумнівних боргів; система заходів, яка стосується несумлінних покупців, тощо.

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю необхідно:

- контролювати стан розрахунків з клієнтами за відстроченою (простроченою) заборгованістю;
- розширювати кількість покупців з метою зменшення ризику неплатежів;
- контролювати співвідношення між дебіторською заборгованістю та кредиторською заборгованістю.

Прискорити погашення дебіторської заборгованості можна шляхом:

- ознайомлення з фінансовим станом покупців та набуття упевненості щодо їхньої подальшої платоспроможності;
- своєчасного оформлення розрахункових документів;
- надання знижок покупцям за скорочення строків сплати рахунків;
- введення штрафних санкцій за прострочення платежів та ін.

Одним із видів санаційних заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства, є *рефінансування дебіторської заборгованості*, тобто переведення її в інші, більш ліквідні види оборотних активів: грошові кошти, поточні фінансові інвестиції тощо. Продаж дебіторської заборгованості на користь факторингової компанії або банку називається *факторингом*. На підставі договору про проведення розрахункових операцій за допомогою факторингу, банк, наприклад, може придбати у підприємства-продавця право вимоги за поставлені товари та надані послуги, строки сплати за які минули (прострочена дебіторська заборгованість), або за поточними розрахунками. Підприємство поступається правом на одержання грошей згідно з платіжними документами на поставлену продукцію в обмін на негайне одержання основної суми дебіторської заборгованості (за вирахуванням комісійної винагороди, розмір якої залежить від ризикованості операції, чинної процентної ставки та строків настання платежу).

Запитання для перевірки знань

1. *Якою є загальна структурна побудова балансу (звіту про фінансовий стан)?*
2. *У якій послідовності будуються моделі рівності балансу?*
3. *Яким є основне балансове рівняння?*
4. *Що таке активи? Які ключові положення містить визначення активів?*
5. *Що таке необоротні активи? З яких видів вони складаються?*
6. *Що таке оборотні активи? З яких видів вони складаються?*
7. *У чому полягає сутність принципу нетто-балансу?*
8. *Що таке майновий стан підприємства? Як будується скорочений аналітичний баланс?*

9. Розкрийте форму активу скороченого аналітичного балансу
10. У чому полягає сутність горизонтального (часового) аналізу активу скороченого аналітичного балансу? Що є показниками горизонтального аналізу активу скороченого аналітичного балансу?
11. У чому полягає сутність вертикального (структурного) аналізу активу скороченого аналітичного балансу? Що є показниками вертикального аналізу активу скороченого аналітичного балансу?
12. Яка система структурних показників використовується в аналізі структури майна (активів)?
13. Що належить до основних позитивних характеристик майнового стану підприємства за інформацією активу балансу?
14. Як поділяються активи за характером участі у господарському процесі та швидкістю обороту?
15. Які види активів належать до матеріальних, нематеріальних, фінансових?
16. Що таке валові та чисті активи?
17. Як поділяються активи за рівнем ліквідності?
18. Як інформація щодо класифікації видів активів (майна) за різними ознаками використовується в оцінюванні фінансового стану суб'єктів господарювання?
19. Як визначаються показники, що характеризують рух основних засобів? Як оцінюється їхня динаміка?
20. Які показники використовуються для оцінювання функціонального (технічного) стану основних засобів?
21. Якими є особливості аналізу незавершених капітальних інвестицій та довгострокових біологічних активів?
22. Що належить до нематеріальних активів?
23. За якими напрямками проводиться аналіз нематеріальних активів?
24. Що таке оборотні активи? Які їхні особливості?
25. Як поділяються оборотні активи за ознакою сфери розміщення?
26. Які види належать до оборотних активів у матеріальній формі, у розрахунках та грошовій формі?
27. Як визначається за даними балансу величина власних оборотних активів?
28. Як поділяються оборотні активи за ознакою рівня ліквідності?
29. Розкрийте економічний зміст та порядок розрахунку показників оборотності оборотних активів?
30. Які варіанти висновків можливі за результатами розрахунку й аналізу динаміки показників оборотності оборотних активів?
31. Як розраховують величину відносного вивільнення з господарської діяльності (додаткового залучення до господарської діяльності) оборотних активів у результаті зміни їхньої оборотності?
32. У якій послідовності розраховують вплив середньорічної вартості оборотних активів та коефіцієнта обертання оборотних активів на

зміну чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)?

33. Як визначається сума додаткового (недоодержаного) прибутку в результаті зміни оборотності оборотних активів?

34. Що включають запаси підприємства?

35. Як досягти оптимальності запасів?

36. Про що може свідчити збільшення частки виробничих запасів у структурі оборотних активів?

37. Чому нестача виробничих запасів негативно позначається на фінансовому стані підприємства?

38. Якими можуть бути основні причини понаднормативних залишків готової продукції?

39. Як визначається коефіцієнт накопичення для оцінювання структури запасів?

40. Що таке дебіторська заборгованість? Хто такі дебітори? У чому полягає відмінність поточної та довгострокової дебіторської заборгованості?

41. Які етапи включає послідовність аналізу дебіторської заборгованості?

42. Як оцінюється збільшення та зменшення дебіторської заборгованості?

43. Як проводиться аналіз дебіторської заборгованості за строками непогашення?

44. Як проводиться розрахунок показників комплексного оцінювання дебіторської заборгованості? Яким є їхній економічний зміст?

45. Що передбачає система управління дебіторською заборгованістю?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

2.1. Валюта балансу – це:

- а) загальна вартість власного капіталу;
- б) загальна вартість майна (джерел формування капіталу);
- в) необоротні активи;
- г) основні й оборотні засоби.

2.2. Яка з наведених моделей характеризує рівність балансу:

- а) $AI + AII + AIII = PI + PII + PIII + PIV$;
- б) $AI + AII + AIII = PI + PII + PIII$;
- в) $AI + AII = PI + PII + PIII + PIV + PV$;
- г) $AI + AII + AIII + AIV = PI + PII + PIII + PIV$?

2.3. Який вигляд має основне балансове рівняння:

- а) активи = власний капітал + довгострокові зобов'язання і забезпе-

чення;

б) основні засоби + оборотні засоби = валюта балансу;

в) необоротні активи + оборотні активи = власний капітал + поточні зобов'язання і забезпечення;

г) активи = зобов'язання + власний капітал?

2.4. Ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому, – це визначення:

а) власного капіталу;

б) оборотних активів;

в) активів;

г) необоротних активів.

2.5. Критерії визнання активів згідно з НП(С)БО 1:

а) матеріальна форма;

б) наявність права власності;

в) виникнення у результаті минулих подій, здійснення контролю підприємством, майбутні економічні вигоди;

г) намір придбати активи, одержати у майбутньому економічні вигоди та можливість достовірної оцінки.

2.6. Що не належить до необоротних активів:

а) нематеріальні активи;

б) основні засоби;

в) довгострокові біологічні активи;

г) поточна дебіторська заборгованість?

2.7. Оборотні активи – це:

а) гроші та їх еквіваленти, що необмежені у використанні;

б) інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу;

в) дебіторська заборгованість;

г) правильні відповіді а) і б).

2.8. Проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг – це:

а) фінансовий цикл;

б) операційний цикл;

в) тривалість обороту запасів;

г) тривалість обороту капіталу.

2.9. До оборотних активів не належать:

а) запаси;

б) поточні біологічні активи;

в) довгострокові біологічні активи;

г) гроші та їх еквіваленти.

2.10. Майновий стан – це одна з характеристик фінансового стану підприємства, за допомогою якої оцінюється:

а) склад та розміщення активів;

- б) склад та розміщення пасивів;
- в) структура та динаміка активів;
- г) склад, розміщення, структура та динаміка активів (майна) і пасивів (джерел формування капіталу).

2.11. Як будується скорочений аналітичний баланс:

- а) шляхом об'єднання окремих розділів активу та пасиву балансу;
- б) шляхом об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей з подальшим розрахунком показників структури, динаміки та структурної динаміки;
- в) структурної побудови активу балансу;
- г) структурної побудови пасиву балансу?

2.12. Гроші та їх еквіваленти і поточні фінансові інвестиції – це сума рядків балансу (звіту про фінансовий стан):

- а) 1100 і 1110;
- б) 1125 і 1130;
- в) 1160 і 1165;
- г) 1170 і 1190.

2.13. Що визначається у процесі горизонтального (часового) аналізу активу балансу:

- а) абсолютні зміни величин окремих видів активів;
- б) відносні зміни величин окремих видів активів;
- в) структура активу балансу;
- г) абсолютні та відносні зміни у динаміці величин окремих видів активів?

2.14. Дослідження структури активу балансу передбачає:

- а) горизонтальний аналіз;
- б) вертикальний аналіз;
- в) динамічний аналіз;
- г) факторний аналіз.

2.15. Який з наведених показників не використовується в аналізі структури майна:

- а) частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях і забезпеченнях;
- б) частка необоротних активів у майні;
- в) частка запасів в оборотних активах;
- г) частка поточної дебіторської заборгованості у майні?

2.16. Під час формулювання комплексних висновків за результатами аналізу складу, структури та динаміки майна (активів) зазначаються:

- а) позитивні ознаки у майновому стані підприємства;
- б) негативні тенденції у майновому стані підприємства;
- в) позитивні тенденції у майновому стані підприємства;
- г) позитивні та негативні ознаки і тенденції у майновому стані підприємства.

2.17. Яка з наведених тенденцій у майновому стані підприємства є негативною за інформацією активу балансу:

- а) збільшення загальної вартісної оцінки активів;
- б) підвищення частки дебіторської заборгованості у майні;
- в) збільшення довгострокових та поточних біологічних активів;
- г) підвищення частки грошей та їх еквівалентів у майні?

2.18. Якщо темп приросту майна перевищує макроекономічний показник рівня інфляції, це означає:

- а) зростання реальної вартісної оцінки активів;
- б) зниження реальної вартісної оцінки активів;
- в) зниження номінальної вартісної оцінки активів;
- г) незмінність реальної вартісної оцінки активів.

2.19. Активи поділяються на необоротні (постійні) та оборотні (мобільні) за ознакою:

- а) форми функціонування;
- б) джерел формування;
- в) характеру участі у господарському процесі та швидкості обороту;
- г) рівня ліквідності.

2.20. Як поділяються активи за формою функціонування:

- а) на матеріальні, нематеріальні та фінансові;
- б) на операційні та інвестиційні;
- в) на власні та орендовані;
- г) на валові та чисті?

2.21. Як поділяються активи за ознакою рівня ліквідності:

- а) на високоліквідні, середньоліквідні, низьколіквідні;
- б) на середньоліквідні, низьколіквідні, важколіквідні;
- в) на високоліквідні, середньоліквідні, низьколіквідні, важколіквідні;
- г) на високоліквідні, середньоліквідні, важколіквідні?

2.22. Коефіцієнт надходження основних засобів визначається як відношення:

- а) вартості основних засобів, які надійшли за рік, до вартості основних засобів на початок року;
- б) вартості основних засобів, які вибули за рік, до вартості основних засобів на початок року;
- в) вартості основних засобів, які надійшли за рік, до вартості основних засобів на кінець року;
- г) вартості основних засобів, які вибули за рік, до вартості основних засобів на кінець року.

2.23. Коефіцієнт вибуття основних засобів – це відношення:

- а) вартості основних засобів, які надійшли за рік, до вартості основних засобів на початок року;
- б) вартості основних засобів, які вибули за рік, до вартості основних засобів на початок року;
- в) вартості основних засобів, які надійшли за рік, до вартості основних засобів на кінець року;
- г) вартості основних засобів, які вибули за рік, до вартості основних засобів на кінець року.

2.24. Який показник відображає середню кількість років, необхідних для повного оновлення основних засобів:

- а) період оновлення;
- б) період обороту;
- в) коефіцієнт заміни;
- г) коефіцієнт розширення?

2.25. Коефіцієнт заміни (простого відтворення) основних засобів виражається як відношення:

- а) вартості основних засобів, які надійшли за рік, до вартості основних засобів, які вибули за рік;
- б) вартості основних засобів на кінець року до вартості основних засобів на початок року;
- в) вартості основних засобів, які вибули за рік, до вартості основних засобів, які надійшли за рік;
- г) вартості основних засобів на початок року до вартості основних засобів на кінець року.

2.26. Про поліпшення функціонального стану основних засобів свідчить:

- а) зниження коефіцієнта зносу;
- б) підвищення коефіцієнта зносу;
- в) підвищення коефіцієнта придатності;
- г) правильні відповіді а) і в).

2.27. Який вид активів не належить до нематеріальних активів:

- а) права користування природними ресурсами;
- б) права користування майном;
- в) поточні фінансові інвестиції;
- г) авторське право та суміжні з ним права?

2.28. Що є основним принципом управління динамікою нематеріальних активів:

- а) темп зростання нематеріальних активів має випереджати темп зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) темп зростання нематеріальних активів має випереджати темп зростання чистого прибутку;
- в) темпи зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого прибутку мають випереджати темп зростання нематеріальних активів;
- г) однакові темпи зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), чистого прибутку та нематеріальних активів.

2.29. Оборотні активи за ознакою сфери розміщення поділяються на:

- а) оборотні виробничі засоби та засоби обігу;
- б) запаси та дебіторську заборгованість;
- в) готову продукцію, товари та грошові кошти;
- г) оборотні виробничі засоби та грошові кошти.

2.30. На які види поділяються оборотні активи за ознакою джерел

формування:

- а) високоліквідні, середньоліквідні, низьколіквідні;
- б) власні та сформовані за рахунок позикових коштів;
- в) у сфері виробництва та сфері обігу;
- г) нормовані, ненормовані?

2.31. Як визначається за даними балансу наявність власних оборотних активів:

- а) підсумок розділу I пасиву мінус підсумок розділу I активу;
- б) підсумок розділу I пасиву мінус підсумок розділу II активу;
- в) сума підсумків розділів I і III пасиву за мінусом підсумку розділу I активу;
- г) підсумок розділу I активу мінус підсумок розділу I пасиву?

2.32. Поточна дебіторська заборгованість належить до активів:

- а) високоліквідних;
- б) середньоліквідних;
- в) низьколіквідних;
- г) важколіквідних.

2.33. Сума рядків балансу із 1120 по 1190 – це:

- а) оборотні активи у матеріальній формі;
- б) оборотні виробничі засоби;
- в) оборотні активи у розрахунках та грошовій формі;
- г) засоби обігу.

2.34. Коефіцієнт обертання оборотних активів визначається як відношення:

- а) чистого доходу до тривалості періоду, що аналізується;
- б) середньорічної вартості оборотних активів до чистого доходу;
- в) чистого доходу до середньорічної вартості оборотних активів;
- г) собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості оборотних активів.

2.35. Кількість оборотів, яку здійснюють оборотні активи за період, що аналізується, характеризує:

- а) коефіцієнт обертання;
- б) коефіцієнт завантаження;
- в) тривалість одного обороту;
- г) середній період одного обороту.

2.36. За рік оборотні активи здійснюють 4 обороти. Чому дорівнює коефіцієнт завантаження оборотних активів:

- а) 4;
- б) 0,5;
- в) 0,25;
- г) 1?

2.37. Тривалість одного обороту оборотних активів у днях – це:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної вартості оборотних активів;
- б) відношення середньорічної вартості оборотних активів до чистого

доходу;

в) відношення тривалості періоду, що аналізується, до коефіцієнта обертання;

г) добуток коефіцієнтів обертання та завантаження оборотних активів.

2.38. Коефіцієнт обертання оборотних активів за календарний рік становить 3. Чому дорівнює тривалість одного обороту:

а) 122 дня;

б) 91 день;

в) 182 дня;

г) 61 день?

2.39. Про прискорення оборотності оборотних активів свідчить:

а) збільшення коефіцієнта обертання;

б) збільшення коефіцієнта завантаження;

в) зменшення тривалості одного обороту;

г) правильні відповіді а) і в).

2.40. Якщо тривалість одного обороту оборотних активів зростає, то формулюється висновок про:

а) прискорення оборотності оборотних активів;

б) сповільнення оборотності оборотних активів;

в) збільшення оборотності оборотних активів;

г) незмінну оборотність оборотних активів.

2.41. Величина відносного вивільнення з господарської діяльності (або додаткового залучення до господарської діяльності) оборотних активів у результаті зміни їхньої оборотності визначається як:

а) відношення односторонньої величини чистого доходу в звітному періоді до різниці тривалості одного обороту в звітному і базовому періодах;

б) добуток односторонньої величини чистого доходу в звітному періоді на різницю тривалості одного обороту в звітному і базовому періодах;

в) добуток односторонньої величини чистого доходу в базовому періоді на різницю тривалості одного обороту в звітному і базовому періодах;

г) відношення односторонньої величини чистого доходу в базовому періоді до різниці тривалості одного обороту в звітному і базовому періодах.

2.42. Середньорічна вартість оборотних активів – 500 тис. грн, коефіцієнт обертання оборотних активів – 4. Чому дорівнюватиме величина чистого доходу:

а) 125 тис. грн;

б) 2000 тис. грн;

в) 504 тис. грн;

г) 1 млн. грн?

2.43. Що не належить до складу запасів підприємства:

а) сировина і матеріали;

б) незавершене виробництво;

в) готова продукція і товари;

г) незавершені капітальні інвестиції?

2.44. Коефіцієнт накопичення для оцінювання структури запасів визначається як відношення:

- а) готової продукції і товарів до виробничих запасів і незавершеного виробництва;
- б) виробничих запасів і незавершеного виробництва до готової продукції і товарів;
- в) готової продукції до виробничих запасів;
- г) виробничих запасів до готової продукції.

2.45. Як вилучені на певний період із господарської діяльності підприємства оборотні кошти розглядається:

- а) дебіторська заборгованість;
- б) кредиторська заборгованість;
- в) незавершене виробництво;
- г) готова продукція.

2.46. Юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, – це:

- а) кредитори;
- б) інвестори;
- в) дебітори;
- г) власники.

2.47. Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є невпевненість її погашення боржником, – це:

- а) безнадійна дебіторська заборгованість;
- б) довгострокова дебіторська заборгованість;
- в) поточна дебіторська заборгованість;
- г) сумнівний борг.

2.48. За якими строками непогашення наводиться інформація щодо дебіторської заборгованості у формі № 5:

- а) до 1 місяця, від 1 до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 10 місяців;
- б) до 12 місяців, від 12 до 18 місяців, від 18 до 36 місяців;
- в) до 6 місяців, від 6 до 12 місяців, від 12 до 18 місяців;
- г) до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 9 місяців, від 9 до 12 місяців?

2.49. Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості визначається як відношення:

- а) середньої величини дебіторської заборгованості до чистого доходу;
- б) чистого прибутку до середньої величини дебіторської заборгованості;
- в) чистого доходу до середньої величини дебіторської заборгованості;
- г) собівартості реалізованої продукції до середньої величини дебіторської заборгованості.

2.50. Про поліпшення стану розрахункових відносин підприємства свідчить:

- а) зменшення коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості;

- б) збільшення тривалості одного обороту дебіторської заборгованості;
- в) зростання відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу;
- г) зниження частки дебіторської заборгованості у майні.

2.51. Яка динаміка показника є ознакою погіршення стану платіжно-розрахункових відносин підприємства:

- а) збільшення коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості;
- б) зниження частки дебіторської заборгованості у майні;
- в) значне перевищення 1 значення коефіцієнта співвідношення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості;
- г) зниження частки поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах?

2.52. У розрахунку на 1 грн поточної дебіторської заборгованості припадає 1,05 грн поточної кредиторської заборгованості, що означає:

- а) суттєве перевищення поточної кредиторської заборгованості над поточною дебіторською заборгованістю;
- б) суттєве перевищення поточної дебіторської заборгованості над поточною кредиторською заборгованістю;
- в) приблизну рівновагу між поточною дебіторською заборгованістю та поточною кредиторською заборгованістю;
- г) абсолютну рівновагу між поточною дебіторською заборгованістю та поточною кредиторською заборгованістю.

ТЕМА 3

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

- 3.1. *Економічна сутність і склад пасивів балансу підприємства*
- 3.2. *Пасив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний та вертикальний аналіз*
- 3.3. *Аналіз власного капіталу підприємств*
- 3.4. *Аналіз зобов'язань і забезпечень*
- 3.5. *Аналіз поточної кредиторської заборгованості*

3.1. Економічна сутність і склад пасивів балансу підприємства

Підприємство формує свої активи за рахунок власних і залучених джерел (капіталу), що визначаються як його *пасиви*. До пасивів балансу (звіту про фінансовий стан) належать власний капітал і зобов'язання.

Власний капітал (K) – різниця між активами (A) і зобов'язаннями ($З$) підприємства [12]:

$$K = A - З. \quad (3.1)$$

Власний капітал є основою для започаткування та продовження господарської діяльності підприємства, одним із найважливіших показників, оскільки виконує *функції*:

- 1) довгострокового фінансування (забезпечення безперервності діяльності) – перебуває у розпорядженні підприємства необмежено довго;
- 2) фінансування ризику – власний капітал є гарантією захисту капіталу кредиторів та відшкодування збитків;
- 3) самостійності та влади (участі в управлінні підприємством) – величина власного капіталу визначає рівень фінансової незалежності та впливу власника;
- 4) розподілу доходів, прибутків та активів – частки окремих власників у капіталі є основою під час розподілу фінансового результату та майна у разі ліквідації підприємства.

До *власного капіталу* (розділ I пасиву балансу «Власний капітал», рядок 1495) належать:

- зареєстрований (пайовий) капітал;
- капітал у дооцінках;
- додатковий капітал;
- резервний капітал;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток);

- неоплачений капітал;
- вилучений капітал.

Зобов'язання (НП(С)БО 1) – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Відповідно до НП(С)БО 11 «Зобов'язання» з метою бухгалтерського обліку зобов'язання поділяються на:

- довгострокові зобов'язання;
- поточні зобов'язання;
- забезпечення;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів.

Залежно від строку погашення зобов'язання поділяються на *поточні* та *довгострокові*. **Поточні зобов'язання** – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу. **Довгострокові зобов'язання** – усі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.

Забезпечення – зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу. Забезпечення можуть бути як поточними, так і довгостроковими, і створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на:

- виплату відпусток працівникам;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо.

Довгострокові зобов'язання (розділ II пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», рядок 1595) включають:

- відстрочені податкові зобов'язання;
- довгострокові кредити банків;
- інші довгострокові зобов'язання;
- довгострокові забезпечення;
- цільове фінансування.

Поточні зобов'язання (розділ III пасиву балансу «Поточні зобов'язання і забезпечення», рядок 1695) включають:

- короткострокові кредити банків;
- поточну кредиторську заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями; товари, роботи, послуги; розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток; розрахунками зі страхування; розрахунками з оплати праці; розрахунками з учасниками; розрахунками із внутрішніх розрахунків;
- поточні забезпечення;
- доходи майбутніх періодів;
- інші поточні зобов'язання.

У розділі IV пасиву «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» (рядок 1700) відображаються зобов'язання, що визначаються відповідно до НП(С)БО 27.

Принцип нетто-балансу стосовно інформації пасиву виявляється у тому, що власний капітал відображається за фактично вкладеною сумою з вирахуванням непокритих збитків.

Від того, який капітал є у розпорядженні суб'єкта господарювання, наскільки оптимальна його структура та як ефективно він трансформується в основні й оборотні засоби, залежать фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

3.2. Пасив скороченого аналітичного балансу, його горизонтальний та вертикальний аналіз

Аналіз джерел формування капіталу підприємства проводиться за допомогою *скороченого аналітичного балансу*, що утворюється з вихідного балансу шляхом об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей з подальшим розрахунком показників структури, динаміки та структурної динаміки для характеристики майнового стану підприємства. Враховуючи структурну побудову пасиву форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» згідно з НП(С)БО 1, у табл. 3.1 наведений один із *варіантів пасиву скороченого аналітичного балансу*.

Таблиця 3.1

Пасив скороченого аналітичного балансу

№ з/п	Вид пасивів (джерел формування капіталу)	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
	Джерела формування капіталу – всього	1900
1.	Власний капітал	1495
1.1	Зареєстрований (пайовий) капітал	1400
1.2	... ¹	...
2.	Зобов'язання і забезпечення	1595+1695+1700
2.1	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1595
2.2	Поточні зобов'язання і забезпечення	1695
2.2.1	Поточна кредиторська заборгованість	сума із 1610 по 1650 ²
2.3	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700

1. Можуть наводитись інші важливі для підприємства види власного капіталу.

2. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

Залежно від змісту інформації вихідного балансу пасив скороченого аналітичного балансу може бути розширений за рахунок включення додат-

кових видів джерел формування капіталу, що є важливими саме для цього конкретного підприємства. З іншого боку, може бути і варіант скорочення кількості видів джерел формування капіталу.

Інформація скороченого аналітичного балансу досліджується з використанням прийомів горизонтального та вертикального аналізу.

Горизонтальний (часовий) аналіз використовується для визначення абсолютних та відносних змін у динаміці величин окремих видів пасивів. *Показниками горизонтального аналізу пасиву скороченого аналітичного балансу є:*

- величини джерел формування капіталу та їхніх видів станом на кінець базового і звітного періодів;
- абсолютні зміни видів пасивів (у тисячах гривень);
- відносні зміни (темпи приросту) видів пасивів (у відсотках або разях);
- абсолютне значення одного відсотка приросту величин джерел формування капіталу та їхніх видів – відношення абсолютної зміни (у тисячах гривень) до темпу приросту (у відсотках).

Вертикальний (структурний) аналіз передбачає дослідження структури пасиву балансу, тобто частки окремих видів джерел формування капіталу у валюті балансу та підсумку його розділів. *Показниками вертикального аналізу пасиву скороченого аналітичного балансу є:*

- частка окремих видів джерел формування капіталу у валюті балансу та підсумку його розділів станом на кінець базового і звітного періодів;
- зміни частки (у відсоткових пунктах);
- зміни окремих видів джерел формування капіталу у відсотках до загальної зміни валюти балансу (показник динаміки структурних змін).

Аналіз структури джерел формування капіталу (пасивів) проводиться за системою структурних показників, серед яких частка (у відсотках):

- власного капіталу в джерелах формування капіталу (нормативне значення – $\geq 50\%$);
- зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу (нормативне значення – $< 50\%$);
- довгострокових зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу, зобов'язаннях і забезпеченнях;
- поточних зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу, зобов'язаннях і забезпеченнях;
- поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу, зобов'язаннях і забезпеченнях, поточних зобов'язаннях і забезпеченнях та інші.

Аналіз складу, структури та динаміки джерел формування капіталу (пасивів) передбачає формулювання **комплексних висновків**, у яких зазначаються *позитивні та негативні ознаки і тенденції у майновому стані підприємства*.

До основних позитивних характеристик майнового стану підприємства за інформацією пасиву балансу належать такі.

1. *Збільшення абсолютної величини власного капіталу, зростання його частки у джерелах формування капіталу, що вказує на підвищення рівня фінансової стійкості підприємства. Підвищення частки власного капіталу в джерелах формування капіталу відбуватиметься за таких змін складових пасиву:*

- темп приросту власного капіталу перевищує темп приросту зобов'язань і забезпечень;
- власний капітал збільшується, а зобов'язання і забезпечення зменшуються (або залишаються незмінними);
- власний капітал залишається незмінним, а зобов'язання і забезпечення зменшуються;
- власний капітал зменшується повільніше, ніж зобов'язання і забезпечення.

2. *Відсутність сум або їхнє скорочення за так званими «негативними» статтями розділу I пасиву балансу: непокритий збиток (рядок 1420), неоплачений капітал (рядок 1425), вилучений капітал (рядок 1430), наявність яких впливає на зменшення величини власного капіталу.*

3. *Збільшення абсолютної величини та підвищення частки довгострокових кредитів у джерелах формування капіталу. Це свідчить про достатній рівень кредитоспроможності підприємства, довіру до нього банків, розширення можливостей у вирішенні інвестиційних завдань за рахунок довгострокового кредитування.*

4. *Скорочення у динаміці сум поточної кредиторської заборгованості за видами та у цілому, зниження її частки у джерелах формування капіталу, зобов'язаннях і забезпеченнях, поточних зобов'язаннях і забезпеченнях. Якщо поточна кредиторська заборгованість збільшується, то темп її приросту має бути меншим від темпу приросту оборотних активів (особливо високоліквідних активів), що матиме позитивний вплив на рівень платоспроможності підприємства.*

5. *Приблизна рівновага між сумами і динамікою (темпами приросту) поточної кредиторської заборгованості та поточної дебіторської заборгованості, що є ознакою ефективних платіжно-розрахункових відносин підприємства.*

Протилежні до наведених ознак і тенденцій вважатимуться негативними в оцінюванні майнового стану підприємства за інформацією пасиву балансу.

За методикою, наведеною у пасиві скороченого аналітичного балансу (табл. 3.1), проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз джерел формування капіталу підприємства (табл. 3.2). Розрахунки виконаємо за інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Результати горизонтального та вертикального аналізу джерел формування капіталу (табл. 3.2) свідчать про наявність переважно негативних ознак і тенденцій у майновому стані підприємства за інформацією пасиву балансу, а саме:

Таблиця 3.2

**Горизонтальний та вертикальний аналіз джерел формування
капіталу підприємства (станом на кінець року)**

Вид пасивів (джерел формування капіталу)	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4- 2	7=5÷1 ×100
Джерела формування капіталу – всього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	–	+1,1
1. Власний капітал	159936	90,0	156709	87,2	-3227	-2,8	-2,0
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	502	0,3	502	0,3	-	-	-
1.2. Додатковий капітал	1818	1,0	1818	1,0	-	-	-
1.3. Резервний капітал	956	0,5	956	0,5	-	-	-
1.4. Нерозподілений прибуток	156660	88,2	153433	85,4	-3227	-2,8	-2,1
2. Зобов'язання і забезпечення	17734	10,0	22906	12,8	+5172	+2,8	+29,2
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	5595	3,2	4278	2,4	-1317	-0,8	-23,5
2.1.1. Довгострокові кредити банків	5595	3,2	4278	2,4	-1317	-0,8	-23,5
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	12139	6,8	18628	10,4	+6489	+3,6	+53,5
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	9106	5,1	12050	6,7	+2944	+1,6	+32,3
2.2.2. Короткострокові кредити банків	2100	1,2	6200	3,5	+4100	+2,3	у 3,0 р. б.
2.2.3. Інші поточні зобов'язання	933	0,5	378	0,2	-555	-0,3	-59,5

- у звітному році порівняно з базовим роком власний капітал зменшився на 3227 тис. грн (2,0 %), а зобов'язання і забезпечення збільшилися на 5172 тис. грн (29,2 %). Така динаміка складових пасиву балансу зумовила зниження частки власного капіталу в джерелах формування капіталу з 90,0 до 87,2 % (на 2,8 в. п.) і, відповідно, підвищення частки зобов'язань і забезпечень з 10,0 до 12,8 %. Отже, підприємство дещо знизило рівень фінансової стійкості за критерієм забезпеченості власним капіталом;

- власний капітал зменшився виключно унаслідок скорочення нерозподіленого прибутку на 3227 тис. грн (2,1 %), у той час як величини зареєстрованого (пайового), додаткового та резервного капіталу не змінилися;

- величина довгострокових кредитів банків зменшилася на 1317 тис. грн (23,5 %), а величина короткострокових кредитів банків збільшилася на 4100 тис. грн (майже у 3 рази), що свідчить про переорієнтацію кредитування підприємства з довго- на короткострокове;

- поточна кредиторська заборгованість збільшилася на 2944 тис. грн, або 32,3 %. Підвищення її частки у джерелах формування капіталу з 5,1 % у базовому році до 6,7 % у звітному році (на 1,6 в. п.) свідчить про погіршення стану платежів підприємства кредиторам.

Водночас на підприємстві залишається високою частка власного капіталу в джерелах формування капіталу: 87,2 % на кінець звітного року, в тому числі нерозподіленого прибутку – 85,4 %. Також у розділі І пасиву балансу відсутні суми за «негативними» статтями: неоплачений капітал, вилучений капітал. Таким чином, головною позитивною характеристикою джерел формування капіталу є високий рівень забезпеченості власним капіталом.

Для формулювання комплексних висновків щодо позитивного чи негативного характеру змін у майновому стані підприємства необхідно поглибити дослідження у напрямі аналізу складу, структури та динаміки джерел формування капіталу з урахуванням класифікації видів пасивів (рис. 3.1).

1. За характером формування (власністю):

а) *власний капітал* – зареєстрований (пайовий) капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал;

б) *позиковий капітал* – довгострокові та поточні зобов'язання і забезпечення.

2. За рівнем відповідальності власного капіталу:

а) *зареєстрований (пайовий) капітал* – капітал, вкладений власниками підприємства;

б) *додатковий капітал* – капітал, накопичений у процесі господарської діяльності підприємства: капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

3. За формами існування власного капіталу:

а) *інвестований капітал* – капітал, вкладений у результаті інвестиційної діяльності підприємства;

б) *дарчий капітал* – капітал у формі благодійних пожертвувань, подарунків тощо;

в) *нерозподілений капітал* – капітал у формі нерозподіленого прибутку.

4. За тривалістю використання:

а) *постійний (перманентний) капітал* – усі види власного капіталу та довгострокових зобов'язань і забезпечень;

б) *змінний капітал* – усі види поточних зобов'язань і забезпечень.

5. За періодом погашення зобов'язань:

Рис. 3.1. Класифікація видів пасивів підприємства

а) *поточні зобов'язання і забезпечення* – короткострокові кредити банків, поточна кредиторська заборгованість за видами, поточні забезпе-

чення, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання;

б) *довгострокові зобов'язання і забезпечення* – відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, довгострокові забезпечення, цільове фінансування.

6. За *терміновістю сплати зобов'язань*:

а) *найбільш термінові зобов'язання* – поточна кредиторська заборгованість за видами;

б) *короткострокові зобов'язання і забезпечення* – короткострокові кредити банків, векселі видані, поточні забезпечення, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання;

в) *довгострокові зобов'язання і забезпечення* – відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, довгострокові забезпечення, цільове фінансування.

7. За *метою залучення позикових коштів*:

а) *на відтворення необоротних активів* – позикові кошти, що використовуються для відтворення основних засобів і нематеріальних активів підприємства;

б) *на поповнення оборотних активів* – позикові кошти, що використовуються для поповнення виробничих запасів та інших оборотних активів;

в) *на інші соціально-економічні потреби* – позикові кошти, що спрямовуються для вирішення соціально-економічних питань на підприємстві.

8. За *формою залучення позикових коштів*:

а) *фінансовий кредит* – позикові кошти у вигляді довго- і короткострокових кредитів банків;

б) *товарний кредит* – позикові кошти у вигляді товарно-матеріальних цінностей;

в) *кредиторська заборгованість* – позикові кошти у вигляді тимчасового залучення коштів кредиторів;

г) *фінансовий лізинг* – позикові кошти у формі обладнання (на умовах фінансового лізингу).

У табл. 3.3 наведений порядок розрахунку окремих видів пасивів за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Поряд з аналізом пасивів (джерел формування капіталу) за наведеними у табл. 3.3 класифікаційними ознаками за даними форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» додатково вивчається *склад і структура*:

- *капітальних інвестицій за видами (рядки 280–330)*: капітальне будівництво; придбання (виготовлення) основних засобів; придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів; придбання (створення) нематеріальних активів; придбання (виращування) довгострокових біологічних активів; інші;

- *забезпечень і резервів за видами (рядки 710–775)*: забезпечення на виплату відпусток працівникам; забезпечення наступних витрат на: додаткове пенсійне забезпечення, виконання гарантійних зобов'язань, реструк-

Таблиця 3.3

Класифікація та порядок розрахунку видів джерел формування капіталу (пасивів)

Ознака класифікації	Вид джерел формування капіталу (пасивів)	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
Характер формування (власність)	1. Власний капітал. 2. Позиковий капітал.	1495 1595+1695+1700
Рівень відповідальності власного капіталу	1. Зареєстрований (пайовий) капітал. 2. Додатковий капітал.	1400 1405+1410+1415+1420
Тривалість використання	1. Постійний (перманентний) капітал. 2. Змінний капітал.	1495+1595 1695
Період погашення зобов'язань	1. Поточні зобов'язання і забезпечення. 2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення.	1695 1595
Терміновість сплати зобов'язань	1. Найбільш термінові зобов'язання. 2. Короткострокові зобов'язання і забезпечення. 3. Довгострокові зобов'язання і забезпечення.	сума із 1610 по 1650 ¹ 1600+1605 ² +1660+ +1665+1670 ² +1690 1595

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

2. Додаткові статті (додаток В).

туризацію, виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів; резерв сумнівних боргів.

З урахуванням поділу видів джерел формування капіталу за класифікаційними ознаками (табл. 3.3) проаналізуємо склад, структуру та динаміку пасивів балансу підприємства (табл. 3.4). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За результатами аналізу складу, структури та динаміки пасивів балансу підприємства (табл. 3.4) можна сформулювати такі висновки:

- у структурі пасивів за характером формування (власністю) частка власного капіталу знизилася з 90,0 до 87,2 %, а позикового капіталу, відповідно, підвищилася з 10,0 до 12,8 %. Це пояснюється тим, що у звітному році порівняно з базовим роком власний капітал зменшився на 2,0 %, а позиковий капітал збільшився на 29,2 %;

- за рівнем відповідальності власного капіталу зареєстрований (пайовий) капітал за період дослідження не змінився, а додатковий капітал зменшився на 3227 тис. грн, або 2,0 %, унаслідок відповідного скорочення нерозподіленого прибутку;

Таблиця 3.4

**Аналіз складу, структури та динаміки пасивів балансу підприємства
(станом на кінець року)**

Вид джерел формування капіталу (пасивів)	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
За характером формування (власністю)							
Власний капітал	159936	90,0	156709	87,2	-3227	-2,8	-2,0
Позиковий капітал	17734	10,0	22906	12,8	+5172	+2,8	+29,2
Усього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	—	+1,1
За рівнем відповідальності власного капіталу							
Зареєстрований (пайовий) капітал	502	0,3	502	0,3	-	-	-
Додатковий капітал	159434	99,7	156207	99,7	-3227	-	-2,0
Усього	159936	100,0	156709	100,0	-3227	-	-2,0
За тривалістю використання							
Постійний капітал	165531	93,2	160987	89,6	-4544	-3,6	-2,7
Змінний капітал	12139	6,8	18628	10,4	+6489	+3,6	+53,5
Усього	177670	100,0	179615	100,0	+1945	—	+1,1
За періодом погашення зобов'язань							
Поточні зобов'язання і забезпечення	12139	68,5	18628	81,3	+6489	+12,8	+53,5
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	5595	31,5	4278	18,7	-1317	-12,8	-23,5
Усього	17734	100,0	22906	100,0	+5172	-	+29,2
За терміновістю сплати зобов'язань							
Найбільш термінові зобов'язання	9106	51,3	12050	52,6	+2944	+1,3	+32,3
Короткострокові зобов'язання і забезпечення	3033	17,1	6578	28,7	+3545	+11,6	у 2,2 р. б.
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	5595	31,6	4278	18,7	-1317	-12,9	-23,5
Усього	17734	100,0	22906	100,0	+5172	-	+29,2

- за тривалістю використання постійний капітал зменшився на 4544 тис. грн, що становить 2,7 %, а змінний капітал збільшився на 6489 тис. грн, або 53,5 %;

- за періодом погашення поточні зобов'язання і забезпечення збільшилися на 6489 тис. грн (53,5 %), а довгострокові зобов'язання і забезпе-

чення зменшилися на 1317 тис. грн (23,5 %). У результаті частка поточних зобов'язань і забезпечень у зобов'язаннях і забезпеченнях зросла з 68,5 до 81,3 %, а довгострокових зобов'язань і забезпечень, відповідно, знизилася з 31,5 до 18,7 %;

- у структурі зобов'язань за ознакою терміновості сплати частка найбільш термінових зобов'язань зросла з 51,3 до 52,6 %, короткострокових – із 17,1 до 28,7 %, а довгострокових зобов'язань і забезпечень знизилася з 31,6 до 18,7 %. Такі зміни у структурі зобов'язань за терміновістю сплати пояснюються різною динамікою найбільш термінових, коротко- та довгострокових зобов'язань і забезпечень.

Інформація щодо класифікації видів пасивів (джерел формування капіталу) за різними ознаками використовується в оцінюванні фінансового стану суб'єктів господарювання, зокрема:

- поділ пасивів за характером формування (власністю), рівнем відповідальності власного капіталу, тривалістю використання, періодом погашення зобов'язань – в аналізі фінансової стійкості підприємства;

- поділ пасивів за терміновістю сплати зобов'язань – в аналізі ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

3.3. Аналіз власного капіталу підприємств

Структура джерел формування капіталу є фактором, який безпосередньо впливає на фінансовий стан підприємства – його майновий стан, фінансову стійкість, довгострокову платоспроможність, рентабельність діяльності. Під час внутрішнього аналізу фінансового стану необхідно дослідити склад, структуру та динаміку власного і позикового капіталу, з'ясувати причини зміни окремих їхніх видів та дати оцінку цим змінам.

Власний капітал – це власні джерела фінансування суб'єкта господарювання без зазначеного строку повернення, що внесені засновниками підприємства та накопичені упродовж періоду його діяльності за рахунок насамперед реінвестованого прибутку.

Власний капітал має велике значення як основа самостійності та незалежності підприємства. Необхідність власного капіталу зумовлена вимогами самофінансування підприємства. Його особливість полягає у тому, що він інвестується на довгостроковій основі та піддається найменшому ризику. Чим більша його частка у загальній величині джерел формування капіталу, тим вищий рівень захисту кредиторів від збитків, а отже, менший фінансовий ризик втрат.

Аналіз власного капіталу вирішує такі *завдання*:

- виявлення основних джерел формування власного капіталу та визначення впливу їхньої зміни на фінансову стійкість підприємства;

- встановлення правових та фінансових обмежень у розпорядженні нерозподіленим прибутком;

- оцінювання пріоритетності прав на отримання дивідендів;

- з'ясування черговості прав власників при ліквідації підприємства.

Аналізуючи власний капітал, необхідно визначити частку його окремих видів, дати оцінку змінам їхньої величини і структури.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз власного капіталу підприємства (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Горизонтальний та вертикальний аналіз власного капіталу підприємства (станом на кінець року)

Вид власного капіталу	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
Власний капітал – усього	159936	100,0	156709	100,0	-3227	–	-2,0
1. Зареєстрований (пайовий) капітал	502	0,3	502	0,3	-	-	-
2. Додатковий капітал	1818	1,1	1818	1,2	-	+0,1	-
3. Резервний капітал	956	0,6	956	0,6	-	-	-
4. Нерозподілений прибуток	156660	98,0	153433	97,9	-3227	-0,1	-2,1

За результатами горизонтального та вертикального аналізу власного капіталу підприємства (табл. 3.5) у звітному році порівняно з базовим роком його вартість зменшилася на 3227 тис. грн, що становить 2,0 %. Це відбулося виключно унаслідок скорочення нерозподіленого прибутку (на 3227 тис. грн, або 2,1 %). Його частка у власному капіталі несуттєво знизилася: з 98,0 до 97,9 %. Що стосується зареєстрованого (пайового), додаткового та резервного капіталу, то їхня вартість не змінилася і становить відповідно 502, 1818 та 956 тис. грн. У цілому склад і структура власного капіталу підприємства сприяють ефективному його використанню.

Фактори зміни видів власного капіталу встановлюються за даними форми № 4 «Звіт про власний капітал» (додатки А, Б) (табл. 3.6).

Аналіз факторів зміни власного капіталу підприємства (табл. 3.6) дає змогу сформулювати такі висновки:

- зареєстрований (пайовий), додатковий та резервний капітал у базовому і звітному роках не змінилися;

- нерозподілений прибуток у базовому році збільшився на 29126 тис. грн завдяки перевищенню суми чистого прибутку (30904 тис. грн) над сумою виплати дивідендів власникам (1778 тис. грн); у звітному році, навпаки, нерозподілений прибуток зменшився на 3227 тис. грн, оскільки сума виплат дивідендів власникам (3709 тис. грн)

Таблиця 3.6

Аналіз факторів зміни власного капіталу підприємства, тис. грн

Показник ¹	Зареєстрований (пайовий) капітал		Капітал у дооцінках		Додатковий капітал		Резервний капітал	
	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік
Залишок на початок року	502	502	-	-	1818	1818	956	956
Скоригований залишок на початок року	502	502	-	-	1818	1818	956	956
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	-	-	-	-	-	-	-	-
Розподіл прибутку:								
Виплати власникам (дивіденди)	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом змін у капіталі	-	-	-	-	-	-	-	-
Залишок на кінець року	502	502	-	-	1818	1818	956	956

Продовж. табл. 3.6

Показник ¹	Нерозподілений прибуток		Неоплачений капітал		Вилучений капітал		Разом	
	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік	базовий рік	звітний рік
Залишок на початок року	127534	156660	-	-	-	-	130810	159936
Скоригований залишок на початок року	127534	156660	-	-	-	-	130810	159936
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	30904	482	-	-	-	-	30904	482
Розподіл прибутку:								
Виплати власникам (дивіденди)	(1778)	(3709)	-	-	-	-	(1778)	(3709)
Разом змін у капіталі	29126	(3227)	-	-	-	-	29126	(3227)
Залишок на кінець року	156660	1534	-	-	-	-	159936	156709

1. Наводяться статті, за якими є інформація у формі № 4.

перевищила суму чистого прибутку (482 тис. грн);

- у цілому власний капітал збільшився за рахунок чистого прибутку (30904 тис. грн – базовий рік, 482 тис. грн – звітний рік) та зменшився у результаті виплати дивідендів власникам (1778 тис. грн – базовий рік, 3709 тис. грн – звітний рік).

Загалом динаміка змін у складі власного капіталу є негативною, що пов'язано із суттєвим скороченням чистого прибутку в звітному році. Залишок власного капіталу зменшився зі 159936 тис. грн на кінець базового року до 156709 тис. грн на кінець звітного року, або на 2,0 %.

3.4. Аналіз зобов'язань і забезпечень

Фінансування діяльності підприємства лише за рахунок власних коштів не завжди вигідне для нього, особливо коли виробництво має сезонний характер. Тому суб'єкти господарювання у процесі діяльності широко використовують *позиковий капітал*: у вигляді довгострокових кредитів банків, як правило, під час формування необоротних активів; короткострокових кредитів банків – для формування оборотних активів.

Залучення позикових коштів сприяє поліпшенню фінансового стану за умови, що вони не заморожуються на тривалий час у господарській діяльності, а своєчасно повертаються. В іншому випадку може виникнути прострочена кредиторська заборгованість, що у підсумку призводить до виплати штрафів, застосування санкцій та погіршення фінансового стану підприємства.

Аналіз складу, структури та динаміки позикового капіталу передбачає з'ясування *ролі довго- та короткострокових кредитів* у діяльності підприємства. Довгострокових кредитів може не бути серед джерел фінансування з причин невиконання їх залучення (за діючими умовами кредитування) або унаслідок незадовільного оцінювання банком кредитоспроможності позичальника. Потрібно звернути особливу увагу на те, чи серед зобов'язань немає короткострокових кредитів банку, оскільки це один із чинників зниження рентабельності власного капіталу (за наявності об'єктів кредитування та прийнятних умов отримання кредиту).

Якщо підприємство у змозі забезпечити вищий рівень віддачі на вкладений капітал, ніж платить за кредитні ресурси, то, залучаючи позикові кошти, воно може контролювати більші грошові потоки, розширювати масштаби діяльності, підвищувати рентабельність власного капіталу. Разом із тим необхідно враховувати, що пропорційно підвищенню частки позикового капіталу в джерелах формування капіталу зростає ризик зниження фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, зменшується прибутковість сукупних активів унаслідок виплати позикового процента.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз позикового капіталу підприємства (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Горизонтальний та вертикальний аналіз позикового капіталу
підприємства (станом на кінець року)**

Вид позикового капіталу	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1 ×100
Позиковий капітал – усього	17734	100,0	22906	100,0	+5172	-	+29,2
1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	5595	31,5	4278	18,7	-1317	-12,8	-23,5
1.1. Довгострокові кредити банків	5595	31,5	4278	18,7	-1317	-12,8	-23,5
2. Поточні зобов'язання і забезпечення	12139	68,5	18628	81,3	+6489	+12,8	+53,5
2.1. Короткострокові кредити банків	9106	51,3	12050	52,6	+2944	+1,3	+32,3
2.2. Поточна кредиторська заборгованість ¹	2100	11,9	6200	27,1	+4100	+15,2	у 3,0 р. б.
2.3. Інші поточні зобов'язання ²	933	5,3	378	1,6	-555	-3,7	-59,5

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

2. З урахуванням додаткової статті: ряд. 1670 (додаток В).

За результатами горизонтального та вертикального аналізу позикового капіталу підприємства (табл. 3.7) у звітному році порівняно з базовим роком його величина збільшилася на 5172 тис. грн, що становить 29,2 %. При цьому довгострокові зобов'язання і забезпечення скоротилися на 1317 тис. грн (23,5 %), а поточні зобов'язання і забезпечення зросли на 6489 тис. грн (53,5 %). У результаті таких змін частка довгострокових зобов'язань і забезпечень у позиковому капіталі знизилася з 31,5 до 18,7 %, а частка поточних зобов'язань і забезпечень, відповідно, зросла з 68,5 до 81,3 %.

Довгострокові зобов'язання і забезпечення складаються виключно з довгострокових кредитів банків. У складі поточних зобов'язань зросли короткострокові кредити банків (на 2944 тис. грн, або 32,3 %) та поточна кредиторська заборгованість (на 4100 тис. грн, або майже у 3 рази). Натомість зменшилися інші поточні зобов'язання на 555 тис. грн, або 59,5 %. Найбільшу частку в позиковому капіталі займають короткострокові кредити банків (52,6 % станом на кінець звітного року).

Отже, зміни у складі та структурі позикового капіталу свідчать про

зменшення використання підприємством довгострокових кредитів банків, натомість розширилося короткострокове кредитування, а також суттєво зросла поточна кредиторська заборгованість.

Завдяки залученню позикових коштів підприємство отримує суттєві переваги. Однак за певних умов це може призвести до погіршення фінансового стану, тому важливим питанням в аналізі структури джерел формування капіталу є *оцінювання оптимальності співвідношення власного та позикового капіталу*.

На співвідношення власного та позикового капіталу впливає низка факторів, зумовлених внутрішніми і зовнішніми умовами діяльності суб'єкта господарювання та обраною ним фінансовою стратегією. До них належать:

- розширення або скорочення обсягів діяльності (впливає на динаміку потреб у залученні коштів);
- оборотність оборотних активів;
- співвідношення тривалості виробничо-комерційного циклу та періоду погашення поточної кредиторської заборгованості;
- структура витрат підприємства;
- накопичення надлишкових запасів, недіючого обладнання, матеріалів тощо;
- вилучення коштів на створення сумнівної дебіторської заборгованості, що спричиняє збільшення додаткового позикового капіталу.

У теорії та практиці фінансового аналізу *проблема оптимального співвідношення власного та позикового капіталу не має однозначного вирішення*. Вчені-економісти по-різному оцінюють оптимальність співвідношення власного та позикового капіталу (наприклад, 70 : 30; 60 : 40; зазвичай – 50 : 50). Кожне підприємство має визначати його у взаємозв'язку зі структурою основного й оборотного капіталу, швидкістю оборотності оборотних активів та іншими факторами.

На структуру джерел формування капіталу безпосередньо впливає *тривалість обороту оборотних активів*. Підприємство, період обороту коштів у якого менший, може мати більшу частку позикових джерел у сукупних пасивах без загрози для власної платоспроможності та без збільшення ризику для кредиторів. Суб'єктам господарювання зі швидкою оборотністю оборотних активів легше забезпечити надходження коштів і, отже, розраховатися за своїми зобов'язаннями. Такі підприємства є більш привабливими для інвесторів та кредиторів.

Важливе значення під час оцінювання раціональності структури джерел формування капіталу має *співвідношення тривалості виробничо-комерційного циклу та періоду погашення кредиторської заборгованості*. Чим більший період виробничо-комерційного циклу обслуговується капіталом кредиторів, тим меншою може бути частка власного капіталу в сукупних пасивах підприємства.

Ще один фактор, який впливає на співвідношення власного та позикового капіталу, – *структура витрат підприємства*. Чим більша частка

постійних витрат у собівартості продукції, тим вищий ризик неплатоспроможності підприємства, якщо з певних причин його доходи зменшуються. Отже, суб'єкти господарювання, у яких висока частка постійних витрат у загальних витратах, повинні мати більшу частку власного капіталу.

Таким чином, раціональність співвідношення між власним та позиковим капіталом є важливим чинником, по-перше, для зовнішніх користувачів інформації (наприклад, для банків, інвесторів, постачальників ресурсів) у зв'язку з визначенням ступеня фінансового ризику і, по-друге, для самого підприємства під час обґрунтування фінансової стратегії.

3.5. Аналіз поточної кредиторської заборгованості

Значна частка у джерелах формування капіталу багатьох підприємств припадає на поточну кредиторську заборгованість. Тому необхідно аналізувати її склад, структуру та динаміку, а потім провести порівняльний аналіз із поточною дебіторською заборгованістю.

Кредиторська заборгованість – сума заборгованості підприємства кредиторам на певну дату. *Кредитори* – юридичні та фізичні особи, яким унаслідок минулих подій підприємство заборгувало певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Отже, кредиторська заборгованість розглядається як залучені на певний період у господарську діяльність підприємства оборотні кошти.

Послідовність аналізу поточної кредиторської заборгованості включає такі етапи:

1. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» оцінювання *величини, структури та динаміки* поточної кредиторської заборгованості за видами з використанням прийомів горизонтального та вертикального аналізу.

2. Дослідження *структури та динаміки поточної кредиторської заборгованості за строками утворення*.

3. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» комплексне оцінювання *поточної кредиторської заборгованості* за системою відносних показників.

4. За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» *порівняльний аналіз* поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості.

Розглянемо зміст етапів аналізу поточної кредиторської заборгованості.

За даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» розраховується частка кожного виду поточної кредиторської заборгованості у загальній її величині, визначаються відхилення у структурі, встановлюються причини змін її окремих видів, а особливо тих, які негативно впливають на діяльність підприємства.

За інформацією форми № 1 (додатки А, Б) проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз поточної кредиторської заборгованості підприємства (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Горизонтальний та вертикальний аналіз поточної кредиторської заборгованості підприємства (станом на кінець року)

Вид поточної кредиторської заборгованості	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5÷1×100
Поточна кредиторська заборгованість за:							
довгостроковими зобов'язаннями	399	4,4	399	3,3	-	-1,1	-
товари, роботи, послуги	1034	11,3	553	4,6	-481	-6,7	-46,5
розрахунками з бюджетом	2419	26,6	892	7,4	-1527	-19,2	-63,1
розрахунками зі страхування	590	6,5	702	5,8	+112	-0,7	+19,0
розрахунками з оплати праці	2519	27,7	2959	24,6	+440	-3,1	+17,5
за одержаними авансами ¹	1165	12,8	4524	37,5	+3359	+24,7	у 3,9 р. б.
розрахунками з учасниками ¹	2	0,0	1301	10,8	+1299	+10,8	у 650,5 р. б.
із внутрішніх розрахунків ¹	978	10,7	720	6,0	-258	-4,7	-26,4
Усього	9106	100,0	12050	100,0	+2944	—	+32,3

1. Додаткові статті (додаток В).

Горизонтальний та вертикальний аналіз поточної кредиторської заборгованості підприємства (табл. 3.8) показав, що у звітному році порівняно з базовим роком збільшилися суми за чотирма видами поточної кредиторської заборгованості: за розрахунками зі страхування – на 112 тис. грн (19,0 %), за розрахунками з оплати праці – на 440 тис. грн (17,5 %), за одержаними авансами – на 3359 тис. грн (у 3,9 раза), за розрахунками з учасниками – на 1299 тис. грн (у 650,5 раза). Водночас поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги зменшилася на 481 тис. грн (46,5 %), за розрахунками з бюджетом – на 1527 тис. грн (63,1 %) та із внутрішніх розрахунків – на 258 тис. грн (26,4 %).

У базовому році найбільшу частку серед видів поточної кредиторської заборгованості становила заборгованість за розрахунками з оплати праці – 27,7 %, а у звітному році – заборгованість за одержаними авансами – 37,5 %. У цілому поточна кредиторська заборгованість збільшилася на 2944 тис. грн (32,3 %), що свідчить про погіршення стану платіжних відносин підприємства.

Під час аналітичних досліджень слід виявити кредиторську заборгованість *припустиму (нормальну)*, що виникає у результаті виконання умов договорів, та *неприпустиму (невиправдану)*, що утворюється унаслідок порушення договірних умов та платіжної дисципліни. Для відстеження величини та динаміки *невиправданої кредиторської заборгованості* доцільно за даними відомості обліку розрахунків з постачальниками розглянути залишок зобов'язань за строками утворення невикористаної заборгованості: строк сплати не настав; не сплачені у строк: від 1 до 30 днів, від 31 до 90 днів, від 91 до 180 днів та більш ніж півроку. Особливу увагу необхідно звертати на наявність та зростання простроченої заборгованості перед бюджетом, зі страхування, з оплати праці та перед іншими кредиторами, існування якої призводить до застосування відповідних фінансових санкцій до підприємства.

Важливим напрямом аналізу поточної кредиторської заборгованості є оцінювання її за системою відносних показників (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Показники комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, графи)	Оптимальна динаміка
А	Б	В
Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Ф. № 2: 2050}}{\text{Ф. № 1: (сума із 1610 по 1650^1, \text{гр.3} + \text{сума із 1610 по 1650}^1, \text{гр.4}) \div 2}}$	Зростання
Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості, днів	$365 \div \text{коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості}$	Скорочення
Частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу, %	$\frac{(\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1900}}$	Зниження
Частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях і забезпеченнях, %	$\frac{(\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1595+1695+1700}}$	Зниження
Частка поточної кредиторської заборгованості у поточних зобов'язаннях і забезпеченнях, %	$\frac{(\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1695}}$	Зниження

А	Б	В
Відношення поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів, %	$\frac{(\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1) \times 100}{\text{Ф. № 1: 1195}}$	Зниження
Припадає поточної кредиторської заборгованості на 1 грн поточної дебіторської заборгованості, грн	$\frac{\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1}{\text{Ф. № 1: сума із 1125 по 1155}^2}$	Наближення значення до 1
Відношення поточної кредиторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	$\frac{(\text{Ф. № 1: сума із 1610 по 1650}^1) \times 100}{\text{Ф. № 2: 2000}}$	Зниження
Коефіцієнт співвідношення періодів погашення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості	тривалість одного обороту поточної <u>дебіторської заборгованості</u> тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості	Наближення значення до 1

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

2. Без урахування ряд. 1136 (додаток В).

Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості показує кількість її оборотів за календарний рік. *Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості* характеризує середню кількість днів, необхідних для здійснення платежів кредиторам.

Частки поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу, зобов'язаннях і забезпеченнях, поточних зобов'язаннях і забезпеченнях відображають рівень фінансової залежності підприємства від кредиторських запозичень.

Про поліпшення стану платежів підприємства свідчить зниження показників, які визначаються *відношенням поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів та чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)*. Також важливою ознакою ефективності розрахунково-платіжних відносин є наближення до 1 значень показників, які характеризують, скільки *припадає поточної кредиторської заборгованості на 1 грн поточної дебіторської заборгованості та співвідношення періодів погашення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості*.

За методикою, наведеною в табл. 9.11, проведемо розрахунок та проаналізуємо динаміку показників комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості підприємства (табл. 3.10). Вихідна інформація міститься у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та формі № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і зві-

тний роки (додатки А, Б).

Таблиця 3.10

**Комплексне оцінювання поточної кредиторської заборгованості
за системою відносних показників**

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
				абсо- лютне	віднос- не, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
Вихідна інформація, тис. грн					
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	145464	147606	+2142	+1,5
2.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	100034	128907	+28873	+28,9
3.	Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості	8403	10578	+2175	+25,9
4.	Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	14512	11579	-2933	-20,2
5.	Середньорічна вартість джерел формування капіталу	159480	178643	+19163	+12,0
6.	Середньорічна величина зобов'язань і забезпечень	14107	20320	+6213	+44,0
7.	Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень	11309	15384	+4075	+36,0
8.	Середньорічна вартість оборотних активів	98214	116551	+18337	+18,7
Показники комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості					
9.	Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості (п.2÷п.3)	11,905	12,186	+0,355	+3,0
10.	Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості, днів (365÷п.9)	30	30	-	-
11.	Частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу, % (п.3÷п.5×100)	5,3	5,9	+0,6	×
12.	Частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях і забезпеченнях, % (п.3÷п.6×100)	59,6	52,1	-7,5	×
13.	Частка поточної кредиторської заборгованості у поточних зобов'язаннях і забезпеченнях, % (п.3÷п.7×100)	74,3	68,8	-5,5	×
14.	Відношення поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів, % (п.3÷п.8×100)	8,6	9,1	+0,5	×
15.	Припадає поточної кредиторської заборгованості на 1 грн поточної дебіторської заборгованості, грн (п.3÷п.4)	0,58	0,91	+0,33	+56,9

Продовж. табл. 3.10

А	Б	1	2	3	4
16.	Відношення поточної кредиторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), % (п.3÷п.1×100)	5,8	7,2	+1,4	×
17.	Коефіцієнт співвідношення періодів погашення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості (п.8 табл. 2.16 ÷ п.10)	1,200	0,933	-0,267	-22,3

Показники комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості (табл. 3.10) мають різноспрямовану динаміку. Так, коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості майже не змінився (збільшився з 11,905 у базовому році до 12,186 у звітному році), а тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості становить 30 днів.

Частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу підвищилася з 5,3 до 5,9 %, а у зобов'язаннях і забезпеченнях та поточних зобов'язаннях і забезпеченнях знизилася, відповідно, з 59,6 до 52,1 % та з 74,3 до 68,8 %. Показник, який характеризує відношення поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів, збільшився з 8,6 до 9,1 %, але його рівень залишається низьким і свідчить про здатність підприємства своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами. Це ж стосується відношення поточної кредиторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), яке щоправда підвищилося з 5,8 до 7,2 %.

У результаті збільшення середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості на 25,9 % та зменшення середньорічної величини поточної дебіторської заборгованості на 20,2 % показник, який характеризує скільки припадає поточної кредиторської заборгованості на 1 грн поточної дебіторської заборгованості, збільшився з 0,58 до 0,91 грн, або на 56,9 % (за оптимального рівня близько 1 грн). Якщо у базовому році коефіцієнт співвідношення періодів погашення поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості становив 1,200, то у звітному році він зменшився до 0,933.

Важливим є дослідження у взаємозв'язку дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості. Під час проведення порівняльного аналізу співставляються за видами та у цілому суми поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості. За результатами порівняльного аналізу визначається одне з видів сальдо:

- *дебетове (активне) сальдо*, тобто перевищення загальної суми поточної дебіторської заборгованості над сумою поточної кредиторської заборгованості – свідчить про те, що частина оборотних активів вилучена з господарської діяльності підприємства та перебуває в обороті дебіторів;

- *кредитове (пасивне) сальдо*, тобто перевищення загальної суми поточної кредиторської заборгованості над сумою поточної дебіторської заборгованості – характеризує залучення підприємством у господарську діяльність коштів юридичних та фізичних осіб.

Значне перевищення поточної дебіторської заборгованості, особливо за товари, роботи, послуги, свідчить про безпроцентне кредитування інших підприємств, що стає причиною фінансових труднощів самого підприємства. Суттєве перевищення поточної кредиторської заборгованості також негативно характеризує діяльність підприємства та свідчить про проблеми з його платіжними зобов'язаннями.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за звітний рік (додаток Б), а також табл. 2.13 і 3.8 проведемо порівняльний аналіз поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості, визначимо дебетове (кредитове) сальдо (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Порівняльний аналіз поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості (станом на кінець звітного року),

тис. грн

Вид заборгованості	Поточна дебіторська заборгованість	Поточна кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської (активне сальдо)	кредиторської (пасивне сальдо)
За продукцію, товари, роботи, послуги	1382	553	829	-
За розрахунками з бюджетом	-	892	-	892
За виданими (одержаними) авансами	7616	4524	3092	-
Із внутрішніх розрахунків	-	720	-	720
Інша заборгованість	115	5361	-	5246
Усього	9113	12050	-	2937

За даними табл. 3.11 станом на кінець звітного року за заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги та за виданими (одержаними) авансами має місце дебетове сальдо – відповідно 829 та 3092 тис. грн. За заборгованістю за розрахунками з бюджетом, із внутрішніх розрахунків та іншими видами заборгованості поточна кредиторська перевищує поточну дебіторську на 892, 720 та 5246 тис. грн відповідно. У цілому поточна кредиторська заборгованість перевищує поточну дебіторську заборгованість на 2937 тис. грн (32,2 %), що свідчить про пасивне сальдо, тобто залучення коштів кредиторів до господарської діяльності підприємства.

Для *ефективного управління кредиторською заборгованістю* необхідно:

- стежити за співвідношенням сум дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості;

- контролювати стан розрахунків за простроченою заборгованістю, своєчасно виявляти неприпустимі види кредиторської заборгованості, до яких насамперед належить прострочена заборгованість постачальникам, за платежами до бюджету тощо.

Запитання для перевірки знань

1. *Що таке власний капітал? Які функції він виконує?*
2. *Що таке зобов'язання? На які види вони поділяються?*
3. *Що включається до складу довгострокових зобов'язань?*
4. *Що включається до складу поточних зобов'язань?*
5. *Як будується пасив скороченого аналітичного балансу?*
6. *Які показники належать до горизонтального та вертикального аналізу пасиву скороченого аналітичного балансу?*
7. *Яка система структурних показників використовується в аналізі структури джерел формування капіталу (пасивів)?*
8. *Які характеристики у майновому стані підприємства можна вважати позитивними за інформацією пасиву балансу?*
9. *За яких варіантів зміни складових пасиву підвищуватиметься частка власного капіталу в джерелах формування капіталу?*
10. *Як поділяються пасиви за характером формування (власністю)?*
11. *Як поділяється власний капітал за ознакою рівня відповідальності?*
12. *Які є види власного капіталу за формами існування?*
13. *Як класифікують зобов'язання за періодом погашення, за терміновістю сплати?*
14. *Як інформація щодо класифікації видів пасивів (джерел формування капіталу) за різними ознаками використовується в оцінюванні фінансового стану підприємств?*
15. *Які завдання дає змогу вирішити аналіз власного капіталу?*
16. *Як встановлюються фактори зміни видів власного капіталу?*
17. *Що необхідно з'ясувати під час проведення аналізу довго- та короткострокових кредитів?*
18. *Які фактори впливають на співвідношення власного та позикового капіталу?*
19. *Що таке кредиторська заборгованість? Хто такі кредитори?*
20. *З яких етапів складається послідовність аналізу поточної кредиторської заборгованості?*
21. *Як проводиться розрахунок показників комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості? Яким є їхній економічний зміст?*
22. *Як проводиться порівняльний аналіз поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості? Що таке дебетове (активне) та кредитове (пасивне) сальдо?*

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

3.1. Власний капітал – це:

- а) зареєстрований (пайовий) капітал;
- б) нерозподілений прибуток;
- в) валюта балансу за мінусом оборотних активів;
- г) різниця між активами та зобов'язаннями підприємства.

3.2. Власний капітал є гарантією захисту капіталу кредиторів та відшкодування збитків – це функція:

- а) довгострокового фінансування;
- б) фінансування ризику;
- в) самостійності та влади;
- г) розподілу доходів, прибутків та активів.

3.3. Величина власного капіталу визначає рівень фінансової незалежності та впливу власника – це функція:

- а) довгострокового фінансування;
- б) фінансування ризику;
- в) самостійності та влади;
- г) розподілу доходів, прибутків та активів.

3.4. Який з наведених видів пасивів належить до власного капіталу:

- а) довгострокові кредити банків;
- б) вкладений капітал;
- в) поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- г) доходи майбутніх періодів?

3.5. Зобов'язання і забезпечення відображаються у:

- а) розділах II, III пасиву балансу;
- б) розділах III, IV пасиву балансу;
- в) розділах II, III, IV пасиву балансу;
- г) розділі IV пасиву балансу.

3.6. Зобов'язання класифікуються як поточні, якщо вони:

- а) є короткостроковими кредитами банків;
- б) будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу;
- в) є кредиторською заборгованістю;
- г) будуть погашені протягом періоду, що перевищує календарний рік.

3.7. Який з наведених видів пасивів належить до поточних зобов'язань і забезпечень:

- а) зареєстрований (пайовий) капітал;
- б) вилучений капітал;
- в) відстрочені податкові зобов'язання;
- г) поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги?

3.8. Як будується пасив скороченого аналітичного балансу:

- а) шляхом об'єднання окремих розділів пасиву балансу;
- б) шляхом об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей з подальшим розрахунком показників структури, динаміки та структурної динаміки для характеристики майнового стану підприємства;
- в) шляхом об'єднання окремих статей пасиву балансу;
- г) структурної побудови пасиву балансу?

3.9. Джерела формування капіталу включають:

- а) власний капітал, зобов'язання і забезпечення;
- б) зареєстрований (пайовий) капітал, зобов'язання і забезпечення, доходи майбутніх періодів;
- в) необоротні та оборотні активи;
- г) довогострокові та короткострокові кредити банків.

3.10. Сума рядків балансу із 1610 по 1650 – це:

- а) поточна дебіторська заборгованість;
- б) поточна кредиторська заборгованість;
- в) поточні зобов'язання і забезпечення;
- г) зобов'язання і забезпечення.

3.11. Що визначається у процесі горизонтального (часового) аналізу пасиву скороченого аналітичного балансу:

- а) абсолютні зміни величин окремих видів пасивів;
- б) відносні зміни величин окремих видів пасивів;
- в) структура пасиву балансу;
- г) абсолютні та відносні зміни у динаміці величин окремих видів пасивів?

3.12. Дослідження структури пасиву балансу передбачає:

- а) горизонтальний аналіз;
- б) вертикальний аналіз;
- в) динамічний аналіз;
- г) факторний аналіз.

3.13. Який з наведених показників використовується в аналізі структури джерел формування капіталу:

- а) частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях і забезпеченнях;
- б) частка необоротних активів у майні;
- в) частка запасів в оборотних активах;
- г) частка поточної дебіторської заборгованості у майні?

3.14. Який з наведених показників не належить до аналізу структури пасивів:

- а) частка зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу;
- б) частка поточних зобов'язань і забезпечень у зобов'язаннях і забезпеченнях;
- в) частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу;

г) частка оборотних активів у майні?

3.15. Нормативне значення показника частки власного капіталу в джерелах формування капіталу:

а) $\geq 70 \%$;

б) $< 50 \%$;

в) $\geq 60 \%$;

г) $\geq 50 \%$.

3.16. Під час формулювання комплексних висновків за результатами аналізу складу, структури та динаміки джерел формування капіталу (пасивів) зазначаються:

а) позитивні ознаки у майновому стані підприємства;

б) негативні тенденції у майновому стані підприємства;

в) позитивні тенденції у майновому стані підприємства;

г) позитивні та негативні ознаки і тенденції у майновому стані підприємства.

3.17. Яка з наведених характеристик майнового стану підприємства є позитивною за інформацією пасиву балансу:

а) зниження частки власного капіталу в джерелах формування капіталу;

б) суттєве перевищення поточної кредиторської заборгованості над поточною дебіторською заборгованістю;

в) скорочення у динаміці сум поточної кредиторської заборгованості;

г) наявність сум за так званими «негативними» статтями пасиву?

3.18. Якщо темп приросту власного капіталу перевищує темп приросту зобов'язань і забезпечень:

а) підвищується частка зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу;

б) підвищується частка власного капіталу в джерелах формування капіталу;

в) знижується частка власного капіталу в джерелах формування капіталу;

г) підвищується частка власного капіталу в зобов'язаннях і забезпеченнях.

3.19. Зниження частки поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу – це:

а) негативна тенденція у майновому стані підприємства;

б) негативна ознака у майновому стані підприємства;

в) позитивна ознака у майновому стані підприємства;

г) позитивна тенденція у майновому стані підприємства.

3.20. Пасиви поділяються на власний капітал та позиковий капітал за ознакою:

а) рівня відповідальності власного капіталу;

б) періоду погашення зобов'язань;

в) характеру формування;

г) терміновості сплати зобов'язань.

3.21. *Зобов'язання поділяються на поточні та довгострокові за ознакою:*

- а) тривалості використання;
- б) терміновості сплати зобов'язань;
- в) періоду погашення зобов'язань;
- г) мети залучення позикових коштів.

3.22. *За ознакою терміновості сплати зобов'язання поділяються на:*

- а) поточні, довгострокові, умовні (потенційні);
- б) найбільш термінові, короткострокові, довгострокові;
- в) коротко- і довгострокові кредити;
- г) поточні та довгострокові зобов'язання і забезпечення.

3.23. *За якою формою фінансової звітності встановлюються фактори зміни видів власного капіталу:*

- а) формою № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;
- б) формою № 4 «Звіт про власний капітал»;
- в) формою № 3 «Звіт про рух грошових коштів»;
- г) формою № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»?

3.24. *Які фактори впливають на співвідношення власного та позикового капіталу:*

- а) оборотність оборотних активів;
- б) співвідношення тривалості виробничо-комерційного циклу та періоду погашення поточної кредиторської заборгованості;
- в) структура витрат підприємства;
- г) усі вищенаведені фактори?

3.25. *Сума заборгованості підприємства кредиторам на певну дату – це визначення:*

- а) дебіторської заборгованості;
- б) поточних зобов'язань і забезпечень;
- в) довгострокових зобов'язань і забезпечень;
- г) кредиторської заборгованості.

3.26. *Відношенням собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості визначається:*

- а) коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості;
- б) тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості;
- в) коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості;
- г) частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу.

3.27. *Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості – 20 днів. Скільки оборотів здійснює поточна кредиторська заборгованість за календарний рік:*

- а) 20;
- б) 36;
- в) 18;
- г) 9?

3.28. Який з наведених показників має найвище значення:

- а) частка поточної кредиторської заборгованості у джерелах формування капіталу;
- б) частка поточної кредиторської заборгованості у поточних зобов'язаннях і забезпеченнях;
- в) частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях і забезпеченнях;
- г) частка поточної кредиторської заборгованості у зобов'язаннях?

3.29. У розрахунку на 1 грн поточної дебіторської заборгованості припадає 1,05 грн поточної кредиторської заборгованості, що означає:

- а) суттєве перевищення поточної кредиторської заборгованості над поточною дебіторською заборгованістю;
- б) суттєве перевищення поточної дебіторської заборгованості над поточною кредиторською заборгованістю;
- в) приблизну рівновагу між поточною дебіторською заборгованістю та поточною кредиторською заборгованістю;
- г) перевищення поточної кредиторської заборгованості над поточною дебіторською заборгованістю на 50 %.

3.30. Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості становить 9. Чому дорівнює середній період погашення поточної кредиторської заборгованості:

- а) 60 днів;
- б) 180 днів;
- в) 41 день;
- г) 30 днів?

3.31. Дебетове сальдо:

- а) є перевищенням загальної суми поточної дебіторської заборгованості над сумою поточної кредиторської заборгованості;
- б) є перевищенням загальної суми поточної кредиторської заборгованості над сумою поточної дебіторської заборгованості;
- в) характеризує залучення підприємством у господарську діяльність коштів юридичних і фізичних осіб;
- г) є перевищенням боргів кредиторам над боргами дебіторів.

3.32. Економічний зміст кредитового сальдо:

- а) характеризує залучення підприємством у господарську діяльність коштів юридичних та фізичних осіб;
- б) свідчить про те, що частина оборотних активів вилучена з господарської діяльності підприємства;
- в) є перевищенням загальної суми поточної дебіторської заборгованості над сумою поточної кредиторської заборгованості;
- г) є перевищенням боргів дебіторів над боргами кредиторам.

ТЕМА 4

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

- 4.1. *Сутність фінансової стійкості підприємств та напрями її аналізу*
- 4.2. *Система відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємств*
- 4.3. *Визначення типу фінансової стійкості підприємств*
- 4.4. *Методика розрахунку і факторного аналізу показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості*

4.1. Сутність фінансової стійкості підприємств та напрями її аналізу

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є забезпечення стабільності його діяльності з позиції довгострокової перспективи. *Фінансова стійкість* – це багатогранне поняття, що включає оцінювання різних аспектів фінансово-господарської діяльності підприємства. Сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів. Оцінювання фінансової стійкості як критерія надійності дає можливість зовнішнім суб'єктам аналізу визначати фінансові можливості підприємства на тривалу перспективу. Фінансова стійкість характеризує результати операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, містить необхідну інформацію для інвесторів, відображає здатність підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями та нарощувати економічний потенціал. *Фінансова стійкість забезпечує стабільну платоспроможність підприємства у тривалій перспективі* завдяки збалансованості активів та пасивів, доходів та витрат, позитивних та негативних грошових потоків.

Отже, **фінансова стійкість** – це здатність підприємства ефективно функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу активів та пасивів у динамічному економічному середовищі, що гарантує платоспроможність та інвестиційну привабливість підприємства у довгостроковій перспективі у межах допустимого рівня ризику.

Фінансова стійкість підприємства залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами та визначається насамперед *оптимальним співвідношенням власного капіталу та зобов'язань*. Чим більшу частку в структурі пасивів становить позиковий капітал, тим вищим є ризик кредиторів та нижчою ймовірність повернення боргів у випадку банкрутства підприємства-боржника. Співвідношення між власним капіталом та зобов'язаннями є найбільш важливою характеристикою фінансової стійкості

підприємства. Рациональне співвідношення між власним капіталом та зобов'язаннями – це, з одного боку, ключ до фінансової стабільності та надійності підприємства, а з іншого – до ефективного використання капіталу. Чим активніше підприємство використовує позиковий капітал, тим більше потенційних можливостей отримати додаковий прибуток. Щоправда у цьому випадку зростає ризик невиконання зобов'язань, взятих підприємством під час залучення цього капіталу.

Основна мета аналізу фінансової стійкості полягає у визначенні спроможності підприємства протистояти негативній дії зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на його фінансовий стан. Для досягнення цієї мети необхідно дати відповідь на такі запитання:

- наскільки підприємство незалежне від зовнішніх джерел фінансування;
- як змінюється рівень цієї незалежності;
- чи відповідає стан майна та джерел формування капіталу завданням фінансово-господарської діяльності підприємства?

Користувачами результатів аналізу фінансової стійкості можуть бути засновники підприємства, його менеджмент, ділові партнери, банки. Оцінюючи фінансову стійкість суб'єкта господарювання, можна зробити певний висновок залежно від мети аналізу:

- власники підприємства (акціонери, інвестори та інші особи, що зробили внески в зареєстрований (пайовий) капітал) допускають розумне зростання частки позикових коштів;
- кредитори (постачальники ресурсів, банки, що надають кредити), навпаки – віддають перевагу суб'єктам господарювання з високою часткою власного капіталу.

До важливих економічних проблем належить визначення меж фінансової стійкості. Недостатня фінансова стійкість підприємства може призвести до його неплатоспроможності, відсутності коштів для розвитку виробництва та неефективної діяльності у цілому. Одночасно надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-фінансову діяльність, оскільки гальмує її розвиток унаслідок збільшення витрат підприємства на створення надлишкових запасів та резервів.

Із погляду впливу на фінансову стійкість підприємства визначальними факторами є:

- галузева належність підприємства;
- склад, структура та якість продукції (товарів, робіт, послуг), їхня частка у загальному платоспроможному попиті, місце підприємства на товарних ринках;
- становище підприємства у діловому співробітництві, налагодженість економічних зв'язків з партнерами;
- залежність підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів;
- наявність неплатоспроможних дебіторів;
- ефективність господарських та фінансових операцій;
- загальна політична й економічна стабільність;

- податкова та кредитна політика держави, розвиток фінансового ринку та інші.

Існуючі методики аналізу фінансової стійкості підприємства передбачають проведення досліджень у декілька етапів, зміст яких, а також порядок розрахунку показників у різних літературних джерелах відрізняються залежно від завдань аналізу та тлумачення поняття «фінансова стійкість». Зазвичай *аналіз фінансової стійкості підприємства проводиться у такій послідовності (напрями аналізу)*:

1. Розрахунок за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» системи відносних показників (фінансово-економічних коефіцієнтів), які характеризують фінансову стійкість підприємства з погляду структури і стану майна та джерел формування капіталу.

2. Розрахунок за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» системи абсолютних показників, які характеризують забезпеченість запасів джерелами формування та дають можливість визначити відповідний тип фінансової стійкості підприємства.

3. Розрахунок за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» і факторний аналіз показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості, які характеризують стабільність функціонування підприємства з позиції забезпечення прибутковості операційної діяльності.

Для реалізації перших двох напрямів використовується вихідна інформація балансу, а для реалізації третього напрямку – вихідна інформація звіту про фінансові результати.

4.2. Система відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємств

Аналіз фінансової стійкості підприємства ґрунтується головним чином на відносних показниках – *фінансово-економічних коефіцієнтах*, які розраховуються як співвідношення абсолютних величин активу та пасиву балансу. У світовій і вітчизняній теорії та практиці використовується **система фінансово-економічних коефіцієнтів**, які відображають різні аспекти структури активів та пасивів балансу в характеристиці фінансової стійкості підприємства. За змістом та інформаційним забезпеченням розрахунку відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства доцільно об'єднати у *три групи*.

1. **Показники структури джерел формування капіталу** – характеризують співвідношення між величинами розділів і статей пасиву балансу:

- коефіцієнт фінансової автономії (інші назви – коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт незалежності);

- коефіцієнт концентрації позикового капіталу (коефіцієнт фінансової залежності);

- коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів, коефіцієнт фінансового левериджу);
- коефіцієнт фінансової стабільності;
- коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (коефіцієнт довгострокової заборгованості, коефіцієнт довгострокового залучення капіталу);
- коефіцієнти структури позикового капіталу (коефіцієнт довгострокових зобов'язань і забезпечень, коефіцієнт поточних зобов'язань і забезпечень);
- коефіцієнти страхової стабільності (коефіцієнт страхування бізнесу, коефіцієнт страхування власного капіталу, коефіцієнт страхування зареєстрованого (пайового) капіталу).

2. Показники стану оборотних активів – характеризують співвідношення між величинами розділів і статей активу та пасиву балансу:

- коефіцієнт маневреності власного капіталу (коефіцієнт маневрування власним капіталом);
- коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами (коефіцієнт забезпечення власними засобами);
- коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами;
- коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів (коефіцієнт мобільності власних оборотних активів).

3. Показники стану основного капіталу – характеризують співвідношення між величинами розділів і статей активу балансу:

- коефіцієнт майна виробничого призначення (коефіцієнт виробничого потенціалу);
- коефіцієнт реальної вартості основних засобів;
- коефіцієнт нагромадження амортизації (коефіцієнт зносу основних засобів і нематеріальних активів);
- коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів.

Економічний зміст, порядок розрахунку за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та нормативні значення (оптимальна динаміка) відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємства наведені у табл. 4.1.

Фінансовий стан підприємства багато у чому залежить від оптимальності структури джерел формування капіталу.

Коефіцієнт фінансової автономії характеризує частку власного капіталу в загальній вартості джерел формування капіталу. Вважається, що за умови його значення $\geq 0,5$ (або $\geq 50\%$), ризик кредиторів (банків, інвесторів, постачальників) є мінімальним, оскільки у цьому випадку підприємство може усі свої зобов'язання і забезпечення покрити за рахунок власних джерел фінансування. Чим вище значення коефіцієнта фінансової автономії, тим більш фінансово стійким та незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу характеризує частку зобов'язань і забезпечень у валюті балансу та відображає рівень фінансової

Таблиця 4.1

Відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)	Нормативне значення (оптимальна динаміка)
А	Б	В	Г	Д
Показники структури джерел формування капіталу				
1.1	Коефіцієнт фінансової автономії	<u>Власний капітал</u> Валюта балансу	$\frac{1495}{1900}$	$\geq 0,5$
1.2	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<u>Позиковий капітал</u> Валюта балансу	$\frac{1595+1695+1700}{1900}$	$< 0,5$
1.3	Коефіцієнт фінансового ризику	<u>Позиковий капітал</u> Власний капітал	$\frac{1595+1695+1700}{1495}$	< 1
1.4	Коефіцієнт фінансової стабільності	<u>Власний капітал</u> Позиковий капітал	$\frac{1495}{1595+1695+1700}$	≥ 1
1.5	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	<u>Довгострокові зобов'язання і забезпечення</u> Власний капітал та довгострокові зобов'язання і забезпечення	$\frac{1595}{1495+1595}$	Зниження
1.6	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань і забезпечень	<u>Довгострокові зобов'язання і забезпечення</u> Позиковий капітал	$\frac{1595}{1595+1695+1700}$	Зниження
1.7	Коефіцієнт поточних зобов'язань і забезпечень	<u>Поточні зобов'язання і забезпечення</u> Позиковий капітал	$\frac{1695}{1595+1695+1700}$	Підвищення
1.8	Коефіцієнт страхування бізнесу	<u>Резервний капітал</u> Валюта балансу	$\frac{1415}{1900}$	Підвищення
1.9	Коефіцієнт страхування власного капіталу	<u>Резервний капітал</u> Власний капітал	$\frac{1415}{1495}$	Підвищення
1.10	Коефіцієнт страхування зареєстрованого (пайового) капіталу	<u>Резервний капітал</u> Зареєстрований (пайовий) капітал	$\frac{1415}{1400}$	Підвищення

Продовж. табл. 4.1

А	Б	В	Г	Д
Показники стану оборотних активів				
2.1	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Власні оборотні <u>кошти</u> Власний капітал	$\frac{1495-1095}{1495}$	$> 0,1$
2.2	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	Власні оборотні <u>кошти</u> Оборотні активи	$\frac{1495-1095}{1195}$	$\geq 0,1$
2.3	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	Власні оборотні <u>кошти</u> Запаси та поточні біологічні активи	$\frac{1495-1095}{1100+1110}$	$\geq 0,5$
2.4	Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	Гроші та їх <u>еквіваленти</u> Власні оборотні кошти	$\frac{1165}{1495-1095}$	Підвищення
Показники стану основного капіталу				
3.1	Коефіцієнт майна виробничого призначення	Основні засоби, інвестиційна нерухомість, запаси, біологічні <u>активи</u> Валюта балансу	$\frac{1010+1015+1020+1100+1110}{1300}$	Підвищення
3.2	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	<u>Основні засоби</u> Валюта балансу	$\frac{1010}{1300}$	Підвищення
3.3	Коефіцієнт нагромадження амортизації	Знос основних засобів та нематеріальних <u>активів</u> Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	$\frac{1012+1002}{1011+1001}$	Зниження
3.4	Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	<u>Оборотні активи</u> Необоротні активи	$\frac{1195}{1095}$	Підвищення

залежності підприємства від кредиторів. Цей показник доповнює коефіцієнт фінансової автономії – їхня сума дорівнює 1 (або 100 %). Оцінки коефіцієнта концентрації позикового капіталу обернені до оцінок коефіцієнта фінансової автономії.

Серед науковців існують різні погляди щодо рівня використання по-

зикового капіталу. Найбільш поширеною є думка, що у підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори охочіше вкладають кошти, оскільки воно з більшою ймовірністю може погасити зобов'язання. Проте, наприклад, багатьом зарубіжним компаніям властива висока частка позикового капіталу (до 80 %), оскільки основний потік інвестицій надходить від банків. У цьому випадку низьке значення коефіцієнта фінансової автономії буде свідчити про високий рівень довіри до підприємства з боку банків, а отже, і про його фінансову надійність. Натомість високе значення цього показника є певною пересторогою для кредиторів та інвесторів.

Коефіцієнт фінансового ризику визначається відношенням позикового капіталу до власного капіталу та, відповідно, характеризує, скільки позикового капіталу підприємство залучило на 1 грн власного капіталу. Чим більше його значення, тим вищий ризик вкладення капіталу в підприємство. Рівень коефіцієнта фінансового ризику залежить від характеру господарської діяльності підприємства та швидкості обороту його капіталу, передусім оборотних активів. За високих показників оборотності значення коефіцієнта фінансового ризику може суттєво зростати без істотних наслідків для фінансової стабільності підприємства.

Рівень коефіцієнта фінансового ризику залежить від кон'юнктури товарного та фінансового ринків, рентабельності основної операційної діяльності, стадії життєвого циклу підприємства, його фінансової стратегії і т. ін. У цілому *динаміка коефіцієнта фінансового ризику визначається змінами:*

- структури активів підприємства (з підвищенням частки необоротних активів та скороченням частки оборотних активів у валюті балансу коефіцієнт фінансового ризику за інших рівних умов має знижуватися, і навпаки);

- фінансової політики формування активів (консервативної, помірної, агресивної).

Коефіцієнт фінансової стабільності є оберненим до коефіцієнта фінансового ризику та показує, скільки припадає власного капіталу на 1 грн позикового капіталу. Перевищення власного капіталу над позиковим капіталом означає, що підприємство має високий рівень фінансової стійкості та відносно незалежне від зовнішніх джерел фінансування.

Показники 1.1-1.4 табл. 4.1 розглядаються як взаємодоповнювані, тобто якщо за фактичним значенням одного з них формулюється висновок щодо фінансової стійкості (або нестійкості) підприємства, то такий самий висновок буде і за іншими коефіцієнтами.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує структуру джерел покриття активів і визначається діленням довгострокових зобов'язань і забезпечень на суму власного капіталу та довгострокових зобов'язань і забезпечень. Підвищення цього показника у динаміці свідчить, з одного боку, про зростання залежності від зовнішніх джерел фінансування, а з іншого – про збільшення довіри до підприємства з боку кредиторів та інвесторів, підвищення його інвестиційної активності за рахунок залучення довгострокових кредитів.

Коефіцієнти довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень характеризують частку відповідно довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень у позиковому капіталі. Коефіцієнти структури позикового капіталу дають можливість встановити, наскільки підприємство залежить від довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень.

Коефіцієнти страхової стабільності показують, скільки коштів резервного капіталу припадає на 1 грн відповідно усього капіталу, власного капіталу та зареєстрованого (пайового) капіталу. Значення коефіцієнтів страхування порівнюють з нормативами, встановленими відповідно до законодавства. Так, в акціонерних товариствах резервний капітал створюється у розмірі, що є не меншим 25 % зареєстрованого капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 % суми чистого прибутку.

Показники стану оборотних активів характеризують забезпеченість підприємства власними оборотними коштами.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу визначає частку власного капіталу, вкладену в оборотні активи; характеризує рівень мобільності власного капіталу, а саме ту частину власного капіталу, що перебуває в обігу та забезпечує необхідну гнучкість у використанні коштів для фінансування поточної діяльності. Позитивною є тенденція зростання цього показника. Чим вище його значення, тим підприємство має більше можливостей фінансового забезпечення виробничої та інших видів діяльності, проведення розрахунків з кредиторами.

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами характеризує частку оборотних активів, які сформовані за рахунок власних фінансових ресурсів. Наявність у достатньому обсязі власних оборотних коштів (не менше 10 % загальної величини оборотних активів) означає здатність підприємства самостійно фінансувати поточну діяльність. Коли цей показник стає меншим 0,1, структура балансу визнається незадовільною, а підприємство – неплатоспроможним.

Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами характеризує рівень достатності власних оборотних коштів для формування запасів. Стійким вважається фінансовий стан підприємства за умови значення цього коефіцієнта більше 0,5.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів відображає частку грошей та їх еквівалентів (як високоліквідних активів) у загальній величині власних оборотних коштів.

Показники стану основного капіталу характеризують структурні зрушення у складі активів підприємства.

Коефіцієнт майна виробничого призначення відображає частку активів основної виробничо-господарської діяльності (основних засобів, інвестиційної нерухомості, запасів, біологічних активів) у загальній вартості активів підприємства. Збільшення цього показника свідчить про нарощування виробничого потенціалу підприємства. Схожий зміст має *коефіцієнт реальної вартості основних засобів*, який характеризує частку основних

засобів (в оцінці за залишковою вартістю) у майні. Зміна цього показника свідчить про структурні зрушення в активах підприємства.

Коефіцієнт нагромадження амортизації характеризує функціональний стан основних засобів та нематеріальних активів. В оцінюванні цього показника важливо враховувати технічний стан основних засобів, методи нарахування амортизації, достатність нагромадження амортизації для оновлення основних засобів та нематеріальних активів тощо.

Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів показує, скільки припадає оборотних активів на 1 грн необоротних активів. Цей показник дає змогу оцінити рівень забезпеченості необоротних засобів оборотними коштами.

В аналізі фінансової стійкості підприємства можуть використовуватися й інші коефіцієнти, що відображають структурні зрушення в активах та пасивах балансу.

Під час розрахунку коефіцієнтів оцінювання фінансової стійкості підприємства необхідно дотримуватися таких **правил**:

- точність розрахунку – до тисячних, але за високих значень коефіцієнта, коли значення чисельника у рази перевищує значення знаменника, точність зменшується до десятих;

- якщо немає значення чисельника, коефіцієнт дорівнює нулю; якщо немає значення знаменника, коефіцієнт не розраховується;

- за умови від'ємного значення власного капіталу, не розраховуються показники 1.1, 1.3, 1.4, 1.9, 2.1, а можливо і 1.5 (табл. 4.1);

- показники стану оборотних активів передбачають визначення величини власних оборотних коштів. Якщо вона є від'ємною, це свідчить про відсутність у підприємства власних оборотних коштів на дату складання балансу. У цьому випадку коефіцієнти маневреності власного капіталу, забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами та забезпеченості запасів власними оборотними коштами вважаються такими, що дорівнюють нулю, а коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів *не визначається*.

Відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства порівнюються:

- із загальноприйнятими нормативними значеннями для оцінювання фактичного рівня фінансової стійкості;

- із показниками попередніх періодів для визначення тенденцій у фінансовому стані підприємства;

- показниками інших суб'єктів господарювання, що дає змогу виявити сильні та слабкі сторони підприємства порівняно з конкурентами.

Аналіз відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємства проводиться за **двома напрямками**:

1. *Порівняння фактичних значень коефіцієнтів*, розрахованих на дату складання балансу, з *нормативними значеннями* (табл. 4.1), що дасть змогу сформулювати висновок про фінансову стійкість, недостатню фінансову стійкість або фінансову нестійкість підприємства за відповідним по-

казником (для показників 1.1-1.4, 2.1-2.3). При цьому слід мати на увазі, що незначне негативне відхилення фактичного значення коефіцієнта від нормативного свідчить переважно про недостатню фінансову стійкість підприємства.

2. *Порівняння фактичних значень коефіцієнтів у динаміці* з метою визначення тенденцій у зміні фінансової стійкості підприємства. При цьому формулюється висновок про поліпшення (погіршення) фінансового стану з погляду оцінювання фінансової стійкості підприємства за відповідним відносним показником.

За методикою, наведеною в табл. 4.1, проведемо розрахунок і дамо оцінку рівня та динаміки відносних показників (коефіцієнтів), які характеризують фінансову стійкість підприємства (табл. 4.2). Під час формулювання висновків візьмемо до уваги економічний зміст та нормативні значення (оптимальну динаміку) показників. Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 4.2

**Відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства
(станом на кінець року)**

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
Показники структури джерел формування капіталу			
Коефіцієнт фінансової автономії	0,900	0,872	-0,028
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,100	0,128	+0,028
Коефіцієнт фінансового ризику	0,111	0,146	+0,035
Коефіцієнт фінансової стабільності	9,0	6,8	-2,2
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,034	0,027	-0,007
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань і забезпечень	0,315	0,187	-0,128
Коефіцієнт поточних зобов'язань і забезпечень	0,685	0,813	+0,128
Коефіцієнт страхування бізнесу	0,005	0,005	-
Коефіцієнт страхування власного капіталу	0,006	0,006	-
Коефіцієнт страхування зареєстрованого (пайового) капіталу	1,904	1,904	-
Показники стану оборотних активів			
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,602	0,614	+0,012
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,844	0,808	-0,036
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	1,017	0,918	-0,099
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,055	0,055	-
Показники стану основного капіталу			
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,890	0,843	-0,047
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,311	0,295	-0,016
Коефіцієнт нагромадження амортизації	0,609	0,651	+0,042
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	1,788	1,971	+0,183

Результати виконаних розрахунків (табл. 4.2) свідчать про високий рівень фінансової стійкості підприємства за показниками структури джерел формування капіталу. Так, значення коефіцієнта фінансової автономії вказує на те, що на кінець звітної року частка власного капіталу у валюті балансу становила 87,2 %. Це на 2,8 в. п. менше порівняно з базовим роком. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу відповідно збільшився з 0,100 до 0,128, але свідчить про низький рівень фінансової залежності підприємства від кредиторів.

За коефіцієнтом фінансового ризику в базовому році на 1 грн власного капіталу припадало 11,1 коп. позикового капіталу, а у звітному році – 14,6 коп. Відповідно значення коефіцієнта фінансової стабільності показує, що у базовому році власний капітал перевищував позиковий капітал у 9 разів, а у звітному році – у 6,8 раза. У цілому динаміка коефіцієнтів фінансової автономії, концентрації позикового капіталу, фінансового ризику та фінансової стабільності свідчить про незначне зниження рівня фінансової стійкості підприємства.

Зменшення коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів з 0,034 до 0,027 показує зниження залежності підприємства від довгострокових зовнішніх джерел фінансування. Значення коефіцієнтів довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень характеризують структуру позикового капіталу, в якій частка довгострокових зобов'язань і забезпечень знизилася з 31,5 до 18,7 %, а частка поточних зобов'язань і забезпечень, відповідно, підвищилася з 68,5 до 81,3 %, що в цілому негативно впливає на оцінювання фінансової стійкості підприємства.

Привертає увагу низький рівень коефіцієнтів страхової стабільності. Так, на кінець базового та звітної років у розрахунку на 1 грн відповідно валюти балансу та власного капіталу припадало 0,5 та 0,6 коп резервного капіталу. Водночас резервний капітал перевищував зареєстрований (пайовий) в 1,9 раза.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу підвищився з 0,602 у базовому році до 0,614 у звітному році та суттєво перевищує нормативне значення ($> 0,1$). На кінець звітної року 61,4 % власного капіталу було вкладено в оборотні активи. Отже, підвищується ступінь мобільності власного капіталу, підприємство має більші можливості для фінансування виробничої та інших видів діяльності.

Про високий рівень забезпеченості підприємства власними оборотними коштами свідчать значення коефіцієнтів забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами та забезпеченості запасів власними оборотними коштами. На кінець звітної року фактичний рівень першого з них перевищував нормативне значення у 8,1 раза, а другого – відповідно в 1,8 раза. У структурі оборотних активів власні фінансові ресурси становили 80,8 %, а на 1 грн запасів та поточних біологічних активів припадало 0,92 грн власних оборотних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власних оборотних коштів показує, що на кінець базового та звітної років серед власних оборотних активів грошові кошти становили лише 5,5 %.

Отже, підприємство має недостатню характеристику фінансової стійкості щодо забезпеченості високоліквідними оборотними активами.

Коефіцієнт майна виробничого призначення хоча й знизився з 0,890 до 0,843, але його рівень свідчить про те, що з огляду забезпеченості активами основної виробничо-господарської діяльності (основними засобами, запасами, біологічними активами) підприємство є фінансово стійким. Разом із тим коефіцієнт реальної вартості основних засобів зменшився з 0,311 до 0,295, що показує негативну динаміку зниження частки основних засобів у валюті балансу. Коефіцієнт нагромадження амортизації збільшився з 0,609 до 0,651, а отже, рівень зношеності основних засобів та нематеріальних активів є високим, у динаміці підвищується, тому спостерігається погіршення функціонального стану необоротних активів підприємства.

За динамікою коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів підприємство підвищило рівень забезпеченості необоротних засобів оборотними коштами. Якщо у базовому році на 1 грн необоротних активів припадало 1,79 грн оборотних активів, то у звітному році – 1,97 грн.

Отже, за переважною більшістю відносних показників підприємство є фінансово стійким, проте з негативною динамікою.

Важливе значення у фінансово-економічних розрахунках, у тому числі в аналізі фінансової стійкості суб'єктів господарювання, має *визначення впливу факторів на рівень та динаміку результативних показників*. У якості прикладів розглянемо методики факторного аналізу коефіцієнта фінансової автономії та коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами.

Методика факторного аналізу коефіцієнта фінансової автономії.

Модель факторного аналізу коефіцієнта фінансової автономії:

$$K\Phi A = \frac{BK}{BK + ПК}, \quad (4.1)$$

де $K\Phi A$ – коефіцієнт фінансової автономії;

BK – власний капітал (розділ I пасиву балансу, рядок 1495);

$ПК$ – позиковий капітал (розділи II, III, IV пасиву балансу, рядки 1595, 1695, 1700).

Отже, на зміну коефіцієнта фінансової автономії впливають два фактори: власний капітал та позиковий капітал. Із використанням способу ланцюгових підстановок за інформацією табл. 4.3 визначимо вплив факторів на зміну коефіцієнта фінансової автономії.

Таблиця 4.3

Вихідна інформація для факторного аналізу коефіцієнта фінансової автономії (станом на кінець року)

Показник	Умовне позначення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)	
				абсолютне	відносне, %
Власний капітал, тис. грн	BK	159936	156709	-3227	-2,0
Позиковий капітал, тис. грн	$ПК$	17734	22906	+5172	+29,2
Коефіцієнт фінансової автономії	$K\Phi A$	0,900	0,872	-0,028	-3,1

За даними табл. 4.3 розраховується умовне значення коефіцієнта фінансової автономії ($K\Phi A_{ум}$):

$$K\Phi A_{ум} = \frac{BK_1}{BK_1 + PK_0}, \quad (4.2)$$

де BK_1 – власний капітал звітнього року;

PK_0 – позиковий капітал базового року.

$$K\Phi A_{ум} = \frac{156709}{156709 + 17734} = 0,898.$$

Загальна зміна (+,–) коефіцієнта фінансової автономії у звітньому році порівняно з базовим роком:

$$\Delta K\Phi A = K\Phi A_1 - K\Phi A_0; \quad (4.3)$$

$$\Delta K\Phi A = 0,872 - 0,900 = -0,028,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) власного капіталу:

$$\Delta K\Phi A_{BK} = K\Phi A_{ум} - K\Phi A_0; \quad (4.4)$$

$$\Delta K\Phi A_{BK} = 0,898 - 0,900 = -0,002;$$

2) позикового капіталу:

$$\Delta K\Phi A_{PK} = K\Phi A_1 - K\Phi A_{ум}; \quad (4.5)$$

$$\Delta K\Phi A_{PK} = 0,872 - 0,898 = -0,026.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta K\Phi A = \Delta K\Phi A_{BK} + \Delta K\Phi A_{PK}; \quad (4.6)$$

$$\Delta K\Phi A = -0,002 - 0,026 = -0,028$$

Отже, зниження коефіцієнта фінансової автономії з 0,900 у базовому році до 0,872 у звітньому році, тобто на 0,028 (3,1 %), відбулось під впливом таких факторів. Унаслідок зменшення власного капіталу на 3227 тис. грн (2,0 %) та збільшення позикового капіталу на 5172 тис. грн (29,2 %) коефіцієнт фінансової автономії знизився відповідно на 0,002 і 0,026. Таким чином, головним фактором загального незначного зниження коефіцієнта фінансової автономії стало зростання позикового капіталу.

Методика факторного аналізу коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами.

Модель факторного аналізу коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами:

$$KZOА = \frac{BK - HA}{OA}, \quad (4.7)$$

де $KZOА$ – коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами;

BK – власний капітал (розділ I пасиву балансу, рядок 1495);

HA – необоротні активи (розділ I активу балансу, рядок 1095);

OA – оборотні активи (розділ II активу балансу, рядок 1195).

У чисельнику формули (4.7) різниця власного капіталу та необоротних активів є величиною власних оборотних коштів. Отже, на зміну коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами впливають три фактори: власний капітал, необоротні активи й оборотні ак-

тиви. Із використанням способу ланцюгових підстановок за інформацією табл. 4.4 визначимо вплив факторів на зміну коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами.

Таблиця 4.4

**Вихідна інформація для факторного аналізу коефіцієнта
забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами
(станом на кінець року)**

Показник	Умовне позна- чення	Базо- вий рік	Звіт- ний рік	Відхилення (+,-)	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Власний капітал, тис. грн	<i>BK</i>	159936	156709	-3227	-2,0
Необоротні активи, тис. грн	<i>HA</i>	63718	60466	-3252	-5,1
Оборотні активи, тис. грн	<i>OA</i>	113952	119149	+5197	+4,6
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	<i>KЗОА</i>	0,844	0,808	-0,036	-4,3

За даними табл. 4.4 розраховуються умовні значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами ($KЗОА_{ум1}$ і $KЗОА_{ум2}$):

$$KЗОА_{ум1} = \frac{BK_1 - HA_0}{OA_0}, \quad (4.8)$$

де BK_1 – власний капітал звітнього року;
 HA_0 – необоротні активи базового року;
 OA_0 – оборотні активи базового року.

$$KЗОА_{ум1} = \frac{156709 - 63718}{113952} = 0,816.$$

$$KЗОА_{ум2} = \frac{BK_1 - HA_1}{OA_0}, \quad (4.9)$$

де BK_1 – власний капітал звітнього року;
 HA_1 – необоротні активи звітнього року;
 OA_0 – оборотні активи базового року.

$$KЗОА_{ум2} = \frac{156709 - 60466}{113952} = 0,845.$$

Загальна зміна (+,-) коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами у звітньому році порівняно з базовим роком:

$$\Delta KЗОА = KЗОА_1 - KЗОА_0; \quad (4.10)$$

$$\Delta KЗОА = 0,808 - 0,844 = -0,036,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) власного капіталу:

$$\Delta KЗОА_{BK} = KЗОА_{ум1} - KЗОА_0; \quad (4.11)$$

$$\Delta KЗОА_{BK} = 0,816 - 0,844 = -0,028;$$

2) необоротних активів:

$$\Delta K3OA_{HA} = K3OA_{y_{m2}} - K3OA_{y_{m1}}; \quad (4.12)$$

$$\Delta K3OA_{HA} = 0,845 - 0,816 = +0,029;$$

3) оборотних активів:

$$\Delta K3OA_{OA} = K3OA_1 - K3OA_{y_{m2}}; \quad (4.13)$$

$$\Delta K3OA_{OA} = 0,808 - 0,845 = -0,037.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta K3OA = \Delta K3OA_{BK} + \Delta K3OA_{HA} + \Delta K3OA_{OA}; \quad (4.14)$$

$$\Delta K3OA = -0,028 + 0,029 - 0,037 = -0,036.$$

Отже, зниження коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами з 0,844 у базовому році до 0,808 у звітному році, тобто на 0,036 (4,3 %), пояснюється впливом таких факторів. Унаслідок зменшення власного капіталу на 3227 тис. грн (2,0 %) та збільшення оборотних активів на 5197 тис. грн (4,6 %) коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами знизився відповідно на 0,028 та 0,037. Водночас результатом зменшення необоротних активів на 3252 тис. грн (5,1 %) стало підвищення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами на 0,029. Таким чином, загальне зниження коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами пояснюється насамперед збільшенням оборотних активів. Негативний вплив на зміну результативного показника факторів зменшення власного капіталу та збільшення оборотних активів переважив позитивний вплив фактора зменшення необоротних активів.

За допомогою аналізу коефіцієнтів можна виявити сильні та слабкі фінансові характеристики підприємства. Менеджери використовують цю інформацію для контролю за діяльністю підприємства, щоб не допустити його банкрутства. Кредитори також уважно стежать за динамікою відносних показників, щоб пересвідчитися, чи підприємство зможе сплатити свої боргові зобов'язання.

4.3. Визначення типу фінансової стійкості підприємств

Із метою визначення *типу фінансової стійкості підприємства* використовується *методика*, що базується на розрахунку системи абсолютних показників забезпеченості запасів джерелами їхнього формування. Вона передбачає проведення розрахунків та оцінювання їхніх результатів у такій послідовності.

Перший етап. Визначення за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» показників вихідної інформації (табл. 4.5).

Другий етап. Розрахунок показників, які характеризують наявність відповідних джерел формування запасів:

1. Наявність власних оборотних коштів для формування запасів:

$$H_B = B_{OK}. \quad (4.15)$$

Вихідна інформація для визначення типу фінансової стійкості підприємства

Показник	Умовне позначення	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)
Власні оборотні кошти	B_{OK}	1495–1095
Довгострокові кредити банків	D_K	1510
Короткострокові кредити банків	K_K	1600
Запаси та поточні біологічні активи	Z	1100+1110

2. Наявність власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків для формування запасів: дорівнює сумі попереднього показника та довгострокових кредитів:

$$H_{ВД} = H_B + D_K = B_{OK} + D_K. \quad (4.16)$$

3. Наявність загальної величини джерел формування запасів (власних оборотних коштів, довгострокових та короткострокових кредитів банків): дорівнює сумі попереднього показника та короткострокових кредитів:

$$H_{ВДК} = H_{ВД} + K_K = B_{OK} + D_K + K_K. \quad (4.17)$$

Третій етап. Розрахунок показників забезпеченості запасів відповідними джерелами формування:

1. Надлишок (+), нестача (–) власних оборотних коштів для формування запасів:

$$Z_B = H_B - Z = B_{OK} - Z. \quad (4.18)$$

2. Надлишок (+), нестача (–) власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків для формування запасів:

$$Z_{ВД} = H_{ВД} - Z = (B_{OK} + D_K) - Z. \quad (4.19)$$

3. Надлишок (+), нестача (–) загальної величини джерел формування запасів:

$$Z_{ВДК} = H_{ВДК} - Z = (B_{OK} + D_K + K_K) - Z. \quad (4.20)$$

Розрахунок трьох показників забезпеченості запасів відповідними джерелами формування (Z_B , $Z_{ВД}$, $Z_{ВДК}$) дає змогу класифікувати типи фінансової стійкості підприємства.

Четвертий етап. Визначення типу фінансової стійкості підприємства.

1. Абсолютна фінансова стійкість – власні оборотні кошти повністю покривають запаси – задається умовами:

$$\begin{cases} Z_B \geq 0; \\ Z_{ВД} \geq 0; \\ Z_{ВДК} \geq 0. \end{cases} \quad (4.21)$$

2. Нормально стійкий фінансовий стан – запаси покриваються власними оборотними коштами та довгостроковими кредитами банків – задається умовами:

$$\begin{cases} Z_B < 0; \\ Z_{ВД} \geq 0; \\ Z_{ВДК} \geq 0. \end{cases} \quad (4.22)$$

3. *Нестійкий фінансовий стан* – запаси покриваються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових та короткострокових кредитів банків, тобто за рахунок усіх джерел формування – задається умовами:

$$\begin{cases} Z_B < 0; \\ Z_{ВД} < 0; \\ Z_{ВДК} \geq 0. \end{cases} \quad (4.23)$$

4. *Кризовий фінансовий стан* – запаси не покриваються джерелами формування – задається умовами:

$$\begin{cases} Z_B < 0; \\ Z_{ВД} < 0; \\ Z_{ВДК} < 0. \end{cases} \quad (4.24)$$

П'ятий етап. Розрахунок показників, які характеризують динаміку фінансової стійкості підприємства.

1. *Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування*: визначається відношенням наявності відповідних джерел формування (що залежить від типу фінансової стійкості) до величини запасів.

Отже, у чисельнику: наявність власних оборотних коштів (H_B) – якщо абсолютна фінансова стійкість; наявність власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків ($H_{ВД}$) – якщо нормально стійкий фінансовий стан; загальна величина джерел формування запасів ($H_{ВДК}$) – якщо нестійкий або кризовий фінансовий стан.

2. *Надлишок (+), нестача (–) відповідних джерел формування на 1 грн запасів, грн*: визначається відношенням надлишку (+), нестачі (–) відповідних джерел формування (що залежить від типу фінансової стійкості) до величини запасів.

Отже, у чисельнику: надлишок (+), нестача (–) власних оборотних коштів (Z_B) – якщо абсолютна фінансова стійкість; надлишок (+), нестача (–) власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків ($Z_{ВД}$) – якщо нормально стійкий фінансовий стан; надлишок (+), нестача (–) загальної величини джерел формування запасів ($Z_{ВДК}$) – якщо нестійкий або кризовий фінансовий стан.

Абсолютна фінансова стійкість показує, що запаси повністю покриваються власними оборотними коштами і підприємство не залежить від кредитів банків. Така ситуація не завжди розглядається як оптимальна, тому що підприємство не використовує зовнішні джерела фінансування у своїй господарській діяльності.

Нестійкий фінансовий стан характеризується порушеннями платіжної дисципліни, нерівномірністю надходженні грошових коштів, зниженням прибутковості діяльності підприємства. За нестійкого фінансового стану зберігається можливість відновлення рівноваги платіжних засобів та платіжних зобов'язань за рахунок збільшення власних оборотних коштів, а

також додаткового залучення довгострокових кредитів банків.

Кризовий фінансовий стан характеризується наявністю прострочених кредиторської та дебіторської заборгованостей, нездатністю провести розрахунки у встановлені строки. За такої ситуації рівновага платіжного балансу досягається за рахунок прострочених платежів з оплати праці, кредитів банку, постачальникам, бюджету тощо. За систематичного повторення такого типу фінансової стійкості підприємству загрожує банкрутство.

Під час формулювання висновків за результатами визначення типу фінансової стійкості слід урахувати, що вони стосуються лише проблеми забезпеченості запасів відповідними джерелами формування та не можуть розповсюджуватися на інші характеристики фінансового стану підприємства.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) визначимо та проаналізуємо тип фінансової стійкості підприємства (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

**Визначення й аналіз типу фінансової стійкості підприємства
(станом на кінець року), тис. грн**

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
А	Б	1	2	3
1.	Власні оборотні кошти	96218	96243	+25
2.	Довгострокові кредити банків	5595	4278	-1317
3.	Короткострокові кредити банків	2100	6200	+4100
4.	Запаси та поточні біологічні активи	94607	104789	+10182
5.	Наявність власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків для формування запасів (п.1+п.2)	101813	100511	-1302
6.	Загальна величина джерел формування запасів (п.1+п.2+п.3)	103913	106711	+2798
7.	Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів (п.1–п.4)	+1611	-8546	-10157
8.	Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків для формування запасів (п.5–п.4)	+7206	-4268	-11474
9.	Надлишок (+), нестача (-) загальної величини джерел формування запасів (п.6–п.4)	+9306	+1932	-7374
10.	Тип фінансової стійкості	абсолютна фінансова стійкість	нестійкий фінансовий стан	×

Продовж. табл. 4.6

А	Б	1	2	3
11.	Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування (п.1, або п.5, або п.6 ¹ ÷ п.4)	1,017	1,018	× ³
12.	Надлишок (+), нестача (–) відповідних джерел формування на 1 грн запасів, грн (п.7, або п.8, або п.9 ² ÷ п.4)	+0,02	+0,02	× ³

1. Показник 1 – якщо абсолютна фінансова стійкість; показник 5 – якщо нормально стійкий фінансовий стан; показник 6 – якщо нестійкий або кризовий фінансовий стан.

2. Показник 7 – якщо абсолютна фінансова стійкість; показник 8 – якщо нормально стійкий фінансовий стан; показник 9 – якщо нестійкий або кризовий фінансовий стан.

3. Відхилення показників 11, 12 визначається за умови однакового типу фінансової стійкості за два роки.

За результатами проведених розрахунків (табл. 4.6) із визначення типу фінансової стійкості за зростання у звітному році порівняно з базовим роком вартості запасів та поточних біологічних активів на 10182 тис. грн підприємство збільшило величину власних оборотних коштів лише на 25 тис. грн. Довгострокові кредити банків зменшилися на 1317 тис. грн, а короткострокові кредити – збільшилися на 4100 тис. грн. У підсумку в базовому році надлишок власних оборотних коштів для формування запасів становив 1611 тис. грн, що засвідчило абсолютну фінансову стійкість підприємства. У звітному році запаси та поточні біологічні активи покривалися за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових та короткострокових кредитів банків (надлишок – 1932 тис. грн), тому мав місце нестійкий фінансовий стан.

За коефіцієнтом забезпеченості запасів відповідними джерелами формування у базовому році власні оборотні кошти перевищили запаси та поточні біологічні активи на 1,7 %, а у звітному році усі джерела формування були більшими відповідно на 1,8 %. Таким чином, спостерігається негативна динаміка фінансової стійкості підприємства за критерієм достатності фінансових джерел формування запасів та поточних біологічних активів.

Шляхами досягнення та підтримання фінансової стійкості підприємства є:

- дотримання залишків запасів відповідно до визначених нормативів, реалізація товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються у виробництві;

- збільшення власних оборотних коштів за рахунок прибуткової господарської діяльності;

- додаткове залучення зовнішніх джерел формування запасів (довгострокових та короткострокових кредитів), оптимізація їхньої структури.

4.4. Методика розрахунку і факторного аналізу показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості

Фінансово-економічні коефіцієнти та абсолютні показники типу фінансової стійкості визначаються за інформацією балансу та характеризують фінансову стабільність підприємства з погляду насамперед співвідношення між власними та позиковими фінансовими ресурсами. Водночас оцінювання фінансової стійкості передбачає аналіз факторів формування показників *порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості*, які розраховуються за інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Вихідна інформація для розрахунку порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості

Показник	Умовне позначення	Порядок розрахунку за даними форми № 2 (рядки)
Операційний дохід	<i>ОД</i>	2000+2120
Операційні витрати	<i>ОВ</i>	2050+2130+2150+2180
у тому числі: змінні витрати	<i>ЗВ</i>	$2050 \times ((2500+2505+2510) \div 2550) + 2180$
постійні витрати	<i>ПВ</i>	$2050 \times ((2515+2520) \div 2550) + 2130 + 2150$
Маржинальний дохід	<i>МД</i>	<i>ОД – ЗВ</i> , або <i>П + ПВ</i>
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	<i>П</i>	2190 (2195)

Операційний дохід визначається як сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (рядок 2000) та інших операційних доходів (рядок 2120). *Операційні витрати* – це витрати, пов'язані з операційною діяльністю підприємства, що включають собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (рядок 2050), адміністративні витрати (рядок 2130), витрати на збут (рядок 2150), інші операційні витрати (рядок 2180).

Важливим методичним питанням об'єктивності розрахунків є поділ операційних витрат на змінні та постійні. *Змінні витрати* – це витрати, величина яких змінюється пропорційно зміні обсягів виробництва (реалізації) продукції (наприклад, матеріальні витрати, частина витрат на оплату праці). *Постійні витрати* – це витрати, що не залежать прямо від результатів господарської діяльності (наприклад, адміністративні витрати, витрати на збут, амортизація основних засобів).

Маржинальний дохід (МД) визначається як різниця операційного доходу (*ОД*) та змінних витрат (*ЗВ*) або як сума фінансового результату від операційної діяльності (*П*) та постійних витрат (*ПВ*):

$$МД = ОД - ЗВ = П + ПВ. \quad (4.25)$$

Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток) (рядок 2190 (2195)) – це сума валового прибутку (збитку) (рядок 2090 (2095)) та інших операційних доходів (рядок 2120) за мінусом адміністративних витрат (рядок 2130), витрат на збут (рядок 2150), інших операційних витрат (рядок 2180); за інформацією табл. 4.7 визначається як різниця операційного доходу (*ОД*) та операційних витрат (*ОВ*).

Показник порогу рентабельності визначається за формулою:

$$ПР = \frac{ПВ}{КМД}, \quad (4.26)$$

де *ПР* – поріг рентабельності, тис. грн;

ПВ – постійні витрати, тис. грн;

КМД – частка (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході:

$$КМД = \frac{МД}{ОД}. \quad (4.27)$$

Поріг рентабельності – це вартісний показник, який характеризує суму операційного доходу, що забезпечує повне покриття операційних витрат, тобто беззбитковість операційної діяльності підприємства.

Чим менша величина порогу рентабельності, тим більш фінансово стійким є підприємство. Проте в умовах зростання операційного доходу в більшості випадків одночасно зростають операційні витрати, а отже, і поріг рентабельності. Тому важливо забезпечити перевищення темпу приросту операційного доходу над темпом приросту порогу рентабельності, у результаті чого відбуватиметься *зниження частки порогу рентабельності в операційному доході*. Це означатиме, що більша частка операційного доходу забезпечуватиме не покриття операційних витрат, а одержання прибутку від операційної діяльності.

Показник запасу фінансової стійкості визначається за формулою:

$$ЗФС = \frac{ОД - ПР}{ОД} \times 100, \quad (4.28)$$

де *ЗФС* – запас фінансової стійкості, %;

ОД – операційний дохід, тис. грн;

ПР – поріг рентабельності, тис. грн.

Запас фінансової стійкості – це відносний показник, який характеризує максимально допустимий відсоток зменшення фактичного операційного доходу доти, доки операційна діяльність залишатиметься беззбитковою. Чим вище значення запасу фінансової стійкості, тим більш фінансово стійким є підприємство з погляду забезпечення прибутковості операційної діяльності, оскільки меншою є ймовірність настання збитковості.

Різниця між операційним доходом та порогом рентабельності (чисельник формули (4.28)) називається *зоною фінансової стійкості*. Цей абсолютний показник характеризує величину, на яку фактичний операційний дохід перевищує беззбитковий обсяг продажу (у вартісному виразі).

За інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про

сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) проведемо розрахунок і розкриємо економічний зміст показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості підприємства (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Показники порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1×100
1.	Операційний дохід, тис. грн	147540	148654	+1114	+0,8
2.	Операційні витрати, тис. грн	114451	145359	+30908	+27,0
	у тому числі:				
	а) змінні витрати	79767	104698	+24931	+31,3
	б) постійні витрати	34684	40661	+5977	+17,2
3.	Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, тис. грн (п.1-п.2)	33089	3295	-29794	-90,0
4.	Маржинальний дохід, тис. грн (п.1-п.2а, або п.2б+п.3)	67773	43956	-23817	-35,1
5.	Частка (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході ¹ (п.4÷п.1)	0,459	0,296	-0,163	-35,5
6.	Поріг рентабельності, тис. грн (п.2б÷п.5)	75564	137368	+61804	+81,8
7.	Частка порогу рентабельності в операційному доході, % (п.6÷п.1×100)	51,2	92,4	+41,2	×
8.	Зона фінансової стійкості, тис. грн (п.1-п.6)	71976	11286	-60690	-84,3
9.	Запас фінансової стійкості, % (п.8÷п.1×100)	48,8	7,6	-41,2	×

1. Цей та наступні показники розраховуються за умови, коли показник 4 > 0.

За інформацією табл. 4.8 у звітному році порівняно з базовим роком за збільшення операційного доходу на 1114 тис. грн (0,8 %) операційні витрати зросли на 30908 тис. грн (27,0 %). Підсумком такої динаміки стало зменшення прибутку від операційної діяльності на 29794 тис. грн, що становить 10 разів. Серед операційних витрат змінні витрати зросли на 24931 тис. грн (31,3 %), а постійні витрати – на 5977 тис. грн (17,2 %).

Негативним із погляду динаміки фінансової стійкості підприємства є збільшення показника порогу рентабельності (на 61804 тис. грн, або 81,8 %) та підвищення його частки в операційному доході з 51,2 до 92,4 % (на 41,2 в. п.). Тобто, якщо у базовому році для покриття операційних ви-

трат використовувалася сума операційного доходу, що становила 51,2 % від фактичного доходу, то вже у звітному році – відповідно 92,4 %.

Запас фінансової стійкості знизився з 48,8 % у базовому році до 7,6 % у звітному році. Рівень цього показника у звітному році свідчить про нестабільність роботи підприємства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

Подальші дослідження передбачають з'ясування характеру впливу факторів на зміну показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості.

Методика факторного аналізу показника порогу рентабельності.

За формулою (4.26) будується модель факторного аналізу показника порогу рентабельності:

$$ПР = \frac{ПВ}{КМД} = \frac{ПВ}{\frac{МД}{ОД}} = \frac{ПВ \times ОД}{МД} = \frac{ОД \times ПВ}{ОД - ЗВ}. \quad (4.29)$$

Отже, на зміну показника порогу рентабельності впливають три фактори:

- операційний дохід;
- постійні витрати;
- змінні витрати.

Для проведення факторного аналізу доцільно скористатися способом ланцюгових підстановок, який передбачає розрахунок умовних значень результативного показника (за інформацією табл. 4.8).

1. Показник умовний 1:

$$ПР_{ум1} = \frac{ОД_1 \times ПВ_0}{ОД_1 - ЗВ_0}, \quad (4.30)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_0$ – постійні витрати базового року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$ПР_{ум1} = \frac{148654 \times 34684}{148654 - 79767} = 74846.$$

2. Показник умовний 2:

$$ПР_{ум2} = \frac{ОД_1 \times ПВ_1}{ОД_1 - ЗВ_0}, \quad (4.31)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_1$ – постійні витрати звітного року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$ПР_{ум2} = \frac{148654 \times 40661}{148654 - 79767} = 87744.$$

Загальна зміна (+, -) показника порогу рентабельності у звітному році порівняно з базовим роком, тис. грн:

$$\Delta ПР = ПР_1 - ПР_0, \quad (4.32)$$

$$\Delta ПР = 137368 - 75564 = +61804,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) операційного доходу:

$$\Delta PP_{OD} = PP_{YM1} - PP_0; \quad (4.33)$$
$$\Delta PP_{OD} = 74846 - 75564 = -718;$$

2) постійних витрат:

$$\Delta PP_{ПВ} = PP_{YM2} - PP_{YM1}; \quad (4.34)$$
$$\Delta PP_{ПВ} = 87744 - 74846 = +12898;$$

3) змінних витрат:

$$\Delta PP_{ЗВ} = PP_1 - PP_{YM2}; \quad (4.35)$$
$$\Delta PP_{ЗВ} = 137368 - 87744 = +49624.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta PP = \Delta PP_{OD} + \Delta PP_{ПВ} + \Delta PP_{ЗВ}; \quad (4.36)$$
$$\Delta PP = -718 + 12898 + 49624 = +61804.$$

Отже, збільшення порогу рентабельності у звітному році порівняно з базовим роком на 61804 тис. грн, або 81,8 %, відбулося під впливом таких факторів. Унаслідок збільшення постійних витрат на 5977 тис. грн (17,2 %), а також змінних витрат на 24931 тис. грн (31,3 %) поріг рентабельності зріс відповідно на 12898 та 49624 тис. грн. Лише за рахунок збільшення операційного доходу на 1114 тис. грн (0,8 %) поріг рентабельності зменшився на 718 тис. грн. Таким чином, головним фактором збільшення порогу рентабельності стало зростання змінних витрат.

Методика факторного аналізу показника запасу фінансової стійкості.

За формулами (4.28) і (4.29) будується модель факторного аналізу показника запасу фінансової стійкості:

$$ЗФС = \frac{ОД - PP}{ОД} \times 100 = \frac{ОД - \frac{ОД \times ПВ}{ОД - ЗВ}}{ОД} \times 100 = \left(1 - \frac{ПВ}{ОД - ЗВ} \right) \times 100 = \quad (4.37)$$
$$= \frac{ОД - ПВ - ЗВ}{ОД - ЗВ} \times 100.$$

Отже, на зміну показника запасу фінансової стійкості впливають ті ж фактори, що й на зміну показника порогу рентабельності:

- операційний дохід;
- постійні витрати;
- змінні витрати.

За даними табл. 4.8 за допомогою способу ланцюгових підстановок розраховуються умовні значення показника запасу фінансової стійкості, %.

1. Показник умовний 1:

$$ЗФС_{YM1} = \frac{ОД_1 - ПВ_0 - ЗВ_0}{ОД_1 - ЗВ_0} \times 100, \quad (4.38)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_0$ – постійні витрати базового року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$ЗФС_{YM1} = \frac{148654 - 34684 - 79767}{148654 - 79767} \times 100 = 49,7.$$

2. Показник умовний 2:

$$3\Phi C_{\text{ум}2} = \frac{ОД_1 - ПВ_1 - 3B_0}{ОД_1 - 3B_0} \times 100, \quad (4.39)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_1$ – постійні витрати звітного року, тис. грн;

$3B_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$3\Phi C_{\text{ум}2} = \frac{148654 - 40661 - 79767}{148654 - 79767} \times 100 = 41,0.$$

Загальна зміна (+,–) показника запасу фінансової стійкості у звітному році порівняно з базовим роком, відсоткових пунктів:

$$\Delta 3\Phi C = 3\Phi C_1 - 3\Phi C_0, \quad (4.40)$$

$$\Delta 3\Phi C = 7,6 - 48,8 = -41,2,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) операційного доходу:

$$\Delta 3\Phi C_{\text{ОД}} = 3\Phi C_{\text{ум}1} - 3\Phi C_0; \quad (4.41)$$
$$\Delta 3\Phi C_{\text{ОД}} = 49,7 - 48,8 = +0,9;$$

2) постійних витрат:

$$\Delta 3\Phi C_{\text{ПВ}} = 3\Phi C_{\text{ум}2} - 3\Phi C_{\text{ум}1}; \quad (4.42)$$
$$\Delta 3\Phi C_{\text{ПВ}} = 41,0 - 49,7 = -8,7;$$

3) змінних витрат:

$$\Delta 3\Phi C_{\text{ЗВ}} = 3\Phi C_1 - 3\Phi C_{\text{ум}2}; \quad (4.43)$$
$$\Delta 3\Phi C_{\text{ЗВ}} = 7,6 - 41,0 = -33,4.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta 3\Phi C = \Delta 3\Phi C_{\text{ОД}} + \Delta 3\Phi C_{\text{ПВ}} + \Delta 3\Phi C_{\text{ЗВ}}; \quad (4.44)$$
$$\Delta 3\Phi C = +0,9 - 8,7 - 33,4 = -41,2.$$

Отже, запас фінансової стійкості підприємства знизився з 48,8 % у базовому році до 7,6 % у звітному році, тобто на 41,2 в. п. Унаслідок збільшення постійних витрат на 5977 тис. грн (17,2 %), а також змінних витрат на 24931 тис. грн (31,3 %) запас фінансової стійкості знизився відповідно на 8,7 та 33,4 в. п. Фактором, який позитивно вплинув на зміну результативного показника, стало збільшення операційного доходу на 1114 тис. грн, що становить 0,8 %. Завдяки цьому запас фінансової стійкості підвищився на 0,9 в. п. Таким чином, єдиним фактором позитивної динаміки запасу фінансової стійкості стало збільшення операційного доходу.

Результати розрахунку і факторного аналізу показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості використовуються під час обґрунтування шляхів забезпечення стабільності функціонування суб'єктів господарювання у ринковому економічному середовищі.

Запитання для перевірки знань

1. Що таке фінансова стійкість підприємства? Які її основні ознаки?

2. Які фактори впливають на фінансову стійкість підприємства?
3. За якими напрямками проводиться аналіз фінансової стійкості підприємства?
4. На які групи поділяються відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства?
5. Якими є економічний зміст, порядок розрахунку та нормативні значення (оптимальна динаміка) показників структури джерел формування капіталу?
6. Якими є економічний зміст, порядок розрахунку та нормативні значення (оптимальна динаміка) показників стану оборотних активів?
7. Якими є економічний зміст, порядок розрахунку та оптимальна динаміка показників стану основного капіталу?
8. Яких правил необхідно дотримуватися під час розрахунку коефіцієнтів оцінювання фінансової стійкості підприємства?
9. За якими напрямками проводиться аналіз відносних показників оцінювання фінансової стійкості підприємства?
10. Які етапи включає методика визначення типу фінансової стійкості підприємства?
11. Які показники характеризують наявність відповідних джерел формування запасів?
12. Як проводиться розрахунок показників забезпеченості запасів відповідними джерелами формування?
13. Якими є ознаки типів фінансової стійкості підприємства?
14. Які показники вихідної інформації використовуються для розрахунку порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості?
15. Як проводиться розрахунок та яким є економічний зміст показника порогу рентабельності?
16. Як проводиться розрахунок та яким є економічний зміст показника запасу фінансової стійкості?
17. У якій послідовності аналізують фактори формування показника порогу рентабельності?
18. У якій послідовності проводиться аналіз факторів формування показника запасу фінансової стійкості?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

4.1. Здатність підприємства ефективно функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу активів та пасивів у динамічному економічному середовищі, що гарантує платоспроможність та інвестиційну привабливість підприємства у довгостроковій перспективі у межах допустимого рівня ризику, – це визначення:

- а) ділової активності підприємства;

- б) ліквідності підприємства;
- в) фінансової стійкості підприємства;
- г) платоспроможності підприємства.

4.2. Який напрям аналізу фінансової стійкості дає змогу визначити відповідний тип фінансової стійкості підприємства:

- а) розрахунок за даними балансу системи абсолютних показників, які характеризують забезпеченість запасів джерелами формування;
- б) розрахунок за даними балансу системи відносних показників (фінансово-економічних коефіцієнтів);
- в) розрахунок за даними звіту про фінансові результати показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості;
- г) факторний аналіз показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості?

4.3. На які групи поділяються відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства:

- а) показники структури джерел формування капіталу;
- б) показники стану оборотних активів;
- в) показники стану основного капіталу;
- г) усі вищенаведені групи?

4.4. Відношення власного капіталу до валюти балансу характеризує коефіцієнт:

- а) фінансової автономії;
- б) концентрації позикового капіталу;
- в) фінансового ризику;
- г) маневреності власного капіталу.

4.5. Чим вище значення коефіцієнта фінансової автономії та нижче значення коефіцієнта концентрації позикового капіталу, тим:

- а) більш нестійкий фінансовий стан підприємства;
- б) більш стійкий фінансовий стан підприємства;
- в) більша ймовірність банкрутства підприємства;
- г) нижчий рівень фінансової стійкості.

4.6. За якого значення коефіцієнта фінансової стабільності підприємство є фінансово стійким:

- а) $\geq 0,5$;
- б) $< 0,5$;
- в) ≥ 1 ;
- г) < 1 ?

4.7. Який коефіцієнт фінансової стійкості характеризує відношення позикового капіталу до власного капіталу:

- а) фінансової автономії;
- б) концентрації позикового капіталу;
- в) фінансової стабільності;
- г) фінансового ризику?

4.8. Який коефіцієнт фінансової стійкості визначається відношенням власних оборотних коштів до власного капіталу:

- а) фінансового ризику;
- б) маневреності власного капіталу;
- в) маневреності власних оборотних коштів;
- г) забезпеченості запасів власними оборотними коштами?

4.9. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами характеризує частку:

- а) власних оборотних коштів у власному капіталі;
- б) власних оборотних коштів у запасах;
- в) власних оборотних коштів в оборотних активах;
- г) грошових коштів у власних оборотних коштах.

4.10. Яким є нормативне значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами:

- а) $\geq 0,1$;
- б) $\geq 0,3$;
- в) $\geq 0,5$;
- г) $< 0,5$?

4.11. Який показник фінансової стійкості характеризує рівень достатності власних оборотних коштів для формування запасів:

- а) коефіцієнт фінансової автономії;
- б) коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами;
- в) коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами;
- г) коефіцієнт майна виробничого призначення?

4.12. Який коефіцієнт фінансової стійкості відображає частку активів основної виробничо-господарської діяльності (основних засобів, інвестиційної нерухомості, запасів, біологічних активів) у загальній вартості активів підприємства:

- а) майна виробничого призначення;
- б) реальної вартості основних засобів;
- в) нагромадження амортизації;
- г) співвідношення оборотних і необоротних активів?

4.13. Про поліпшення функціонального стану основних засобів та нематеріальних активів підприємства свідчить:

- а) зниження коефіцієнта майна виробничого призначення;
- б) зниження коефіцієнта реальної вартості основних засобів;
- в) підвищення коефіцієнта нагромадження амортизації;
- г) зниження коефіцієнта нагромадження амортизації.

4.14. Скільки припадає оборотних активів на 1 грн необоротних активів характеризує коефіцієнт:

- а) майна виробничого призначення;
- б) маневреності власного капіталу;
- в) співвідношення оборотних і необоротних активів;
- г) забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами.

4.15. Якщо коефіцієнт фінансової автономії становить 0,825, то на дату складання балансу підприємство:

- а) є фінансово нестійким;
- б) є фінансово стійким;
- в) підвищило фінансову стійкість;
- г) знизило фінансову стійкість.

4.16. Якщо коефіцієнт концентрації позикового капіталу на початок звітнього періоду становив 0,214, а на кінець звітнього періоду – 0,336, то підприємство:

- а) є фінансово нестійким;
- б) підвищило фінансову стійкість;
- в) знизило фінансову стійкість;
- г) не змінило рівень фінансової стійкості.

4.17. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами на початок звітнього періоду становив 0,063, а на кінець звітнього періоду – 0,184. При цьому підприємство:

- а) на початок періоду є фінансово нестійким;
- б) на початок періоду є фінансово стійким;
- в) на кінець періоду є фінансово стійким;
- г) правильні відповіді а) і в).

4.18. Якщо власні оборотні кошти повністю покривають запаси підприємства, то це означає:

- а) абсолютну фінансову стійкість;
- б) нормально стійкий фінансовий стан;
- в) нестійкий фінансовий стан;
- г) кризовий фінансовий стан.

4.19. Нормально стійкий фінансовий стан буде за умови, коли запаси покриваються:

- а) власними оборотними коштами;
- б) довгостроковими кредитами банків;
- в) власними оборотними коштами та довгостроковими кредитами банків;
- г) усіма джерелами формування.

4.20. Якщо на підприємстві запаси покриваються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових та короткострокових кредитів банків, то це означає:

- а) абсолютну фінансову стійкість;
- б) нормально стійкий фінансовий стан;
- в) нестійкий фінансовий стан;
- г) кризовий фінансовий стан.

4.21. Ознакою кризового фінансового стану підприємства є:

- а) перевищення загальної величини джерел формування над величиною запасів;
- б) перевищення величини запасів над загальною величиною джерел їх формування;
- в) перевищення власних оборотних коштів над величиною запасів;
- г) перевищення власних оборотних коштів та довгострокових креди-

тів банків над величиною запасів.

4.22. *За умови абсолютної фінансової стійкості підприємства коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування визначається як відношення:*

а) власних оборотних коштів до величини запасів та поточних біологічних активів;

б) величини запасів та поточних біологічних активів до власних оборотних коштів;

в) власних оборотних коштів та довгострокових кредитів банків до величини запасів та поточних біологічних активів;

г) загальної величини джерел формування до величини запасів та поточних біологічних активів.

4.23. *Показник нестачі загальної величини джерел формування на 1 грн запасів означає:*

а) абсолютну фінансову стійкість;

б) нормально стійкий фінансовий стан;

в) нестійкий фінансовий стан;

г) кризовий фінансовий стан.

4.24. *Як визначається операційний дохід за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»:*

а) різниця між доходом від реалізації та податком на додану вартість;

б) сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів;

в) сума доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів;

г) різниця між доходом від реалізації та податком на додану вартість, акцизним збором, іншими вирахуваннями з доходу?

4.25. *Як визначається показник маржинального доходу:*

а) різниця між операційним доходом та змінними витратами;

б) різниця між операційним доходом та постійними витратами;

в) сума прибутку від операційної діяльності та постійних витрат;

г) правильні відповіді а) і в)?

4.26. *Відношенням постійних витрат до коефіцієнта маржинального доходу в операційному доході визначається:*

а) поріг рентабельності;

б) операційний дохід;

в) зона фінансової стійкості;

г) запас фінансової стійкості.

4.27. *Фінансова стійкість підприємства зростає, якщо поріг рентабельності:*

а) збільшується;

б) зростає повільніше, ніж операційний дохід;

в) не змінюється;

г) зростає швидше, ніж операційний дохід.

4.28. *Фактором зменшення порогу рентабельності є:*

- а) збільшення постійних витрат;
- б) зменшення змінних витрат;
- в) збільшення змінних витрат;
- г) зменшення операційного доходу.

4.29. *Зона фінансової стійкості – це різниця між:*

- а) порогом рентабельності та операційним доходом;
- б) операційним доходом та змінними витратами;
- в) операційним доходом та порогом рентабельності;
- г) операційним доходом та операційними витратами.

4.30. *Показник запасу фінансової стійкості визначається як:*

- а) відношення операційного доходу до порогу рентабельності, виражене у відсотках;
- б) відношення зони фінансової стійкості до порогу рентабельності, виражене у відсотках;
- в) різниця між операційним доходом та порогом рентабельності;
- г) відношення зони фінансової стійкості до операційного доходу, виражене у відсотках.

4.31. *Який показник характеризує максимально допустимий відсоток зменшення фактичного операційного доходу доти, доки операційна діяльність залишатиметься беззбитковою:*

- а) маржинальний дохід;
- б) поріг рентабельності;
- в) запас фінансової стійкості;
- г) зона фінансової стійкості?

4.32. *Ознаками підвищення рівня фінансової стійкості є:*

- а) зменшення порогу рентабельності та зниження запасу фінансової стійкості;
- б) збільшення порогу рентабельності та підвищення запасу фінансової стійкості;
- в) зменшення порогу рентабельності та підвищення запасу фінансової стійкості;
- г) незмінність порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості.

4.33. *Постійні витрати – 2000 тис. грн, частка маржинального доходу в операційному доході – 50 %. Поріг рентабельності дорівнює:*

- а) 40 тис. грн;
- б) 1000 тис. грн;
- в) 4000 тис. грн;
- г) 2050 тис. грн.

4.34. *Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході – 0,8, поріг рентабельності – 5000 тис. грн. Постійні витрати дорівнюють:*

- а) 6250 тис. грн;
- б) 4000 тис. грн;
- в) 5000,8 тис. грн.
- г) 5000 тис. грн.

4.35. *Операційний дохід – 500 тис. грн, поріг рентабельності –*

400 тис. грн. Запас фінансової стійкості дорівнює:

- а) 20 %;
- б) 100 тис. грн;
- в) 25 %;
- г) 900 тис. грн.

4.36. Операційний дохід – 1000 тис. грн, запас фінансової стійкості – 20 %. Зона фінансової стійкості дорівнює:

- а) 5000 тис. грн;
- б) 200 тис. грн;
- в) 2000 тис. грн;
- г) 1020 тис. грн.

ТЕМА 5

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

- 5.1. *Економічний зміст категорій «ліквідність» та «платоспроможність»*
- 5.2. *Послідовність аналізу ліквідності балансу*
- 5.3. *Система відносних показників оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємств*
- 5.4. *Оперативний аналіз платоспроможності*

5.1. Економічний зміст категорій «ліквідність» та «платоспроможність»

Одними з ключових характеристик фінансового стану підприємства є ліквідність та платоспроможність. У Міжнародних стандартах фінансової звітності зазначається, що інформація стосовно ліквідності та платоспроможності використовується для прогнозування можливостей підприємства вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. При цьому *ліквідність* стосується наявності грошових коштів у найближчому майбутньому після виконання платіжних зобов'язань певного періоду, а *платоспроможність* пов'язана із забезпеченістю грошовими коштами упродовж більш тривалого періоду для вчасного виконання зобов'язань.

У Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства наводиться таке визначення: ***платоспроможність (ліквідність)*** – один з основних якісних показників діяльності підприємства, що визначає спроможність підприємства здійснювати платежі, розраховуватися з боргами в необхідному обсязі та в зазначений термін наявними у нього коштами або такими, які безперервно поповнюються за рахунок його діяльності [10]. Отже, у цьому варіанті визначення дані поняття ототожнюються. Проте більшість фінансових аналітиків вважають, що категорії ліквідності та платоспроможності хоча й близькі за змістом, але мають самостійне значення.

В економічній літературі розрізняють такі категорії: ліквідність активів, ліквідність балансу та ліквідність підприємства, зв'язок між якими ілюструє рис. 5.1.

Ліквідністю активу – це його здатність перетворюватися у гроші, а *ступінь ліквідності* визначається тривалістю періоду, протягом якого ця трансформація може бути здійснена. Чим менше потрібно часу для перетворення певного активу у гроші, тим вищим є рівень його ліквідності.

Ліквідність активу розглядається у двох аспектах:

Рис. 5.1. Зв'язок між категоріями ліквідності

- як час, необхідний для продажу активу;
- як сума коштів, одержана від продажу активу.

Ці аспекти тісно пов'язані, адже можна продати актив швидко, але зі знижкою у ціні; натомість, програвши у часі, можна виграти у ціні.

Ліквідність балансу – це ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами (платіжними засобами), строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення зобов'язань.

Відмінність цього поняття від ліквідності активу полягає у тому, що ліквідність балансу відображає узгодженість величин та рівня ліквідності активів з величинами та строками погашення зобов'язань, тоді як ліквідність активу оцінюється незалежно від інформації пасиву балансу.

Ліквідність підприємства – більш широке за змістом поняття, ніж ліквідність балансу. Оцінювання ліквідності балансу передбачає пошук платіжних засобів тільки за рахунок реалізації майна, відображеного у балансі. Але підприємство за необхідності може розглядати залучення платіжних засобів іззовні за умови позитивного іміджу в діловому середовищі. Тому, оцінюючи ліквідність підприємства, слід урахувувати його фінансову гнучкість, що передбачає здатність використовувати необхідні кошти з різних джерел, швидко реагувати на ринкову кон'юнктуру і т. ін.

Основна ознака ліквідності підприємства – перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями і забезпеченнями. Чим більше це перевищення, тим сприятливішим є фінансовий стан підприємства з погляду ліквідності. Наслідками *низького рівня ліквідності* є неспроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання і забезпечення, що призводить, у свою чергу, до інтенсивного продажу необоротних активів, а у найгіршому випадку – неплатоспроможності та банкрутства.

З категорією ліквідності тісно пов'язана категорія платоспроможності. **Платоспроможність** – це наявність у підприємства грошей та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за поточною кредиторською заборгованістю, яка потребує негайного погашення. Платоспроможність означає можливості підприємства своєчасно та в повному обсязі задовольняти платіжні вимоги постачальників, сплачувати проценти та повертати кредити, виплачувати заробітну плату, вносити платежі до бюджету, тобто проводити розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями.

В аналізі платоспроможності підприємства доцільно класифікувати її

види за відповідними ознаками (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Класифікація видів платоспроможності

Ознака класифікації	Вид платоспроможності
Інформаційна база дослідження	1. Статична 2. Динамічна
Період оцінювання	1. Поточна 2. Перспективна
Обсяг платіжних засобів	1. Грошова 2. Розрахункова 3. Майнова

Статична платоспроможність – визначається на відповідну дату та характеризує здатність підприємства виконувати платіжні зобов'язання за рахунок наявних платіжних засобів. Інформаційною базою оцінювання статичної платоспроможності є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Динамічна платоспроможність – її оцінювання здійснюється на підставі аналізу грошового обороту підприємства, тобто порівняння обсягів вхідного (надходження грошей) та вихідного (витрачання грошей) грошових потоків упродовж певного періоду часу.

Поточна платоспроможність – означає наявність у достатньому обсязі грошей для розрахунків за поточною кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення.

Перспективна платоспроможність – встановлює потенційні можливості виконання платіжних зобов'язань, що забезпечується їхнім погодженням з платіжними засобами протягом прогнозного періоду. Вона оцінюється на коротко-, середньо- та довгострокову перспективи.

За обсягом платіжних засобів оцінюються платіжні можливості з виконання поточних зобов'язань і забезпечень:

- *грошова платоспроможність* – тільки за рахунок наявних грошей;
- *розрахункова платоспроможність* – за рахунок наявних грошей та реальних джерел їхнього поповнення (коштів у розрахунках із дебіторами);
- *майнова платоспроможність* – за рахунок усіх видів оборотних активів (у разі їхнього можливого продажу).

В аналізі ліквідності та платоспроможності важливим є питання щодо співвідношення цих характеристик фінансового стану підприємства.

По-перше, *категорії «ліквідність» та «платоспроможність» є взаємопов'язаними*. Оцінюючи ліквідність підприємства, мають на увазі наявність у нього оборотних активів, теоретично достатніх для погашення зобов'язань. Платоспроможність же означає можливість підприємства погашати наявними у нього грошовими коштами поточні зобов'язання негайно, за першою вимогою кредиторів.

По-друге, ліквідність балансу, що базується на рівновазі активів та пасивів, є основою платоспроможності підприємства. Іншими словами, лі-

квідність – це засіб підтримання платоспроможності. Разом із тим ліквідність – це необхідна, але ще недостатня умова платоспроможності. Коефіцієнти ліквідності можуть характеризувати фінансовий стан як стабільний, однак це оцінювання виявиться помилковим, якщо у складі оборотних активів значну частку становлять неліквідні матеріальні ресурси та сумнівна дебіторська заборгованість.

По-третє, ліквідність менш динамічна порівняно з платоспроможністю. Це зумовлено тим, що у кожному підприємстві складається достатньо стабільна структура майна та джерел формування капіталу, в результаті чого значення коефіцієнтів ліквідності мають незначні коливання у динаміці. Натомість фінансовий стан підприємства з погляду його платоспроможності може характеризуватися суттєвими змінами, що залежить від забезпеченості фінансовими ресурсами, виконання плану реалізації продукції, своєчасного надходження платежів від контрагентів та багатьох інших внутрішніх та зовнішніх факторів.

5.2. Послідовність аналізу ліквідності балансу

Аналіз ліквідності балансу проводиться шляхом порівняння величин платіжних засобів (активів), які згруповані за рівнем ліквідності, з величинами зобов'язань (пасивів), які згруповані за терміновістю сплати.

Методична послідовність аналізу ліквідності балансу включає такі етапи.

I етап. Групування активів балансу за ознакою рівня ліквідності, тобто швидкості перетворення у гроші (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Групування активів за рівнем ліквідності

Група	Вид активів	Економічний зміст (статті та розділи балансу)	Порядок розрахунку за даними активу форми № 1 (рядки)
A1	Високоліквідні	Гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	1160+1165
A2	Середньоліквідні	Поточна дебіторська заборгованість за видами	сума із 1120 ¹ по 1155 (без 1136)
A3	Низьколіквідні	Запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи	1100+1110+1170+ +1180 ¹ +1190
A4	Важколіквідні	Необоротні активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1095+1200

1. Додаткові статті (додаток В).

Отже, в аналізі ліквідності балансу активи поділяються на 4 групи:

1. *Високоліквідні, або найбільш ліквідні, активи (A1)* – гроші та їх еквіваленти, що можуть бути негайно використані для здійснення розрахунків. До цієї групи включаються також поточні фінансові інвестиції (короткострокові цінні папери).

2. *Середньоліквідні, або активи, що швидко реалізуються (A2)*, – активи, для перетворення яких у гроші потрібен певний час: усі види поточної дебіторської заборгованості, платежі за якою очікуються протягом 12 місяців після звітної дати.

3. *Низьколіквідні, або активи, що повільно реалізуються (A3)*, – запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи, для трансформування яких у гроші потрібно значно більше часу.

4. *Важколіквідні, або активи, що важко реалізуються (A4)*, – активи, призначені для використання у господарській діяльності протягом тривалого періоду часу: необоротні активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття.

В активі балансу платіжні засоби розміщують переважно за принципом зростання рівня ліквідності.

II етап. Групування пасивів балансу за ознакою терміновості сплати, тобто строків погашення зобов'язань і забезпечень (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Групування пасивів за терміновістю сплати

Група	Вид пасивів	Економічний зміст (статті та розділи балансу)	Порядок розрахунку за даними пасиву форми № 1 (рядки)
П1	Найбільш термінові зобов'язання	Поточна кредиторська заборгованість за видами	сума із 1610 по 1650 ¹
П2	Короткострокові зобов'язання і забезпечення	Короткострокові кредити банків, поточні забезпечення, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання	1600+1605 ² +1660+ +1665+1670 ² +1690
П3	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, довгострокові забезпечення, цільове фінансування	1595
П4	Постійні пасиви	Власний капітал; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1495+1700

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

2. Додаткові статті (додаток В).

Отже, в аналізі ліквідності балансу пасиви поділяються на 4 групи:

1. *Найбільш термінові зобов'язання (П1)* – поточна кредиторська заборгованість за видами.

2. *Короткострокові зобов'язання і забезпечення (П2)* – короткострокові кредити банків, поточні забезпечення, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання.

3. *Довгострокові зобов'язання і забезпечення (П3)* – відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, довгострокові забезпечення, цільове фінансування.

4. *Постійні пасиви (П4)* – зобов'язання перед власниками підприємства у частині формування власного капіталу, тобто статті розділу I пасиву «Власний капітал» та розділ IV пасиву «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття».

У пасиві балансу платіжні зобов'язання розміщуються переважно за принципом збільшення терміновості сплати.

III етап. Побудова розрахункової таблиці (див. далі табл. 5.4), у якій шляхом порівняння величин відповідних груп активів та пасивів (A1–П1, A2–П2, A3–П3) визначаються *надлишки (нестачі) платіжних засобів для покриття зобов'язань і забезпечень*.

Сума перших трьох груп активів (A1+A2+A3) становить загальну величину оборотних активів (рядок 1195 балансу), а сума перших трьох груп пасивів (П1+П2+П3) – загальну величину довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень (рядки 1595 і 1695 балансу). У зв'язку з цим у підсумковому рядку розрахункової таблиці визначається надлишок (нестача) оборотних активів для покриття зобов'язань і забезпечень.

IV етап. На підставі інформації розрахункової таблиці *формулювання висновку щодо характеру ліквідності балансу підприємства*:

а) *баланс є абсолютно ліквідним, а підприємство платоспроможним*, якщо одночасно виконуються такі умови:

$$\begin{cases} A1 \geq П1; \\ A2 \geq П2; \\ A3 \geq П3; \\ A4 \leq П4. \end{cases} \quad (5.1)$$

Якщо виконуються перші три умови ($A1 \geq П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$), то обов'язково виконується і четверта умова ($A4 \leq П4$), що свідчить про наявність у підприємства власних оборотних коштів. Отже, в оцінюванні ліквідності балансу достатньо врахувати перші три умови:

$$\begin{cases} A1 \geq П1; \\ A2 \geq П2; \\ A3 \geq П3. \end{cases} \quad (5.2)$$

б) *ліквідність балансу меншою або більшою мірою відрізняється від абсолютної*, якщо не виконуються одна або дві з вищенаведених умов (нерівності (5.2));

в) *баланс є неліквідним, а підприємство неплатоспроможним*, якщо не виконується жодна з вищенаведених умов, тобто:

$$\begin{cases} A1 < П1; \\ A2 < П2; \\ A3 < П3. \end{cases} \quad (5.3)$$

Під час формулювання висновків необхідно урахувати, що у більшості підприємств не виконується перша умова ($A1 < П1$), що зумовлено такими причинами:

- по-перше, недоцільністю за високої інфляції утримувати у складі активів значну частку високоліквідних активів, тобто грошей і поточних фінансових інвестицій, оскільки вони знецінюються у першу чергу. Тому є сенс переводити їх у інші, більш захищені від впливу інфляції види активів (сировину, матеріали, паливо, обладнання, нерухомість тощо);

- по-друге, в умовах інфляції підприємству не вигідно своєчасно погашати поточну кредиторську заборгованість, оскільки за рахунок неї виникає непряме кредитування підприємства.

При цьому, з одного боку, є ризик недостатньої ліквідності, коли не вистачає високоліквідних активів для погашення найбільш термінових зобов'язань, а з іншого – ризик зайвої ліквідності, коли у зв'язку з надлишком високоліквідних активів, що, як правило, є низькодохідними, підприємство недоодержує прибуток.

V etan. Розрахунок загального показника ліквідності (ЗПЛ) для комплексного оцінювання динаміки ліквідності балансу:

$$ЗПЛ = \frac{A1 \times V_{A1} + A2 \times V_{A2} + A3 \times V_{A3}}{П1 \times V_{П1} + П2 \times V_{П2} + П3 \times V_{П3}}, \quad (5.4)$$

де A і $П$ – величини відповідних груп активів та пасивів, тис. грн;

V_A і V_P – частки відповідних груп активів та пасивів у їхньому загальному підсумку, %:

$$\begin{aligned} V_{A1} + V_{A2} + V_{A3} &= 100; \\ V_{П1} + V_{П2} + V_{П3} &= 100. \end{aligned} \quad (5.5)$$

Підвищення загального показника ліквідності свідчить про позитивну динаміку ліквідності балансу, і навпаки.

За методикою, наведеною у табл. 5.2 і 5.3, проведемо групування оборотних активів за рівнем ліквідності та зобов'язань за терміновістю сплати, визначимо надлишок (нестачу) платіжних засобів для покриття зобов'язань (табл. 5.4) та сформулюємо висновки щодо стану і динаміки ліквідності балансу підприємства. Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За даними табл. 5.4 у базовому році нестача високоліквідних оборотних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань становила 3806 тис. грн, а у звітному році зросла до 6803 тис. грн. За середньоліквідними оборотними активами надлишок платіжних засобів для покриття короткострокових зобов'язань і забезпечень зменшився з 11012 тис. грн у базовому році до 2535 тис. грн у звітному році. Натомість надлишок

Таблиця 5.4

**Аналіз ліквідності балансу підприємства (станом на кінець року),
тис. грн**

Група	Вид оборотних активів	Роки		Група	Вид зобов'язань і забезпечень	Роки		Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів (А-П)	
		базовий	звітний			базовий	звітний	базовий рік	звітний рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9=3-7	10=4-8
A1	Високоліквідні	5300	5247	П1	Найбільш термінові	9106	12050	-3806	-6803
A2	Середньоліквідні	14045	9113	П2	Короткострокові	3033	6578	+11012	+2535
A3	Низьколіквідні	94607	104789	П3	Довгострокові	5595	4278	+89012	+100511
	Усього	113952	119149		Усього	17734	22906	+96218	+96243

низьколіквідних оборотних активів для покриття довгострокових зобов'язань і забезпечень збільшився з 89012 до 100511 тис. грн. У цілому надлишок оборотних активів для покриття поточних та довгострокових зобов'язань і забезпечень практично не змінився, а саме збільшився на 25 тис. грн. Таким чином, у базовому та звітному роках ліквідність балансу меншою мірою відрізнялася від абсолютної у зв'язку з нестачею високоліквідних оборотних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань і забезпечень.

За даними табл. 5.4 визначимо частку відповідних груп активів та пасивів у їхньому загальному підсумку, а потім за формулою (5.4) проведемо розрахунок значення загального показника ліквідності станом на кінець двох років.

Базовий рік:

$$ЗПЛ = \frac{5300 \cdot 4,7 + 14045 \cdot 12,3 + 94607 \cdot 83,0}{9106 \cdot 51,3 + 3033 \cdot 17,1 + 5595 \cdot 31,6} = 11,579.$$

Звітний рік:

$$ЗПЛ = \frac{5247 \cdot 4,4 + 9113 \cdot 7,7 + 104789 \cdot 87,9}{12050 \cdot 52,6 + 6578 \cdot 28,7 + 4278 \cdot 18,7} = 10,307.$$

Отже, зниження значення загального показника ліквідності з 11,579 у базовому році до 10,307 у звітному році вказує на незначну негативну динаміку рівня ліквідності балансу.

5.3. Система відносних показників оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємств

Для оцінювання ліквідності та статичної платоспроможності підприємства використовується система відносних показників, які мають назву **коефіцієнтів ліквідності (платоспроможності)**.

Економічний зміст, порядок розрахунку за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та нормативні значення відносних показників оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства наведені у табл. 5.5.

Таблиця 5.5

Відносні показники оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)	Нормативне значення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	[Гроші та їх еквіваленти]+ +[Поточні фінансові інвестиції] Поточні зобов'язання і забезпечення	$\frac{1160+1165}{1695}$	$\geq 0,2$
Коефіцієнт швидкої ліквідності	[Гроші та їх еквіваленти]+ +[Поточні фінансові інвестиції]+ +[Поточна дебіторська заборгованість] Поточні зобов'язання і забезпечення	сума із 1125 по 1165 (без 1136) 1695	$\geq 0,7$
Коефіцієнт загальної ліквідності	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання і забезпечення	$\frac{1195}{1695}$	$\geq 1,0$

Наведені у табл. 5.5 показники розраховуються за принципом: у чисельнику – відповідні групи платіжних засобів, у знаменнику – поточні зобов'язання і забезпечення. Залежно від того, якими видами платіжних засобів підприємство має можливість здійснити оплату поточних зобов'язань і забезпечень, визначаються *три рівні (види) платоспроможності*:

1) **грошова** – характеризується коефіцієнтом абсолютної ліквідності: $[A1] \div [П1+П2]$ (за даними табл. 5.2, 5.3);

2) **розрахункова** – характеризується коефіцієнтом швидкої ліквідності: $[A1+A2] \div [П1+П2]$;

3) **майнова (потенційна)** – характеризується коефіцієнтом загальної ліквідності: $[A1+A2+A3] \div [П1+П2]$.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (інша назва: коефіцієнт негайної ліквідності) – характеризує миттєву платоспроможність та показує, яку частину поточних зобов'язань і забезпечень підприємство має можливість негайно погасити високоліквідними оборотними активами (грошима і по-

точними фінансовими інвестиціями). Цей коефіцієнт є найбільш жорстким критерієм оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства.

Нормативне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності ($\geq 0,2$) означає, що підприємство є грошово платоспроможним, якщо високоліквідні оборотні активи не менш ніж на 20 % покривають поточні зобов'язання і забезпечення. Разом із тим у літературі висловлюється думка про те, що нормативне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності ($\geq 0,2$) має сенс в умовах низької інфляції, збалансованої економіки [2, с. 244]. У багатьох підприємствах виробничої сфери, навіть якщо вони є платоспроможними за коефіцієнтами загальної та швидкої ліквідності, значення коефіцієнта абсолютної ліквідності може бути дуже низьким.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (інша назва: коефіцієнт проміжної ліквідності) – характеризує рівень платоспроможності з урахуванням майбутніх надходжень від дебіторів та показує, яку частину поточних зобов'язань і забезпечень підприємство може погасити, використавши поряд із високоліквідними оборотними активами середньоліквідні активи (поточну дебіторську заборгованість). Цей коефіцієнт визначає платоспроможність підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту поточної дебіторської заборгованості за умови повного та своєчасного її погашення.

Проводячи аналіз платоспроможності підприємства за допомогою коефіцієнта швидкої ліквідності, слід мати на увазі, що зростання цього показника може бути пов'язане зі збільшенням поточної дебіторської заборгованості, погіршенням стану розрахункових відносин.

Коефіцієнт загальної ліквідності (інша назва: коефіцієнт покриття) – це найбільш комплексний показник оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства, який визначається відношенням усіх оборотних активів до поточних зобов'язань і забезпечень. Коефіцієнт загальної ліквідності відображає платіжні можливості підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту оборотних активів, за умов своєчасних розрахунків з дебіторами, безперешкодної реалізації готової продукції, товарів, а за потреби і виробничих запасів.

Коефіцієнт загальної ліквідності показує, скільки гривень оборотних активів припадає на кожен гривню поточних зобов'язань і забезпечень. У закордонній фінансово-аналітичній практиці встановлено, що оборотні активи мають не менш як удвічі перевищувати короткострокові зобов'язання, оскільки у цьому випадку підприємство зможе продовжувати функціонувати за повного погашення заборгованості. Проте в економіці України більшість аналітиків дотримується мінімального нормативного значення коефіцієнта загальної ліквідності (≥ 1). Якщо цей показник менше 1, баланс вважається неліквідним, а підприємство – неплатоспроможним.

Разом із тим високе значення коефіцієнта загальної ліквідності не завжди є ознакою належного рівня платоспроможності, адже може бути пов'язане з надлишковими виробничими запасами, понаднормативними залишками готової продукції і товарів, невиправданим зростанням поточної

дебіторської заборгованості, тобто з уповільненням оборотності майнових ресурсів, а отже, у цілому незадовільним управлінням активами.

Обґрунтувати єдиний норматив коефіцієнта загальної ліквідності для підприємств різних галузей економіки практично неможливо, тому що його рівень залежить від сфери діяльності, структури та якості активів, тривалості операційного циклу, швидкості погашення поточної кредиторської заборгованості тощо.

Відносні показники оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства задовольняють інтереси певних користувачів аналітичної інформації. Так, для постачальників товарно-матеріальних цінностей найбільш важливим є коефіцієнт абсолютної ліквідності. Банки особливу увагу звертають на коефіцієнт швидкої ліквідності. Акціонери та інвестори оцінюють платоспроможність підприємства переважно за коефіцієнтом загальної ліквідності.

Для того щоб висновки за результатами аналізу ліквідності та платоспроможності мали практичну значущість для підприємства, необхідно фактичні значення коефіцієнтів на кінець звітного періоду порівняти з:

- фактичними їхніми значеннями на кінець попереднього періоду, а також у динаміці за декілька періодів;
- нормативними значеннями;
- середньогалузевими показниками.

За результатами оцінювання рівня та динаміки коефіцієнтів ліквідності формулюються такі **висновки**:

- за порівняння фактичних значень коефіцієнтів з нормативними значеннями (табл. 5.5) – про платоспроможність, недостатню платоспроможність або неплатоспроможність підприємства за відповідним показником;
- за порівняння фактичних значень у динаміці – про підвищення (зниження) рівня платоспроможності (рівня платіжних можливостей) підприємства за відповідним показником.

За методикою, наведеною в табл. 5.5, проведемо розрахунок і дамо оцінку рівня та динаміки відносних показників (коефіцієнтів), які характеризують ліквідність та платоспроможність підприємства (табл. 5.6). Під час формулювання висновків візьмемо до уваги економічний зміст та нормативні значення показників. Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 5.6

Показники оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства (станом на кінець року)

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,437	0,282	-0,155
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,594	0,771	-0,823
Коефіцієнт загальної ліквідності	9,387	6,396	-2,991

За даними табл. 5.6 значення коефіцієнта абсолютної ліквідності зменшилося з 0,437 до 0,282. Це означає, що рівень покриття поточних зобов'язань і забезпечень високоліквідними оборотними активами у базовому році становив 43,7 %, а у звітному році знизився до 28,2 %. Порівняння цього показника з нормативним значенням ($\geq 0,2$, або ≥ 20 %) свідчить про грошову платоспроможність підприємства, проте з негативною динамікою.

Фактичне значення коефіцієнта швидкої ліквідності зменшилося з 1,594 до 0,771. Отже, у базовому році високо- та середньоліквідні оборотні активи перевищували поточні зобов'язання і забезпечення на 59,4 %, що є ознакою високого рівня розрахункової платоспроможності підприємства. У звітному році рівень покриття поточних зобов'язань і забезпечень високо- та середньоліквідними оборотними активами становив 77,1 % (за нормативного значення ≥ 70 %). Таким чином, підприємство залишається розрахунково платоспроможним, але з негативною динамікою.

Фактичні значення коефіцієнта загальної ліквідності суттєво перевищують його нормативне значення ($\geq 1,0$). Так, станом на кінець базового року оборотні активи перевищували поточні зобов'язання і забезпечення у 9,4 раза, а на кінець звітнього року – 6,4 раза. Отже, підприємство має високий рівень, але негативну динаміку майнової платоспроможності.

Загалом зменшення у динаміці значень коефіцієнтів ліквідності вказує на зниження рівня платоспроможності підприємства щодо виконання поточних зобов'язань і забезпечень з урахуванням використання відповідних груп платіжних засобів.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) з використанням способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну коефіцієнта загальної ліквідності. Спочатку будується таблиця вихідної інформації (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Вихідна інформація для факторного аналізу коефіцієнта загальної ліквідності (станом на кінець року)

Показник	Умовне позначення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+, -)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
Оборотні активи, тис. грн	ОА	113952	119149	+5197	+4,6
Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн	ПЗ	12139	18628	+6489	+53,5
Коефіцієнт загальної ліквідності	КЗЛ	9,387	6,396	-2,991	-31,9

Модель факторного аналізу коефіцієнта загальної ліквідності:

$$КЗЛ = \frac{ОА}{ПЗ}. \quad (5.6)$$

За даними табл. 5.7 розраховується умовне значення коефіцієнта за-

гальної ліквідності:

$$KЗЛ_{ум} = \frac{OA_1}{ПЗ_0}; \quad (5.7)$$

$$KЗЛ_{ум} = \frac{119149}{12139} = 9,815.$$

Загальна зміна (+,–) коефіцієнта загальної ліквідності:

$$\Delta KЗЛ = KЗЛ_1 - KЗЛ_0; \quad (5.8)$$

$$\Delta KЗЛ = 6,396 - 9,387 = -2,991,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) оборотних активів:

$$\Delta KЗЛ_{OA} = KЗЛ_{ум} - KЗЛ_0; \quad (5.9)$$

$$\Delta KЗЛ_{OA} = 9,815 - 9,387 = +0,428;$$

2) поточних зобов'язань і забезпечень:

$$\Delta KЗЛ_{ПЗ} = KЗЛ_1 - KЗЛ_{ум}; \quad (5.10)$$

$$\Delta KЗЛ_{ПЗ} = 6,396 - 9,815 = -3,419.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta KЗЛ = \Delta KЗЛ_{OA} + \Delta KЗЛ_{ПЗ}; \quad (5.11)$$

$$\Delta KЗЛ = +0,428 - 3,419 = -2,991.$$

Зниження коефіцієнта загальної ліквідності з 9,387 у базовому році до 6,396 у звітному році, тобто на 2,991 (31,9 %), відбулося під впливом таких факторів. За рахунок збільшення оборотних активів на 5197 тис. грн (4,6 %) коефіцієнт загальної ліквідності підвищився на 0,428. Водночас унаслідок збільшення поточних зобов'язань і забезпечень на 6489 тис. грн (53,5 %) коефіцієнт загальної ліквідності знизився на 3,419. Отже, загальне зниження коефіцієнта загальної ліквідності пояснюється значно швидшим зростанням поточних зобов'язань і забезпечень (на 53,5 %) порівняно зі зростанням оборотних активів (на 4,6 %).

Розглянуті коефіцієнти ліквідності відіграють важливу роль в аналізі платоспроможності підприємства, проте вони мають і *недоліки*, а саме:

- статичність: показники розраховуються за інформацією балансу, яка характеризує стан платоспроможності підприємства на певну дату;

- можливість завищення значень показників унаслідок включення до складу оборотних активів тих їхніх видів, які мають низьку ліквідність, наприклад, низьколіквідних запасів товарно-матеріальних цінностей, сумнівної дебіторської заборгованості;

- наявність потенційних зобов'язань, які не відображаються у балансі та не враховуються під час розрахунку коефіцієнтів ліквідності;

- недостатня інформативність для прогнозування грошових надходжень і платежів, а саме це є одним із головних завдань аналізу платоспроможності.

5.4. Оперативний аналіз платоспроможності

Оцінювання статичної платоспроможності за даними балансу з використанням коефіцієнтів ліквідності не дає змоги реально впливати на рівень платіжних можливостей підприємства. Тому важливим є **оперативний аналіз платоспроможності**, мета якого полягає у передбаченні можливих негативних відхилень у рівні поточної платіжної спроможності підприємства та запобіганні їм.

Поточна платоспроможність суб'єкта господарювання оцінюється під час проведення внутрішнього оперативного фінансового аналізу, коли порівнюються суми платіжних засобів зі строковими зобов'язаннями.

До *платіжних засобів* відносяться:

- гроші та їх еквіваленти;
- поточні фінансові інвестиції (короткострокові цінні папери, які можна швидко реалізувати);
- частина поточної дебіторської заборгованості, щодо якої є впевненість її повернення у визначений час.

До *строкових зобов'язань* належать поточні зобов'язання, строк повернення яких настав:

- короткострокові кредити банків;
- поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом тощо.

Перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями свідчить про поточну платоспроможність підприємства. За цими даними визначається **коефіцієнт оперативної платоспроможності** як відношення суми платіжних засобів до суми строкових зобов'язань, строк повернення яких настав.

З метою *оперативного аналізу динамічної платоспроможності* підприємства, своєчасного контролю за надходженням коштів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), у результаті погашення поточної дебіторської заборгованості та іншими надходженнями, а також контролю за виконанням строкових платіжних зобов'язань перед постачальниками та іншими кредиторами, складаються **платіжні календарі**. У цих документах, з одного боку, відображаються наявні грошові кошти та очікувані суми надходження платіжних засобів, з іншого – строкові платіжні зобов'язання на відповідний період.

Платіжні календарі можуть складатися на різні періоди (тиждень, декаду, місяць), що залежить від стану платоспроможності підприємства. Якщо має місце стійка поточна платоспроможність, то платіжні календарі складаються рідше; якщо є проблеми у розрахунково-платіжних відносинах, то подібні розрахунки робляться частіше.

Для складання платіжного календаря використовують:

- інформацію про обсяги виробництва та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

- кошторис витрат на виробництво;
- договори на постачання матеріальних ресурсів;
- документи з виплати заробітної плати;
- строки внесення платежів до державного та місцевого бюджетів;
- кредитні угоди з банками (строки одержання і повернення кредитів та сплати процентів за користування ними);
- дані бухгалтерського обліку про стан поточної дебіторської заборгованості та поточної кредиторської заборгованості;
- виписки з банківських рахунків;
- оперативні дані з відділів постачання, збуту, інших підрозділів про надходження коштів на підприємство у відповідні строки та потребу в коштах, що виникає у певний період.

За даними платіжного календаря (табл. 5.8) розглянемо приклад оперативного аналізу платоспроможності підприємства за дві декади місяця.

Таблиця 5.8

**Платіжний календар підприємства за першу-другу декаду місяця,
тис. грн**

Платіжні засоби	Перша декада	Друга декада	Строкові зобов'язання	Перша декада	Друга декада
Залишок грошей на поточному рахунку	400	345	Оплата рахунків постачальників	460	485
Залишок грошей у касі	10	15	Погашення короткострокових кредитів банку	80	55
Рахунки покупців	150	230	Оплата рахунків підрядної будівельної організації	110	80
Надходження коштів за реалізовані основні засоби	70	80	Виплата заробітної плати	130	120
Повернення дебіторської заборгованості	180	210	Сплата податків	85	50
Усього	810	880	Усього	865	790
Перевищення платіжних засобів (строкових зобов'язань)		90		55	

Коефіцієнт оперативної платоспроможності визначається як відношення суми платіжних засобів до суми строкових зобов'язань, виражене у відсотках.

$$\text{Перша декада: } \frac{810}{865} \times 100 = 93,6\%.$$

$$\text{Друга декада: } \frac{880}{790} \times 100 = 111,4\%.$$

У першій декаді місяця для виконання 865 тис. грн строкових зобо-

в'язань підприємство мало 810 тис. грн платіжних засобів. Отже, їхня нестача становила 55 тис. грн, або 6,4 %. У другій декаді платіжні засоби (880 тис. грн) перевищували строкові зобов'язання (790 тис. грн) на 90 тис. грн, що становить 11,4 %. Таким чином, підприємство має позитивну динаміку коефіцієнта оперативної платоспроможності.

Платіжні календарі дають змогу оперативно регулювати платежі, уточнювати фінансові завдання згідно з досягнутими виробничо-фінансовими результатами, своєчасно запобігати утворенню розриву між надходженням та витрачанням коштів. Якщо буде виявлено, що надходження грошових коштів не покриває їхнього витрачання, то вишукують додаткові внутрішні та зовнішні джерела. Водночас проводиться пошук можливостей зі скорочення витрачання коштів. Контролюючи зміни у надходженні та витрачанні грошових коштів за окремими статтями, з'ясовують причини та вживають заходи, спрямовані на підвищення рівня поточної платоспроможності підприємства.

Якщо дані оперативного фінансового планування показують, що у той чи інший період підприємство забезпечує стабільне перевищення коштів над потребами у них, є сенс внести певну суму вільних грошей на банківський депозит, що принесе відповідний прибуток.

Оскільки платоспроможність – це здатність підприємства сплачувати кошти за зобов'язаннями, що настали та потребують термінового погашення, необхідно об'єктивно підходити до планування грошових потоків. Вважається, що у підприємства має бути залишок грошей, який дорівнює різниці між поточною кредиторською заборгованістю усіх видів, строки сплати якої настають протягом певного найближчого періоду (наприклад, тижня або декади), та поточною дебіторською заборгованістю, платежі за якою очікуються у той самий період.

Платіжні календарі, забезпечуючи щоденний контроль за надходженням та витрачанням коштів, дають змогу синхронізувати позитивні та негативні грошові потоки, визначити пріоритетність платежів. Таким чином, це важливий інструмент оперативного управління поточною платоспроможністю підприємства.

З метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу в прибутково працюючих суб'єктів підприємницької діяльності та вжиття попереджувальних заходів, спрямованих на запобігання банкрутству, проводиться оперативний (щоквартальний) експрес-аналіз фінансового стану (фінансовий моніторинг) підприємства за допомогою *коефіцієнта Бівера (K_B)*, який визначається за формулою:

$$K_B = \frac{ЧП + А}{ДЗ + ПЗ}, \quad (5.12)$$

де *ЧП* – чистий фінансовий результат: прибуток (рядок 2350 форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»);

А – амортизація (рядок 2515 форми № 2);

ДЗ – довгострокові зобов'язання і забезпечення (рядок 1595 фо-

рми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»);

ПЗ– поточні зобов'язання і забезпечення (рядок 1695 форми № 1).

Ознакою формування незадовільної структури балансу є фінансовий стан підприємства, коли протягом тривалого проміжку часу (1,5–2 роки, 6–8 кварталів) значення коефіцієнта Бівера не перевищує 0,2. Це свідчить про тенденцію небажаного скорочення частки прибутку, яка спрямовується на розвиток виробництва, що у кінцевому підсумку призводить до *незадовільної структури балансу*.

Запитання для перевірки знань

1. У чому полягає сутність категорій: ліквідність активів, ліквідність балансу, ліквідність підприємства?
2. Що таке платоспроможність? Які основні ознаки платоспроможності підприємства?
3. Як класифікують види платоспроможності за окремими ознаками?
4. Як оцінюється статична та динамічна платоспроможність?
5. Що визначає поточна та перспективна платоспроможність?
6. Який спостерігається зв'язок між категоріями «ліквідність» та «платоспроможність»?
7. Як здійснюється групування активів балансу за ознакою рівня ліквідності?
8. На які групи поділяють пасиви балансу за ознакою терміновості сплати?
9. Як будується розрахункова таблиця в аналізі ліквідності балансу?
10. Які є варіанти висновків щодо характеру ліквідності балансу?
11. Як розраховують загальний показник ліквідності? Як оцінюють його динаміку?
12. Якими є економічний зміст, порядок розрахунку та нормативні значення відносних показників оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства?
13. Які коефіцієнти характеризують три рівні (види) платоспроможності?
14. Що показують коефіцієнти абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності та загальної ліквідності?
15. Інтереси яких користувачів аналітичної інформації задовольняють коефіцієнти ліквідності?
16. Які висновки формуються за результатами оцінювання рівня та динаміки коефіцієнтів ліквідності?
17. Які недоліки мають коефіцієнти ліквідності?
18. Як оцінюється поточна платоспроможність підприємства?
19. Якими є мета та принципи складання платіжних календарів?

20. Як проводиться оперативний експрес-аналіз фінансового стану підприємства за допомогою коефіцієнта Бівера?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

5.1. У яких аспектах розглядається ліквідність активу:

- а) час, необхідний для продажу активу;
- б) сума коштів, одержана від продажу активу;
- в) місце розташування у балансі підприємства;
- г) правильні відповіді а) і б).

5.2. Ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами (платіжними засобами), строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення зобов'язань, – це визначення:

- а) ліквідності активів;
- б) ліквідності балансу;
- в) платоспроможності;
- г) ліквідності підприємства.

5.3. Яка з наведених категорій є найбільш широкою за змістом:

- а) ліквідність активів;
- б) ліквідність балансу;
- в) ліквідність підприємства;
- г) ліквідність оборотних активів?

5.4. За інформаційною базою дослідження платоспроможність поділяється на:

- а) поточну та перспективну;
- б) грошову, розрахункову та майнову;
- в) статичну та динамічну;
- г) грошову та майнову.

5.5. Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» є інформаційною базою оцінювання платоспроможності:

- а) статичної;
- б) динамічної;
- в) перспективної;
- г) правильні відповіді б) і в).

5.6. Яка платоспроможність оцінюється шляхом порівняння обсягів вхідного та вихідного грошових потоків упродовж певного періоду часу:

- а) статична;
- б) динамічна;
- в) поточна;
- г) правильні відповіді а) і в).

5.7. Який вид платоспроможності означає наявність у достатньому обсязі грошей для розрахунків за поточною кредиторською заборгова-

ністю, що потребує негайного погашення:

- а) статична;
- б) динамічна;
- в) поточна;
- г) перспективна?

5.8. Платоспроможність поділяється на грошову, розрахункову та майнову за ознакою:

- а) обсяг платіжних засобів;
- б) період оцінювання;
- в) інформаційна база дослідження;
- г) рівень ліквідності.

5.9. Який вид платоспроможності визначає платіжні можливості з виконання поточних зобов'язань і забезпечень за рахунок усіх видів оборотних активів:

- а) грошова;
- б) розрахункова;
- в) динамічна;
- г) майнова?

5.10. Найбільш ліквідні активи – це:

- а) гроші та їх еквіваленти;
- б) поточна дебіторська заборгованість;
- в) запаси;
- г) поточна дебіторська заборгованість.

5.11. Поточна дебіторська заборгованість належить до активів:

- а) високоліквідних;
- б) середньоліквідних;
- в) низьколіквідних;
- г) важколіквідних.

5.12. Активи, що повільно реалізуються, – це:

- а) поточні фінансові інвестиції;
- б) запаси;
- в) поточні біологічні активи;
- г) правильні відповіді б) і в).

5.13. Важколіквідні активи – це:

- а) основні засоби;
- б) нематеріальні активи;
- в) інші оборотні активи;
- г) правильні відповіді а) і б).

5.14. Який вид пасивів належить до найбільш термінових зобов'язань:

- а) короткострокові кредити банків;
- б) довгострокові кредити банків;
- в) інші поточні зобов'язання;
- г) поточна кредиторська заборгованість за видами?

5.15. До короткострокових зобов'язань і забезпечень не належать:

- а) поточні забезпечення;
- б) довгострокові забезпечення;
- в) короткострокові кредити банків;
- г) доходи майбутніх періодів.

5.16. *Власний капітал; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття – це:*

- а) постійні пасиви;
- б) найбільш термінові зобов'язання;
- в) короткострокові зобов'язання і забезпечення;
- г) довгострокові зобов'язання і забезпечення.

5.17. *За виконання яких умов баланс є абсолютно ліквідним:*

- а) $A1 < П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$;
- б) $A1 < П1$, $A2 < П2$, $A3 \geq П3$;
- в) $A1 < П1$, $A2 < П2$, $A3 < П3$;
- г) $A1 \geq П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$?

5.18. *Який коефіцієнт ліквідності визначається відношенням грошей та їх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань і забезпечень:*

- а) коефіцієнт швидкої ліквідності;
- б) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- в) коефіцієнт платоспроможності;
- г) коефіцієнт загальної ліквідності?

5.19. *Коефіцієнт ліквідності, що показує, яку частину поточних зобов'язань і забезпечень підприємство може погасити, використавши поряд із високоліквідними оборотними активами середньоліквідні активи:*

- а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- б) коефіцієнт платоспроможності;
- в) коефіцієнт загальної ліквідності;
- г) коефіцієнт швидкої ліквідності.

5.20. *За допомогою якого коефіцієнта ліквідності оцінюється достатність оборотних активів для покриття поточних зобов'язань і забезпечень:*

- а) коефіцієнта загальної ліквідності;
- б) коефіцієнта абсолютної ліквідності;
- в) коефіцієнта платоспроможності;
- г) коефіцієнта швидкої ліквідності?

5.21. *Грошову платоспроможність підприємства характеризує:*

- а) коефіцієнт швидкої ліквідності;
- б) коефіцієнт загальної ліквідності;
- в) коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів;
- г) коефіцієнт абсолютної ліквідності.

5.22. *Який рівень платоспроможності підприємства характеризується коефіцієнтом швидкої ліквідності:*

- а) грошова платоспроможність;

- б) динамічна платоспроможність;
- в) розрахункова платоспроможність;
- г) майнова платоспроможність?

5.23. Коефіцієнт загальної ліквідності характеризує платоспроможність:

- а) майнову;
- б) розрахункову;
- в) динамічну;
- г) грошову.

5.24. За якого значення коефіцієнта абсолютної ліквідності підприємство вважатиметься платоспроможним:

- а) $\geq 0,1$;
- б) $\geq 0,2$;
- в) $< 0,1$;
- г) $< 0,2$?

5.25. Якщо коефіцієнт загальної ліквідності більше 1, то це означає:

- а) перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями і забезпеченнями;
- б) перевищення оборотних активів над довгостроковими та поточними зобов'язаннями і забезпеченнями;
- в) рівність оборотних активів та поточних зобов'язань і забезпечень;
- г) перевищення поточних зобов'язань і забезпечень над оборотними активами.

5.26. За якого значення коефіцієнта швидкої ліквідності підприємство є неплатоспроможним:

- а) 0,9;
- б) 1,2;
- в) 0,4;
- г) 1,5?

5.27. Коефіцієнт абсолютної ліквідності становить 0,1. Як він зміниться, якщо гроші та їх еквіваленти збільшаться у 3 рази, а поточні зобов'язання і забезпечення зростуть у 2 рази:

- а) залишиться незмінним;
- б) досягне 0,3;
- в) становитиме 0,05;
- г) дорівнюватиме 0,15?

5.28. Коефіцієнт швидкої ліквідності дорівнює 0,8. Як він зміниться, якщо платіжні засоби збільшаться на 20 %, а поточні зобов'язання і забезпечення зменшаться на 40 %:

- а) досягне 1,6;
- б) становитиме 1,2;
- в) дорівнюватиме 0,6;
- г) не зміниться?

5.29. Коефіцієнт загальної ліквідності становить 2,0. Яким буде його

го значення за умови збільшення оборотних активів на 10 % та незмінності поточних зобов'язань і забезпечень:

- а) 2,1;
- б) 2,2;
- в) 2,5;
- г) 1,9?

5.30. Коефіцієнт оперативної платоспроможності визначається як:

- а) відношення суми платіжних засобів до суми строкових зобов'язань, строк повернення яких настав;
- б) відношення залишку грошей до різниці між поточною кредиторською заборгованістю та поточною дебіторською заборгованістю, виражене у відсотках;
- в) різниця між поточною кредиторською заборгованістю та поточною дебіторською заборгованістю;
- г) відношення поточної дебіторської заборгованості до поточної кредиторської заборгованості.

5.31. Платіжні календарі використовують для:

- а) аналізу ліквідності балансу;
- б) аналізу статичної платоспроможності;
- в) оперативного аналізу динамічної платоспроможності;
- г) аналізу майнової платоспроможності.

5.32. Коефіцієнт Бівера визначається як відношення:

- а) чистого прибутку до поточних зобов'язань і забезпечень;
- б) чистого прибутку до суми довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень;
- в) суми чистого прибутку та амортизації до суми довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень;
- г) різниці між чистим прибутком та амортизацією до поточних зобов'язань і забезпечень.

5.33. Ознакою формування незадовільної структури балансу є фінансовий стан підприємства, коли протягом 1,5–2 років значення коефіцієнта Бівера не перевищує:

- а) 0,1;
- б) 0,2;
- в) 0,5;
- г) 1.

ТЕМА 6

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

- 6.1. *Сутність та класифікація грошових потоків*
- 6.2. *Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності*
- 6.3. *Напрями аналізу та система показників оцінювання грошових потоків*

6.1. Сутність та класифікація грошових потоків

Основною причиною неплатоспроможності підприємств є низька забезпеченість високоліквідними активами, насамперед грошовими коштами. Стійкий фінансовий стан суб'єктів господарювання можливий за умови ефективного контролю за рухом грошових коштів та поліпшення управління грошовими потоками.

Відповідно до НП(С)БО 1 **рух грошових коштів** – надходження і вибуття грошей та їх еквівалентів. *Грошові кошти (гроші)* – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. *Еквіваленти грошових коштів (грошей)* – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості. Такими еквівалентами є високоліквідні інвестиції у цінні папери на строк, що не перевищує двох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати).

Грошові кошти є багатоплановою економічною категорією, адже використовуються як засіб платежу і заощадження, є ресурсом та результатом діяльності підприємства, зумовлюють його поточний та майбутній фінансовий стан.

У характеристиці грошових коштів використовують статичний та динамічний підходи. *Статичний підхід* визначає їх як наявний залишок грошей, що перебувають у розпорядженні підприємства на певну дату. Недоліком статичного підходу є неврахування фактора часу, що не дає можливості аналітику об'єктивно оцінити зміну платоспроможності підприємства. Це зумовило поширення *динамічного підходу* до характеристики грошових коштів, який ґрунтується на понятті грошових потоків (рис. 6.1).

Грошові потоки – це сукупність розподілених у часі надходжень та витрат грошей, які генеруються господарською діяльністю підприємства. Для забезпечення ефективного управління грошовими потоками їх класифікують за різними ознаками.

1. За *напрямом руху грошових коштів*:

- *додатний грошовий потік* – характеризує обсяг надходження грошових коштів у цілому та за окремими джерелами їхнього утворення;

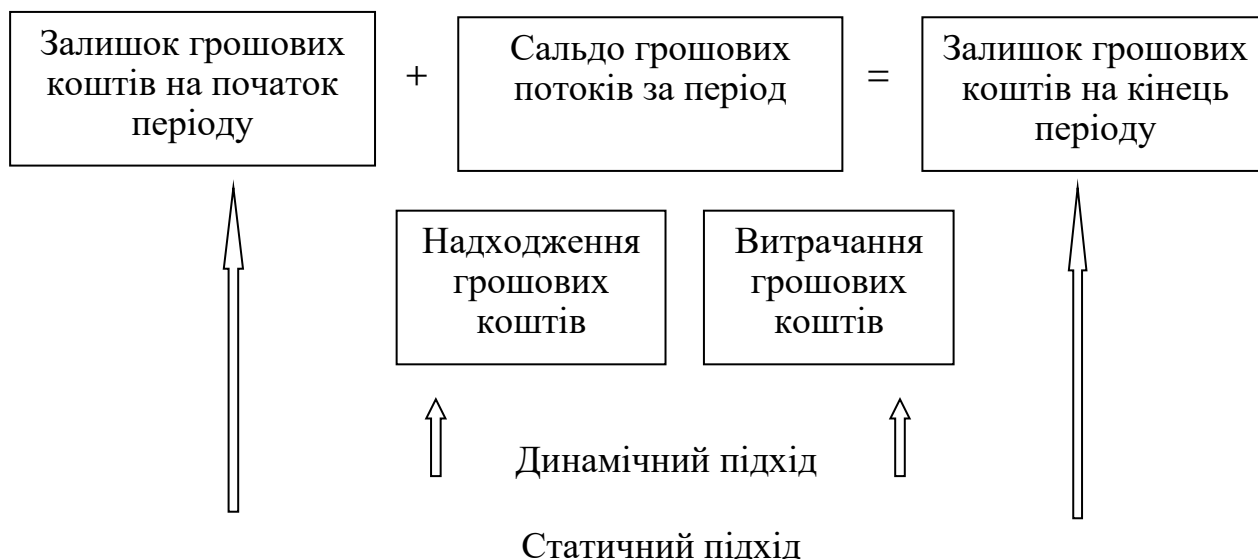

Рис. 6.1. Взаємозв'язок статичного і динамічного підходів до характеристики грошових коштів

- *від'ємний грошовий потік* – характеризує обсяг витрачання грошових коштів у цілому та за окремими напрямками їхнього використання.

2. За **методом обчислення обсягу**:

- *валовий грошовий потік* – уся сума надходження або витрачання грошей у періоді, що аналізується;

- *чистий грошовий потік (ЧГП)* – різниця між додатним (ДГП) і від'ємним (ВГП) грошовими потоками у періоді, що аналізується:

$$\text{ЧГП} = \text{ДГП} - \text{ВГП}. \quad (6.1)$$

Чистий грошовий потік може бути як додатною, так і від'ємною величиною.

3. За **видами діяльності**:

- *грошовий потік у результаті операційної діяльності* – відображає надходження коштів від покупців та виплати грошей постачальникам, заробітної плати персоналу, податкових платежів і т. ін.;

- *грошовий потік у результаті інвестиційної діяльності* – надходження та витрачання грошей, які пов'язані з процесами реального та фінансового інвестування;

- *грошовий потік у результаті фінансової діяльності* – надходження та витрачання грошей, які пов'язані із залученням додаткового зареєстрованого (пайового) капіталу, одержанням довго- та короткострокових кредитів, з виплатою дивідендів і т. ін.

4. За **рівнем достатності обсягу**:

- *надлишковий грошовий потік*, за якого надходження грошей значно перевищує реальну потребу підприємства у фінансових ресурсах;

- *дефіцитний грошовий потік*, за якого надходження грошей є значно меншим за реальні потреби підприємства.

5. За **неперервністю формування**:

- *регулярний грошовий потік*, за якого надходження та витрачання

грошей здійснюються систематично, з певною періодичністю;

- *дискретний (епізодичний) грошовий потік*, що пов'язаний, як правило, з проведенням окремих господарських операцій; він виникає спонтанно, не маючи сталого обсягу та періодичності.

6. За **періодом часу**:

- *короткострокові грошові потоки* (до одного року);

- *довгострокові грошові потоки* (понад один рік).

7. За **черговістю здійснення платежів**:

- *пріоритетний грошовий потік* – обов'язкові грошові виплати, що має здійснити підприємство у першочерговому порядку для запобігання фінансовим ускладненням та продовження діяльності;

- *поточний грошовий потік* – характеризує обсяги та напрями використання грошей для фінансування поточної господарської діяльності (крім пріоритетних платежів);

- *відстрочений грошовий потік* – характеризує витрачання грошей на цілі, що не пов'язані безпосередньо з поточною господарською діяльністю; такі виплати можна перенести на пізніші строки.

8. Залежно від того, **коли надходять гроші**:

- *пренумерандо* – грошовий потік, коли гроші надходять на початку періоду (передоплата);

- *постнумерандо* – грошових потік, за якого надходження грошей здійснюється наприкінці періоду.

9. За **видами валют, що використовуються у розрахунках**:

- *грошові потоки у національній валюті*;

- *грошові потоки в іноземній валюті*.

10. За **масштабами обслуговування господарського процесу**:

- *грошовий потік по підприємству в цілому*;

- *грошові потоки за окремими видами господарської діяльності*;

- *грошові потоки за окремими структурними підрозділами підприємства*;

- *грошові потоки за окремими господарськими операціями*.

Розглянута класифікація дає можливість цілеспрямовано аналізувати та планувати різні види грошових потоків на підприємстві.

6.2. Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності

Рух грошових коштів підприємства відображається у *формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)»* або *формі № 3-н «Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)»* (НП(С)БО 1). Метою його складання є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

У звіті про рух грошових коштів розгорнуто наводяться суми надходжень та витрачань грошових коштів підприємства, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності протягом звітного періоду. Негрошові операції (отримання активів шляхом фінансової оренди, бартерні операції, придбання активів шляхом емісії акцій тощо) не включаються до звіту про рух грошових коштів.

За НП(С)БО 1 звіт про рух грошових коштів має вертикальну форму, складається з трьох розділів, містить інформацію за звітний період та аналогічний період попереднього року.

Для забезпечення повного та достовірного обліку грошових потоків підприємства та формування необхідної інформації у звітності використовуються два методи – *прямий* і *непрямий*. Під час складання фінансової звітності підприємство може обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми.

За **прямого методу** грошовий потік розраховується як різниця між надходженням грошових коштів та витратами, пов'язаними з їхнім витрачанням. Отже, прямий метод спрямований на одержання інформації, що характеризує як валовий, так і чистий потік грошей підприємства. Застосовуючи цей метод, використовують безпосередньо дані бухгалтерського обліку щодо усіх видів надходжень та витрачань грошових коштів. *Перевагою прямого методу* є те, що він дає змогу оцінити загальні суми надходження та витрачання грошових коштів підприємства, виявити статті, що формують найбільший рух грошей у розрізі видів діяльності.

Непрямий метод базується на основному положенні бухгалтерського обліку про те, що активи мають дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу (складовою якого є прибуток), та полягає у коригуванні фінансового результату на величини змін активів, зобов'язань та інших балансових рахунків. *Перевагою непрямого методу* є те, що він дає можливість провести оцінювання грошових потоків на основі інформації звітності, практично не використовуючи дані аналітичного обліку, а також пов'язати отриманий фінансовий результат та зміни грошових коштів.

Відповідно до НП(С)БО 1 у формі № 3 (З-н) «Звіт про рух грошових коштів» рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається з використанням прямого або непрямого методів, а рух грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності – прямого методу.

Аналіз руху коштів передбачає розрахунок сум їхніх надходжень та витрачань у розрізі окремих видів діяльності, визначення загального залишку коштів на підприємстві, порівняння даних звітного періоду з попереднім, встановлення причин зміни надходжень та витрачань коштів.

Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності.

Операційна діяльність (НП(С)БО 1) – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

У звіті про рух грошових коштів, складеному за прямим методом, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності (розділ I форми № 3) визначається за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їхнього руху на рахунках бухгалтерського обліку.

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим методом наведений у табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим методом

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3
+	Надходження від:	
1.	реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000
2.	повернення податків і зборів	3005
	у тому числі податку на додану вартість	3006
3.	цільового фінансування	3010
4.	покупців і замовників авансів ¹	3015
5.	повернення авансів ¹	3020
6.	відсотків за залишками коштів на поточних рахунках ¹	3025
7.	боржників неустойки (штрафів, пені) ¹	3035
8.	операційної оренди ¹	3040
9.	отримання роялті, авторських винагород ¹	3045
10.	страхових премій ¹	3050
11.	Надходження фінансових установ від повернення позик ¹	3055
12.	Інші надходження	3095
–	Витрачання на оплату:	
13.	товарів (робіт, послуг)	3100
14.	праці	3105
15.	відрахувань на соціальні заходи	3110
16.	зобов'язань з податків і зборів	3115
	у тому числі: з податку на прибуток ¹	3116
	з податку на додану вартість ¹	3117
	з інших податків і зборів ¹	3118
17.	авансів ¹	3135
18.	повернення авансів ¹	3140
19.	цільових внесків ¹	3145
20.	зобов'язань за страховими контрактами ¹	3150
21.	Витрачання фінансових установ на надання позик ¹	3155
22.	Інші витрачання	3190
=23.	Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195

1. Додаткові статті (додаток В).

У звіті про рух грошових коштів, складеному за непрямим методом, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності (розділ I форми

№ 3-н) визначається шляхом коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування.

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим методом наведений у табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим методом

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3-н
1.	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	3500
+(-)	Коригування на:	
2.	амортизацію необоротних активів	3505
3.	збільшення (зменшення) забезпечень	3510
4.	збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	3515
5.	збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520
-6.	Фінансові витрати ¹	3540
+(-)7.	Зменшення (збільшення) оборотних активів	3550
+(-)8.	Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560
=9.	Грошові кошти від операційної діяльності	3570
-10.	Сплачений податок на прибуток	3580
-11.	Сплачені відсотки ¹	3585
=12.	Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 6.1 і 6.2 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності [11].

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 6.1), проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у результаті операційної діяльності підприємства (табл. 6.3). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За даними табл. 6.3 надходження коштів у результаті операційної діяльності включає такі напрями: від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (у звітному році порівняно з базовим роком збільшення на 4383 тис. грн, або 2,6 %); від повернення авансів (збільшення на 366 тис. грн, або у 3,5 раза); інші надходження (збільшення на 478 тис. грн, або 57,6 %). У базовому році також були надходження відсотків за залишками коштів на поточних рахунках у сумі 98 тис. грн. Загальна сума надходження грошових коштів зросла зі 168661 тис. грн у базовому році до 173790 тис. грн у звітному році, тобто на 5129 тис. грн, що становить 3,0 %. У структурі надходження коштів найбільша частка припадає на надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 99,0 % у звітному році.

Таблиця 6.3

**Горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у
результаті операційної діяльності за прямим методом**

Вид надходжень та витрачань коштів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4- 2	7=5÷1 ×100
Надходження від:							
реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	167585	99,4	171968	99,0	+4383	-0,4	+2,6
повернення авансів	148	0,1	514	0,3	+366	+0,2	у 3,5 р. б.
відсотків за залишка- ми коштів на поточ- них рахунках	98	0,0	-	-	-98	-	-100,0
Інші надходження	830	0,5	1308	0,7	+478	+0,2	+57,6
Усього надходжень	168661	100,0	173790	100,0	+5129	-	+3,0
Витрачання на опла- ту:							
товарів (робіт, пос- луг)	78063	50,0	85886	50,0	+7823	-	+10,0
праці	32654	20,9	35263	20,5	+2609	-0,4	+8,0
відрахувань на соціа- льні заходи	8814	5,7	9559	5,6	+745	-0,1	+8,5
зобов'язань з податків і зборів	21845	14,0	28670	16,7	+6825	+2,7	+31,2
у тому числі: з подат- ку на додану вартість	8750	5,6	15171	8,8	+6421	+3,2	+73,4
з інших податків і зборів	13095	8,4	13499	7,9	+404	-0,5	+3,1
Інші витрачання	14658	9,4	12474	7,2	-2184	-2,2	-14,9
Усього витрачань	156034	100,0	171852	100,0	+15818	-	+10,1
Чистий рух коштів від операційної діяльності	12627	×	1938	×	-10689	×	-84,7

Що стосується напрямів витрачання коштів у результаті операційної діяльності, то маємо таку динаміку: зросли витрачання на оплату товарів (робіт, послуг) (на 7823 тис. грн, або 10,0 %), праці (на 2609 тис. грн, або 8,0 %), відрахувань на соціальні заходи (на 745 тис. грн, або 8,5 %), зобов'язань з податків і зборів (на 6825 тис. грн, або 31,2 %); скоротилися лише інші витрачання (на 2184 тис. грн, або 14,9 %). Загальна сума витрачання грошових коштів збільшилася зі 156034 тис. грн у базовому році до

171852 тис. грн у звітному році, тобто на 15818 тис. грн, що становить 10,1 %. У структурі витрачання коштів найбільша частка припадає на оплату: товарів (робіт, послуг) (50,0 % у звітному році), праці (20,5 %), зобов'язань з податків і зборів (16,7 %). Загалом структура надходжень та витрачання грошових коштів у результаті операційної діяльності залишається сталою.

Випереджальне зростання витрачання коштів (на 10,1 %) порівняно зі зростанням їхнього надходження (на 3,0 %) призвело до зменшення чистого руху коштів від операційної діяльності на 10689 тис. грн, або у 6,5 раз. Отже, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності має негативну динаміку.

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність (НП(С)БО 1) – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності (розділ II форми № 3 (З-н)) визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу «Необоротні активи» та статті «Поточні фінансові інвестиції».

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності наведений у табл. 6.4.

Таблиця 6.4

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (З-н)
+	Надходження від реалізації:	
1.	фінансових інвестицій	3200
2.	необоротних активів	3205
+	Надходження від отриманих:	
3.	відсотків	3215
4.	дивідендів	3220
+5.	Надходження від деривативів	3225
+6.	Надходження від погашення позик ¹	3230
+7.	Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці ¹	3235
+8.	Інші надходження	3250
–	Витрачання на придбання:	
9.	фінансових інвестицій	3255
10.	необоротних активів	3260
–11.	Виплати за деривативами	3270
–12.	Витрачання на надання позик ¹	3275
–13.	Витрачання на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці ¹	3280
–14.	Інші платежі	3290
=15.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 6.4 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності [11].

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 6.4), проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності підприємства (табл. 6.5). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 6.5

Горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності

Вид надходжень та витрачань коштів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	$7=5 \div 1 \times 100$
Надходження від отриманих:							
відсотків	-	-	148	100,0	+148	+100,0	×
Усього надходжень	-	100,0	148	100,0	+148	-	×
Витрачання на придбання:							
необоротних активів	16054	100,0	-	-	-16054	-100,0	-100,0
Усього витрачань	16054	100,0	-	100,0	-16054	-	-100,0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-16054	×	148	×	+16202	×	×

Рух коштів від інвестиційної діяльності підприємства (табл. 6.5) включає: у базовому році – витрачання на придбання необоротних активів на суму 16054 тис. грн, у звітному році – надходження від отриманих відсотків у сумі 148 тис. грн. Отже, чистий рух коштів від інвестиційної діяльності збільшився на 16202 тис. грн: із 16054 тис. грн чистого витрачання у базовому році до 148 тис. грн чистого надходження у звітному році.

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності.

Фінансова діяльність (НП(С)БО 1) – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Рух коштів у результаті фінансової діяльності (розділ III форми № 3 (З-н)) визначається на основі змін у статтях балансу за розділом «Власний капітал» та статтях, пов'язаних із фінансовою діяльністю, у розділах балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» та «Поточні зобов'язання і забезпечення».

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності наведений у табл. 6.6.

Таблиця 6.6

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (З-н)
+	Надходження від:	
1.	власного капіталу	3300
2.	отримання позик	3305
+3.	Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві ¹	3310
+4.	Інші надходження	3340
–	Витрачання на:	
5.	викуп власних акцій	3345
6.	погашення позик	3350
7.	сплату дивідендів	3355
8.	сплату відсотків ¹	3360
9.	сплату заборгованості з фінансової оренди ¹	3365
10.	придбання частки в дочірньому підприємстві ¹	3370
11.	виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах ¹	3375
–12.	Інші платежі	3390
=13.	Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 6.6 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності [11].

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 6.6), проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності підприємства (табл. 6.7). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За інформацією табл. 6.7 надходження коштів від фінансової діяльності підприємства включає лише надходження від отримання позик, сума якого у звітному році порівняно з базовим роком збільшилася на 3518 тис. грн, що становить 31,5 %. Що стосується напрямів витрачання коштів, то за усіма ними відбулося суттєве збільшення, а саме: погашення позик – на 8429 тис. грн (у 3,4 раза), сплата дивідендів – на 1677 тис. грн (у 2 рази), сплата відсотків – на 327 тис. грн (45,5 %), інші платежі – на 282 тис. грн (у 2 рази). Загальна сума витрачання грошових коштів збільшилася з 6124 тис. грн у базовому році до 16839 тис. грн у звітному році, тобто на 10715 тис. грн, що становить 2,7 раза. У структурі витрачання коштів частка погашення позик підвищилася з 56,9 % у базовому році до 70,8 % у звітному році, а частка інших видів витрачання знизилася.

Оскільки надходження коштів збільшилося на 31,5 %, а витрачання – у 2,7 раза, чистий рух коштів від фінансової діяльності зменшився на

Таблиця 6.7

**Горизонтальний та вертикальний аналіз руху грошових коштів у
результаті фінансової діяльності**

Вид надходжень та витрачань коштів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5=3-1	6=4- 2	7=5÷1 ×100
Надходження від:							
отримання позик	11182	100,0	14700	100,0	+3518	-	+31,5
Усього надходжень	11182	100,0	14700	100,0	+3518	-	+31,5
Витрачання на:							
погашення позик	3487	56,9	11916	70,8	+8429	+13,9	у 3,4 р. б.
сплату дивідендів	1643	26,8	3320	19,7	+1677	-7,1	у 2,0 р. б.
сплату відсотків	719	11,8	1046	6,2	+327	-5,6	+45,5
Інші платежі	275	4,5	557	3,3	+282	-1,2	у 2,0 р. б.
Усього витрачань	6124	100,0	16839	100,0	+10715	-	у 2,7 р. б.
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	5058	×	-2139	×	-7197	×	×

7197 тис. грн: із 5058 тис. грн чистого надходження у базовому році до 2139 тис. грн чистого витрачання у звітному році.

Зміна величини грошових коштів за звітний період.

Визначивши чистий рух коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, необхідно розрахувати зміну величини грошових коштів за звітний період (табл. 6.8).

Таблиця 6.8

Алгоритм визначення руху грошових коштів на підприємстві

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (3-н)
1.	Чистий рух коштів від операційної діяльності (+,-)	3195
2.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності (+,-)	3295
3.	Чистий рух коштів від фінансової діяльності (+,-)	3395
=4.	Чистий рух коштів за звітний період	3400
+5.	Залишок коштів на початок року	3405
+(-)6.	Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410
=7.	Залишок коштів на кінець року	3415

У статті «Чистий рух коштів за звітний період» (рядок 3400) відо-

бражається сума різниць між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях: «Чистий рух коштів від операційної діяльності», «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» та «Чистий рух коштів від фінансової діяльності».

У статті «Залишок коштів на початок року» (рядок 3405) відображається залишок грошових коштів на початок року, наведений у балансі.

У статті «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів» (рядок 3410) відображається сума збільшення або зменшення (наводиться у дужках) залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом звітного періоду.

У статті «Залишок коштів на кінець року» (рядок 3415) наводиться різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях «Залишок коштів на початок року», «Чистий рух коштів за звітний період» та «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів». Розрахований таким чином показник повинен дорівнювати наведеному в балансі залишку грошей та їх еквівалентів на кінець звітного періоду.

У цілому якість управління рухом грошових коштів підприємства характеризується так [10]:

- «добре» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної діяльності має додатне значення, а від інвестиційної та фінансової діяльності – від’ємне;

- «норма» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної та фінансової діяльності має додатне значення, а від інвестиційної діяльності – від’ємне;

- «криза» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної діяльності має від’ємне значення, а від інвестиційної та фінансової діяльності – додатне.

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 6.8), проведемо комплексний аналіз руху грошових коштів на підприємстві (табл. 6.9). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

З урахуванням показників чистого руху коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності чисте надходження грошових коштів у базовому році становило 1631 тис. грн, а у звітному році мало місце чисте витрачання – 53 тис. грн. Залишок коштів на кінець року зменшився з 5300 до 5247 тис. грн, або на 53 тис. грн (1,0 %), що відповідає інформації балансів. Таким чином, у базовому році рух грошових коштів на підприємстві був доволі ефективним: за операційною та фінансовою діяльністю – чисте надходження, за інвестиційною діяльністю – чисте витрачання. Натомість у звітному році чисте витрачання коштів від фінансової діяльності перевищило сумарне чисте надходження коштів від операційної та інвестиційної діяльності, що вказує на суттєве зниження ефективності руху грошових коштів на підприємстві. Причиною цього є насамперед негативні тенденції руху коштів у результаті операційної діяльності.

Таблиця 6.9

Аналіз руху грошових коштів на підприємстві, тис. грн

Показник	Базо- вий рік	Звіт- ний рік	Відхилення (+,-)	
			абсо- лютне	відно- сне, %
A	1	2	3=2-1	$4=3 \div 1 \times 100$
Чистий рух коштів від операційної діяльності	12627	1938	-10689	-84,7
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-16054	148	+16202	×
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	5058	-2139	-7197	×
Чистий рух коштів за звітний період	1631	-53	-1684	×
Залишок коштів на початок року	3669	5300	+1631	+44,5
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	-	-	-	-
Залишок коштів на кінець року	5300	5247	-53	-1,0

6.3. Напрями аналізу та система показників оцінювання грошових потоків

Успішне функціонування підприємства в умовах ринкової конкуренції можливе лише у разі здійснення безперервного руху грошових коштів. Відсутність мінімального залишку грошових коштів свідчить про серйозні фінансові труднощі, а надлишкова їхня величина – про те, що підприємство зазнає втрат, які пов'язані з інфляцією та знеціненням грошей, а також з утраченою можливістю вигідного їхнього розміщення та отримання додаткового доходу.

Головна мета аналізу грошових потоків – оцінювання здатності підприємства генерувати грошові кошти визначених обсягів та в установлені строки, що необхідні для здійснення запланованих витрат. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- вивчення обсягів та структури грошових коштів за джерелами надходження;
- дослідження основних напрямів витрачання грошових коштів;
- виявлення рівня достатності формування грошових потоків за видами діяльності, необхідних для нормального функціонування підприємства;
- визначення ефективності використання грошових коштів у процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- вивчення факторів і прогнозування збалансованості та синхронізації додатного і від'ємного грошових потоків за обсягами і часом для забезпечення поточної та перспективної платоспроможності підприємства;
- інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень з оп-

тимізації грошових потоків.

Основними джерелами інформації для аналізу грошових потоків підприємства є фінансова звітність: форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)», форма № 3-н «Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)», форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності», а також дані синтетичного й аналітичного бухгалтерського обліку.

Проведення аналізу грошових потоків складається з декількох послідовних етапів (рис. 6.2).

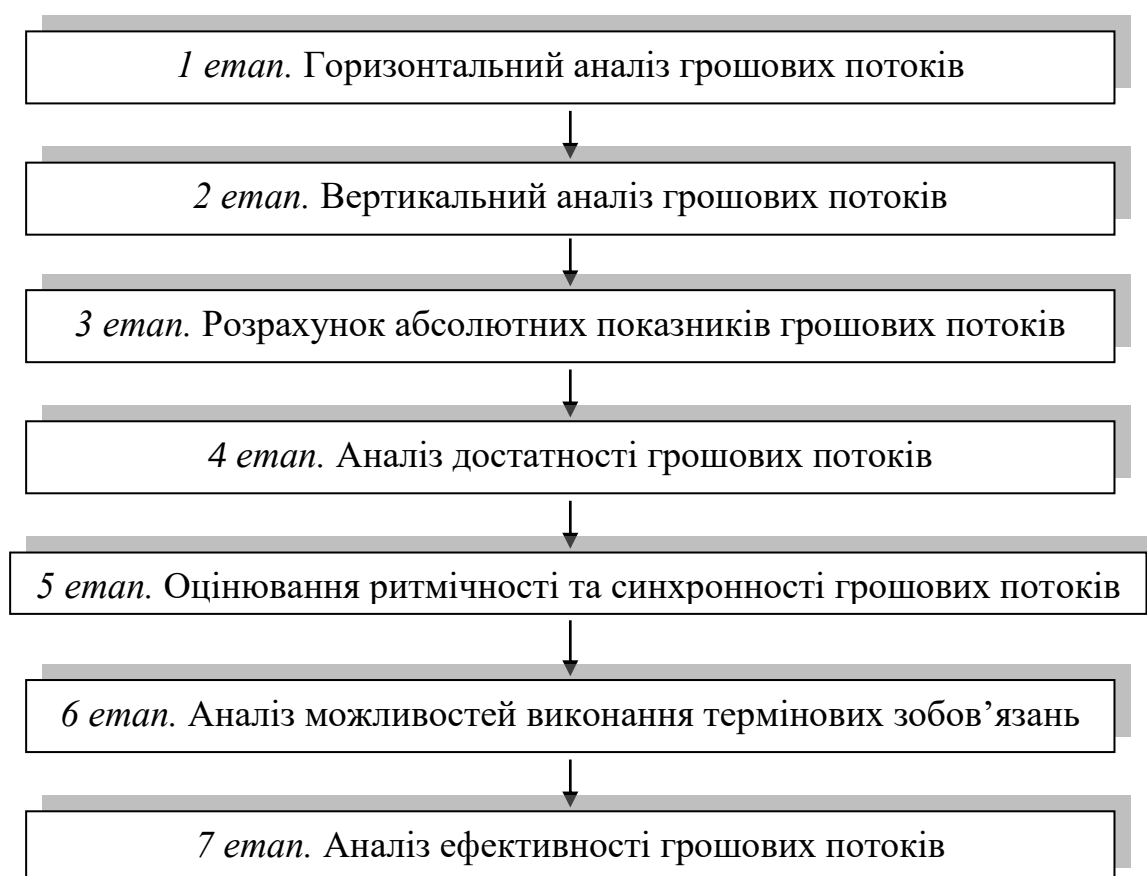

Рис. 6.2. Послідовність аналізу грошових потоків підприємства

1 етап. Горизонтальний аналіз грошових потоків. Необхідно за інформацією звіту про рух грошових коштів визначити обсяги формування додатного (позитивного) грошового потоку, від'ємного (негативного) грошового потоку та чистого грошового потоку, проаналізувати динаміку та тенденції зміни їхніх величин (за показниками абсолютного приросту, темпів зростання та приросту). *Додатний грошовий потік* визначається як сума надходжень грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а *від'ємний грошовий потік* – як сума витрачання грошових коштів за відповідними видами діяльності.

Горизонтальний аналіз дає змогу:

- визначити джерела надходження грошових коштів для формування додатного грошового потоку, кількісно оцінити обсяги надходження коштів з кожного джерела;

- встановити напрями використання грошових коштів (складові від'ємного грошового потоку), дати оцінку розмірів витрачання коштів за кожним напрямом.

При цьому темп зростання чистого грошового потоку ($T_{чгп}$) необхідно зіставити з темпом зростання середньорічної вартості активів (T_A) та темпом зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($T_{чд}$). Для нормального функціонування підприємства, підвищення його фінансової стабільності та рівня платоспроможності потрібно, щоб темп зростання чистого доходу був більшим від темпу зростання середньорічної вартості активів, а темп зростання чистого грошового потоку випереджав темп зростання чистого доходу:

$$100 < T_A < T_{чд} < T_{чгп}. \quad (6.2)$$

2 етап. Вертикальний (структурний) аналіз додатного, від'ємного та чистого грошових потоків проводиться за:

а) видами господарської діяльності (операційною, інвестиційною, фінансовою), що дає змогу встановити частку кожного виду діяльності у формуванні додатного, від'ємного та чистого грошових потоків;

б) окремими внутрішніми підрозділами (центрами відповідальності), що покаже внесок кожного з них у формування грошових потоків підприємства;

в) окремими джерелами надходження та напрямками витрачання коштів, що дає можливість встановити частку кожного з них у формуванні загального грошового потоку.

Вертикальний аналіз дає змогу:

- оцінити структуру грошових потоків, тобто розрахувати частку окремих джерел надходження та напрямів витрачання коштів у загальному обсязі та проаналізувати зміни, що відбулися;

- провести ранжування джерел надходження та напрямів витрачання коштів за вагомістю та порівняти отримані результати.

Ранжування джерел надходження грошових коштів дає можливість визначити місце (вагомість) кожного з них у забезпеченні життєдіяльності підприємства, а отже, і ступінь зосередження уваги до його формування. *Ранжування напрямів витрачання грошових коштів* дає змогу встановити, який вид діяльності є найбільш грошемістким. Це зумовлює черговість розроблення заходів щодо пошуку резервів зменшення витрат та здійснення контролю за доцільністю витрачання грошових коштів.

Аналізуючи грошові потоки підприємства за інформацією звіту про рух грошових коштів у розрізі видів діяльності, необхідно враховувати такі моменти.

1. Позитивне сальдо, тобто чисте надходження, грошових коштів у результаті операційної діяльності забезпечує стабільність функціонування підприємства у довгостроковій перспективі. Зростання ж від'ємного гро-

шового потоку від операційної діяльності протягом тривалого часу, як правило, зумовлює зниження платоспроможності підприємства, навіть якщо грошові потоки від інвестиційної та/або фінансової діяльності є додатними. Подібна ситуація у довгостроковому періоді може призвести до того, що підприємство буде не в змозі погашати свої зобов'язання, оскільки основним стабільним джерелом для цього є надходження грошових коштів саме від операційної діяльності.

2. Дослідження динаміки грошового потоку від операційної діяльності має здійснюватись одночасно з такими показниками, як темпи приросту (зменшення) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та прибутку від операційної діяльності. Темпи приросту додатного та чистого грошових потоків у результаті операційної діяльності характеризують масштаби зростання фінансового потенціалу підприємства та рівень дохідності, досягнутий за минулі періоди, що дає змогу зробити висновки про тенденції подальшого розвитку підприємства. З іншого боку, грошовий потік від операційної діяльності є індикатором ділової активності підприємства та його здатності погашати свої зобов'язання.

3. Аналіз грошового потоку від інвестиційної діяльності дає змогу зробити висновок щодо ефективності інвестиційної політики підприємства та виявити інвестиції, які у майбутньому зумовлять надходження або витрачання грошових коштів.

4. Дослідження грошового потоку від фінансової діяльності дає можливість проаналізувати фінансову політику та фінансові можливості підприємства, спрогнозувати майбутні дивіденди власників капіталу.

У процесі аналітичних досліджень необхідно встановити вплив окремих зовнішніх та внутрішніх факторів на формування грошових потоків підприємства.

3 етап. Розрахунок абсолютних показників грошових потоків. Для оцінювання грошових потоків, дохідності та ліквідності підприємства широко застосовується показник *Cash-Flow*, що у дослівному перекладі означає «грошовий потік». Термін «Cash-Flow» уперше був використаний на початку 50-х років XX ст. в англо-американській економічній літературі з метою аналізу фінансового стану підприємств та з'ясування привабливості цінних паперів. *Найпоширеніший спосіб розрахунку Cash-Flow* полягає у тому, що до чистого прибутку додаються амортизаційні відрахування за відповідний період.

Абсолютним показником грошових потоків є також *ліквідний грошовий потік*, що характеризує зміни у чистій кредитній позиції підприємства протягом певного періоду (місяця, кварталу, року). *Чиста кредитна позиція* – це різниця між сумою кредитів, отриманих підприємством, та величиною грошових коштів. Ліквідний грошовий потік (зміна у чистій кредитній позиції) є показником дефіцитного або надлишкового сальдо грошових потоків.

Ліквідний грошовий потік (ЛГП) розраховується за формулою:

$$ЛГП = (ДК_1 + КК_1 - Г_1) - (ДК_0 + КК_0 - Г_0), \quad (6.3)$$

де $ДК_1$ і $ДК_0$ – довгострокові кредити банків відповідно на кінець та початок періоду;

$КК_1$ і $КК_0$ – короткострокові кредити банків відповідно на кінець та початок періоду;

$Г_1$ і $Г_0$ – гроші та їх еквіваленти відповідно на кінець та початок періоду.

Ліквідний грошовий потік показує вплив кредитів на ефективність діяльності з погляду генерування грошового потоку.

4 етап. Аналіз достатності грошових потоків. Один із напрямів аналізу, що здійснюється на цьому етапі, передбачає визначення достатності чистого грошового потоку, який генерується підприємством, із позиції фінансування необхідних потреб. Для цього розраховується коефіцієнт достатності чистого грошового потоку:

$$КД_{ЧГП} = \frac{ЧГП}{ПП + З + Д}, \quad (6.4)$$

де $КД_{ЧГП}$ – коефіцієнт достатності чистого грошового потоку в періоді, що аналізується;

$ЧГП$ – сума чистого грошового потоку за відповідний період;

$ПП$ – сума погашення позик;

$З$ – приріст запасів у складі оборотних активів;

$Д$ – сума сплачених дивідендів власникам (акціонерам) на вкладений капітал.

Також у процесі аналізу достатності грошових потоків обчислюється коефіцієнт достатності Cash-Flow ($К_{CASH-FLOW}$), що становить відношення Cash-Flow до заборгованості (нетто):

$$К_{CASH-FLOW} = \frac{Cash - Flow}{ПЗ - Г - ПФІ}, \quad (6.5)$$

де $Cash-Flow$ – грошовий потік (чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) + амортизація);

$ПЗ$ – поточні зобов'язання і забезпечення;

$Г$ – гроші та їх еквіваленти;

$ПФІ$ – поточні фінансові інвестиції.

Цей коефіцієнт характеризує здатність підприємства розраховатися зі своїми боргами за результатами господарської діяльності.

Крім того, з метою визначення можливостей підприємства погашати свої борги Cash-Flow можна порівняти із сумою непогашених боргових зобов'язань, визначивши коефіцієнт співвідношення Cash-Flow та поточної кредиторської заборгованості ($КЗ$):

$$К = \frac{Cash - Flow}{КЗ}. \quad (6.6)$$

5 етап. Оцінювання ритмічності та синхронності грошових потоків. Аналіз складу грошових потоків з погляду регулярності здійснення є необхідним для оцінювання можливих обсягів окремих джерел надходження та напрямів витрачання грошових коштів, визначення прогнозного

рівня платоспроможності підприємства на основі існуючих тенденцій.

На цьому етапі аналізу досліджується синхронність формування додатного та від'ємного грошових потоків у розрізі окремих інтервалів звітного періоду, розглядається динаміка залишків грошових активів. Так досягається належний рівень синхронності та забезпечується платоспроможність підприємства.

Досліджуючи синхронність формування грошових потоків, розраховують коефіцієнт ліквідності грошового потоку в періоді, що аналізується ($KL_{ГП}$):

$$KL_{ГП} = \frac{ГП_{Д} - (ЗГ_{К} - ЗГ_{П})}{ГП_{В}}, \quad (6.7)$$

де $ГП_{Д}$ – додатний грошовий потік (надходження грошових коштів);

$ЗГ_{К}$ і $ЗГ_{П}$ – залишок грошей та їх еквівалентів відповідно на кінець та початок періоду, що аналізується;

$ГП_{В}$ – від'ємний грошовий потік (витрачання грошових коштів).

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку використовується для оцінювання синхронності формування грошових коштів за окремими часовими інтервалами (місяць, квартал) протягом періоду, що аналізується (рік). Для забезпечення необхідної ліквідності значення коефіцієнта ліквідності грошового потоку має бути не нижчим від 1. Перевищення одиниці сприятиме зростанню залишків грошових коштів на кінець періоду.

6 етап. Аналіз можливостей виконання термінових зобов'язань (пріоритетних платежів). Досліджується негайна та перспективна можливість виконання термінових боргових зобов'язань, до яких належать повернення зовнішніх боргів та сплата процентів за ними.

Термінові боргові зобов'язання (ТБЗ), які мають бути погашені у поточному місяці, визначаються за формулою:

$$ТБЗ = K_{ПОТ} + K_{ПРОСТР} + П_{ПОТ} + П_{ПРОСТР} + Ш_{П} + Ш_{К}, \quad (6.8)$$

де $K_{ПОТ}$ – коротко- та довгострокові кредити, строк повернення яких припадає на поточний місяць;

$K_{ПРОСТР}$ – коротко- та довгострокові прострочені кредити, не повернуті у попередні періоди;

$П_{ПОТ}$ – проценти з усіх видів кредитів, що підлягають сплаті протягом поточного місяця;

$П_{ПРОСТР}$ – прострочені проценти з усіх видів кредитів, що не були сплачені у попередні періоди;

$Ш_{П}$ – штрафні санкції за порушення строку сплати процентів за кредит;

$Ш_{К}$ – штрафні санкції за порушення строків повернення кредитів.

Можливість виконання термінових боргових зобов'язань на момент оцінювання визначається шляхом розрахунку коефіцієнта негайного виконання боргових зобов'язань ($K_{НВБЗ}$):

$$K_{НВБЗ} = \frac{ЗГ}{ТБЗ}, \quad (6.9)$$

де $ЗГ$ – залишок грошей, що є у розпорядженні підприємства.

Значення коефіцієнта характеризує частку зобов'язань, які можуть бути погашені безпосередньо на час оцінювання за рахунок коштів, що є у розпорядженні підприємства.

Можливість виконання термінових боргових зобов'язань упродовж наступного місяця оцінюється на підставі розрахунку коефіцієнта перспективного виконання боргових зобов'язань ($K_{ПВБЗ}$):

$$K_{ПВБЗ} = \frac{ЗГ + ГП_{ОП} + ГП_{ИН} + ГП_{ФИН}}{ТБЗ}, \quad (6.10)$$

де $ГП_{ОП}$, $ГП_{ИН}$ і $ГП_{ФИН}$ – грошові потоки у результаті відповідно операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, які очікується отримати упродовж наступного місяця.

Величина грошових потоків визначається відповідно до розробленого плану руху грошових коштів. Грошові потоки можуть прийматися до розрахунку як додатні потоки ($ГП_{Д}$), тобто очікувані надходження коштів, або як сальдові (чисті) потоки ($ГП_{Ч}$), що залишаються для покриття боргових зобов'язань після продовження фінансування господарської діяльності.

Варіанти оцінювання можливих ситуацій з виконання боргових зобов'язань залежно від отриманого значення $K_{ПВБЗ}$ наведені у табл. 6.10.

Таблиця 6.10

Діагностика значень коефіцієнта перспективного виконання боргових зобов'язань

Значення коефіцієнта	Характеристика ситуації	Необхідні заходи
1. $K_{ПВБЗ} < 1$ за $ГП_{Д}$	Підприємство неспроможне виконати у наступному місяці боргові зобов'язання навіть за умови повного витрачання грошових коштів на ці цілі; висока ймовірність виникнення ситуації банкрутства	Ранжування боргових зобов'язань за часом виконання, проведення переговорів з кредиторами щодо перенесення строків платежів, пошук резервів збільшення грошових надходжень
2. $K_{ПВБЗ} > 1$ за $ГП_{Д}$, але $K_{ПВБЗ} < 1$ за $ГП_{Ч}$	Підприємство може виконати у наступному місяці боргові зобов'язання, але тільки за умови скорочення витрачання грошових коштів на поточні потреби (часткового фінансування операційних витрат)	Ранжування поточних потреб у грошових коштах за пріоритетністю, визначення можливостей перенесення строків поточних операційних платежів та сплати боргових зобов'язань, пошук резервів збільшення грошових надходжень та скорочення операційних витрат
3. $K_{ПВБЗ} > 1$ за $ГП_{Ч}$	Підприємство має можливість без ускладнення для фінансування поточної діяльності виконати термінові боргові зобов'язання	Контроль за строками сплати, недопущення накладання санкцій, у разі можливості – дострокове виконання боргових зобов'язань поточного місяця та майбутніх періодів

7 етап. *Аналіз ефективності грошових потоків підприємства.*
Узагальнювальним показником оцінювання руху грошових коштів є коефіцієнт ефективності грошових потоків ($KE_{ГП}$), що розраховується як відношення додатного грошового потоку ($ГП_Д$) до від'ємного грошового потоку ($ГП_В$):

$$KE_{ГП} = \frac{ГП_Д}{ГП_В}. \quad (6.11)$$

Фінансовий стан підприємства визнається стійким, якщо забезпечується збалансованість між надходженням та витрачанням грошових коштів, тобто коли значення коефіцієнта ефективності грошових потоків близьке до 1. Воно свідчить про те, що протягом відповідного періоду грошових коштів надходило стільки, скільки їх потрібно було для здійснення виплат. Значення показника більше за 1 свідчить про перевищення надходження грошових коштів над їхнім витрачанням, а отже, про можливе неефективне використання цього виду активів, особливо, якщо це перевищення має тривалий характер.

Якщо значення коефіцієнта ефективності грошових потоків менше за 1, це також свідчить про незбалансованість грошових потоків підприємства. Однак таку ситуацію не можна оцінювати однозначно як негативну. За недостатності надходження грошових коштів виплати проводяться за рахунок раніше накопиченого залишку, що може і не мати негативних наслідків у короткостроковому періоді. Такий стан може погіршити результати діяльності підприємства у майбутньому, якщо перевищення витрачання над надходженнями коштів буде зберігатися та призведе до їхнього дефіциту.

За вихідною інформацією, наведеною у табл. 6.11, проведемо розрахунок та проаналізуємо динаміку абсолютних і відносних показників грошових потоків (табл. 6.12).

Таблиця 6.11

Вихідна інформація для розрахунку абсолютних і відносних показників грошових потоків

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2, 3 (3-н) (рядки, графи)
А	Б
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	Ф. № 2: 2350 (2355)
Амортизація	Ф. № 2: 2515
Довгострокові кредити банків:	
а) на початок року	Ф. № 1: 1510, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1510, гр.4
Короткострокові кредити банків:	
а) на початок року	Ф. № 1: 1600, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1600, гр.4
Гроші та їх еквіваленти:	
а) на початок року	Ф. № 1: 1165, гр.3

Продовж. табл. 6.11

А	Б
б) на кінець року	Ф. № 1: 1165, гр.4
Чистий грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): 3400
Погашення позик	Ф. № 3 (3-н): 3350
Приріст запасів	Ф. № 1: (1100, гр.4–1100, гр.3)
Сплата дивідендів	Ф. № 3 (3-н): 3355
Поточні зобов'язання і забезпечення	Ф. № 1: 1695, гр.4
Поточні фінансові інвестиції	Ф. № 1: 1160, гр.4
Поточна кредиторська заборгованість	Ф. № 1: (сума із 1610 по 1650 ¹), гр.4
Додатний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «+»
Від'ємний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «-»

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

Таблиця 6.12

Абсолютні та відносні показники грошових потоків

№ з/п	Показник	Базо- вий рік	Звіт- ний рік	Відхилення (+,-)	
				абсо- лютне	віднос- не, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
1.	Чистий фінансовий результат: прибуток, тис. грн	30904	482	-30422	-98,4
2.	Амортизація, тис. грн	15725	15703	-22	-0,1
3.	Грошовий потік (Cash-Flow), тис. грн (п.1+п.2) ¹	46725	16185	-30444	-65,3
4.	Довгострокові кредити банків, тис. грн: а) на початок року	-	5595	+5595	×
	б) на кінець року	5595	4278	-1317	-23,5
5.	Короткострокові кредити банків, тис. грн: а) на початок року	-	2100	+2100	×
	б) на кінець року	2100	6200	+4100	у 3,0 р. б.
6.	Гроші та їх еквіваленти, тис. грн: а) на початок року	3669	5300	+1631	+44,5
	б) на кінець року	5300	5247	-53	-1,0
7.	Ліквідний грошовий потік, тис. грн ((п.4б+п.5б-п.6б) – (п.4а+п.5а-п.6а))	6064	2836	-3228	-53,2
8.	Чистий грошовий потік, тис. грн	1631	-53	-1684	×
9.	Погашення позик, тис. грн ²	3487	11916	+8429	у 3,4 р. б.
10.	Приріст запасів, тис. грн	33813	2032	-31781	-94,0
11.	Сплата дивідендів, тис. грн ²	1643	3320	+1677	у 2,0 р. б.

Продовж. табл. 6.12

А	Б	1	2	3	4
12.	Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку ³ (п.8÷(п.9+п.10+п.11))	0,042	×	×	×
13.	Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн	12139	18628	+6489	+53,5
14.	Поточні фінансові інвестиції, тис. грн	-	-	-	-
15.	Заборгованість (нетто), тис. грн (п.13–п.6б–п.14)	6839	13381	+6542	+95,7
16.	Коефіцієнт достатності Cash-Flow (п.3÷п.15)	6,818	1,210	-5,608	-82,3
17.	Поточна кредиторська заборгованість, тис. грн	9106	12050	+2944	+32,3
18.	Коефіцієнт співвідношення Cash-Flow та поточної кредиторської заборгованості (п.3÷п.17)	5,121	1,343	-3,778	-73,8
19.	Додатний грошовий потік, тис. грн	17685	2086	-15599	-88,2
20.	Від'ємний грошовий потік, тис. грн ²	16054	2139	-13915	-86,7
21.	Коефіцієнт ефективності грошових потоків (п.19÷п.20)	1,102	0,975	-0,127	-11,5

1. Розрахунок показників 16, 18 проводиться за умови, коли Cash-Flow > 0.
2. У таблиці відображається позитивне числове значення (без знака «-»).
3. Розраховується за умови позитивного значення чистого грошового потоку (п.8 > 0).

За даними табл. 6.12 у звітному році порівняно з базовим роком показник грошового потоку (Cash-Flow) зменшився на 30444 тис. грн (65,3 %), у тому числі унаслідок скорочення чистого прибутку – на 30422 тис. грн, амортизації – на 22 тис. грн. На початок базового року довгострокові та короткострокові кредити банків були відсутні, а на кінець звітнього року їхні величини становили відповідно 4278 та 6200 тис. грн. За період дослідження (на кінець звітнього року порівняно з початком базового року) гроші та їх еквіваленти збільшилися на 1578 тис. грн, або 43,0 %.

Чистий грошовий потік зменшився на 1684 тис. грн: із 1631 тис. грн у базовому році до -53 тис. грн у звітному році. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку в базовому році (0,042) свідчить про те, що чистим грошовим потоком покривалося 4,2 % суми погашення позик, приросту запасів та сплати дивідендів. У звітному році цей коефіцієнт не розраховувався через від'ємну величину чистого грошового потоку.

Коефіцієнт достатності Cash-Flow, який визначається відношенням грошового потоку до заборгованості (нетто), знизився з 6,818 у базовому році до 1,210 у звітному році, тобто у 5,6 раза. Це пов'язано з тим, що гро-

шовий потік (Cash-Flow) зменшився на 65,3 %, а заборгованість (нетто) збільшилася на 95,7 %.

Також знизився коефіцієнт співвідношення Cash-Flow та поточної кредиторської заборгованості з 5,121 у базовому році до 1,343 у звітному році, тобто у 3,8 раза. Ця динаміка пояснюється тим, що за зменшення показника Cash-Flow на 65,3 % поточна кредиторська заборгованість збільшилася на 32,3 %.

Коефіцієнт ефективності грошових потоків, який визначається відношенням додатного грошового потоку до від'ємного грошового потоку та характеризує синхронність надходження і витрачання грошових коштів, мав значення вище 1 у базовому році – 1,102, що вказувало на раціональні пропорції руху коштів на підприємстві. Натомість у звітному році значення коефіцієнта ефективності грошових потоків знизилося до 0,975, тобто додатний грошових потік був меншим від'ємного грошового потоку на 2,5 %, що зумовило від'ємне значення чистого грошового потоку.

Наведені показники оцінювання ефективності використання грошових коштів доповнюються *показниками рентабельності, під час розрахунку яких порівнюють отриманий фінансовий результат із грошовими потоками підприємства* (табл. 6.13).

Таблиця 6.13

Показники рентабельності грошових потоків

Показник	Формула розрахунку	Економічний зміст
Рентабельність залишку грошових коштів, %	$R_3 = \Phi_P / 3Г \times 100$, де Φ_P – фінансовий результат діяльності підприємства ¹ ; $3Г$ – середній залишок грошей та їх еквівалентів	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошей та їх еквівалентів, які перебувають у розпорядженні підприємства у середньому протягом періоду дослідження
Рентабельність отриманих грошових коштів, %	$R_O = \Phi_P / ГП_Д \times 100$, де $ГП_Д$ – додатний грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошових коштів, які отримало підприємство за період дослідження
Рентабельність витрачених грошових коштів, %	$R_B = \Phi_P / ГП_В \times 100$, де $ГП_В$ – від'ємний грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошових коштів, які витрачені підприємством за період дослідження
Рентабельність чистого грошового потоку, %	$R_{ЧГП} = \Phi_P / ЧГП \times 100$, де $ЧГП$ – чистий грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн чистого грошового потоку

1. Залежно від мети аналізу в чисельнику показників рентабельності грошових потоків можуть бути різні показники фінансових результатів діяльності підприємства: чистий фінансовий результат (прибуток, збиток), валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування. Тому рентабельність грошових потоків може відображатися декількома показниками: чиста рентабельність, валова рентабельність тощо.

Під час формулювання висновків необхідно враховувати, що підвищення показника *рентабельності залишку грошових коштів* в умовах їхнього зменшення не є однозначно позитивним результатом. Зростання рентабельності грошових коштів таким шляхом може негативно позначитися на абсолютній ліквідності підприємства. Ефективним можна визнати використання грошових коштів, якщо частка високоліквідних активів підприємства відповідає поточним потребам у них.

Оцінюючи *рентабельність отриманих та витрачених грошових коштів*, слід брати до уваги особливості формування відповідних показників. Наприклад, зниження рентабельності витрачених грошових коштів не слід розглядати як негативний результат поточної діяльності підприємства, якщо така тенденція зумовлена збільшенням виплат, які забезпечать позитивну динаміку прибутку в майбутньому. Не є негативним також зниження рентабельності отриманих грошових коштів, якщо збільшилося надходження коштів від господарських операцій, фінансовий результат за якими буде виявлений у майбутніх періодах.

За вихідною інформацією, наведеною у табл. 6.14, проведемо розрахунок та проаналізуємо динаміку показників рентабельності грошових потоків (табл. 6.15).

Таблиця 6.14

Вихідна інформація для розрахунку показників рентабельності грошових потоків

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2, 3 (3-н) (рядки)
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	Ф. № 2: 2350 (2355)
Гроші та їх еквіваленти:	
а) на початок року	Ф. № 1: 1165, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1165, гр.4
Додатний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «+»
Від’ємний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «-»
Чистий грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): 3400

Таблиця 6.15

Показники рентабельності грошових потоків

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2-1	4=3÷1×100
1.	Чистий фінансовий результат: прибуток, тис. грн	30904	482	-30422	-98,4
2.	Гроші та їх еквіваленти, тис. грн:				
	а) на початок року	3669	5300	+1631	+44,5
	б) на кінець року	5300	5247	-53	-1,0

Продовж. табл. 6.15

А	Б	1	2	3	4
3.	Середній залишок грошей та їх еквівалентів, тис. грн ((п.3а+п.3б)÷2)	4485	5274	+789	+17,6
4.	Додатний грошовий потік, тис. грн	17685	2086	-15599	-88,2
5.	Від'ємний грошовий потік, тис. грн ¹	16054	2139	-13915	-86,7
6.	Чистий грошовий потік, тис. грн	1631	-53	-1684	×
7.	Рентабельність залишку грошових коштів, % (п.1÷п.3×100)	689,1	9,1	-680,0	×
8.	Рентабельність отриманих грошових коштів, % (п.1÷п.4×100)	174,7	23,1	-151,6	×
9.	Рентабельність витрачених грошових коштів, % (п.1÷п.5×100)	192,5	22,5	-170,0	×
10.	Рентабельність чистого грошового потоку, % (п.1÷п.6×100) ²	1894,8	×	×	×

1. У таблиці відображається позитивне числове значення (без знака «-»).

2. Розраховується за умови позитивного значення чистого грошового потоку (п.6 > 0).

Показники рентабельності грошових потоків (табл. 6.15) мають негативну динаміку. Так, значення рентабельності залишку грошових коштів показує, що у базовому році у розрахунку на 1 грн середнього залишку грошей та їх еквівалентів було одержано 6,89 грн чистого прибутку, а у звітному році це співвідношення зменшилося до 0,09 грн. Таке зниження пояснюється тим, що за зменшення чистого прибутку на 98,4 % середній залишок грошей та їх еквівалентів збільшився на 17,6 %.

Унаслідок випереджального скорочення чистого прибутку порівняно зі скороченням додатного та від'ємного грошових потоків рівень рентабельності отриманих та витрачених грошових коштів, як відсоткове відношення чистого прибутку до, відповідно, додатного та від'ємного грошових потоків, знизився зі 174,7 до 23,1 % та зі 192,5 до 22,5 %.

У базовому році у розрахунку на 1 грн чистого грошового потоку було одержано 18,95 грн чистого прибутку, а у звітному році рентабельність чистого грошового потоку не визначалася через від'ємне його значення (-53 тис. грн).

Отже, комплексне використання напрямів аналізу та системи показників оцінювання грошових потоків підприємства дає змогу визначити рівень достатності формування коштів, ефективності їхнього використання та досягнення збалансованості додатного і від'ємного грошових потоків, встановити позитивні та негативні тенденції, наявні та потенційні проблеми, що пов'язані з формуванням та використанням грошових коштів, оцінити ефективність управління грошовими потоками для розроблення необхідних управлінських рішень.

Оптимізація грошових потоків здійснюється шляхом вибору найкращих форм їхньої організації на підприємстві з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів з метою досягнення їхньої збалансованості, синхронізації та зростання чистого грошового потоку.

Основними напрямками оптимізації грошових потоків є:

- удосконалення бухгалтерського обліку з метою проведення достовірного ретроспективного аналізу;
- забезпечення збалансованості додатних і від'ємних грошових потоків у часі та за центрами відповідальності;
- забезпечення тісного взаємозв'язку грошових потоків за видами діяльності;
- виявлення та реалізація резервів, які допомагають зменшити залежність підприємства від зовнішніх джерел коштів;
- збільшення обсягу та поліпшення якості чистого грошового потоку;
- підвищення об'єктивності прогнозування грошових потоків;
- залучення альтернативних джерел ліквідності;
- підвищення ефективності використання вільних коштів у фінансуванні підприємства.

Оцінювання результатів удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства має здійснюватися за такими напрямками:

- наявність фактів неплатоспроможності підприємства в окремі дні або періоди, їхня частота та тривалість;
- рівень та динаміка коефіцієнта достатності чистого грошового потоку;
- обсяг та динаміка дефіциту грошових коштів;
- динаміка показників ритмічності та синхронності грошових потоків;
- узгодженість джерел надходження та напрямів витрачання грошових коштів за окремими видами діяльності підприємства;
- отримання додаткового доходу за рахунок інвестування тимчасово вільних грошових коштів;
- наявність, у зв'язку з неефективністю управління грошовими потоками, додаткових витрат у вигляді штрафних санкцій за несвоєчасність виконання розрахунків тощо.

Запитання для перевірки знань

1. У чому полягає сутність статичного та динамічного підходів до характеристики грошових коштів?
2. Що таке грошові потоки? Як поділяються грошові потоки за напрямом руху грошових коштів?
3. Як визначається чистий грошовий потік?
4. Як поділяються грошові потоки за видами діяльності?
5. У чому полягає зміст надлишкового та дефіцитного грошових

потоків?

6. Що таке регулярні та дискретні грошові потоки?

7. Як поділяються грошові потоки за черговістю здійснення платежів?

8. Які є види грошових потоків за масштабами обслуговування господарського процесу?

9. Як побудована форма № 3 (З-н) «Звіт про рух грошових коштів»?

10. У чому полягає сутність прямого та непрямого методів визначення грошових потоків? Якими є їхні переваги та недоліки?

11. Що таке операційна діяльність? Якими є алгоритми визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим та непрямым методами?

12. Що таке інвестиційна діяльність? Яким є алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності?

13. Що таке фінансова діяльність? Яким є алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності?

14. Яким є алгоритм визначення зміни величини грошових коштів за звітний період?

15. У чому полягають головна мета та завдання аналізу грошових потоків? Які при цьому використовуються джерела інформації?

16. У якій послідовності проводиться аналіз грошових потоків підприємства?

17. У чому полягає зміст горизонтального аналізу грошових потоків?

18. Як проводиться вертикальний аналіз грошових потоків? Що він дає можливість оцінити?

19. У чому полягає зміст показника Cash-Flow? Як він визначається?

20. Що таке ліквідний грошовий потік? Як він розраховується?

21. Які показники характеризують достатність грошових потоків?

22. Як оцінюють ритмічність та синхронність грошових потоків?

23. Які показники характеризують можливості підприємства до виконання термінових зобов'язань? Як оцінюють їхні значення?

24. Які показники використовують в аналізі ефективності грошових потоків підприємства?

25. Як розраховують та оцінюють показники рентабельності грошових потоків?

26. Що таке оптимізація грошових потоків? Які напрями вона передбачає?

27. За якими напрямками здійснюється оцінювання результатів удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

6.1. Відповідно до НП(С)БО 1 грошові кошти – це:

- а) кошти в касі та на поточному рахунку в банку;
- б) готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання;
- в) еквіваленти грошових коштів;
- г) грошові потоки.

6.2. Сукупність розподілених у часі надходжень та витрачань грошей, які генеруються господарською діяльністю підприємства, – це визначення:

- а) грошових коштів;
- б) грошових ресурсів;
- в) грошових потоків;
- г) грошових активів.

6.3. Як поділяються грошові потоки за напрямом руху грошових коштів:

- а) на валовий та чистий грошові потоки;
- б) на надлишковий та дефіцитний грошові потоки;
- в) на регулярний та дискретний грошові потоки;
- г) на додатний та від'ємний грошові потоки?

6.4. Різницю між додатним та від'ємним потоками грошей у періоді, що аналізується, характеризує грошовий потік:

- а) валовий;
- б) чистий;
- в) надлишковий;
- г) дефіцитний.

6.5. Який грошовий потік відображає надходження коштів від покупців та виплати грошей постачальникам:

- а) у результаті фінансової діяльності;
- б) у результаті інвестиційної діяльності;
- в) у результаті інноваційної діяльності;
- г) у результаті операційної діяльності?

6.6. Відповідно до НП(С)БО 1 рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається з використанням:

- а) прямого методу;
- б) непрямого методу;
- в) прямого або непрямого методів;
- г) правильна відповідь відсутня.

6.7. Надходження грошових коштів від реалізації продукції відображається у складі:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) інноваційної діяльності;
- г) фінансової діяльності.

6.8. Згідно з прямим методом рух коштів у результаті операційної діяльності визначається:

а) за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їхнього руху на рахунках бухгалтерського обліку;

б) шляхом коригування залишків за статтями балансу;

в) шляхом коригування статей звіту про фінансові результати;

г) шляхом коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування.

6.9. До видів надходжень грошових коштів у розділі I форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» відноситься:

а) реалізація продукції (товарів, робіт, послуг);

б) збільшення оборотних активів;

в) збільшення поточних зобов'язань;

г) витрати на відрядження.

6.10. Який з наведених факторів зумовлює збільшення чистого грошового потоку від операційної діяльності:

а) зменшення суми амортизації необоротних активів;

б) збільшення запасів;

в) зростання надходжень від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

г) збільшення дебіторської заборгованості?

6.11. Грошові кошти від інвестиційної діяльності – це:

а) зменшення (збільшення) оборотних активів;

б) прибуток від операційної діяльності;

в) отримані відсотки;

г) отримані позики.

6.12. До видів надходжень грошових коштів у розділі II форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» відноситься:

а) реалізація необоротних активів;

б) отримані відсотки;

в) придбання необоротних активів;

г) правильні відповіді а) і б).

6.13. До видів витрачання грошових коштів у розділі III форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» відноситься:

а) надходження від власного капіталу;

б) погашення позик;

в) сплата дивідендів;

г) правильні відповіді б) і в).

6.14. Підприємство одержало позику 100 тис. грн під 20 % річних на 6 місяців. На кінець року воно розрахувалося за процентами, але не повернуло основну суму позики. Як ці операції вплинули на рух грошових коштів:

а) чисте надходження грошових коштів у результаті операційної діяльності становило 90 тис. грн;

б) чисте надходження грошових коштів у результаті фінансової діяльності становило 90 тис. грн;

в) чисте надходження грошових коштів у результаті фінансової дія-

льності становило 100 тис. грн, витрачання грошових коштів у результаті операційної діяльності – 10 тис. грн;

г) чисте надходження грошових коштів у результаті фінансової діяльності становило 100 тис. грн, витрачання грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності – 10 тис. грн?

6.15. *Залишок коштів на початок року – 50 тис. грн, чисте надходження коштів у результаті операційної діяльності – 500 тис. грн, чисте витрачання коштів у результаті інвестиційної діяльності – 450 тис. грн, чисте надходження коштів у результаті фінансової діяльності – 30 тис. грн. Чому дорівнює залишок коштів на кінець року:*

- а) 550 тис. грн;
- б) 100 тис. грн;
- в) 70 тис. грн;
- г) 130 тис. грн?

6.16. *Який вид аналізу грошових потоків дає змогу розрахувати частку окремих джерел надходження та напрямів витрачання коштів у загальному їхньому обсязі:*

- а) вертикальний аналіз;
- б) горизонтальний аналіз;
- в) факторний аналіз;
- г) перспективний аналіз?

6.17. *Який з наведених факторів не належить до внутрішніх факторів, що впливають на формування грошових потоків підприємства:*

- а) тривалість операційного циклу;
- б) кон'юнктура товарного ринку;
- в) сезонність виробництва та реалізації продукції;
- г) амортизаційна політика підприємства?

6.18. *Як визначається показник Cash-Flow:*

- а) сума грошових коштів та поточних фінансових інвестицій;
- б) сума чистого прибутку та амортизаційних відрахувань;
- в) різниця чистого прибутку та амортизаційних відрахувань;
- г) сума чистого прибутку та грошових коштів?

6.19. *Відношенням чистого грошового потоку до суми погашення позик, приросту запасів та сплачених дивідендів визначається:*

- а) коефіцієнт ліквідності грошового потоку;
- б) коефіцієнт ефективності грошових потоків;
- в) коефіцієнт негайного виконання боргових зобов'язань;
- г) коефіцієнт достатності чистого грошового потоку.

6.20. *Який показник визначається відношенням Cash-Flow до поточної кредиторської заборгованості:*

- а) рентабельність на основі грошового потоку;
- б) коефіцієнт негайного виконання боргових зобов'язань;
- в) коефіцієнт достатності чистого грошового потоку;
- г) коефіцієнт співвідношення Cash-Flow та поточної кредиторської заборгованості?

6.21. Який показник характеризує синхронність формування грошових потоків:

- а) коефіцієнт ліквідності грошового потоку;
- б) коефіцієнт достатності чистого грошового потоку;
- в) коефіцієнт співвідношення Cash-Flow та поточної кредиторської заборгованості;
- г) коефіцієнт ефективності грошових потоків?

6.22. Коефіцієнт негайного виконання боргових зобов'язань визначається відношенням:

- а) термінових боргових зобов'язань до залишку грошей;
- б) залишку грошей до термінових боргових зобов'язань;
- в) грошового потоку до термінових боргових зобов'язань;
- г) термінових боргових зобов'язань до грошового потоку.

6.23. За якою формулою визначається коефіцієнт перспективного виконання боргових зобов'язань:

- а) відношення залишку грошей до термінових боргових зобов'язань;
- б) відношення грошового потоку до термінових боргових зобов'язань;
- в) відношення термінових боргових зобов'язань до грошового потоку;
- г) у чисельнику – залишок грошей плюс грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, які очікується отримати впродовж наступного місяця; у знаменнику – термінові боргові зобов'язання?

6.24. Коефіцієнт ефективності грошових потоків підприємства розраховується як відношення:

- а) чистого грошового потоку до додатного грошового потоку;
- б) чистого грошового потоку до від'ємного грошового потоку;
- в) додатного грошового потоку до від'ємного грошового потоку;
- г) від'ємного грошового потоку до додатного грошового потоку.

6.25. За якого значення коефіцієнта ефективності грошових потоків фінансовий стан підприємства є стійким:

- а) істотно менше 1;
- б) істотно більше 1;
- в) близьке до 10;
- г) близьке до 1?

6.26. Відношення фінансового результату до середнього залишку грошей та їх еквівалентів, виражене у відсотках, – це показник рентабельності:

- а) отриманих грошових коштів;
- б) витрачених грошових коштів;
- в) залишку грошових коштів;
- г) чистого грошового потоку.

6.27. Показник рентабельності отриманих грошових коштів визначається як відношення:

а) фінансового результату до середнього залишку грошей та їх еквівалентів, виражене у відсотках;

б) фінансового результату до додатного грошового потоку, виражене у відсотках;

в) фінансового результату до від'ємного грошового потоку, виражене у відсотках;

г) фінансового результату до чистого грошового потоку, виражене у відсотках.

6.28. Який показник характеризує суму прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошових коштів, які витрачені підприємством за період дослідження:

а) рентабельність отриманих грошових коштів;

б) рентабельність витрачених грошових коштів;

в) рентабельність залишку грошових коштів;

г) рентабельність чистого грошового потоку?

6.29. Що відноситься до напрямів оптимізації грошових потоків:

а) забезпечення збалансованості додатних і від'ємних грошових потоків у часі та за центрами відповідальності;

б) забезпечення тісного взаємозв'язку грошових потоків за видами діяльності;

в) збільшення обсягу та поліпшення якості чистого грошового потоку;

г) усі вищенаведені напрями.

6.30. Який чинник буде свідчити про ефективність удосконалення системи управління грошовими потоками:

а) наявність фактів неплатоспроможності підприємства в окремі дні або періоди;

б) зниження коефіцієнта достатності чистого грошового потоку;

в) узгодженість джерел надходження та напрямів витрачання грошових коштів за окремими видами діяльності підприємства;

г) відсутність додаткового доходу за рахунок інвестування тимчасово вільних грошових коштів?

ТЕМА 7

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

- 7.1. *Економічний зміст і види доходів, витрат та фінансових результатів*
- 7.2. *Факторний аналіз формування показників фінансових результатів*
- 7.3. *Економічний зміст та методика розрахунку показників рентабельності*
- 7.4. *Факторний аналіз показників рентабельності*

7.1. Економічний зміст і види доходів, витрат та фінансових результатів

Ефективність функціонування підприємства в умовах ринкової конкуренції визначається його здатністю забезпечувати достатній рівень прибутковості діяльності, яка характеризується системою абсолютних та відносних показників. Прибуток – це *абсолютний показник*, що відображає позитивний фінансовий результат у вигляді перевищення суми доходів над сумою витрат, здійснених для отримання цих доходів. *Відносні показники прибутковості* – це насамперед показники рентабельності, що характеризують рівень прибутковості вкладеного капіталу та його видів, здійснених витрат або отриманого доходу.

Прибуток є найважливішим чинником стимулювання підприємницької діяльності, основним джерелом економічного та соціального розвитку підприємства і держави, що зумовлене його функціями:

- *оцінювальною*: прибуток – складова в оцінюванні ефективності діяльності;
- *стимулюючою*: прибуток – мета, що визначає поведінку суб'єктів господарювання в економічному середовищі;
- *фондоутворювальною*: на *макрорівні* прибуток є базою економічного розвитку держави, оскільки через систему оподаткування акумулюються необхідні кошти до державного бюджету; на *мікрорівні* прибуток є джерелом зростання ринкової вартості підприємства;
- *соціальною*: на основі розподілу та використання прибутку вирішуються різноманітні соціальні питання.

Комплексною метою аналізу фінансових результатів та рентабельності діяльності підприємства є оцінювання рівня і динаміки абсолютних та відносних показників прибутковості, визначення величини та частки впливу окремих факторів на зміну фінансових результатів та рентабельності, виявлення й оцінювання резервів їхнього зростання.

Основні завдання аналізу фінансових результатів та рентабельності:

- оцінювання величини, структури та динаміки доходів, витрат та фінансових результатів діяльності підприємства;
- виявлення факторів та кількісне вимірювання їхнього впливу на зміну показників фінансових результатів;
- оцінювання рентабельності діяльності підприємства за системою показників, визначення впливу факторів на їхню зміну;
- встановлення можливостей одержання прибутку з урахуванням ресурсного потенціалу підприємства та кон'юнктури ринку, визначення обґрунтованості плану (прогнозу) фінансових результатів;
- розрахунок резервів збільшення суми прибутку та підвищення рентабельності, розроблення рекомендацій щодо їхнього практичного впровадження з метою зростання рівня прибутковості бізнесу.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про доходи, витрати та фінансові результати, а також порядок подання її у фінансовій звітності визначаються НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 15 «Дохід», НП(С)БО 16 «Витрати».

Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» відображає доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід підприємства.

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників). Це визначення відповідає змісту *основного балансового рівняння*:

$$\text{Власний капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}.$$

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток або збиток:

$$\text{Фінансовий результат} = \text{Доходи} - \text{Витрати}.$$

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. **Збиток** – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Сукупний дохід – зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками). **Інший сукупний дохід** – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства.

Для визначення фінансових результатів у бухгалтерському обліку передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат від усіх видів діяльності (основної, іншої операційної, фінансової, інвестиційної).

Вид діяльності – це сукупність подібних за економічним змістом господарських операцій. Класифікація видів звичайної діяльності відповідно

до НП(С)БО 1 наведена на рис. 7.1.

Рис. 7.1. Класифікація видів звичайної діяльності підприємства

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність – операції, пов’язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Інша операційна діяльність – види діяльності, передбачені статутом підприємства та зумовлені необхідністю раціонального використання виробничих ресурсів чи капіталу.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Розглянемо класифікацію видів та послідовність формування доходів і витрат підприємства.

Визнані доходи відповідно до НП(С)БО 1 класифікуються за такими видами (рис. 7.2):

- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- інші операційні доходи;
- дохід від участі в капіталі;
- інші фінансові доходи;
- інші доходи;
- дохід з податку на прибуток;
- інші види доходів.

У статті «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» (рядок 2000 форми № 2) відображається дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об’єктів інвестиційної нерухомості)

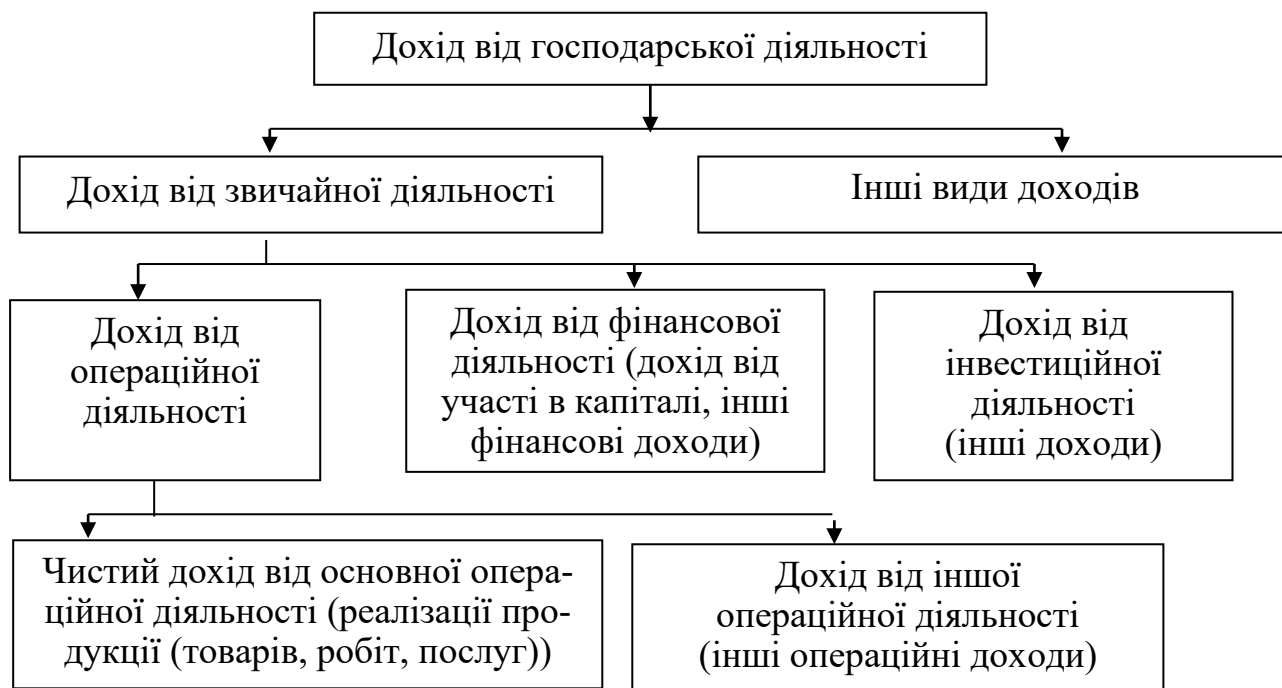

Рис. 7.2. Класифікація доходів підприємства

наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

У статті «Інші операційні доходи» (рядок 2120) відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від роялті, відсотків, отриманих на залишки коштів на поточних рахунках в банках, дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття, дохід від списання кредиторської заборгованості, одержані штрафи, пені, неустойки тощо.

У статті «Дохід від участі в капіталі» (рядок 2200) відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

У статті «Інші фінансові доходи» (рядок 2200) відображаються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

У статті «Інші доходи» (рядок 2240) відображається дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

У статті «Витрати (дохід) з податку на прибуток» (рядок 2300) відображається сума витрат (доходу) з податку на прибуток, визначена згідно з НП(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Інші види доходів відображаються у додаткових статтях форми № 2 і включають:

- чисті зароблені страхові премії;
- дохід від зміни у резервах довгострокових зобов'язань;
- дохід від зміни інших страхових резервів.

За інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» базового і звітного років (додатки А, Б) проаналізуємо склад, структуру та динаміку доходів підприємства (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Аналіз складу, структури та динаміки доходів підприємства

Вид доходів	Рядок форми № 2	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення (+,-)	
		сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
А	Б	1	2	3	4	5=3-1	6=5÷1×100
Чистий дохід від основної операційної діяльності (реалізації продукції, товарів, робіт, послуг)	2000	145464	98,5	147606	99,2	+2142	+1,5
Дохід від іншої операційної діяльності (інші операційні доходи)	2120	2076	1,4	1048	0,7	-1028	-49,5
Дохід від фінансової діяльності (дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи)	2200+ +2220	98	0,1	148	0,1	+50	+51,0
Дохід від інвестиційної діяльності (інші доходи)	2240	1	0,0	1	0,0	-	-
Усього доходів		147639	100,0	148803	100,0	+1164	+0,8

За даними табл. 7.1 підприємство формує доходи переважно у процесі основної операційної діяльності. Так, у звітному році у загальній величині доходів 99,2 % припадало на чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), 0,7 % – інші операційні доходи. У звітному році порівняно з базовим роком чистий дохід від основної операційної діяльності збільшився на 2142 тис. грн (1,5 %), а дохід від іншої операційної діяльності зменшився на 1028 тис. грн (49,5 %).

Також підприємство одержує невеликі суми доходів від фінансової діяльності (збільшення на 50 тис. грн, або 51,0 %) та інвестиційної діяльності (1 тис. грн у базовому і звітному роках). У цілому доходи підприємства збільшилися на 1164 тис. грн, що становить 0,8 %.

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів (середньорічної вартості майна та ресурсовіддачі) на зміну чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Вихідною інформацією є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

За методикою, наведеною у табл. 7.2, заповнюється табл. 7.3.

Таблиця 7.2

Показники вихідної інформації

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, графи)
Середньорічна вартість майна	Ф. № 1: (1300, гр. 3+1300, гр. 4)÷2
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. № 2: 2000

Таблиця 7.3

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

№ з/п	Показник	Умовне позначення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)	
					абсолютне	відносне, %
А	Б	В	1	2	3=2–1	4=3÷1×100
1.	Середньорічна вартість майна, тис. грн	<i>М</i>	159480	178643	+19163	+12,0
2.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	<i>ЧД</i>	145464	147606	+2142	+1,5
3.	Ресурсовіддача, грн/грн (п.2÷п.1)	<i>РВ</i>	0,91	0,83	-0,08	-8,8

Модель факторного аналізу чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$ЧД = М \times РВ. \quad (7.1)$$

За даними табл. 7.3 розраховується умовне значення результативного показника, тис. грн:

$$ЧД_{ум} = М_1 \times РВ_0. \quad (7.2)$$

$$ЧД_{ум} = 178643 \times 0,91 = 162565.$$

Загальна зміна (+,–) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн:

$$\Delta ЧД = ЧД_1 - ЧД_0, \quad (7.3)$$

$$\Delta ЧД = 147606 - 145464 = +2142,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) середньорічної вартості майна (екстенсивний чинник):

$$\Delta ЧД_M = ЧД_{ум} - ЧД_0; \quad (7.4)$$

$$\Delta \text{ЧД}_M = 162565 - 145464 = +17101;$$

2) ресурсовіддачі (інтенсивний чинник):

$$\Delta \text{ЧД}_{PB} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{\text{YM}}; \quad (7.5)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{PB} = 147606 - 162565 = -14959.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧД} = \Delta \text{ЧД}_M + \Delta \text{ЧД}_{PB}; \quad (7.6)$$

$$\Delta \text{ЧД} = +17101 - 14959 = +2142.$$

У звітному році порівняно з базовим роком чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 2142 тис. грн, або 1,5 %. Ця зміна відбулася під впливом таких факторів. У результаті зростання середньорічної вартості майна на 19163 тис. грн, що становить 12,0 %, чистий дохід збільшився на 17101 тис. грн. Водночас унаслідок зниження ресурсовіддачі на 0,08 грн/грн (8,8 %) чистий дохід зменшився на 14959 тис. грн. Таким чином, єдиним фактором збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) стало зростання середньорічної вартості майна як екстенсивного чинника.

Витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені. Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому були здійснені. Класифікація видів витрат підприємства наведена на рис. 7.3.

У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» (рядок 2050) відображається виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) та/або собівартість реалізованих товарів. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) визначається згідно з НП(С)БО 9 «Запаси», НП(С)БО 16 «Витрати», НП(С)БО 30 «Біологічні активи».

У статті «Адміністративні витрати» (рядок 2130) відображаються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства.

У статті «Витрати на збут» (рядок 2150) відображаються витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів), – витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів), рекламу, доставку продукції споживачам тощо.

У статті «Інші операційні витрати» (рядок 2180) відображаються собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття; відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до НП(С)БО 10; втрати від знецінення запасів; втрати від операційних курсових різниць; визнані економічні (фінансові) санкції; відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, а також усі інші витрати, що виникають в процесі операційної діяльності підприємства (крім витрат, що включаються до собівартості продукції (товарів, робіт, послуг)).

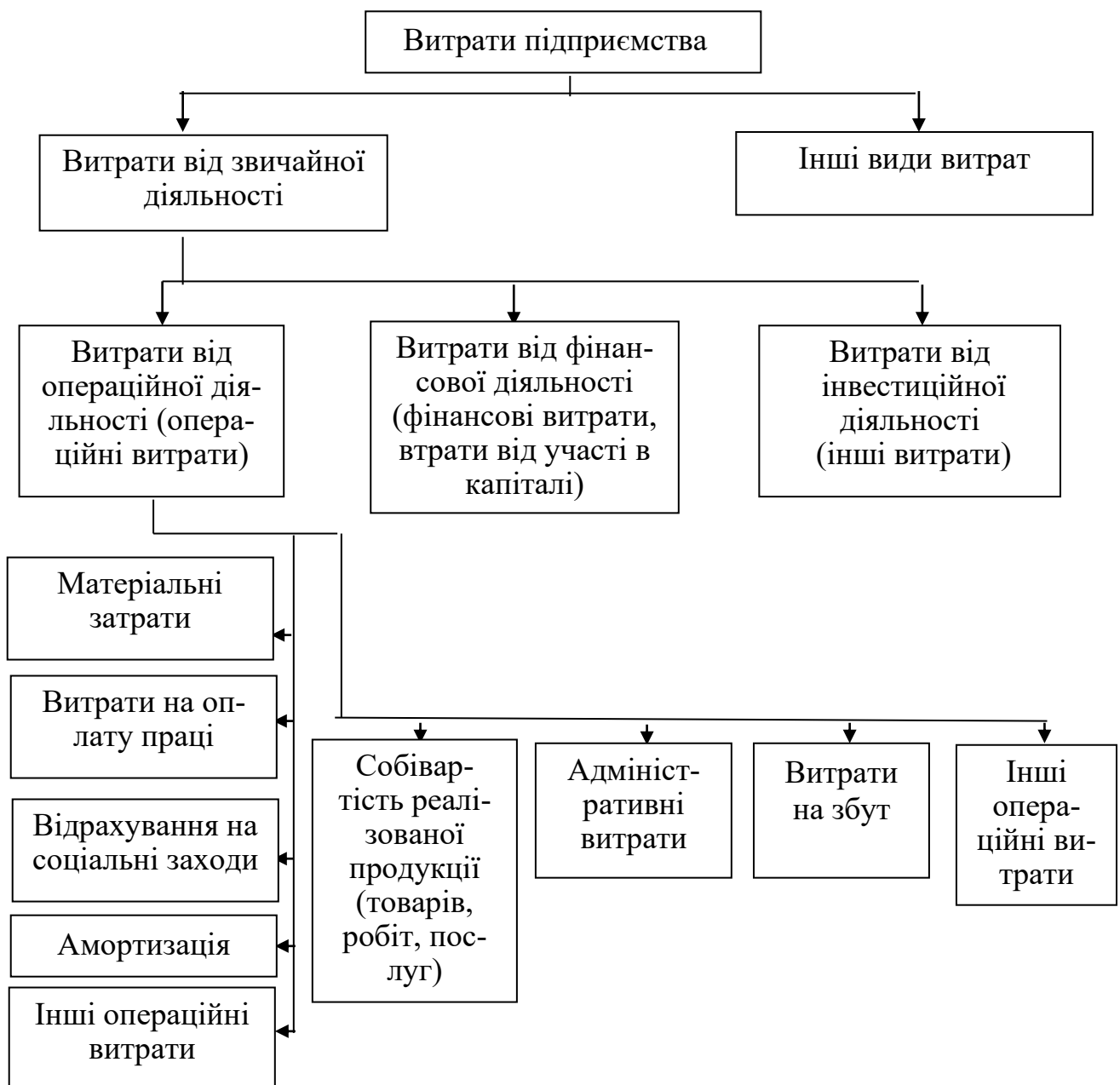

Рис. 7.3. Класифікація витрат підприємства

У статті «Фінансові витрати» (рядок 2250) відображаються витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до НП(С)БО 31 «Фінансові витрати»).

У статті «Втрати від участі в капіталі» (рядок 2255) відображається збиток від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

У статті «Інші витрати» (рядок 2270) відображаються собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі господарської діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

У статті «Витрати (дохід) з податку на прибуток» (рядок 2300) відображається сума витрат (доходу) з податку на прибуток, визначена згідно з П(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Інші види витрат відображаються у додаткових статтях форми № 2 і включають:

- чисті понесені збитки за страховими виплатами;
- витрати від зміни у резервах довгострокових зобов'язань;
- витрати від зміни інших страхових резервів.

За інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» базового і звітного років (додатки А, Б) проаналізуємо склад, структуру та динаміку витрат підприємства (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

Аналіз складу, структури та динаміки витрат підприємства

Вид витрат	Рядок форми № 2	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення (+,-)	
		сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
А	Б	1	2	3	4	5=3-1	6=5÷1×100
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	100034	85,7	128907	86,9	+28870	+28,9
Адміністративні витрати	2130	10309	8,8	11145	7,5	+836	+8,1
Витрати на збут	2150	919	0,8	1784	1,2	+865	+94,1
Інші операційні витрати	2180	3189	2,7	3523	2,4	+334	+10,5
Витрати від фінансової діяльності	2250+ +2255	1141	1,0	1165	0,8	+24	+2,1
Витрати від інвестиційної діяльності	2270	1143	1,0	1797	1,2	+664	+57,2
Усього витрат		116735	100,0	148321	100,0	+31586	+27,1

За даними табл. 7.4 у структурі витрат підприємства переважає собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 86,9 % у звітному році, далі адміністративні витрати – 7,5 %, інші операційні витрати – 2,4 % і т. д. Порівняно з базовим роком збільшилися величини усіх видів витрат. При цьому найвищі темпи приросту мали витрати на збут (94,1 %), витрати від інвестиційної діяльності (57,2 %), собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (28,9 %).

Загалом структура витрат відображає спеціалізацію підприємства на відповідних видах діяльності. У цілому витрати у звітному році порівняно з базовим роком збільшилися на 31586 тис. грн, або 27,1 %.

У розділі III форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» наводяться елементи операційних витрат, яких зазнало підприємство у процесі своєї діяльності протягом звітного періоду, за вирахуванням внутрішнього обороту, тобто за вирахуванням тих витрат, які становлять собівартість продукції (робіт, послуг), що вироблена і спожита самим підприємством. Собівартість реалізованих товарів, запасів у цьому розділі не наводиться. Витрати операційної діяльності групуються за такими економічними елементами:

- матеріальні затрати (рядок 2500);
- витрати на оплату праці (рядок 2505);
- відрахування на соціальні заходи (рядок 2510);
- амортизація (рядок 2515);
- інші операційні витрати (рядок 2520).

За інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» базового і звітного років (додатки А, Б) проаналізуємо склад, структуру та динаміку операційних витрат за елементами (табл. 7.5).

Таблиця 7.5

Аналіз складу, структури та динаміки операційних витрат за елементами

Елемент операційних витрат	Рядок форми № 2	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення (+, -)	
		сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
А	Б	1	2	3	4	5=3-1	6=5÷1 ×100
Матеріальні затрати	2500	101349	51,8	104458	51,6	+3109	+3,1
Витрати на оплату праці	2505	39849	20,4	44841	22,1	+4992	+12,5
Відрахування на соціальні заходи	2510	8561	4,4	9672	4,8	+1111	+13,0
Амортизація	2515	15725	8,0	15703	7,8	-22	-0,1
Інші операційні витрати	2520	30146	15,4	27870	13,7	-2276	-7,5
Усього		195630	100,0	202544	100,0	+6914	+3,5

У структурі операційних витрат за елементами (табл. 7.5) найбільшу частку мають матеріальні затрати – 51,6 % за даними звітного року, далі витрати на оплату праці – 22,1, інші операційні витрати, амортизація, відрахування на соціальні заходи – відповідно 13,7, 7,8 та 4,8 %. Суттєвих змін у структурі операційних витрат порівняно з базовим роком не відбулося.

Серед елементів операційних витрат найбільший темп приросту мали відрахування на соціальні заходи (13,0 %), а найменший темп приросту – матеріальні затрати (3,1 %). Водночас зменшилися інші операційні ви-

трати (на 7,5 %) та амортизація (на 0,1 %). Загальна величина операційних витрат збільшилася на 6914 тис. грн, або 3,5 %.

Поглиблений аналіз складу доходів і витрат підприємства передбачає використання інформації форми № 5 «Примітки до річної фінансової свідності», де за рядками 440-630 відображається розподіл за видами: інших операційних доходів і витрат, доходів і витрат від участі в капіталі, інших фінансових доходів і витрат, інших доходів і витрат.

У процесі аналізу складу, структури та динаміки доходів і витрат визначаються пріоритетні види діяльності, що мають найбільший вплив на формування доходів, витрат та фінансових результатів.

Призначення форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» полягає передусім у визначенні **чистого фінансового результату (прибутку, збитку)** звітного періоду (рис. 7.4).

На рис. 7.4 показники 1-3 характеризують основну операційну діяльність, 4-5 – іншу операційну діяльність, 1-6 – операційну діяльність, 7-8 – фінансову та інвестиційну діяльність, 1-9 – господарську діяльність до оподаткування, 1-12 – господарську діяльність після оподаткування.

Отже, форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» дає змогу визначити чотири види фінансових результатів діяльності підприємства (табл. 7.6).

Таблиця 7.6

Види фінансових результатів діяльності підприємства

Вид фінансових результатів	Порядок розрахунку за даними форми № 2 (рядки)
Валовий: прибуток (збиток)	2090 (2095)=2000+2010 ¹ -2050-2070 ¹
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	2190 (2195)=2090 (2095)+(-)2105 ¹ +(-)+(-)2110 ¹ +2120-2130-2150-2180
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	2290 (2295)=2190 (2195)+2200+2220+2240-2250-2255-2270+(-)2275 ¹
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	2350 (2355)=2290 (2295)-(+)-2300+(-)+(-)2305

1. Додаткові статті (додаток В).

Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

Прибуток (збиток) до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

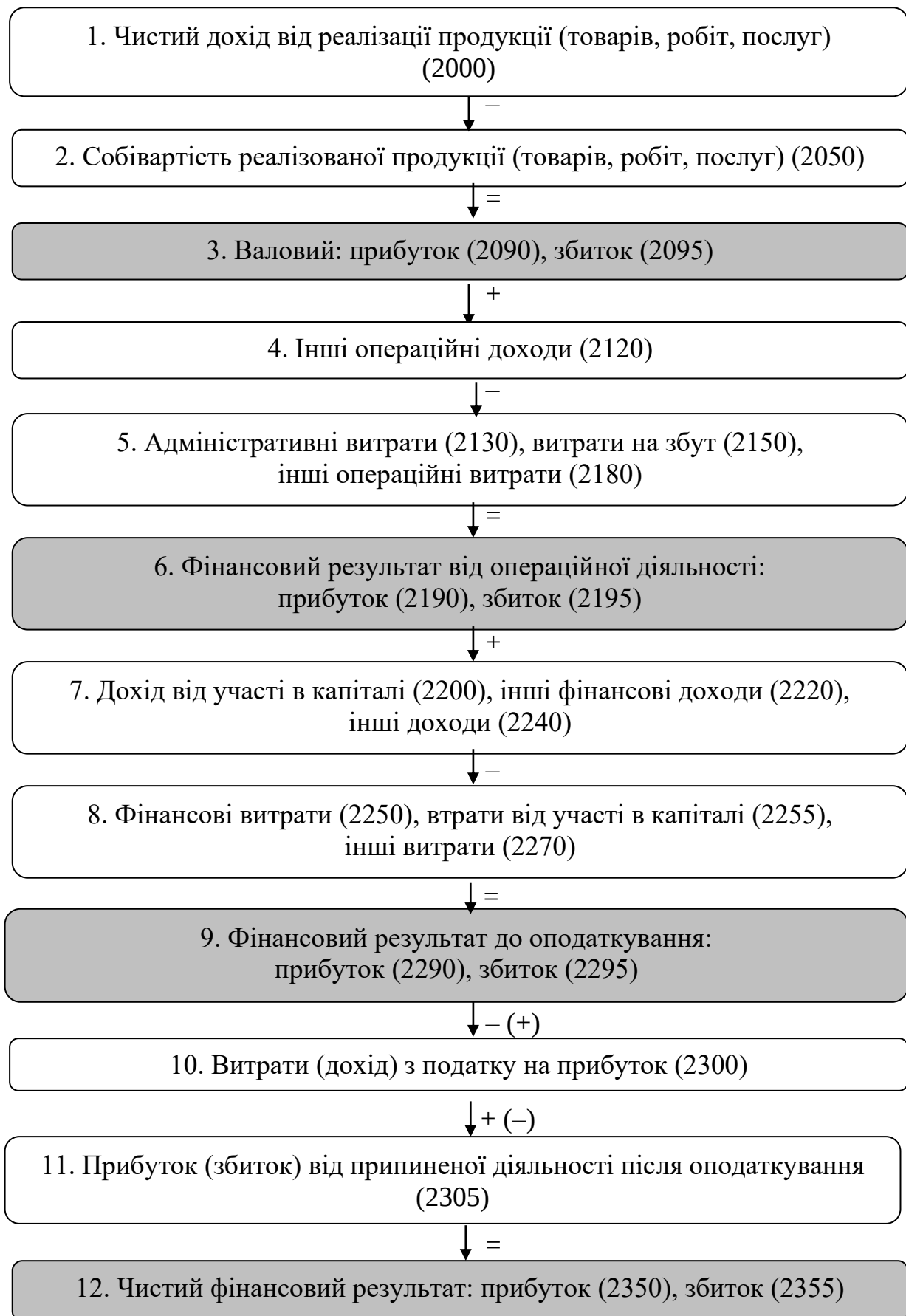

Рис. 7.4. Послідовність формування фінансових результатів за основними статтями форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про скупний дохід)»

У статті «Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування» (рядок 2305) відображаються відповідно прибуток або збиток від припиненої діяльності після оподаткування та/або прибуток або збиток від переоцінки необоротних активів та груп вибуття, що утворюють припинену діяльність і оцінюються за чистою вартістю реалізації.

Чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, витрат (доходу) з податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування.

Чистий прибуток – це підсумковий фінансовий результат діяльності підприємства, джерело фінансування розвитку виробництва (реінвестування прибутку), виплати дивідендів, формування резервних фондів, задоволення матеріальних та соціальних потреб працівників підприємства.

За методикою, наведеною на рис. 7.4 і у табл. 7.6, проаналізуємо формування та динаміку показників фінансових результатів діяльності підприємства (табл. 7.7). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 7.7

Формування та динаміка показників фінансових результатів діяльності підприємства

№ з/п	Показник	Базовий рік		Звітний рік		Звітний рік у % до базового року ⁴
		сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	
А	Б	1	2	3	4	$5=3 \div 1 \times 100$
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	145464	×	147606	×	101,5
2.	Операційні витрати	114451	100,0	145359	100,0	127,0
	у тому числі:					
	а) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	100034	87,4	128907	88,7	128,9
	б) адміністративні витрати	10309	9,0	11145	7,7	108,1
	в) витрати на збут	919	0,8	1784	1,2	194,1
	г) інші операційні витрати	3189	2,8	3523	2,4	110,5
3.	Валовий: прибуток	45430	×	18699	×	41,2
4.	У % до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) ¹ (п.3÷п.2а×100)	×	45,4	×	14,5	×
5.	Інші операційні доходи	2076	×	1048	×	50,5
6.	Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	33089	×	3295	×	10,0
7.	Фінансові та інвестиційні доходи	99	×	149	×	150,5

Продовж. табл. 7.7

А	Б	1	2	3	4	5
8.	Фінансові та інвестиційні витрати	2284	×	2962	×	129,7
9.	Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	30904	×	482	×	1,6
10.	Витрати (дохід) з податку на прибуток	-	×	-	×	-
11.	Чистий фінансовий результат: прибуток	30904	×	482	×	1,6
12.	У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (п.11÷п.1×100) ²	×	21,2	×	0,3	×
13.	У % до валового прибутку (п.11÷п.3×100) ³	×	68,0	×	2,6	×

Розрахунки проводяться за умови одержання:

1. Валового прибутку.
2. Чистого прибутку.
3. Чистого прибутку та валового прибутку.
4. Темп зростання показників 3, 6, 9, 11 визначається за умови однакового виду фінансових результатів (прибуток або збиток) за два роки.

За даними табл. 7.7 у звітному році порівняно з базовим чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 1,5 %. Випереджальне зростання собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (на 28,9 %) порівняно зі зростанням чистого доходу призвело до зменшення валового прибутку на 58,8 %. Відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) знизилося з 45,4 до 14,5 %.

У структурі операційних витрат частка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) підвищилася з 87,4 до 88,7 %, витрат на збут – із 0,8 до 1,2 %. За іншими їхніми видами спостерігається зниження частки, що пояснюється повільнішим зростанням адміністративних витрат (на 8,1 %) та інших операційних витрат (на 10,5 %).

Прибуток від операційної діяльності зменшився у 10 разів, а прибуток до оподаткування – у 64,1 раза. Фінансові та інвестиційні доходи і витрати збільшилися відповідно на 50,5 та 29,7 %. У зв'язку з тим, що підприємство не сплачує податок на прибуток, чистий прибуток збігається з прибутком до оподаткування.

У базовому році відношення чистого прибутку до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становило 21,2 %, а до валового прибутку – 68,0 %. У звітному році ці показники знизилися до 0,3 та 2,6 %. Таким чином, у цілому спостерігається украй негативна динаміка показників фінансових результатів діяльності підприємства.

У процесі вертикального аналізу *структури фінансових результатів*

розраховують такі показники – частка (у відсотках):

- валового прибутку в чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- валового прибутку в прибутку від операційної діяльності;
- валового прибутку в прибутку до оподаткування;
- прибутку від операційної діяльності у прибутку до оподаткування;
- чистого прибутку в чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- чистого прибутку в прибутку до оподаткування;
- чистого прибутку у валовому прибутку та інші.

Одним із напрямів аналізу показників фінансових результатів є *оцінювання якості прибутку* з метою прогнозування можливостей підприємства отримувати прибуток, зберігати та нарощувати темпи його зростання. Якість прибутку вивчають за багатьма критеріями, головними з яких є достовірність звітності, частота зміни облікової політики та її вплив на формування фінансових результатів, стабільність основних складових прибутку, діловий імідж підприємства тощо.

Для оцінювання якості прибутку використовують результати аналізу його динаміки та структури. Якщо протягом тривалого часу спостерігаються стійкі темпи його зростання, а у складі прибутку до оподаткування переважна частка належить результату основної операційної діяльності (валовому прибутку), то якість прибутку є досить високою.

Оцінювання якості прибутку зовнішніми суб'єктами аналізу (банками, інвесторами, діловими партнерами) сприяє зниженню фінансового ризику, об'єктивному прогнозуванню перспективної платоспроможності.

Відповідно до Н(П)СБО 1 у *розділі II* форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» наводиться інформація про інший сукупний дохід та розраховується **сукупний дохід** підприємства, отриманий у звітному періоді.

У статті «*Дооцінка (уцінка) необоротних активів*» (рядок 2400) наводиться сума дооцінки об'єктів основних засобів та нематеріальних активів, зменшена на суму уцінки таких об'єктів протягом звітного періоду в межах сум раніше проведених дооцінок, віднесення сум дооцінки до нерозподіленого прибутку (непокритого збитку).

У статті «*Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів*» (рядок 2405) наводиться сума зміни балансової вартості об'єктів хеджування у порядку, визначеному НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

У статті «*Накопичені курсові різниці*» (рядок 2410) наводиться сума курсових різниць, які відповідно до НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» відображаються у складі власного капіталу та визнаються в іншому сукупному доході.

У статті «*Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств*» (рядок 2415) наводиться частка іншого сукупного доходу асоційованих, дочірніх або спільних підприємств, облік фінансових інвестицій в які ведеться за методом участі в капіталі.

У статті «Інший сукупний дохід» (рядок 2445) наводиться сума іншого сукупного доходу, для відображення якого за ознаками суттєвості неможна було виділити окрему статтю, або який не може бути включений до інших статей, наведених у цьому розділі.

Інший сукупний дохід до оподаткування (рядок 2450) визначається як алгебраїчна сума дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих і спільних підприємств та іншого сукупного доходу.

У статті «Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом» (рядок 2455) наводиться сума податку на прибуток, що пов'язаний з іншим сукупним доходом.

У статті «Інший сукупний дохід після оподаткування» (рядок 2460) наводиться сума іншого сукупного доходу після вирахування податку на прибуток.

Сукупний дохід (рядок 2465) розраховується як алгебраїчна сума чистого фінансового результату за звітний період (рядок 2350 (2355)) та іншого сукупного доходу після оподаткування (рядок 2460).

За інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» базового і звітного років (додатки А, Б) проаналізуємо формування та динаміку сукупного доходу підприємства (табл. 7.8).

Таблиця 7.8

Формування та динаміки сукупного доходу підприємства, тис. грн

№ з/п	Показник	Рядок форми № 2	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
					абсолютне	відносне, %
1.	Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	30904	482	-30422	-98,4
2.	Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-	-	-
	у тому числі:					
	дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-	-	-	-
	дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	-	-	-	-
	накопичені курсові різниці	2410	-	-	-	-
	частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	-	-	-	-
	інший сукупний дохід	2445	-	-	-	-
3.	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-	-	-
4.	Інший сукупний дохід після оподаткування (п.2–п.3)	2460	-	-	-	-
5.	Сукупний дохід (п.1+п.4)	2465	30904	482	-30422	-98,4

Отже, у звітному році порівняно з базовим роком чистий прибуток підприємства зменшився на 39422 тис. грн, або у 64,1 раза. Складові іншого сукупного доходу відсутні, а тому величина сукупного доходу співпадає з величиною чистого прибутку.

7.2. Факторний аналіз формування показників фінансових результатів

Факторний аналіз формування показників фінансових результатів проводиться за видами діяльності підприємства.

Факторний аналіз фінансового результату від основної операційної діяльності.

Особливу увагу в процесі факторного аналізу фінансових результатів необхідно звернути на найбільш суттєву складову їхнього формування – *валовий прибуток (збиток)*, або прибуток (збиток) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), – результат основної операційної діяльності.

Схема факторного аналізу валового прибутку (збитку) за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» наведена на рис. 7.5.

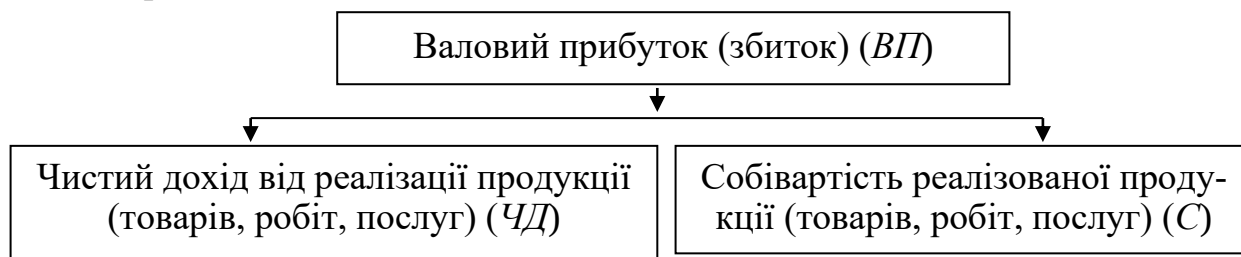

Рис. 7.5. Схема факторного аналізу валового прибутку (збитку)

Отже, *адитивна модель факторного аналізу валового прибутку (збитку)*:

$$ВП = ЧД - С. \quad (7.7)$$

Факторами зростання валового прибутку (скорочення валового збитку) є:

- збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (прямий вплив);
- зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta ЧД$, $\Delta С$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta ВП_{ЧД}$, $\Delta ВП_С$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо собівартість реалізованої продукції збільшилася ($\Delta С$ зі знаком «+»), то валовий прибуток зменшився ($\Delta ВП_С$ зі знаком «-»).

У межах внутрішнього фінансового аналізу за умови наявності необ-

хідних аналітичних даних загальна величина валового прибутку (збитку) розглядається як сума прибутків (збитків) від реалізації окремих видів продукції (товарів, робіт, послуг).

На зміну фінансового результату (прибутку, збитку) від реалізації окремого виду продукції (ФР) впливають три фактори:

- 1) обсяг реалізації продукції (q);
- 2) середня ціна реалізації (p);
- 3) повна собівартість одиниці реалізованої продукції (z).

Модель факторного аналізу фінансового результату від реалізації окремого виду продукції:

$$\Phi P = \text{ЧД} - C = q \times p - q \times z = q \times (p - z). \quad (7.8)$$

Загальна зміна (+, -) фінансового результату (прибутку, збитку) від реалізації окремого виду продукції, грн (спосіб абсолютних різниць):

$$\Delta \Phi P = \Phi P_1 - \Phi P_0, \quad (7.9)$$

у тому числі за рахунок факторів:

- 1) обсягу реалізації продукції:

$$\Delta \Phi P_q = (q_1 - q_0) \times (p_0 - z_0); \quad (7.10)$$

- 2) середньої ціни реалізації:

$$\Delta \Phi P_p = (p_1 - p_0) \times q_1; \quad (7.11)$$

- 3) повної собівартості одиниці реалізованої продукції:

$$\Delta \Phi P_z = -(z_1 - z_0) \times q_1. \quad (7.12)$$

За результатами факторного аналізу оцінюється *якість прибутку*. Якість прибутку від основної операційної діяльності вважається високою, якщо його збільшення зумовлене зростанням обсягу продажу, зниженням повної собівартості одиниці продукції. Низька якість прибутку пов'язана з підвищенням цін на продукцію без збільшення фізичного обсягу продажу та зниження витрат на одиницю реалізованої продукції.

Факторний аналіз валового прибутку (збитку) дає змогу оцінити прибутковість різних видів продукції та зробити відповідні висновки щодо коригування ринкової стратегії та товарної політики підприємства.

Факторний аналіз фінансового результату від операційної діяльності.

Фінансовий результат від операційної діяльності складається з фінансового результату від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та фінансового результату від іншої операційної діяльності.

Розглянемо два варіанти факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Перший варіант (із факторами першого рівня впливу). Схема факторного аналізу наведена на рис. 7.6.

Отже, *адитивна модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності:*

$$\Phi P_{\text{ОД}} = \text{ВП} + \text{ІОД} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ}. \quad (7.13)$$

Факторами зростання прибутку (скорочення збитку) від операційної діяльності є:

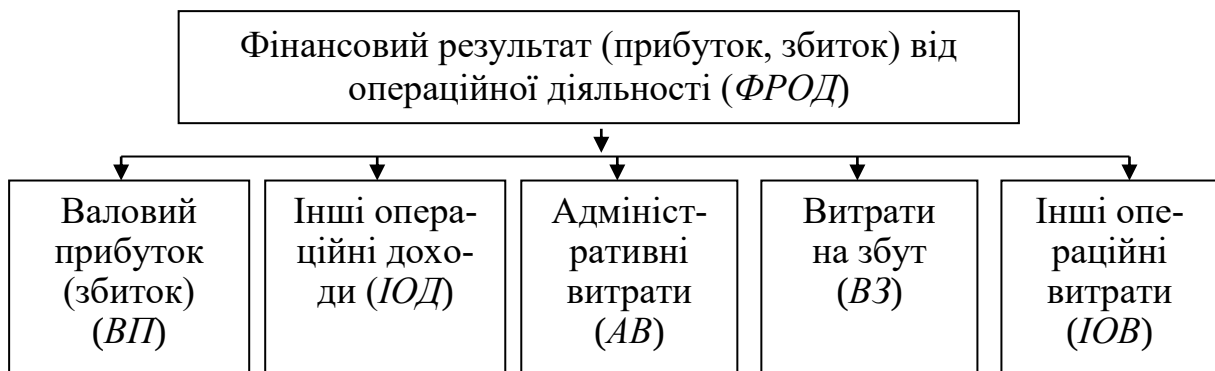

Рис. 7.6. Схема факторного аналізу фінансового результату від операційної діяльності (перший варіант)

- збільшення валового прибутку (зменшення валового збитку), збільшення інших операційних доходів (прямий вплив);
- зменшення адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta ВП$, $\Delta ІОД$, $\Delta АВ$, $\Delta ВЗ$, $\Delta ІОВ$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta ФРОД_{ВП}$, $\Delta ФРОД_{ІОД}$, $\Delta ФРОД_{АВ}$, $\Delta ФРОД_{ВЗ}$, $\Delta ФРОД_{ІОВ}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо адміністративні витрати збільшилися ($\Delta АВ$ зі знаком «+»), то фінансовий результат від операційної діяльності зменшився ($\Delta ФРОД_{АВ}$ зі знаком «-»).

Другий варіант (із факторами першого та другого рівнів впливу). Схема факторного аналізу наведена на рис. 7.7.

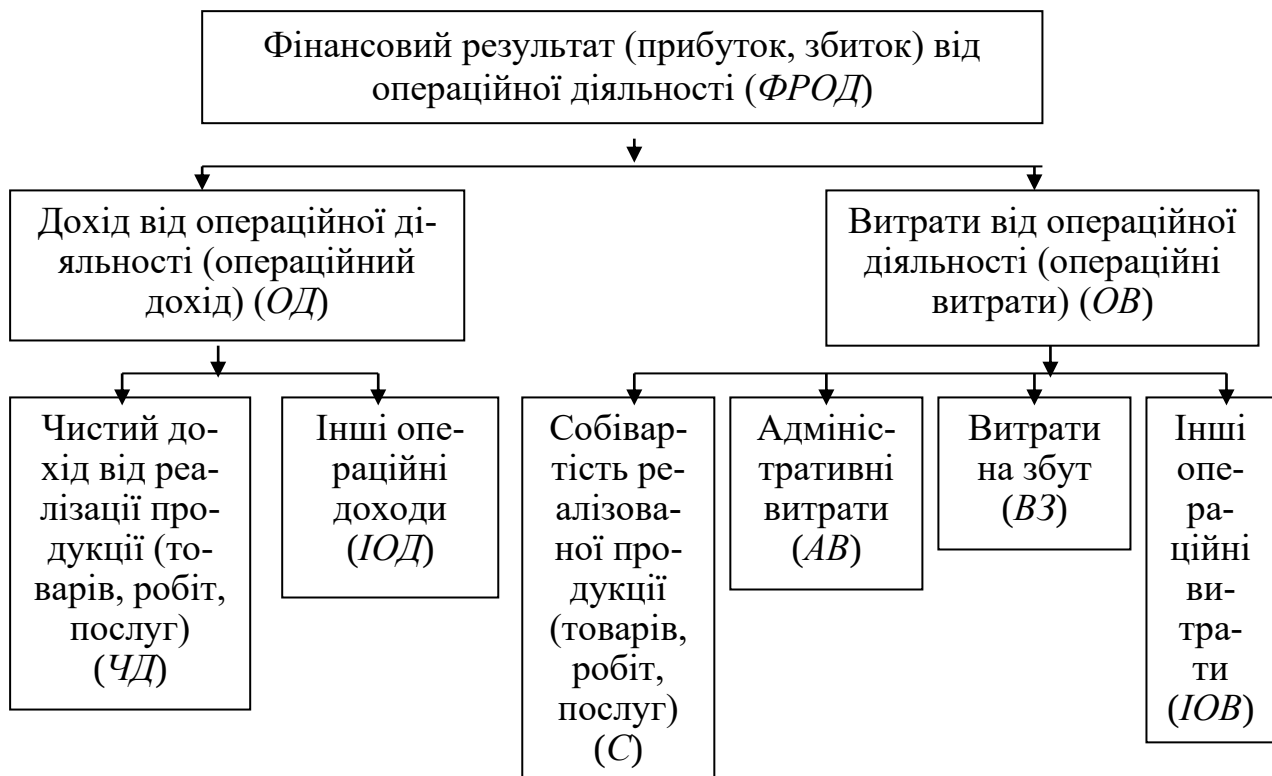

Рис. 7.7. Схема факторного аналізу фінансового результату від операційної діяльності (другий варіант)

Отже, адитивна модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності:

$$\text{ФРОД} = \text{ОД} - \text{ОВ} = \text{ЧД} + \text{ІОД} - \text{С} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ}. \quad (7.14)$$

Факторами зростання прибутку (скорочення збитку) від операційної діяльності є:

- збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), збільшення інших операційних доходів (прямий вплив);
- зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta\text{ЧД}$, $\Delta\text{ІОД}$, $\Delta\text{С}$, $\Delta\text{АВ}$, $\Delta\text{ВЗ}$, $\Delta\text{ІОВ}$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta\text{ФРОД}_{\text{ЧД}}$, $\Delta\text{ФРОД}_{\text{ІОД}}$, $\Delta\text{ФРОД}_{\text{С}}$, $\Delta\text{ФРОД}_{\text{АВ}}$, $\Delta\text{ФРОД}_{\text{ВЗ}}$, $\Delta\text{ФРОД}_{\text{ІОВ}}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) збільшилася ($\Delta\text{С}$ зі знаком «+»), то фінансовий результат від операційної діяльності зменшився ($\Delta\text{ФРОД}_{\text{С}}$ зі знаком «-»).

Факторний аналіз фінансового результату до оподаткування.

Фінансовий результат до оподаткування складається з фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Методика факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» наведена на рис. 7.8.

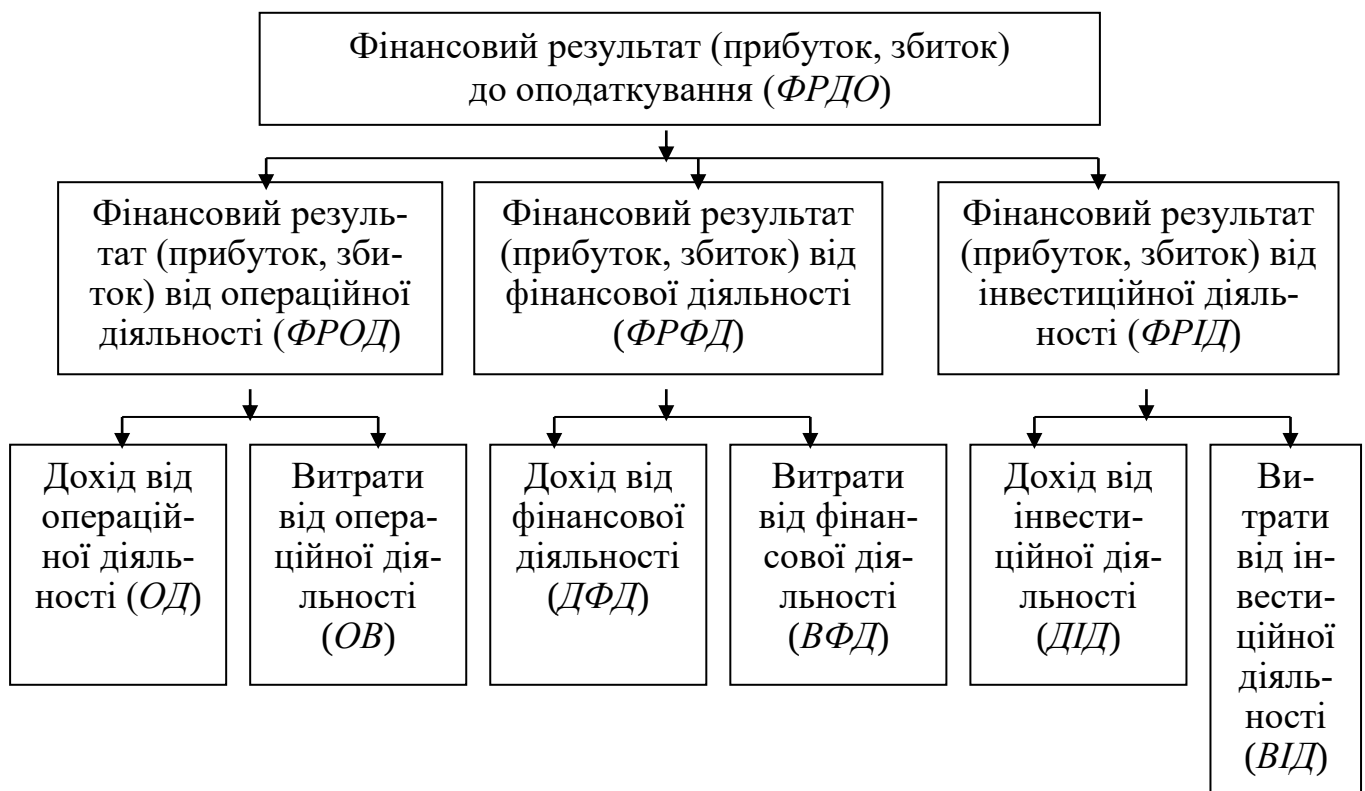

Рис. 7.8. Схема факторного аналізу фінансового результату до оподаткування

Отже, адитивна модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування:

$$\Phi P D O = \Phi P O D + \Phi P \Phi D + \Phi P I D = (O D - O B) + (D \Phi D - B \Phi D) + (D I D - B I D). \quad (7.15)$$

Факторами зростання прибутку (скорочення збитку) до оподаткування є:

- збільшення доходів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності (прямий вплив);
- зменшення витрат від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta O D$, $\Delta O B$, $\Delta D \Phi D$, $\Delta B \Phi D$, $\Delta D I D$, $\Delta B I D$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta \Phi P D O_{O D}$, $\Delta \Phi P D O_{O B}$, $\Delta \Phi P D O_{D \Phi D}$, $\Delta \Phi P D O_{B \Phi D}$, $\Delta \Phi P D O_{D I D}$, $\Delta \Phi P D O_{B I D}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо витрати від фінансової діяльності зменшилися ($\Delta B \Phi D$ зі знаком «-»), то фінансовий результат до оподаткування збільшився ($\Delta \Phi P D O_{B \Phi D}$ зі знаком «+»).

Факторний аналіз чистого фінансового результату: прибутку (збитку).

Розглянемо два варіанти факторного аналізу чистого фінансового результату за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Перший варіант (із факторами першого рівня впливу). Схема факторного аналізу наведена на рис. 7.9.

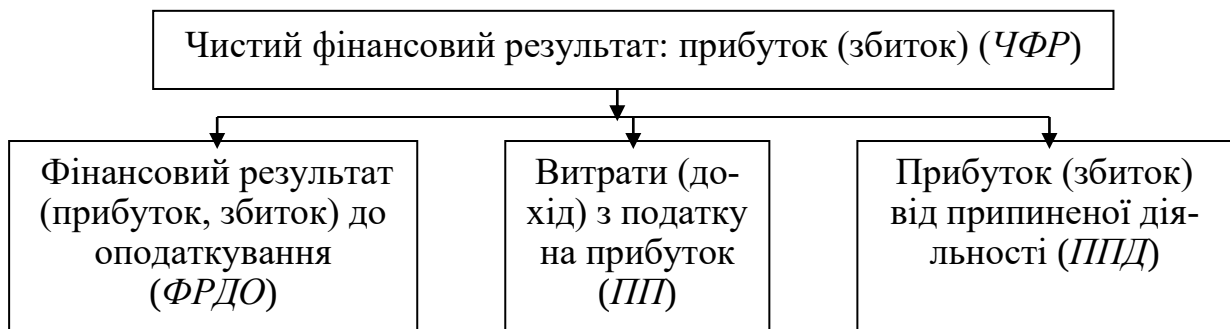

Рис. 7.9. Схема факторного аналізу чистого фінансового результату: прибутку (збитку) (перший варіант)

Отже, адитивна модель факторного аналізу чистого фінансового результату: прибутку (збитку):

$$\text{ЧФР} = \text{ФРДО} - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД}. \quad (7.16)$$

Факторами зростання чистого прибутку (скорочення чистого збитку) є:

- збільшення прибутку (зменшення збитку) до оподаткування, збільшення доходу з податку на прибуток, збільшення прибутку (зменшення збитку) від припиненої діяльності (прямий вплив);
- зменшення витрат з податку на прибуток (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta\text{ФРДО}$, $\Delta\text{ПП}$, $\Delta\text{ППД}$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРДО}}$, $\Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}}$, $\Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо витрати з податку на прибуток зменшилися ($\Delta\text{ПП}$ зі знаком «-»), то чистий прибуток збільшився, а чистий збиток зменшився ($\Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}}$ зі знаком «+»).

Другий варіант (із факторами першого та другого рівнів впливу). Схема факторного аналізу наведена на рис. 7.10.

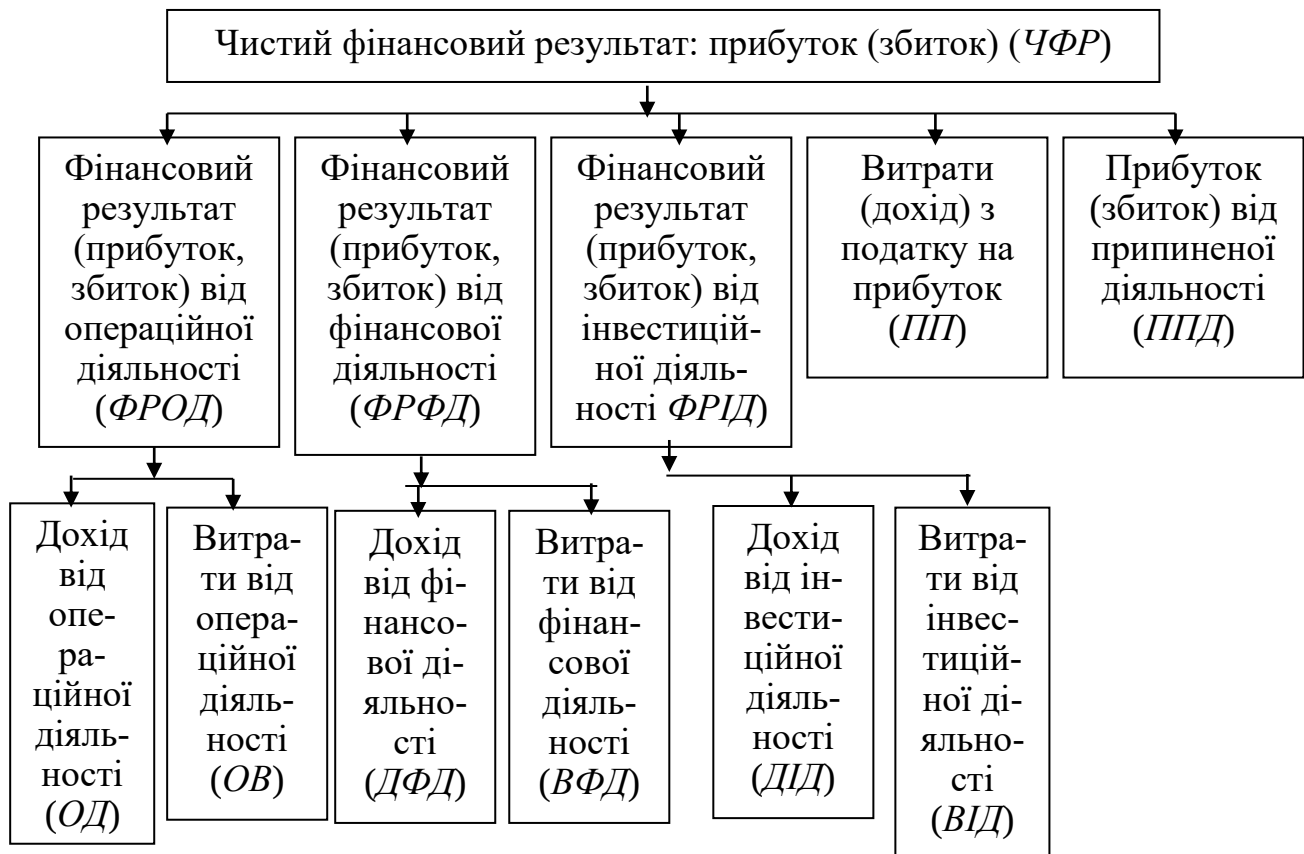

Рис. 7.10. Схема факторного аналізу чистого фінансового результату: прибутку (збитку) (другий варіант)

Отже, адитивна модель факторного аналізу чистого фінансового результату: прибутку (збитку):

$$\begin{aligned} \text{ЧФР} = \text{ФРОД} + \text{ФРФД} + \text{ФРІД} - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД} = (\text{ОД} - \text{ОВ}) + \\ + (\text{ДФД} - \text{ВФД}) + (\text{ДІД} - \text{ВІД}) - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД}. \end{aligned} \quad (7.17)$$

Факторами зростання чистого прибутку (скорочення чистого збитку) є:

- збільшення доходів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також збільшення доходу з податку на прибуток та збільшення прибутку (зменшення збитку) від припиненої діяльності (прямий вплив);
- зменшення витрат від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також витрат з податку на прибуток (зворотний вплив).

Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta\text{ОД}$, $\Delta\text{ОВ}$, $\Delta\text{ДФД}$, $\Delta\text{ВФД}$,

$\Delta ДІД$, $\Delta ВІД$, $\Delta ПП$, $\Delta ППД$) одночасно є результатом їхнього впливу на зміну результативного показника ($\Delta ЧФР_{ОД}$, $\Delta ЧФР_{ОВ}$, $\Delta ЧФР_{ДФД}$, $\Delta ЧФР_{ВФД}$, $\Delta ЧФР_{ДІД}$, $\Delta ЧФР_{ВІД}$, $\Delta ЧФР_{ПП}$, $\Delta ЧФР_{ППД}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора. Наприклад, якщо операційні витрати зменшилися ($\Delta ОВ$ зі знаком «-»), то чистий прибуток збільшився, а чистий збиток зменшився ($\Delta ЧФР_{ОВ}$ зі знаком «+»).

Із використанням адитивних моделей за даними табл. 7.9 проаналізуємо фактори формування показників фінансових результатів за видами діяльності підприємства. Для розрахунків використаємо інформацію форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 7.9

**Вихідна інформація для аналізу факторів формування
показників фінансових результатів, тис. грн**

№ з/п	Показник	Рядок форми № 2	Умовне позначення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
А	Б	В	Г	1	2	3=2-1
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	<i>ЧД</i>	145464	147606	+2142
2.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	<i>С</i>	100034	128907	+28873
3.	Валовий: прибуток	2090	<i>ВП</i>	45430	18699	-26731
4.	Інші операційні доходи	2120	<i>ІОД</i>	2076	1048	-1028
5.	Адміністративні витрати	2130	<i>АВ</i>	10309	11145	+836
6.	Витрати на збут	2150	<i>ВЗ</i>	919	1784	+865
7.	Інші операційні витрати	2180	<i>ІОВ</i>	3189	3523	+334
8.	Операційний дохід	п.1+ +п.4	<i>ОД</i>	147540	148654	+1114
9.	Операційні витрати	п.2+ +п.5+ +п.6+ +п.7	<i>ОВ</i>	114451	145359	+30908
10.	Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	<i>ФРОД</i>	33089	3295	-29794
11.	Дохід від фінансової діяльності	2200+ +2220	<i>ДФД</i>	98	148	+50
12.	Дохід від інвестиційної діяльності	2240	<i>ДІД</i>	1	1	-
13.	Витрати від фінансової діяльності	2250+ +2255	<i>ВФД</i>	1141	1165	+24
14.	Витрати від інвестиційної діяльності	2270	<i>ВІД</i>	1143	1797	+654

Продовж. табл. 7.9

А	Б	В	Г	1	2	3
15.	Фінансовий результат від фінансової діяльності: збиток	п.11– –п.13	<i>ФРФД</i>	-1043	-1017	+26
16.	Фінансовий результат від інвестиційної діяльності: збиток	п.12– –п.14	<i>ФРІД</i>	-1142	-1796	-654
17.	Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	<i>ФРДО</i>	30904	482	-30422
18.	Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	<i>ПП</i>	-	-	-
19.	Прибуток (збиток) від припиненої діяльності	2305	<i>ППД</i>	-	-	-
20.	Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	<i>ЧФР</i>	30904	482	-30422

Фактори формування показників фінансових результатів аналізують за інформацією графі «Відхилення (+,–)» табл. 7.9 із використанням адитивних факторних моделей.

1. Модель факторного аналізу валового прибутку (збитку):

$$ВП = ЧД - С. \quad (7.18)$$

Загальна зміна (+,–) валового прибутку, тис. грн:

$$\Delta ВП = -26731, \quad (7.19)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta ВП_{чд} = +2142; \quad (7.20)$$

2) собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta ВП_{с} = -28873. \quad (7.21)$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta ВП = \Delta ВП_{чд} + \Delta ВП_{с}; \quad (7.22)$$

$$\Delta ВП = +2142 - 28873 = -26731. \quad (7.23)$$

Валовий прибуток зменшився на 26731 тис. грн під впливом таких факторів. Унаслідок збільшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) валовий прибуток скоротився на 28873 тис. грн. Разом із тим завдяки збільшенню чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) валовий прибуток зріс на 2142 тис. грн. Отже, єдиним фактором негативної динаміки валового прибутку стало збільшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

2. Моделі факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності.

1. Перший варіант:

$$ФРОД = ВП + ІОД - АВ - ВЗ - ІОВ. \quad (7.24)$$

Загальна зміна (+,–) прибутку від операційної діяльності, тис. грн:

$$\Delta ФРОД = -29794, \quad (7.25)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) валового прибутку:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ВП}} = -26731; \quad (7.26)$$

2) інших операційних доходів:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ІОД}} = -1028; \quad (7.27)$$

3) адміністративних витрат:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{АВ}} = -836; \quad (7.28)$$

4) витрат на збут:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ВЗ}} = -865; \quad (7.29)$$

5) інших операційних витрат:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ІОВ}} = -334. \quad (7.30)$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ФРОД} = \Delta \text{ФРОД}_{\text{ВП}} + \Delta \text{ФРОД}_{\text{ІОД}} + \Delta \text{ФРОД}_{\text{АВ}} + \Delta \text{ФРОД}_{\text{ВЗ}} + \Delta \text{ФРОД}_{\text{ІОВ}}; \quad (7.31)$$

$$\Delta \text{ФРОД} = -26731 - 1028 - 836 - 865 - 334 = -29794. \quad (7.32)$$

Прибуток від операційної діяльності зменшився на 29794 тис. грн. При цьому усі фактори мали негативний вплив на зміну результативного показника. Так, унаслідок зменшення валового прибутку та інших операційних доходів, а також збільшення адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат прибуток від операційної діяльності скоротився відповідно на 26731, 1028, 836, 865 та 334 тис. грн. Отже, головним фактором негативної динаміки фінансового результату від операційної діяльності є зменшення валового прибутку.

II. Другий варіант:

$$\text{ФРОД} = \text{ОД} - \text{ОВ} = \text{ЧД} + \text{ІОД} - \text{С} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ}. \quad (7.33)$$

Загальна зміна (+, -) прибутку від операційної діяльності, тис. грн:

$$\Delta \text{ФРОД} = -29794, \quad (7.34)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) операційного доходу:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ОД}} = +1114, \quad (7.35)$$

з нього:

1.1) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ЧД}} = +2142; \quad (7.36)$$

1.2) інших операційних доходів:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ІОД}} = -1028; \quad (7.37)$$

2) операційних витрат:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ОВ}} = -30908, \quad (7.38)$$

з нього:

2.1) собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{С}} = -28873; \quad (7.39)$$

2.2) адміністративних витрат:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{АВ}} = -836; \quad (7.40)$$

2.3) витрат на збут:

$$\Delta \text{ФРОД}_{\text{ВЗ}} = -865; \quad (7.41)$$

2.4) інших операційних витрат:

$$\Delta \Phi \text{РОД}_{\text{IOB}} = -334. \quad (7.42)$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \Phi \text{РОД} = \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ОД}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ОВ}} = \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ЧД}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ІОД}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{С}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{АВ}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ВЗ}} + \Delta \Phi \text{РОД}_{\text{ІОВ}}; \quad (7.43)$$

$$\Delta \Phi \text{РОД} = +1114 - 30908 = +2142 - 1028 - 28873 - 836 - 865 - 334 = -29794. \quad (7.44)$$

Зменшення прибутку від операційної діяльності на 29794 тис. грн пов'язане з впливом таких факторів. За рахунок збільшення операційного доходу прибуток від операційної діяльності зріс на 1114 тис. грн, у тому числі чистого доходу – 2142 тис. грн. Разом із тим унаслідок збільшення операційних витрат прибуток від операційної діяльності зменшився на 30908 тис. грн, у тому числі собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат – відповідно на 28873, 836, 865 та 334 тис. грн. Також негативний вплив на зміну результативного показника мало скорочення інших операційних доходів на 1028 тис. грн. Отже, головним фактором зменшення фінансового результату від операційної діяльності є збільшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

3. *Модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування:*

$$\Phi \text{РДО} = \Phi \text{РОД} + \Phi \text{РФД} + \Phi \text{РІД} = (\text{ОД} - \text{ОВ}) + (\text{ДФД} - \text{ВФД}) + (\text{ДІД} - \text{ВІД}). \quad (7.45)$$

Загальна зміна (+,–) прибутку до оподаткування, тис. грн:

$$\Delta \Phi \text{РДО} = -30422, \quad (7.46)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) фінансового результату від операційної діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\Phi \text{РОД}} = -29794, \quad (7.47)$$

з нього:

1.1) операційного доходу:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\text{ОД}} = +1114; \quad (7.48)$$

1.2) операційних витрат:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\text{ОВ}} = -30908; \quad (7.49)$$

2) фінансового результату від фінансової діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\Phi \text{РФД}} = +26, \quad (7.50)$$

з нього:

2.1) доходу від фінансової діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\text{ДФД}} = +50; \quad (7.51)$$

2.2) витрат від фінансової діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\text{ВФД}} = -24; \quad (7.52)$$

3) фінансового результату від інвестиційної діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\Phi \text{РІД}} = -654, \quad (7.53)$$

з нього:

3.1) доходу від інвестиційної діяльності:

$$\Delta \Phi \text{РДО}_{\text{ДІД}} = 0; \quad (7.54)$$

3.2) витрат від інвестиційної діяльності:

$$\Delta\PhiРДО_{ВІД} = -654. \quad (7.55)$$

Перевірка розрахунку:

$$\begin{aligned} \Delta\PhiРДО &= \Delta\PhiРДО_{\PhiРОД} + \Delta\PhiРДО_{\PhiРФД} + \Delta\PhiРДО_{\PhiРІД} = \Delta\PhiРДО_{ОД} + \\ &+ \Delta\PhiРДО_{ОВ} + \Delta\PhiРДО_{ДФД} + \Delta\PhiРДО_{ВФД} + \Delta\PhiРДО_{ДІД} + \\ &+ \Delta\PhiРДО_{ВІД}; \end{aligned} \quad (7.56)$$

$$\begin{aligned} \Delta\PhiРДО &= -29794 + 26 - 654 = +1114 - 30908 + 50 - 24 + 0 - 654 = \\ &= -30422. \end{aligned} \quad (7.57)$$

Прибуток до оподаткування зменшився на 30422 тис. грн. Негативно на це вплинуло скорочення прибутку від операційної діяльності на 29794 тис. грн та зростання збитку від інвестиційної діяльності на 654 тис. грн, а позитивно – зменшення збитку від фінансової діяльності на 26 тис. грн. При цьому завдяки збільшенню операційного доходу прибуток до оподаткування зріс на 1114 тис. грн, а унаслідок збільшення операційних витрат відповідний прибуток зменшився на 30908 тис. грн. Що стосується інших видів діяльності, то позитивний вплив на зміну результативного показника мало збільшення доходу від фінансової діяльності (на 50 тис. грн), а негативний вплив – збільшення витрат від фінансової та інвестиційної діяльності (відповідно на 24 та 654 тис. грн). Отже, основним чинником зменшення фінансового результату до оподаткування є зростання операційних витрат.

4. Моделі факторного аналізу чистого фінансового результату: прибутку (збитку).

I. Перший варіант:

$$\text{ЧФР} = \PhiРДО - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД}. \quad (7.58)$$

Загальна зміна (+,-) чистого прибутку, тис. грн:

$$\Delta\text{ЧФР} = -30422; \quad (7.59)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) фінансового результату до оподаткування:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\PhiРДО} = -30422; \quad (7.60)$$

2) витрат (доходу) з податку на прибуток:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}} = 0; \quad (7.61)$$

3) прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}} = 0. \quad (7.62)$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta\text{ЧФР} = \Delta\text{ЧФР}_{\PhiРДО} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}}; \quad (7.63)$$

$$\Delta\text{ЧФР} = -30422 + 0 + 0 = -30422. \quad (7.64)$$

Чистий прибуток зменшився на 30422 тис. грн, у тому числі унаслідок скорочення прибутку до оподаткування – на 30422 тис. грн. Інші фактори не мали впливу на зміну результативного показника.

II. Другий варіант:

$$\begin{aligned} \text{ЧФР} &= \PhiРОД + \PhiРФД + \PhiРІД - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД} = (\text{ОД} - \text{ОВ}) + \\ &+ (\text{ДФД} - \text{ВФД}) + (\text{ДІД} - \text{ВІД}) - (+)\text{ПП} + (-)\text{ППД}. \end{aligned} \quad (7.65)$$

Загальна зміна (+,-) чистого прибутку, тис. грн:

$$\Delta\text{ЧФР} = -30422, \quad (7.66)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) фінансового результату від операційної діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРОД}} = -29794, \quad (7.67)$$

з нього:

1.1) операційного доходу:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ОД}} = +1114; \quad (7.68)$$

1.2) операційних витрат:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ОВ}} = -30908; \quad (7.69)$$

2) фінансового результату від фінансової діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРФД}} = +26, \quad (7.70)$$

з нього:

2.1) доходу від фінансової діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ДФД}} = +50; \quad (7.71)$$

2.2) витрат від фінансової діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ВФД}} = -24; \quad (7.72)$$

3) фінансового результату від інвестиційної діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРІД}} = -654, \quad (7.73)$$

з нього:

3.1) доходу від інвестиційної діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ДІД}} = 0; \quad (7.74)$$

3.2) витрат від інвестиційної діяльності:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ВІД}} = -654; \quad (7.75)$$

4) витрат (доходу) з податку на прибуток:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}} = 0; \quad (7.76)$$

5) прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування:

$$\Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}} = 0. \quad (7.77)$$

Перевірка розрахунку:

$$\begin{aligned} \Delta\text{ЧФР} &= \Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРОД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРФД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ФРІД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}} = \\ &= \Delta\text{ЧФР}_{\text{ОД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ОВ}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ДФД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ВФД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ДІД}} + \\ &+ \Delta\text{ЧФР}_{\text{ВІД}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ПП}} + \Delta\text{ЧФР}_{\text{ППД}}; \end{aligned} \quad (7.78)$$

$$\begin{aligned} \Delta\text{ЧФР} &= -29794 + 26 - 654 + 0 + 0 = +1114 - 30908 + 50 - 24 + 0 - 654 + 0 + 0 = \\ &= -30422. \end{aligned} \quad (7.79)$$

Чистий прибуток зменшився на 30422 тис. грн під впливом таких факторів:

- зменшення прибутку від операційної діяльності зумовило скорочення чистого прибутку на 29794 тис. грн. За рахунок збільшення операційного доходу чистий прибуток зріс на 1114 тис. грн, а унаслідок збільшення операційних витрат чистий прибуток зменшився на 30908 тис. грн;

- за рахунок скорочення збитку від фінансової діяльності чистий прибуток збільшився на 26 тис. грн. Завдяки збільшенню фінансових доходів чистий прибуток зріс на 50 тис. грн, а через збільшення фінансових витрат – скоротився на 24 тис. грн;

- збільшення збитку від інвестиційної діяльності унаслідок зростання інвестиційних витрат зумовило зменшення чистого прибутку на

654 тис. грн;

- фактори витрат (доходу) з податок на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування не вплинули на зміну чистого прибутку.

Результати факторного аналізу фінансових результатів використовуються під час розрахунку резервів зростання прибутку та підвищення рентабельності. *Резервами зростання прибутку* є кількісно виміряні можливості його збільшення за рахунок зміни факторів, які впливають на нього. Найважливішими умовами зростання прибутку від реалізації продукції є: збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, зниження її собівартості, поліпшення якості та підвищення конкурентоспроможності, оптимізація запасів готової продукції на складах, коригування цінової політики з метою підвищення ефективності маркетингової діяльності.

7.3. Економічний зміст та методика розрахунку показників рентабельності

Сума прибутку характеризує *абсолютний ефект* господарської діяльності підприємства, а щоб зробити висновок про рівень *відносної ефективності*, отриманий прибуток необхідно зіставити з вкладеним капіталом, використаними ресурсами або здійсненими витратами. Для цього обчислюють відносні показники ефективності: рентабельність та окупність.

Рентабельність (від нім. *rentabel* – дохідний) – це відносний рівень прибутковості бізнесу, що характеризує відношення отриманого ефекту (прибутку) до наявних або використаних ресурсів:

$$REN = \frac{\Pi}{B(K, P)} \times 100, \quad (7.80)$$

де *REN* – рентабельність, %;

Π – прибуток;

B (K, P) – витрати (капітал, ресурси).

Рентабельність показує, скільки копійок прибутку одержало підприємство на 1 грн здійснених витрат (вкладеного капіталу, використаних ресурсів).

Рентабельність вимірюється за допомогою *системи відносних показників*, які характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, його структурних підрозділів, прибутковість різних видів діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної), вигідність виробництва окремих видів продукції. Залежно від мети аналізу показники рентабельності доцільно об'єднати у такі групи:

1. Показники, що базуються на витратному підході (витратні показники):

- рентабельність виробництва продукції;
- загальна та чиста рентабельність окремих видів витрат;

- коефіцієнти окупності здійснених витрат.

2. *Показники, що базуються на дохідному підході (дохідні показники):*

- рентабельність продажу продукції;
- рентабельність доходу від операційної діяльності.

3. *Показники, в основі яких ресурсний підхід (ресурсні показники):*

- загальна та чиста рентабельність сукупного капіталу;
- загальна та чиста рентабельність власного капіталу;
- загальна та чиста рентабельність основних засобів і запасів;
- коефіцієнти окупності сукупного капіталу та власного капіталу;
- періоди окупності сукупного капіталу та власного капіталу.

Показники рентабельності, що базуються на витратному підході, характеризують прибутковість здійснених витрат (виробничих, операційних, інвестиційних тощо) у процесі діяльності підприємства. Для їхнього розрахунку використовуються показники прибутку (збитку) від реалізації окремих видів продукції, валового прибутку (збитку), прибутку (збитку) від окремих видів діяльності, а також чистого прибутку (збитку), що співвідносяться з повною собівартістю одиниці продукції, собівартістю реалізованої продукції, витратами за видами діяльності тощо.

Загальна формула витратних показників рентабельності:

$$REN_B = \frac{\Phi P}{B} \times 100\%, \quad (7.81)$$

де REN_B – витратний показник рентабельності;

ΦP – фінансовий результат (прибуток, збиток);

B – витрати.

Важливими показниками, що співвідносять чистий дохід із витратами, є *коефіцієнти окупності витрат*. Коефіцієнт окупності розраховується як відношення чистого доходу до витрат:

$$K_{OKUP} = \frac{ЧД}{B}, \quad (7.82)$$

де K_{OKUP} – коефіцієнт окупності;

$ЧД$ – чистий дохід.

Показники рентабельності, що базуються на дохідному підході, розраховують як відношення прибутку (збитку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до доходу (чистого, операційного тощо):

$$REN_d = \frac{\Phi P}{ЧД} \times 100\%, \quad (7.83)$$

де REN_d – дохідний показник рентабельності.

Ці показники характеризують ефективність комерційної діяльності та відображають суму прибутку (збитку), яку отримує підприємство з кожної гривні доходу. Рентабельність продажу розраховується за окремими видами продукції, видами діяльності та у цілому по підприємству.

Показники рентабельності, в основі яких ресурсний підхід, дають можливість визначити прибутковість використаних ресурсів або капіталу

підприємства (власного, основного, оборотного тощо). Вони визначаються як відношення прибутку (збитку) до оподаткування та чистого прибутку (збитку) до вартості капіталу (активів) або їхніх складових:

$$PEH_{K(A)} = \frac{\Phi P}{K(A)} \times 100\%, \quad (7.84)$$

де $PEH_{K(A)}$ – ресурсний показник рентабельності;

$K(A)$ – вартість капіталу (активів).

Результати розрахунку показують ефективність використання підприємством капіталу (активів) та їхніх видів. Коефіцієнти окупності капіталу подібні до витратних показників окупності, але замість величини витрат у знаменнику наводиться вартість сукупного (власного) капіталу.

Системне дослідження показників рентабельності дає змогу комплексно оцінити ефективність господарської діяльності підприємства. У табл. 7.10 наведені три групи показників рентабельності та окупності, розрахункових яких проводиться за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Таблиця 7.10

Система показників рентабельності та окупності

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, графи)
А	Б	В
Показники рентабельності та окупності витрат (витратні показники)		
Рентабельність (збитковість) виробничих витрат, %	<u>Валовий: прибуток (збиток)</u> Собівартість реалізованої продукції	$\frac{\text{Ф. № 2: 2090 (2095)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2050}}$
Рентабельність (збитковість) операційних витрат, %	Фінансовий результат від операційної діяльності: <u>прибуток (збиток)</u> Операційні витрати	$\frac{\text{Ф. № 2: 2190 (2195)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2050} + 2130 + 2150 + 2180}$
Загальна рентабельність (збитковість) витрат господарської діяльності, %	Фінансовий результат до оподаткування: <u>прибуток (збиток)</u> Витрати господарської діяльності	$\frac{\text{Ф. № 2: 2290 (2295)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2050} + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270}$
Чиста рентабельність (збитковість) витрат господарської діяльності, %	Чистий фінансовий результат: <u>прибуток (збиток)</u> Витрати господарської діяльності	$\frac{\text{Ф. № 2: 2350 (2355)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2050} + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270 + 2300 \text{ (витрати)}}$
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	Чистий дохід від <u>реалізації продукції</u> Собівартість реалізованої продукції	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000}}{\text{Ф. № 2: 2050}}$
Коефіцієнт окупності операційних витрат	<u>Операційний дохід</u> Операційні витрати	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000} + 2120}{\text{Ф. № 2: 2050} + 2130 + 2150 + 2180}$

Продовж. табл. 7.10

А	Б	В
Коефіцієнт окупності адміністративних витрат	Чистий дохід від <u>реалізації продукції</u> Адміністративні витрати	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000}}{\text{Ф. № 2: 2130}}$
Коефіцієнт окупності витрат на збут	Чистий дохід від <u>реалізації продукції</u> Витрати на збут	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000}}{\text{Ф. № 2: 2150}}$
Показники рентабельності реалізованої продукції (дохідні показники)		
Рентабельність (збитковість) продажу, %	<u>Валовий: прибуток (збиток)</u> Чистий дохід від реалізації продукції	$\frac{\text{Ф. № 2: 2090 (2095)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2000}}$
Рентабельність (збитковість) доходу від операційної діяльності, %	Фінансовий результат від операційної діяльності: <u>прибуток (збиток)</u> Операційний дохід	$\frac{\text{Ф. № 2: 2190 (2195)} \times 100}{\text{Ф. № 2: 2000} + 2120}$
Показники рентабельності та окупності капіталу (активів) (ресурсні показники)		
Загальна рентабельність (збитковість) сукупного капіталу, %	Фінансовий результат до оподаткування: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість капіталу	$\frac{\text{Ф. № 2: 2290 (2295)} \times 100}{\text{Ф. № 1: (1900, гр.3} + 1900, \text{ гр.4)} \div 2}$
Чиста рентабельність (збитковість) сукупного капіталу, %	Чистий фінансовий результат: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість капіталу	$\frac{\text{Ф. № 2: 2350 (2355)} \times 100}{\text{Ф. № 1: (1900, гр.3} + 1900, \text{ гр.4)} \div 2}$
Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	Фінансовий результат до оподаткування: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість власного капіталу	$\frac{\text{Ф. № 2: 2290 (2295)} \times 100}{\text{Ф. № 1: (1495, гр.3} + 1495, \text{ гр.4)} \div 2}$
Чиста рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	Чистий фінансовий результат: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість власного капіталу	$\frac{\text{Ф. № 2: 2350 (2355)} \times 100}{\text{Ф. № 1: (1495, гр.3} + 1495, \text{ гр.4)} \div 2}$
Загальна рентабельність (збитковість) основних засобів і запасів, %	Фінансовий результат до оподаткування: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість основних засобів і запасів	$\frac{\text{Ф. № 2: 2290 (2295)} \times 100}{\text{Ф. № 1: } ((1010 + 1100 + 1110), \text{ гр.3} + (1010 + 1100 + 1110), \text{ гр.4)} \div 2}$
Чиста рентабельність (збитковість) основних засобів і запасів, %	Чистий фінансовий результат: <u>прибуток (збиток)</u> Середньорічна вартість основних засобів і запасів	$\frac{\text{Ф. № 2: 2350 (2355)} \times 100}{\text{Ф. № 1: } ((1010 + 1100 + 1110), \text{ гр.3} + (1010 + 1100 + 1110), \text{ гр.4)} \div 2}$
Коефіцієнт окупності сукупного капіталу	Чистий дохід від <u>реалізації продукції</u> Середньорічна вартість капіталу	$\frac{\text{Ф. № 2: 2000}}{\text{Ф. № 1: (1900, гр.3} + 1900, \text{ гр.4)} \div 2}$

А	Б	В
Коефіцієнт окупності власного капіталу	Чистий дохід від <u>реалізації продукції</u> Середньорічна вартість власного капіталу	<u>Ф. № 2: 2000</u> Ф. № 1: (1495, гр.3+ +1495, гр.4)÷2
Період окупності сукупного капіталу, років	Середньорічна вартість <u>капіталу</u> Чистий прибуток	Ф. № 1: (1900, гр.3+ +1900, гр.4)÷2 Ф. № 2: 2350
Період окупності власного капіталу, років	Середньорічна вартість <u>власного капіталу</u> Чистий прибуток	Ф. № 1: (1495, гр.3+ +1495, гр.4)÷2 Ф. № 2: 2350

Співвідношення між валовим прибутком (збитком) та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) характеризує *рентабельність (збитковість) виробничих витрат*. Цей показник свідчить, яку суму валового прибутку (збитку) підприємство одержало у розрахунку на 1 грн витрат, вкладених у формування собівартості.

Для характеристики ефективності операційної діяльності використовується показник *рентабельності (збитковості) операційних витрат*. Він визначається відношенням фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності до операційних витрат та показує, скільки отримано прибутку (збитку) від операційної діяльності з 1 грн операційних витрат.

Ефективність господарської діяльності підприємства характеризують показники *загальної та чистої рентабельності (збитковості) витрат господарської діяльності*. Вони визначаються як відношення відповідно фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування та чистого фінансового результату (прибутку, збитку) до витрат господарської діяльності.

Важливими показниками, що співвідносять доходи та витрати підприємства, є коефіцієнти окупності. Зокрема, *коефіцієнти окупності виробничих витрат, адміністративних витрат та витрат на збут* визначаються як відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до відповідно витрат, які формують собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), адміністративних витрат та витрат на збут. *Коефіцієнт окупності операційних витрат* характеризує співвідношення між операційним доходом та операційними витратами.

Рентабельність (збитковість) продажу показує, скільки валового прибутку (збитку) надходить підприємству з кожної гривні чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). *Рентабельність (збитковість) доходу від операційної діяльності* визначається відношенням фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності до операційного доходу.

Показники рентабельності капіталу (активів) відображають ефективність використання капіталу (активів) підприємства. Так, показники *зага-*

льної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу та власного капіталу характеризують ефективність використання відповідно усього капіталу підприємства та окремо власного капіталу з погляду одержання на одиницю їхньої середньорічної вартості фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування. Показники *чистої рентабельності (збитковості) сукупного капіталу та власного капіталу* визначаються за чистим фінансовим результатом (прибутком, збитком) підприємства.

Загальна рентабельність (збитковість) основних засобів і запасів показує, скільки одержано фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування на 1 грн середньорічної вартості основних засобів і запасів. Аналогічний зміст має показник *чистої рентабельності (збитковості) основних засобів і запасів*, який визначається за чистим фінансовим результатом (прибутком, збитком).

Коефіцієнти окупності сукупного капіталу та власного капіталу показують, скільки підприємство одержало чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості відповідно капіталу та власного капіталу. За умови одержання чистого прибутку визначаються показники *періоду окупності сукупного капіталу та власного капіталу (в роках)* як відношення середньорічної вартості відповідно капіталу та власного капіталу до чистого прибутку.

У процесі аналізу рентабельності оцінюється динаміка показників, проводиться факторний аналіз зміни їхнього рівня, визначаються резерви підвищення рентабельності.

За методикою, наведеною у табл. 7.10, проведемо розрахунок та проаналізуємо динаміку показників рентабельності та окупності (табл. 7.11). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 7.11

Показники рентабельності та окупності

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
А	1	2	3
Показники рентабельності та окупності витрат (витратні показники)			
Рентабельність виробничих витрат, %	45,4	14,5	-30,9
Рентабельність операційних витрат, %	28,9	2,3	-26,6
Загальна рентабельність витрат господарської діяльності, %	26,5	0,3	-26,2
Чиста рентабельність витрат господарської діяльності, %	26,5	0,3	-23,6
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	1,454	1,145	-0,309
Коефіцієнт окупності операційних витрат	1,289	1,023	-0,266
Коефіцієнт окупності адміністративних витрат	14,1	13,2	-0,9
Коефіцієнт окупності витрат на збут	158,3	82,7	-75,6

Продовж. табл. 7.11

А	1	2	3
Показники рентабельності реалізованої продукції (дохідні показники)			
Рентабельність продажу, %	31,2	12,7	-18,5
Рентабельність доходу від операційної діяльності, %	22,4	2,2	-20,2
Показники рентабельності та окупності капіталу (активів)			
Загальна рентабельність сукупного капіталу, %	19,4	0,27	-19,13
Чиста рентабельність сукупного капіталу, %	19,4	0,27	-19,13
Загальна рентабельність власного капіталу, %	21,3	0,31	-20,99
Чиста рентабельність власного капіталу, %	21,3	0,31	-20,99
Загальна рентабельність основних засобів і запасів, %	23,6	0,31	-23,29
Чиста рентабельність основних засобів і запасів, %	23,6	0,31	-23,29
Коефіцієнт окупності сукупного капіталу	0,912	0,826	-0,086
Коефіцієнт окупності власного капіталу	1,001	0,942	-0,059
Період окупності сукупного капіталу, років	5,2	370,6	+365,4
Період окупності власного капіталу, років	4,7	325,1	+320,4

За даними табл. 7.11 підприємство має негативну динаміку усіх показників рентабельності витрат. Так, спостерігається суттєве зниження показників, які характеризують прибутковість основної, операційної та в цілому господарської діяльності підприємства. Якщо у базовому році на 1 грн собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) та операційних витрат було одержано 45,4 та 28,9 коп. відповідного прибутку, то у звітному році ці показники зменшилися до 14,5 та 2,3 коп. Показники загальної та чистої рентабельності витрат господарської діяльності знизилися з 26,5 до 0,3 %.

Негативною є також динаміка усіх показників окупності витрат, що свідчить про зниження рівня окупності виробничих, операційних, адміністративних витрат та витрат на збут.

Спостерігається також значне зменшення показників рентабельності реалізованої продукції. Так, рентабельність продажу знизилася з 31,2 до 12,7 %, а рентабельність доходу від операційної діяльності – з 22,4 до 2,2 %.

У зв'язку з низьким рівнем у звітному році значення показників рентабельності капіталу (активів) розраховувалися з точністю до сотих. Якщо у базовому році у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості відповідно сукупного капіталу, власного капіталу та основних засобів і запасів було одержано 19,4, 21,3 та 23,6 коп. прибутку до оподаткування, то у звітному році – лише 0,27, 0,31 та 0,31 коп. Значення показників загальної та чистої рентабельності збігаються у зв'язку з тим, що чистий прибуток дорівнює прибутку до оподаткування.

Періоди окупності сукупного та власного капіталу в базовому році становили відповідно 5,2 та 4,7 року, а у звітному році перевищили 300 років у зв'язку з незначною сумою чистого прибутку.

Умовою позитивної динаміки значень показників рентабельності та

окупності є випереджальне зростання результативних показників доходів та фінансових результатів порівняно зі зростанням витрат та капіталу (активів).

7.4. Факторний аналіз показників рентабельності

У процесі аналізу відносних показників ефективності господарської діяльності підприємства важливим завданням є дослідження впливу факторів на зміну їхнього рівня. Результати факторного аналізу показників рентабельності дають можливість оптимізувати виробництво різних видів продукції та витрати, узгоджуючи це з кон'юктурою ринку.

Розглянемо основні методики факторного аналізу показників рентабельності.

Факторний аналіз рентабельності (збитковості) виробництва продукції.

Модель факторного аналізу рентабельності (збитковості) виробництва виду продукції:

$$P = \frac{\Phi P}{C} \times 100 = \frac{q \times (p - z)}{q \times z} \times 100 = \frac{p - z}{z} \times 100, \quad (7.85)$$

де P – рентабельність (збитковість) виробництва продукції, %;

ΦP – фінансовий результат (прибуток, збиток) від реалізації продукції, грн;

C – повна собівартість реалізованої продукції, грн;

q – обсяг реалізації продукції, натур. од.;

p – середня ціна реалізації одиниці продукції, грн;

z – повна собівартість одиниці реалізованої продукції, грн.

Отже, на зміну рентабельності (збитковості) виробництва виду продукції впливають два фактори:

- середня ціна реалізації одиниці продукції (p);
- повна собівартість одиниці реалізованої продукції (z).

Розрахунки з факторного аналізу проводяться за допомогою способу ланцюгових підстановок.

1. Показник базового періоду:

$$P_0 = \frac{P_0 - z_0}{z_0} \times 100. \quad (7.86)$$

2. Показник умовний:

$$P_{\text{ум}} = \frac{P_1 - z_0}{z_0} \times 100. \quad (7.87)$$

3. Показник звітний періоду

$$P_1 = \frac{P_1 - z_1}{z_1} \times 100. \quad (7.88)$$

Загальна зміна (+,–) рентабельності (збитковості) виробництва виду продукції, в. п.:

$$\Delta P = P_1 - P_0, \quad (7.89)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) середньої ціни реалізації одиниці продукції:

$$\Delta P_P = P_{\text{YM}} - P_0; \quad (7.90)$$

2) повної собівартості одиниці реалізованої продукції:

$$\Delta P_Z = P_1 - P_{\text{YM}}. \quad (7.91)$$

За результатами факторного аналізу рентабельності продукцію підприємства групують за такими ознаками:

1) за рівнем рентабельності:

- нерентабельні (збиткові) види продукції;
- продукція з низькою рентабельністю;
- продукція з близькою до середньої рентабельністю у галузі;
- продукція високорентабельна;

2) за динамікою рентабельності – визначаються види продукції, за якими рентабельність:

- зросла;
- суттєво не змінилася;
- знизилася.

Факторний аналіз рентабельності (збитковості) продажу продукції.

Модель факторного аналізу рентабельності (збитковості) продажу виду продукції:

$$РП = \frac{\Phi P}{ЧД} \times 100 = \frac{q \times (p - z)}{q \times p} \times 100 = \frac{p - z}{p} \times 100, \quad (7.92)$$

де РП – рентабельність (збитковість) продажу, %;

ΦР – фінансовий результат (прибуток, збиток) від реалізації продукції, грн;

ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, грн;

q – обсяг реалізації продукції, натур. од.;

p – середня ціна реалізації одиниці продукції, грн;

z – повна собівартість одиниці реалізованої продукції, грн.

Отже, на зміну рентабельності (збитковості) продажу виду продукції впливають два фактори:

- середня ціна реалізації одиниці продукції (p);
- повна собівартість одиниці реалізованої продукції (z).

Розрахунки з факторного аналізу проводять за допомогою способу ланцюгових підстановок.

1. Показник базового періоду:

$$РП_0 = \frac{P_0 - z_0}{P_0} \times 100. \quad (7.93)$$

2. Показник умовний:

$$PP_{\text{ум}} = \frac{P_1 - Z_0}{P_1} \times 100. \quad (7.94)$$

3. Показник звітного періоду:

$$PP_1 = \frac{P_1 - Z_1}{P_1} \times 100. \quad (7.95)$$

Загальна зміна (+,–) рентабельності (збитковості) продажу виду продукції, в. п.:

$$\Delta PP = PP_1 - PP_0, \quad (7.96)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) середньої ціни реалізації одиниці продукції:

$$\Delta PP_p = PP_{\text{ум}} - PP_0; \quad (7.97)$$

2) повної собівартості одиниці реалізованої продукції:

$$\Delta PP_z = PP_1 - PP_{\text{ум}}. \quad (7.98)$$

Факторний аналіз загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу.

Модель факторного аналізу показника загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу:

$$PK = \frac{\Phi P}{K} \times 100 = \frac{\Phi P \times \text{ЧД}}{K \times \text{ЧД}} \times 100 = \frac{\Phi P}{\text{ЧД}} \times 100 \times \frac{\text{ЧД}}{K} = PP \times KOK, \quad (7.99)$$

де PK – загальна рентабельність (збитковість) сукупного капіталу, %;

ΦP – фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток), тис. грн;

K – середньорічна вартість капіталу, тис. грн;

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн;

PP – рентабельність (збитковість) реалізації, %;

KOK – коефіцієнт обертання капіталу.

Отже, на зміну загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу впливають два фактори:

- рентабельність (збитковість) реалізації (PP);
- коефіцієнт обертання капіталу (KOK).

Формула (7.99) характеризує вплив показників рентабельності реалізації (PP) та ділової активності підприємства (KOK) на ефективність використання капіталу (PK). Модель факторного аналізу показує, що прибутковість використання сукупного капіталу зумовлена як політикою ціноутворення та рівнем собівартості реалізованої продукції (вони комплексно відображаються у показникові рентабельності реалізації), так і діловою активністю підприємства, яка вимірюється коефіцієнтом обертання капіталу. Звідси можна окреслити шляхи підвищення загальної рентабельності сукупного капіталу: за низької прибутковості реалізації продукції необхідно намагатися прискорити оборотність капіталу і, навпаки, низьку ділову активність підприємства можна компенсувати зниженням собівартості про-

дукції або підвищенням цін, тобто зростанням рентабельності реалізації.

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну показника загальної рентабельності сукупного капіталу (табл. 7.12). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б). Порядок визначення показників 1-3 табл. 7.12 наведений у табл. 7.10.

Таблиця 7.12

Вихідна інформація для факторного аналізу загальної рентабельності сукупного капіталу

№ з/п	Показник	Умовне позначення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)	
					абсолютне	відносне, %
А	Б	В	1	2	3=2-1	4=3÷1×100
1.	Фінансовий результат до оподаткування: прибуток, тис. грн	<i>ФР</i>	30904	482	-30422	-98,4
2.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	<i>ЧД</i>	145464	147606	+2142	+1,5
3.	Середньорічна вартість капіталу, тис. грн	<i>К</i>	159480	178643	+19163	+12,0
4.	Загальна рентабельність сукупного капіталу, % (п.1÷п.3×100)	<i>РК</i>	19,4	0,27	-19,13	×
5.	Рентабельність реалізації, % (п.1÷п.2×100)	<i>РР</i>	21,2	0,33	-20,87	×
6.	Коефіцієнт обертання капіталу (п.2÷п.3)	<i>КОК</i>	0,912	0,826	-0,086	-9,4

За даними табл. 7.12 розраховують умовний показник загальної рентабельності сукупного капіталу, %:

$$PK_{\text{ум}} = PP_1 \times KOK_0; \quad (7.100)$$

$$PK_{\text{ум}} = 0,33 \times 0,912 = 0,30,$$

Загальна зміна (+,-) загальної рентабельності сукупного капіталу, в. п.:

$$\Delta PK = PK_1 - PK_0, \quad (7.101)$$

$$\Delta PK = 0,27 - 19,4 = -19,13,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) рентабельності реалізації:

$$\Delta PK_{PP} = PK_{\text{ум}} - PK_0; \quad (7.102)$$

$$\Delta PK_{PP} = 0,30 - 19,4 = -19,1;$$

2) коефіцієнта обертання капіталу:

$$\Delta PK_{KOK} = PK_1 - PK_{\text{ум}}; \quad (7.103)$$

$$\Delta PK_{KOK} = 0,27 - 0,30 = -0,03.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta PK = \Delta PK_{PP} + \Delta PK_{KOK}; \quad (7.104)$$

$$\Delta PK = -19,1 - 0,03 = -19,13.$$

Зниження загальної рентабельності сукупного капіталу з 19,4 % у базовому році до 0,27 % у звітному році, тобто на 19,13 в. п., пояснюється впливом таких факторів. Унаслідок зменшення показника рентабельності реалізації на 20,87 в. п. загальна рентабельність сукупного капіталу знизилася на 19,1 в. п. Водночас зменшення коефіцієнта обертання капіталу на 0,086 (9,4 %) зумовило зниження загальної рентабельності сукупного капіталу на 0,03 в. п. Таким чином, зниження прибутковості реалізації продукції мало головний вплив на негативну динаміку ефективності використання сукупного капіталу.

Факторний аналіз загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу.

Модель факторного аналізу показника загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу:

$$\begin{aligned} RBK &= \frac{\Phi P}{BK} \times 100 = \frac{\Phi P}{K} \times 100 \times \frac{K}{BK} = \frac{\Phi P}{ЧД} \times 100 \times \frac{ЧД}{K} \times \frac{K}{BK} = \\ &= \frac{\Phi P}{ЧД} \times 100 \times \frac{ЧД}{ОА} \times \frac{ОА}{K} \times \frac{K}{BK} = \frac{\Phi P}{ЧД} \times 100 \times \frac{ЧД}{ОА} \times \frac{ОА}{ПЗ} \times \frac{ПЗ}{K} \times \frac{K}{BK} = \quad (7.105) \\ &= PK \times K\Phi Z = PP \times KOK \times K\Phi Z = PP \times KOA \times Ч^{ОА} \times K\Phi Z = \\ &= PP \times KOA \times KЗЛ \times Ч^3 \times K\Phi Z, \end{aligned}$$

де RBK – загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу, % – відношення фінансового результату до оподаткування: прибутку (збитку) (ΦP) до середньорічної вартості власного капіталу (BK), виражене у відсотках;

PK – загальна рентабельність (збитковість) сукупного капіталу, % – відношення фінансового результату до оподаткування: прибутку (збитку) (ΦP) до середньорічної вартості капіталу (K), виражене у відсотках;

$K\Phi Z$ – коефіцієнт фінансової залежності – відношення середньорічної вартості капіталу (K) до середньорічної вартості власного капіталу (BK);

PP – рентабельність (збитковість) реалізації, % – відношення фінансового результату до оподаткування: прибутку (збитку) (ΦP) до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$), виражене у відсотках;

KOK – коефіцієнт обертання капіталу – відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$) до середньорічної вартості капіталу (K);

KOA – коефіцієнт обертання оборотних активів – відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$) до середньорічної вартості оборотних активів ($ОА$);

$Ч^{ОА}$ – частка (коефіцієнт) оборотних активів у капіталі – відно-

шення середньорічної вартості оборотних активів (OA) до середньорічної вартості капіталу (K);

$KЗЛ$ – коефіцієнт загальної ліквідності – відношення середньорічної вартості оборотних активів (OA) до середньорічної величини поточних зобов'язань і забезпечень ($ПЗ$);

ψ^3 – частка (коефіцієнт) поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі – відношення середньорічної величини поточних зобов'язань і забезпечень ($ПЗ$) до середньорічної вартості капіталу (K).

На рис. 7.11 наведена схема впливу факторів на зміну показника загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу.

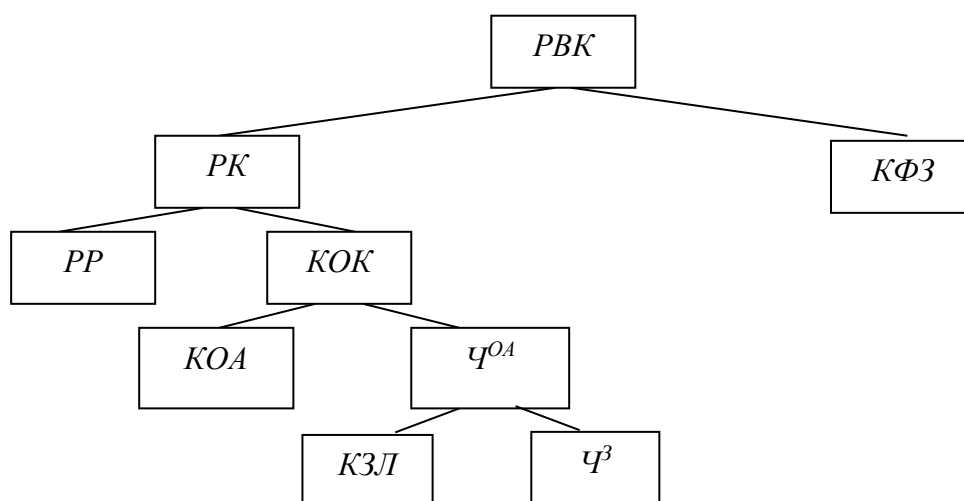

Рис. 7.11. Схема факторного аналізу загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу

Отже, на зміну показника загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу (PBK) впливають такі фактори:

- рентабельність (збитковість) реалізації (PP);
- коефіцієнт обертання оборотних активів (KOA);
- коефіцієнт загальної ліквідності ($KЗЛ$);
- частка поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі (ψ^3);
- коефіцієнт фінансової залежності ($KФЗ$).

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну показника загальної рентабельності власного капіталу (табл. 7.13). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б). Порядок визначення показників 1-4 табл. 7.13 наведений у табл. 7.10.

Середньорічна вартість оборотних активів (OA) – форма № 1: (ряд. 1195, гр.3+ряд. 1195, гр.4)÷2.

Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень ($ПЗ$) – форма № 1: (ряд. 1695, гр.3+ряд. 1695, гр.4)÷2.

За даними табл. 7.13 розраховують умовні показники загальної рентабельності власного капіталу, %:

Таблиця 7.13

**Вихідна інформація для факторного аналізу загальної
рентабельності власного капіталу підприємства**

№ з/п	Показник	Умовне позна- чення	Базо- вий рік	Звіт- ний рік	Відхилення (+,-)	
					абсо- лютне	віднос- не, %
А	Б	В	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
1.	Фінансовий результат до оподаткування: прибуток, тис. грн	<i>ФР</i>	30904	482	-30422	-98,4
2.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	<i>ЧД</i>	145464	147606	+2142	+1,5
3.	Середньорічна вартість капіталу, тис. грн	<i>К</i>	159480	178643	+19163	+12,0
4.	Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн	<i>ВК</i>	145343	156685	+11312	+7,8
5.	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	<i>ОА</i>	98214	116551	+18337	+18,7
6.	Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень, тис. грн	<i>ПЗ</i>	11309	15384	+4075	+36,0
7.	Загальна рентабельність власного капіталу, % (п.1÷п.4×100)	<i>РВК</i>	21,3	0,31	-20,99	×
8.	Рентабельність реалізації, % (п.1÷п.2×100)	<i>РР</i>	21,2	0,33	-20,87	×
9.	Коефіцієнт обертання оборотних активів (п.2÷п.5)	<i>КОА</i>	1,481	1,266	-0,215	-14,5
10.	Коефіцієнт загальної ліквідності (п.5÷п.6)	<i>КЗЛ</i>	8,685	7,576	-1,109	-12,8
11.	Частка (коефіцієнт) поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі (п.6÷п.3)	<i>ЧЗ</i>	0,071	0,086	+0,015	+21,1
12.	Коефіцієнт фінансової залежності (п.3÷п.4)	<i>КФЗ</i>	1,097	1,140	+0,043	+3,9

$$РВК_{\text{УМ1}} = РР_1 \times КОА_0 \times КЗЛ_0 \times Ч^3_0 \times КФЗ_0; \quad (7.106)$$

$$РВК_{\text{УМ1}} = 0,33 \times 1,481 \times 8,685 \times 0,071 \times 1,097 = 0,33;$$

$$РВК_{\text{УМ2}} = РР_1 \times КОА_1 \times КЗЛ_0 \times Ч^3_0 \times КФЗ_0; \quad (7.107)$$

$$РВК_{\text{УМ2}} = 0,33 \times 1,266 \times 8,685 \times 0,071 \times 1,097 = 0,28;$$

$$РВК_{\text{УМ3}} = РР_1 \times КОА_1 \times КЗЛ_1 \times Ч^3_0 \times КФЗ_0; \quad (7.108)$$

$$PBK_{yM3} = 0,33 \times 1,266 \times 7,576 \times 0,071 \times 1,097 = 0,25;$$

$$PBK_{yM4} = PP_1 \times KOA_1 \times K3L_1 \times \chi^3_1 \times K\Phi3_0; \quad (7.109)$$

$$PBK_{yM4} = 0,33 \times 1,266 \times 7,576 \times 0,086 \times 1,097 = 0,30.$$

Загальна зміна (+,-) загальної рентабельності власного капіталу,

в. п.:

$$\Delta PBK = PBK_1 - PBK_0; \quad (7.110)$$

$$\Delta PBK = 0,31 - 21,3 = -20,99,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) рентабельності реалізації:

$$\Delta PBK_{PP} = PBK_{yM1} - PBK_0; \quad (7.111)$$

$$\Delta PBK_{PP} = 0,33 - 21,3 = -20,97;$$

2) коефіцієнта обертання оборотних активів:

$$\Delta PBK_{KOA} = PBK_{yM2} - PBK_{yM1}; \quad (7.112)$$

$$\Delta PBK_{KOA} = 0,28 - 0,33 = -0,05;$$

3) коефіцієнта загальної ліквідності:

$$\Delta PBK_{K3L} = PBK_{yM3} - PBK_{yM2}; \quad (7.113)$$

$$\Delta PBK_{K3L} = 0,25 - 0,28 = -0,03;$$

4) частки (коефіцієнта) поточних зобов'язань і забезпечень у капіта-

лі:

$$\Delta PBK_{\chi^3} = PBK_{yM4} - PBK_{yM3}; \quad (7.114)$$

$$\Delta PBK_{\chi^3} = 0,30 - 0,25 = +0,05;$$

5) коефіцієнта фінансової залежності:

$$\Delta PBK_{K\Phi3} = PBK_1 - PBK_{yM4}; \quad (7.115)$$

$$\Delta PBK_{K\Phi3} = 0,31 - 0,30 = +0,01.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta PBK = \Delta PBK_{PP} + \Delta PBK_{KOA} + \Delta PBK_{K3L} + \Delta PBK_{\chi^3} + \Delta PBK_{K\Phi3}; \quad (7.116)$$

$$\Delta PBK = -20,97 - 0,05 - 0,03 + 0,05 + 0,01 = -20,99.$$

Загальна рентабельність власного капіталу знизилася з 21,3 % у базовому році до 0,31 % у звітному році, тобто на 20,99 в. п. Негативно вплинули на зміну результативного показника три фактори. Так, унаслідок зниження рентабельності реалізації на 20,87 в. п., зменшення коефіцієнтів обертання оборотних активів та загальної ліквідності на 0,215 (14,5 %) і 1,109 (12,8 %) показник загальної рентабельності власного капіталу зменшився відповідно на 20,97, 0,05 та 0,03 в. п. Водночас підвищення частки (коефіцієнта) поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі на 0,015 (21,1 %) та коефіцієнта фінансової залежності на 0,043 (3,9 %) дозволило збільшити показник загальної рентабельності власного капіталу відповідно на 0,05 та 0,01 в. п. Таким чином, негативний вплив на зниження загальної рентабельності власного капіталу мало падіння рентабельності реалізації продукції, сповільнення оборотності оборотних активів та зниження загальної ліквідності.

Факторний аналіз загальної рентабельності (збитковості) основних засобів і запасів.

Модель факторного аналізу загальної рентабельності (збитковості) основних засобів і запасів:

$$PO33 = \frac{\Phi P}{O3 + 3} \times 100 = \frac{\Phi P \div ЧД}{O3 \div ЧД + 3 \div ЧД} \times 100 = \frac{PP}{K\Phi + K3}, \quad (7.117)$$

де $PO33$ – загальна рентабельність (збитковість) основних засобів і запасів, % – відношення фінансового результату до оподаткування: прибутку (збитку) (ΦP) до середньорічної вартості основних засобів ($O3$) і запасів (3), виражене у відсотках;

PP – рентабельність (збитковість) реалізації, % – відношення фінансового результату до оподаткування: прибутку (збитку) (ΦP) до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$), виражене у відсотках;

$K\Phi$ – коефіцієнт фондомісткості продукції – відношення середньорічної вартості основних засобів ($O3$) до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$);

$K3$ – коефіцієнт завантаженості запасів – відношення середньорічної вартості запасів (3) до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧД$).

Отже, на зміну показника загальної рентабельності (збитковості) основних засобів і запасів ($PO33$) впливають три фактори:

- рентабельність (збитковість) реалізації (PP);
- коефіцієнт фондомісткості продукції ($K\Phi$);
- коефіцієнт завантаженості запасів ($K3$).

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну показника загальної рентабельності основних засобів і запасів (табл. 7.14). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б). Порядок визначення показників 1-2 табл. 7.14 наведений у табл. 7.10.

Середньорічна вартість основних засобів ($O3$) – форма № 1: (ряд. 1010, гр.3+ряд. 1010, гр.4)÷2.

Середньорічна вартість запасів (3) – форма № 1: (ряд. 1100+1110, гр.3+ряд. 1100+1110, гр.4)÷2.

За даними табл. 7.14 розраховують умовні показники загальної рентабельності основних засобів і запасів, %:

$$PO33_{\text{ум1}} = \frac{PP_1}{K\Phi_0 + K3_0}; \quad (7.118)$$

$$PO33_{\text{ум1}} = \frac{0,33}{0,356 + 0,545} = 0,37;$$

$$PO33_{\text{ум2}} = \frac{PP_1}{K\Phi_1 + K3_0}; \quad (7.119)$$

$$PO33_{\text{ум2}} = \frac{0,33}{0,366 + 0,545} = 0,36.$$

Загальна зміна (+, -) загальної рентабельності основних засобів і запасів, в. п.:

Таблиця 7.14

**Вихідна інформація для факторного аналізу загальної
рентабельності основних засобів і запасів підприємства**

№ з/п	Показник	Умовне позначення	Базо- вий рік	Звіт- ний рік	Відхилення (+,-)	
					абсо- лютне	віднос- не, %
А	Б	В	1	2	3=2-1	4=3÷1 ×100
1.	Фінансовий результат до оподаткування: прибуток, тис. грн	<i>ФР</i>	30904	482	-30422	-98,4
2.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	<i>ЧД</i>	145464	147606	+2142	+1,5
3.	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	<i>ОЗ</i>	51823	54076	+2253	+4,3
4.	Середньорічна вартість запасів, тис. грн	<i>З</i>	79218	99698	+20480	+25,9
5.	Загальна рентабельність основних засобів і запасів, % (п.1÷(п.3+п.4)×100)	<i>РОЗЗ</i>	23,6	0,31	-23,29	×
6.	Рентабельність реалізації, % (п.1÷п.2×100)	<i>РР</i>	21,2	0,33	-20,87	×
7.	Коефіцієнт фондомісткості продукції (п.3÷п.2)	<i>КФ</i>	0,356	0,366	+0,010	+2,8
8.	Коефіцієнт завантаженості запасів (п.4÷п.2)	<i>КЗ</i>	0,545	0,675	+0,130	+23,9

$$\Delta POZZ = POZZ_1 - POZZ_0; \quad (7.120)$$

$$\Delta POZZ = 0,31 - 23,6 = -23,29,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) рентабельності реалізації:

$$\Delta POZZ_{PP} = POZZ_{YM1} - POZZ_0; \quad (7.121)$$

$$\Delta POZZ_{PP} = 0,37 - 23,6 = -23,23;$$

2) коефіцієнта фондомісткості продукції:

$$\Delta POZZ_{KF} = POZZ_{YM2} - POZZ_{YM1}; \quad (7.122)$$

$$\Delta POZZ_{KF} = 0,36 - 0,37 = -0,01;$$

3) коефіцієнта завантаженості запасів:

$$\Delta POZZ_{KZ} = POZZ_1 - POZZ_{YM2}; \quad (7.123)$$

$$\Delta POZZ_{KZ} = 0,31 - 0,36 = -0,05.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta POZZ = \Delta POZZ_{PP} + \Delta POZZ_{KF} + \Delta POZZ_{KZ}; \quad (7.124)$$

$$\Delta POZZ = -23,23 - 0,01 - 0,05 = -23,29.$$

Загальна рентабельність основних засобів і запасів знизилася з 23,6 % у базовому році до 0,31 % у звітному році, тобто на 23,29 в. п. Негативний вплив на динаміку результативного показника мали усі фактори.

Так, унаслідок зниження рентабельності реалізації на 20,87 в. п., підвищення коефіцієнта фондомісткості продукції на 0,010 (2,8 %) та коефіцієнта завантаженості запасів на 0,130 (23,9 %) загальна рентабельність основних засобів і запасів знизилася відповідно на 23,23, 0,01 та 0,05 в. п. Отже, головним фактором зниження ефективності використання основних засобів і запасів стало падіння рентабельності реалізації продукції.

За результатами факторного аналізу показників рентабельності розробляють заходи, за допомогою яких можна уникнути негативних тенденцій у їхній динаміці (табл. 7.15).

Таблиця 7.15

Заходи щодо уникнення негативних тенденцій у динаміці показників рентабельності

Негативна тенденція	Фактор	Заходи
Зниження рентабельності виробництва (продажу) продукції	Зниження середньої ціни реалізації	- перегляд принципів ціноутворення; - розроблення ефективних заходів маркетингової політики; - вдосконалення асортименту продукції; - поліпшення якості продукції
	Підвищення собівартості одиниці продукції	- аналіз собівартості видів продукції та можливостей удосконалення номенклатури; - встановлення найбільш вагомих статей у структурі собівартості та визначення їхнього впливу на зміну загального показника; - розрахунок точки беззбитковості на основі поділу витрат на змінні та постійні
Зниження загальної рентабельності сукупного капіталу	Зниження рентабельності реалізації	- вищенаведені заходи, спрямовані на недопущення зниження рентабельності продажу продукції
	Уповільнення оборотності капіталу	- продаж або списання непотрібних основних виробничих засобів; - зменшення дебіторської заборгованості; - скорочення понаднормативних запасів сировини, матеріалів, палива тощо

Аналогічні заходи розробляють для подолання негативних тенденцій у динаміці інших показників рентабельності.

Запитання для перевірки знань

1. Що таке абсолютні та відносні показники прибутковості діяльності? Які функції виконує прибуток?
2. Що є комплексною метою і завданнями аналізу фінансових результатів та рентабельності?
3. Як визначаються категорії «доходи», «витрати», «прибуток»,

«збиток», «сукупний дохід» відповідно до НП(С)БО 1?

4. Як класифікують види діяльності підприємства? Що таке звичайна, операційна, основна, фінансова, інвестиційна діяльність?

5. На які види поділяються доходи підприємства?

6. На які види поділяються витрати підприємства?

7. За якими економічними елементами групують витрати операційної діяльності?

8. У якій послідовності формуються фінансові результати за даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»?

9. Як розраховують фінансові результати за видами діяльності підприємства?

10. Які показники використовують в аналізі структури фінансових результатів?

11. За якими критеріями оцінюється якість прибутку?

12. Як проводиться аналіз сукупного доходу підприємства?

13. За якою схемою та з використанням якої адитивної моделі проводиться факторний аналіз валового прибутку (збитку)?

14. Як визначається вплив трьох факторів на зміну фінансового результату від реалізації окремого виду продукції?

15. За якими схемами та з використанням яких адитивних моделей проводиться факторний аналіз фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності?

16. За якою схемою та з використанням якої адитивної моделі проводиться факторний аналіз фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування?

17. За якими схемами та з використанням яких адитивних моделей проводиться факторний аналіз чистого фінансового результату: прибутку (збитку)?

18. Що таке рентабельність? Як поділяються показники рентабельності?

19. Якими є економічний зміст та порядок розрахунку показників рентабельності та окупності витрат (витратних показників)?

20. Охарактеризуйте економічний зміст та наведіть порядок розрахунку показників рентабельності реалізованої продукції (дохідних показників).

21. Дайте характеристику економічного змісту та порядку розрахунку показників рентабельності та окупності капіталу (активів) (ресурсних показників).

22. За якою методикою проводиться факторний аналіз рентабельності (збитковості) виробництва одного виду продукції?

23. За якою методикою проводиться факторний аналіз рентабельності (збитковості) продажу одного виду продукції?

24. За якою моделлю та в якій послідовності проводиться факторний аналіз показника загальної рентабельності (збитковості) сукупного

капіталу?

25. За якою моделлю та в якій послідовності проводиться факторний аналіз показника загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу?

26. За якою моделлю та в якій послідовності проводиться факторний аналіз показника загальної рентабельності (збитковості) основних засобів і запасів?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

7.1. Яка функція характеризує прибуток як критерій ефективності діяльності:

- а) стимулююча;
- б) фондоутворювальна;
- в) оцінювальна;
- г) соціальна?

7.2. Прибуток як джерело зростання ринкової вартості підприємства – це функція прибутку:

- а) стимулююча;
- б) фондоутворювальна;
- в) соціальна;
- г) оцінювальна.

7.3. Збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу, – це:

- а) витрати;
- б) доходи;
- в) збиток;
- г) прибуток.

7.4. Відповідно до НП(С)БО 1 прибуток – це:

- а) перевищення суми витрат над сумою доходу;
- б) збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу;
- в) зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу;
- г) сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

7.5. Будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення, – це діяльність:

- а) звичайна;
- б) інвестиційна;
- в) фінансова;

г) операційна.

7.6. Операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), належать до діяльності:

- а) фінансової;
- б) інвестиційної;
- в) іншої операційної;
- г) основної.

7.7. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це дохід у результаті:

- а) основної операційної діяльності;
- б) іншої операційної діяльності;
- в) фінансової діяльності;
- г) інвестиційної діяльності.

7.8. Дохід, отриманий від інвестицій у дочірні підприємства, належить до:

- а) доходу від операційної діяльності;
- б) доходу від участі в капіталі;
- в) інших фінансових доходів;
- г) інших доходів.

7.9. Чому дорівнюють витрати операційної діяльності, якщо собівартість реалізованої продукції – 200 тис. грн, адміністративні витрати – 40 тис. грн, витрати на збут – 30 тис. грн, фінансові витрати – 20 тис. грн:

- а) 240 тис. грн;
- б) 290 тис. грн;
- в) 270 тис. грн;
- г) 260 тис. грн?

7.10. Валовий прибуток (збиток) – це:

- а) виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- в) фінансовий результат від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- г) фінансовий результат від операційної діяльності.

7.11. Валовий прибуток (збиток) визначається як:

- а) різниця між доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) сума чистого доходу та собівартості реалізованої продукції;
- в) різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- г) різниця між операційним доходом та операційними витратами.

7.12. Яким буде фінансовий результат від операційної діяльності за такої інформації, тис. грн: валовий прибуток – 150; інші операційні доходи – 5; адміністративні витрати – 45; витрати на збут – 20; інші операційні витрати – 2:

- а) 88 тис. грн;

- б) 83 тис. грн;
- в) 92 тис. грн;
- г) 132 тис. грн?

7.13. Чому дорівнює прибуток до оподаткування за такої інформації, тис. грн: прибуток від операційної діяльності – 200; дохід від участі в капіталі – 20; фінансові витрати – 30:

- а) 200 тис. грн;
- б) 220 тис. грн;
- в) 170 тис. грн;
- г) 190 тис. грн?

7.14. Прибуток від операційної діяльності – 80 тис. грн, прибуток до оподаткування – 100 тис. грн, ставка податку на прибуток – 18 %. Чому дорівнює чистий прибуток:

- а) 20 тис. грн;
- б) 65,6 тис. грн;
- в) 60 тис. грн;
- г) 82 тис. грн?

7.15. Чистий прибуток (збиток) визначається як:

- а) різниця фінансового результату від звичайної діяльності та надзвичайних витрат;
- б) різниця фінансового результату до оподаткування та податку на прибуток;
- в) алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування;
- г) сума фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

7.16. Який з наведених показників не належить до показників структури фінансових результатів:

- а) частка валового прибутку в чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) частка валового прибутку в прибутку від операційної діяльності;
- в) частка адміністративних витрат в операційних витратах;
- г) частка чистого прибутку в чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)?

7.17. Який з наведених факторів не впливає на зміну прибутку від операційної діяльності:

- а) чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) адміністративні витрати;
- в) інші доходи;
- г) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)?

7.18. Яка зміна факторного показника забезпечить збільшення прибутку від операційної діяльності:

- а) зменшення валового прибутку;
- б) збільшення інших операційних доходів;

- в) збільшення адміністративних витрат;
- г) збільшення витрат на збут?

7.19. Яка зміна факторного показника забезпечить збільшення прибутку до оподаткування:

- а) зменшення витрат від операційної діяльності;
- б) зменшення доходу від операційної діяльності;
- в) збільшення витрат від фінансової діяльності;
- г) збільшення витрат від інвестиційної діяльності?

7.20. За якої зміни факторного показника збільшиться чистий прибуток:

- а) збільшення витрат від операційної діяльності;
- б) зменшення доходу від операційної діяльності;
- в) зменшення доходу від фінансової діяльності;
- г) зменшення витрат від інвестиційної діяльності?

7.21. Рентабельність – це:

- а) одержаний підприємством прибуток;
- б) абсолютний показник ефективності роботи підприємства;
- в) відносний рівень прибутковості бізнесу, що характеризує відношення отриманого ефекту (прибутку) до наявних або використаних ресурсів;
- г) відношення доходів до витрат.

7.22. Яка група показників рентабельності характеризує прибутковість здійснених витрат у процесі діяльності підприємства:

- а) показники рентабельності активів;
- б) показники рентабельності капіталу;
- в) витратні показники рентабельності;
- г) дохідні показники рентабельності?

7.23. Відношенням прибутку (збитку) до оподаткування та чистого прибутку (збитку) до вартості капіталу (активів) або їхніх складових визначаються показники рентабельності:

- а) що базуються на витратному підході;
- б) що базуються на дохідному підході;
- в) в основі яких ресурсний підхід;
- г) виробництва окремих видів продукції.

7.24. Рентабельність виробничих витрат визначається як відношення:

- а) валового прибутку до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) валового прибутку до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- в) прибутку від операційної діяльності до операційних витрат;
- г) прибутку від операційної діяльності до операційного доходу.

7.25. Відношенням прибутку (збитку) від операційної діяльності до операційних витрат визначається рентабельність (збитковість):

- а) продажу;

- б) операційних витрат;
- в) доходу від операційної діяльності;
- г) виробничих витрат.

7.26. *Загальна рентабельність (збитковість) витрат господарської діяльності – це відношення:*

- а) прибутку (збитку) до оподаткування до витрат господарської діяльності;
- б) прибутку (збитку) від операційної діяльності до витрат господарської діяльності;
- в) чистого прибутку (збитку) до витрат господарської діяльності;
- г) чистого прибутку (збитку) до операційних витрат.

7.27. *Відношення чистого доходу від реалізації продукції до собівартості реалізованої продукції – це:*

- а) рентабельність операційних витрат;
- б) коефіцієнт окупності сукупного капіталу;
- в) коефіцієнт окупності операційних витрат;
- г) коефіцієнт окупності виробничих витрат.

7.28. *Рентабельність (збитковість) продажу – це показник:*

- а) рентабельності витрат;
- б) рентабельності капіталу (активів);
- в) окупності витрат;
- г) рентабельності реалізованої продукції.

7.29. *Відношенням чистого прибутку до середньорічної вартості капіталу визначається:*

- а) загальна рентабельність сукупного капіталу;
- б) загальна рентабельність власного капіталу;
- в) чиста рентабельність сукупного капіталу;
- г) чиста рентабельність власного капіталу.

7.30. *Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу розраховується як відношення:*

- а) прибутку (збитку) до оподаткування до середньорічної вартості власного капіталу;
- б) прибутку (збитку) до оподаткування до середньорічної вартості капіталу;
- в) чистого прибутку (збитку) до середньорічної вартості власного капіталу;
- г) чистого прибутку (збитку) до середньорічної вартості капіталу.

7.31. *Прибуток до оподаткування, одержаний підприємством у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості основних засобів і запасів, характеризує:*

- а) рентабельність виробничих витрат;
- б) коефіцієнт окупності виробничих витрат;
- в) загальна рентабельність основних засобів і запасів;
- г) чиста рентабельність основних засобів і запасів.

7.32. *Середньорічна вартість капіталу підприємства – 10 млн. грн.*

Яка сума чистого прибутку забезпечить період окупності сукупного капіталу 5 років:

- а) 1 млн. грн;
- б) 2 млн. грн;
- в) 5 млн. грн;
- г) 10 млн. грн?

7.33. Чистий прибуток підприємства – 1,5 млн. грн, середньорічна вартість власного капіталу – 9 млн. грн. Яким є період окупності власного капіталу:

- а) 5 років;
- б) 6 років;
- в) 10,5 року;
- г) 0,17 року?

7.34. Які фактори впливають на зміну загальної рентабельності сукупного капіталу:

- а) рентабельність реалізації та коефіцієнт оборотності капіталу;
- б) рентабельність реалізації та коефіцієнт фінансової залежності;
- в) рентабельність операційних витрат та коефіцієнт оборотності капіталу;
- г) рентабельність виробничих витрат та коефіцієнт оборотності капіталу?

7.35. Модель факторного аналізу показника загальної рентабельності власного капіталу є добутком рентабельності реалізації, коефіцієнта оборотності оборотних активів, коефіцієнта загальної ліквідності, частки поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі та:

- а) загальної рентабельності сукупного капіталу;
- б) чистої рентабельності сукупного капіталу;
- в) коефіцієнта оборотності капіталу;
- г) коефіцієнта фінансової залежності.

ТЕМА 8

АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

- 8.1. Сутність кредитоспроможності та методичне забезпечення її оцінювання*
- 8.2. Порядок оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи*
- 8.3. Загальні підходи та принципи визначення кредитного ризику за активами*

8.1. Сутність кредитоспроможності та методичне забезпечення її оцінювання

В умовах об'єктивної необхідності кредитних вкладень в економіку посилюється важливість питань об'єктивного визначення кредитоспроможності підприємств-позичальників, розроблення оптимальних методик оцінювання їхнього фінансового стану.

Кредитоспроможність – це одна з умов виникнення і здійснення кредитних відносин, які виникають між банком (кредитором) та суб'єктом підприємницької діяльності (боржником) із приводу надання кредиту позичальнику в грошовій формі на умовах повернення у визначений строк зі сплатою процентів.

Результатом неправильного оцінювання кредитоспроможності позичальників може бути погіршення якості кредитного портфеля банку, що призводить до зниження ефективності кредитної діяльності та погіршення фінансового стану банку. Для позичальника оцінювання кредитоспроможності також важливе, оскільки від його результатів залежить, на яких умовах буде наданий кредит і чи взагалі буде укладена кредитна угода. Спосіб вирішення проблеми є розроблення та використання таких методик, які дають банкам можливість об'єктивно оцінювати кредитоспроможність позичальників з урахуванням змісту цієї категорії.

У «Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» (затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 р. № 23), яке втратило чинність з 30 червня 2016 р., наводилося таке визначення: «*кредитоспроможність* – наявність у боржника (контрагента банку) передумов для проведення кредитних операцій і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки».

Боржник – сторона в зобов'язанні (юридична особа, включаючи емітента цінних паперів, або фізична особа), яка повинна сплатити борг/виконати вимогу банку згідно з умовами укладеного договору/зобов'язан-

ням емітента за розміщеними від свого імені цінними паперами.

Кредитна операція – вид активних банківських операцій, пов’язаних із розміщенням залучених банком коштів таким шляхом: надання їх у тимчасове користування або прийняттям зобов’язань про надання певної суми коштів; надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів; розміщення депозитів; проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу; видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо; будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов’язання щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу); розстрочення платежу за продані банком активи.

Наведемо інші варіанти тлумачення поняття кредитоспроможності:

- *кредитоспроможність клієнта* – сукупність елементів та ознак, наявність яких у клієнта дозволяє йому одержувати банківські позички і засвідчує його спроможність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов’язаннями перед банком (Енциклопедія банківської справи України);

- *кредитоспроможність* – це такий фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно його повернути (Л. А. Лахтінова);

- *кредитоспроможність суб’єкта господарювання* – наявність у нього передумов для отримання кредиту та вчасного повернення у строк, передбачений угодою (П. Я. Попович);

- *кредитоспроможність суб’єкта господарювання* – наявність у нього можливості отримання кредиту та його повернення, що характеризується його дисциплінованістю під час розрахунків за раніше отримані кредити, поточним фінансовим станом і можливістю за потреби мобілізувати грошові засоби з різноманітних джерел (П. Ю. Буряк та ін.);

- *кредитоспроможність* – синтетичний показник, що відображає рівень ділової надійності підприємства та його спроможності виконувати договірні зобов’язання, зокрема погасити кредит (О. В. Павловська та ін.);

- *кредитоспроможність* – це здатність позичальника повністю та у визначений строк розрахуватися за своїми борговими зобов’язаннями (О. В. Васюренко).

У чинному нормативному документі, а саме «Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (затвердженого постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 р. № 351), немає визначення терміну «кредитоспроможність», натомість наводиться визначення терміну «*платоспроможність*» як здатності боржника (контрагента) банку здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов’язань відповідно до умов договорів [16].

Виникає питання: чим кредитоспроможність підприємства відрізняється від його платоспроможності? На нашу думку, між кредитоспромож-

ністю та платоспроможністю є істотна відмінність, адже кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, мають бути погашені виключно грошима. Тому для банку, який надає кредит, недостатньо, щоб боржник був платоспроможним, він повинен бути кредитоспроможним. У зв'язку з цим виникає необхідність використання категорії кредитоспроможності для характеристики спроможності боржника погашати свої зобов'язання перед банком саме грошовими коштами.

Ця важлива особливість зумовлює необхідність використання для оцінювання кредитоспроможності боржника терміну «грошовий потік». Але чи всі грошові потоки підприємства можуть розцінюватися банком як потенційне джерело погашення кредитної заборгованості? Очевидно, в цьому випадку доцільно розглядати ті потоки грошових коштів, що, як передбачається, будуть мати у майбутньому регулярний, а не випадковий характер. Це означає, що як потенційне джерело погашення кредитної заборгованості доцільно розглядати грошові потоки від основної діяльності.

З урахуванням вищенаведеного доцільно вдосконалити визначення категорії кредитоспроможності, виклавши його у такій редакції: **кредитоспроможність** – це спроможність за конкретних умов кредитування у повному обсязі та у визначений кредитним договором строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошима, що генеруються боржником у процесі основної діяльності.

У міжнародній практиці використовують різні *системи оцінювання кредитоспроможності боржника*: «правило п'яти Сі», CAMPARI, PARTS, система 6C, PARSEK, MEMO RISK, система 4FC та ін. Ці системи відрізняються кількістю показників, що застосовуються як складові загального рейтингу боржника, а також різними методиками визначення характеристик та встановлення їхньої пріоритетності. Наприклад, у практиці банків США застосовується «правило п'яти Сі»:

- character (репутація боржника);
- capital (капітал, майно);
- capacity (фінансові можливості);
- collateral (забезпечення);
- conditions (загальні економічні умови).

Європейські та американські банки використовують методи аналізу кредитоспроможності позичальника CAMPARI та PARTS, що ґрунтуються на послідовному розгляді зафіксованих у кредитній заявці та фінансових документах найсуттєвіших факторів, які характеризують клієнта, з метою виявлення потенційного ризику надання конкретної позики.

Назва *CAMPARI* утворюється з початкових літер слів:

- C – character: характеристика боржника (особисті якості);
- A – ability: спроможність до повернення позики;
- M – margin: маржа (дохідність);
- P – purpose: мета, на реалізацію якої будуть витрачені гроші;
- A – amount: розмір позики;
- R – return: умови погашення позики;

- I – insurance: страхування ризику непогашення позики.

Назва *PARTS* утворюється з початкових літер слів:

- P – purpose: мета;

- A – amount: розмір кредиту;

- R – repayment: умови погашення основного боргу і процентів;

- T – terms: строк кредиту;

- S – security: забезпечення.

Світовий банк, розглядаючи кредитну заявку, керується *правилом «5»*, що передбачає визначення:

1) бажання позичальника погасити позику;

2) здатності боржника погасити позику (на основі аналізу грошових потоків з урахуванням усіх джерел надходження та усієї заборгованості клієнта);

3) платоспроможності боржника – достатності капіталу, ліквідності коштів;

4) наявності гарантій, застави (з укладанням переліку активів, які вільні від іншої застави);

5) економічних умов діяльності клієнта.

Іноземні кредитні установи під час визначення кредитоспроможності боржників керуються *кредитними рейтингами, що складаються міжнародними та національними агентствами*, такими як: Standard&Poor's, Moody's Investors Service, Fitch IBCA, Duff and Phelps та ін. Кредитні рейтинги є важливим джерелом інформації для прийняття інвестиційних рішень.

З урахуванням особливостей кредитування в Україні, доцільно застосовувати таку *послідовність оцінювання банком кредитоспроможності боржника – юридичної особи*: загальна характеристика боржника → оцінювання фінансового стану боржника шляхом розрахунку інтегрального показника → аналіз ефективності проєкту, що кредитується, та оцінювання ризиків, пов'язаних із ним → прийняття рішення про кредитування.

Підхід до оцінювання кредитоспроможності потенційних клієнтів має бути системним і комплексним, зважаючи на їхню загальну характеристику, результати аналізу фінансового стану та ефективності заходів (проєктів), що кредитуються.

З метою забезпечення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків Правлінням Національного банку України постановою № 351 від 30.06.2016 р. затверджене *«Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»* [16]. Це Положення розроблене відповідно до Законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України». Підходи, визначені цим Положенням, ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, включаючи застосування компонентів кредитного ризику (EAD – експозиція під ризиком, PD – імовірність дефолту боржника/контрагента, LGD – втрати в разі дефолту).

Положення № 351 визначає порядок оцінки банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, встановлює мінімальні вимоги до банків щодо визначення розміру очікуваних втрат (збитків) за активними банківськими операціями внаслідок реалізації кредитного ризику.

Банк з метою визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи, крім банку та бюджетної установи, здійснює оцінювання фінансового стану:

1) боржників – юридичних осіб, які відповідно до вимог законодавства України складають квартальну та річну фінансову звітність, – не рідше ніж один раз на три місяці (боржників – юридичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, – на підставі даних річної фінансової звітності, не рідше ніж один раз на 12 місяців);

2) боржників – юридичних осіб, які відповідно до вимог законодавства України складають тільки річну фінансову звітність, – не рідше ніж один раз на 12 місяців;

3) групи юридичних осіб під спільним контролем, учасником якої є боржник/контрагент, – не рідше одного разу на 12 місяців.

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника – юридичної особи з вищенаведеною періодичністю, але не пізніше трьох наступних календарних місяців після встановленого законодавством України терміну подання боржником – юридичною особою фінансової звітності до органів державної влади.

8.2. Порядок оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи

Одним із найважливіших елементів аналізу кредитоспроможності є оцінювання банком фінансового стану боржника, на підставі результатів якого визначається значення коефіцієнта ймовірності дефолту.

Відповідно до «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» банк здійснює оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи шляхом розрахунку *інтегрального показника фінансового стану* боржника. Банк розраховує інтегральний показник із застосуванням *логістичної моделі* за такою формулою:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i, \quad (8.1)$$

де Z – інтегральний показник;

x_i – показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника – юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком України діапазонів для кожного фінансового показника (табл. 8.1, 8.2);

β_i – коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників;

β_0 – вільний член логістичної моделі, значення якого актуалізується Національним банком України.

Величини x_i , β_0 , β_i щороку актуалізуються Національним банком України на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб. Банк для актуалізації логістичної моделі подає до Національного банку України дані про класифікацію боржників – юридичних осіб, а також дані їхньої фінансової звітності, за формою та в строки, установлені Національним банком України.

Банк розраховує інтегральний показник з урахуванням пояснень щодо визначення моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи, наведених у додатку 7 до Положення № 351, виходячи з *належності підприємства відповідно до законодавства України до великого, середнього або малого та виду його економічної діяльності* (табл. 8.1, 8.2).

Банк визначає вид економічної діяльності боржника – юридичної особи згідно з Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010, затвердженою наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457 (зі змінами), на підставі даних річної фінансової звітності боржника – юридичної особи виходячи з максимального значення частки доходу від певного виду діяльності (у процентах) у загальному обсязі операційного доходу [чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів] з урахуванням вимог, визначених у додатку 7 до Положення № 351.

У разі однакового значення частки доходу за двома (або більше) видами діяльності модель розрахунку інтегрального показника боржника – юридичної особи обирається банком самостійно на підставі одного з таких видів діяльності. Якщо дані граф 2000, 2010 та 2120 форми № 2 (2-м, 2-мс) «Звіт про фінансові результати» є нульовими, то банк визначає модель розрахунку інтегрального показника боржника – юридичної особи, що відповідає виду діяльності, визначеному боржником як основний.

Модель розрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи, що є новоствореним підприємством, у якого немає річної звітності, обирається залежно від виду його економічної діяльності, визначеного на підставі наданого ним розшифрування даних графі 2000 форм № 2 (2-м, 2-мс) «Звіт про фінансові результати» фінансової звітності такого боржника за останній звітний період.

Таблиця 8.1

Моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства

№ з/п	Групи видів економічної діяльності	Моделі	Фінансові показники (K _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (K _{i min} ≥)	Максимальне значення діапазону (K _{i max} <)	Показники (X _i)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	Z = 2,599+ +0,451·X ₂ + +0,637·X ₅ + +0,529·X ₈ + +0,362·X ₉ + +0,756·X ₁₁	K ₂	1	Менше ніж 50,75 %		X ₂	-1,6424
				2	50,75 %	80,81 %		-0,5326
				3	80,81 %	111,94 %		-0,1756
				4	111,94 %	150,66 %		0,2772
				5	150,66 %	256,96 %		0,8184
				6	256,96 %	352,91 %		0,8619
				7	352,91 %	940,17 %		1,0484
				8	Дорівнює або більше ніж 940,17 %			1,0498
			K ₅	1	Менше ніж 11144,6 %		X ₅	-0,505
				2	11144,6 %	18833,8 %		-0,050
				3	18833,8 %	25755,1 %		0,327
				4	25755,1 %	35514,9 %		0,702
				5	Дорівнює або більше ніж 35514,9 %			-0,125
			K ₈	1	Менше ніж 415,4 %		X ₈	0,739
				2	415,4 %	1827,2 %		0,563
				3	1827,2 %	4172,6 %		0,327
				4	4172,6 %	8878,9 %		0,070
				5	Дорівнює або більше ніж 8878,9 %			-0,911
			K ₉	1	Менше ніж 0,7 %		X ₉	-1,452
				2	0,7 %	5,5 %		0,089
				3	5,5 %	23,1 %		0,252
				4	Дорівнює або більше ніж 23,1 %			0,515
			K ₁₁	1	Менше ніж -0,62 %		X ₁₁	1,3689
				2	-0,62 %	7,12 %		1,1048
				3	7,12 %	11,22 %		0,9221
				4	11,22 %	17,03 %		0,6443
				5	17,03 %	26,33 %		0,5033
				6	26,33 %	42,68 %		-0,0554
				7	42,68 %	96,29 %		-0,7215
				8	Дорівнює або більше ніж 96,29 %			-1,9058

Продовж. табл. 8.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	$Z = 1,815 + 0,237 \cdot X_1 + 0,408 \cdot X_{10} + 0,301 \cdot X_{11} + 0,405 \cdot X_{13} + 0,494 \cdot X_{14} + 0,303 \cdot X_{15} + 0,234 \cdot X_{17}$	K ₁	1	Менше ніж -18,7 %		X ₁	-1,749
				2	-18,7 %	3,4 %		-0,543
				3	3,4 %	24,5 %		0,054
				4	24,5 %	33,1 %		0,307
				5	33,1 %	42,0 %		0,365
				6	42,0 %	52,0 %		0,723
				7	52,0 %	63,1 %		0,935
				8	63,1 %	75,6 %		1,040
				9	Дорівнює або більше ніж 75,6 %			1,379
			K ₁₀	1	Менше ніж 58,4 %		X ₁₀	-1,282
				2	58,4 %	84,6 %		-0,543
				3	84,6 %	101,1 %		-0,025
				4	101,1 %	133,2 %		0,307
				5	Дорівнює або більше ніж 133,2 %			0,572
			K ₁₁	1	Менше ніж -0,6 %		X ₁₁	1,369
				2	-0,6 %	7,1 %		1,105
				3	7,1 %	11,2 %		0,922
				4	11,2 %	17,0 %		0,644
				5	17,0 %	26,3 %		0,503
				6	26,3 %	42,7 %		-0,055
				7	42,7 %	96,3 %		-0,722
				8	Дорівнює або більше ніж 96,3 %			-1,906
			K ₁₃	1	Менше ніж 0,3 %		X ₁₃	0,617
				2	0,3 %	0,9 %		0,543
				3	0,9 %	5,1 %		0,248
				4	5,1 %	7,6 %		0,247
				5	7,6 %	11,2 %		0,087
				6	11,2 %	16,9 %		0,054
				7	16,9 %	29,8 %		-0,240
				8	Дорівнює або більше ніж 29,8 %			-1,190
			K ₁₄	1	Менше ніж 9915,7 %		X ₁₄	0,952
				2	9915,7 %	14664,1 %		0,682
				3	14664,1 %	21070,8 %		0,669
				4	21070,8 %	35301,3 %		0,087
				5	Дорівнює або більше ніж 35301,3 %			-1,241
			K ₁₅	1	Менше ніж -61,4 %		X ₁₅	-1,460
				2	-61,4 %	109,9 %		-1,190
				3	109,9 %	182,7 %		-0,368
				4	182,7 %	269,3 %		0,325
				5	269,3 %	762,7 %		0,830
				6	762,7 %	1158,7 %		0,902
				7	Дорівнює або більше ніж 1158,7 %			1,261

Продовж. табл. 8.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
			K ₁₇	1	Менше ніж 79,9 %		X ₁₇	-1,773
				2	79,9 %	239,9 %		-0,990
				3	239,9 %	388,0 %		-0,199
				4	388,0 %	579,1 %		0,386
				5	579,1 %	831,1 %		0,498
				6	831,1 %	1745,3 %		0,809
				7	1745,3 %	2521,0 %		1,196
				8	Дорівнює або більше ніж 2521,0 %			1,307
3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	$Z = 2,094 + 0,389 \cdot X_2 + 0,466 \cdot X_5 + 0,523 \cdot X_6 + 0,265 \cdot X_7 + 0,576 \cdot X_8 + 0,279 \cdot X_{13} + 0,237 \cdot X_{17}$	K ₂	1	Менше ніж 37,6 %		X ₂	-1,744
				2	37,5 %	58,3 %		-0,460
				3	58,3 %	74,3 %		0,259
				4	74,3 %	99,1 %		0,351
				5	99,1 %	112,4 %		0,675
				6	112,4 %	128,4 %		0,837
				7	Дорівнює або більше ніж 128,4 %			0,857
			K ₅	1	Менше ніж 2449,0 %		X ₅	-0,451
				2	2449,0 %	4309,5 %		0,224
				3	4309,5 %	6775,3 %		0,702
				4	6775,3 %	11774,4 %		0,469
				5	Дорівнює або більше ніж 11774,4 %			-0,481
			K ₆	1	Менше ніж 12,3 %		X ₆	-1,843
				2	12,3 %	36,7 %		-0,788
				3	36,7 %	63,6 %		-0,071
				4	63,6 %	98,3 %		0,367
				5	98,3 %	150,0 %		0,645
				6	150,0 %	231,6 %		1,071
				7	231,6 %	351,2 %		1,133
				8	351,2 %	742,8 %		1,165
				9	Дорівнює або більше ніж 742,8 %			1,198
			K ₇	1	Менше ніж 0,001 %		X ₇	1,258
				2	0,001 %	4,9 %		0,839
				3	4,9 %	9,0 %		0,726
				4	9,0 %	36,1 %		0,360
				5	36,1 %	47,3 %		-0,152
				6	47,3 %	69,4 %		-0,440
				7	Дорівнює або більше ніж 69,4 %			-1,449
			K ₈	1	Менше ніж 1272,5 %		X ₈	0,243
				2	1272,5 %	3389,3 %		0,512
				3	3389,3 %	6001,2 %		0,535
				4	6001,2 %	11416,1 %		0,294
				5	Дорівнює або більше ніж 11416,1 %			-0,927

Продовж. табл. 8.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
			K ₁₃	1	Менше ніж 3,5 %		X ₁₃	0,545
				2	3,5 %	5,6 %		0,451
				3	5,6 %	8,4 %		0,294
				4	8,4 %	13,2 %		0,259
				5	13,2 %	22,3 %		-0,101
				6	22,3 %	38,8 %		-0,291
				7	Дорівнює або більше ніж 38,8 %			-1,331
			K ₁₇	1	Менше ніж 248,6 %		X ₁₇	-1,786
				2	248,6 %	457,1 %		-0,357
				3	457,1 %	699,6 %		-0,271
				4	699,6 %	990,7 %		0,127
				5	990,7 %	1411,6 %		0,536
				6	1411,6 %	1915,6 %		1,027
				7	Дорівнює або більше ніж 1915,6 %			1,081
4	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	$Z = 1,098 + 0,324 \cdot X_1 + 0,532 \cdot X_4 + 0,596 \cdot X_6 + 0,610 \cdot X_8 + 0,349 \cdot X_{16}$	K ₁	1	Менше ніж -109,7 %		X ₁	-1,0251
				2	-109,7 %	-40,5 %		-1,0055
				3	-40,5 %	-8,1 %		-0,5511
				4	-8,1 %	1,0 %		-0,2110
				5	1,0 %	20,5 %		0,3237
				6	20,5 %	72,4 %		0,834
				7	Дорівнює або більше ніж 72,4 %			0,927
			K ₄	1	Менше ніж 2,0 %		X ₄	-1,162
				2	2,0 %	25,9 %		-0,059
				3	25,9 %	85,8 %		0,119
				4	85,8 %	274,1 %		0,290
				5	Дорівнює або більше ніж 274,1 %			0,927
			K ₆	1	Менше ніж 0,001 %		X ₆	-1,142
				2	0,001 %	1,6 %		-0,986
				3	1,6 %	5,1 %		-0,551
				4	5,1 %	11,1 %		-0,281
				5	11,1 %	40,5 %		0,065
				6	40,5 %	80,6 %		0,881
				7	Дорівнює або більше ніж 80,6 %			1,308
			K ₈	1	Менше ніж 557,8 %		X ₈	0,504
				2	557,8 %	4032,3 %		0,648
				3	4032,3 %	13034,6 %		0,420
				4	13034,6 %	33402,1 %		-0,473
				5	Дорівнює або більше ніж 33402,1 %			-0,718
			K ₁₆	1	Менше ніж -513,2 %		X ₁₆	-1,201
				2	-513,2 %	-110,8 %		-0,828
				3	-110,8 %	-34,7 %		-0,635
				4	-34,7 %	-8,5 %		-0,281

Продовж. табл. 8.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
				5	-8,5 %	0,4 %		0,092
				6	0,4 %	2,0 %		0,751
				7	Дорівнює або більше ніж 2,0 %			0,891
5	Інші: секції D, E, H, I, J, O, P, Q, R, S, T, U	$Z = 1,833 + 0,562 \cdot X_1 + 0,605 \cdot X_2 + 0,833 \cdot X_5 + 0,523 \cdot X_6 + 0,534 \cdot X_8$	K ₁	1	Менше ніж -59,2 %		X ₁	-1,185
				2	-59,2 %	-9,7 %		-0,710
				3	-9,7 %	2,1 %		-0,451
				4	2,1 %	31,1 %		0,514
				5	31,1 %	74,5 %		0,539
				6	Дорівнює або більше ніж 74,5 %			0,739
			K ₂	1	Менше ніж 10,1 %		X ₂	-1,036
				2	10,1 %	22,1 %		-0,353
				3	22,1 %	33,5 %		-0,195
				4	33,5 %	48,6 %		-0,077
				5	48,6 %	82,5 %		0,084
				6	82,5 %	102,3 %		0,447
				7	102,3 %	129,9 %		0,665
				8	Дорівнює або більше ніж 129,9 %			0,699
			K ₅	1	Менше ніж 387,2 %		X ₅	-0,055
				2	387,2 %	1266,4 %		0,137
				3	1266,4 %	3231,9 %		0,384
				4	3231,9 %	8885,4 %		0,188
				5	Дорівнює або більше ніж 8885,4 %			-0,491
			K ₆	1	Менше ніж 7,7 %		X ₆	-0,782
				2	7,7 %	19,6 %		-0,382
				3	19,6 %	36,2 %		-0,161
				4	36,2 %	98,7 %		0,159
				5	98,7 %	166,7 %		0,739
				6	Дорівнює або більше ніж 166,7 %			0,798
			K ₈	1	Менше ніж 663,0 %		X ₈	0,134
				2	663,0 %	2341,2 %		0,624
				3	2341,2 %	5413,6 %		0,354
				4	5413,6 %	14174,3 %		0,112
				5	Дорівнює або більше ніж 14174,3 %			-0,796

Таблиця 8.2

**Моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану
боржника – юридичної особи для малого підприємства**

№ з/п	Групи видів економічної діяльності	Моделі	Фінансові показники (МК _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (K _{i min} ≥)	Максимальне значення діапазону (K _{i max} <)	Показники (X _i)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	$Z = 2,866 + 0,551 \cdot X_1 + 0,461 \cdot X_3 + 0,364 \cdot X_7 + 0,706 \cdot X_{13}$	МК ₁	1	Менше ніж 26,1 %		X ₁	-1,441
				2	26,1 %	47,2 %		-0,641
				3	47,2 %	66,0 %		-0,167
				4	66,0 %	72,3 %		0,550
				5	72,3 %	94,0 %		0,843
				6	Дорівнює або більше ніж 94,0 %			0,915
			МК ₃	1	Менше ніж 0,9855 %		X ₃	-1,284
				2	0,9855 %	8,5 %		-0,159
				3	8,5 %	20,5 %		0,333
				4	20,5 %	63,0 %		0,798
				5	63,0 %	106,6 %		0,966
				6	Дорівнює або більше ніж 106,6 %			1,118
			МК ₇	1	Менше ніж 0,001 %		X ₇	0,807
				2	0,001 %	3,2 %		0,601
				3	3,2 %	6,7 %		0,550
				4	6,7 %	10,2 %		0,452
				5	10,2 %	13,9 %		0,362
				6	13,9 %	22,6 %		0,319
				7	22,6 %	28,9 %		0,203
				8	28,9 %	38,4 %		-0,451
				9	Дорівнює або більше ніж 38,4 %			-1,281
			МК ₁₃	1	Менше ніж 0,001 %		X ₁₃	0,339
				2	0,001 %	6,2 %		-0,174
				3	Дорівнює або більше ніж 6,2 %			-0,673
2	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	$Z = 1,775 + 0,472 \cdot X_2 + 0,408 \cdot X_{11} + 0,392 \cdot X_{12} + 0,357 \cdot X_{13} + 0,347 \cdot X_{14}$	МК ₂	1	Менше ніж 29,8 %		X ₂	-1,423
				2	29,8 %	82,1 %		-0,369
				3	82,1 %	109,8 %		0,420
				4	Дорівнює або більше ніж 109,8 %			0,541
			МК ₁₁	1	Менше ніж 3,4 %		X ₁₁	1,063
				2	3,4 %	6,2 %		1,032
				3	6,2 %	10,1 %		0,845
				4	10,1 %	15,6 %		0,652
				5	15,6 %	23,7 %		0,622
				6	23,7 %	39,4 %		0,218
				7	39,4 %	108,2 %		-0,503

Продовж. табл. 8.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9			
				8	Дорівнює або більше ніж 109,8 %			-2,042			
			МК ₁₂	1	Менше ніж -15,0 %		Х ₁₂	-1,179			
				2	-15,0 %	0,2 %		-0,952			
				3	0,2 %	1,4 %		0,128			
				4	1,4 %	3,0 %		0,705			
				5	3,0 %	7,8 %		0,848			
				6	7,8 %	12,3 %		1,136			
				7	Дорівнює або більше ніж 12,3 %			1,172			
			МК ₁₃	1	Менше ніж 1,3 %		Х ₁₃	0,267			
				2	1,3 %	2,9 %		0,021			
				3	2,9 %	5,3 %		-0,087			
				4	5,3 %	11,5 %		-0,226			
				5	Дорівнює або більше ніж 11,5 %			-0,874			
			МК ₁₄	1	Менше ніж 7892,0 %		Х ₁₄	0,822			
				2	7892,0 %	13070,6 %		0,928			
				3	13070,6 %	20467,5 %		0,595			
				4	20467,5 %	43276,8 %		-0,170			
				5	Дорівнює або більше ніж 43276,8 %			-1,129			
			3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	$Z = 1,936 + 0,359 \cdot X_7 + 0,299 \cdot X_8 + 0,616 \cdot X_{11} + 1,137 \cdot X_{13} + 0,183 \cdot X_{14} + 0,266 \cdot X_{17}$	МК ₇	1	Менше ніж 0,01 %		Х ₇	1,611
							2	0,01 %	20,1 %		0,721
3	20,1 %	35,0 %					0,300				
4	35,0 %	47,3 %					0,120				
5	47,3 %	74,0 %					-0,485				
6	Дорівнює або більше ніж 74,0 %						-1,789				
МК ₈	1	Менше ніж 1084,81 %				Х ₈	0,240				
	2	1084,81 %					3307,31 %	0,605			
	3	3307,31 %					7071,95 %	0,588			
	4	7071,95 %					15955,68 %	0,058			
	5	Дорівнює або більше ніж 15955,68 %					-0,889				
МК ₁₁	1	Менше ніж 3,41 %				Х ₁₁	1,0628				
	2	3,41 %					6,23 %	1,0322			
	3	6,23 %					10,05 %	0,8455			
	4	10,05 %					15,59 %	0,6524			
	5	15,59 %					23,72 %	0,6217			
	6	23,72 %					39,42 %	0,2177			
	7	39,42 %					108,21 %	-0,5035			
	8	Дорівнює або більше ніж 108,21 %					-2,0424				
МК ₁₃	1	Менше ніж 0,001 %				Х ₁₃	-0,237				
	2	0,001 %					0,1 %	0,061			
	3	Дорівнює або більше ніж 0,1 %					0,105				

Продовж. табл. 8.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
			МК ₁₄	1	Менше ніж 6659,85 %		X ₁₄	0,869
				2	6659,85 %	11153,31 %		0,757
				3	11153,31 %	17423,55 %		0,703
				4	17423,55 %	31566,09 %		0,099
				5	Дорівнює або більше ніж 31566,09 %			-1,201
			МК ₁₇	1	Менше ніж 122,3 %		X ₁₇	-1,748
				2	122,3 %	341,78 %		-0,312
				3	341,78 %	611,73 %		0,351
				4	611,73 %	1725,96 %		0,456
				5	Дорівнює або більше ніж 1725,96 %			0,613
4	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	$Z = 1,098 + 0,324 \cdot X_1 + 0,532 \cdot X_4 + 0,596 \cdot X_6 + 0,610 \cdot X_8 + 0,349 \cdot X_{16}$	МК ₁	1	Менше ніж -109,7 %		X ₁	-1,0251
				2	-109,7 %	-40,5 %		-1,0055
				3	-40,5 %	-8,1 %		-0,5511
				4	-8,1 %	1,0 %		-0,2110
				5	1,0 %	20,5 %		0,3237
				6	20,5 %	72,4 %		0,834
				7	Дорівнює або більше ніж 72,4 %			0,927
			МК ₄	1	Менше ніж 2,0 %		X ₄	-1,162
				2	2,0 %	25,9 %		-0,059
				3	25,9 %	85,8 %		0,119
				4	85,8 %	274,1 %		0,290
				5	Дорівнює або більше ніж 274,1 %			0,927
			МК ₆	1	Менше ніж 0,001 %		X ₆	-1,142
				2	0,001 %	1,6 %		-0,986
				3	1,6 %	5,1 %		-0,551
				4	5,1 %	11,1 %		-0,281
				5	11,1 %	40,5 %		0,065
				6	40,5 %	80,6 %		0,881
				7	Дорівнює або більше ніж 80,6 %			1,308
			МК ₈	1	Менше ніж 557,8 %		X ₈	0,504
				2	557,8 %	4032,3 %		0,648
				3	4032,3 %	13034,6 %		0,420
				4	13034,6 %	33402,1 %		-0,473
				5	Дорівнює або більше ніж 33402,1 %			-0,718
			МК ₁₆	1	Менше ніж -513,2 %		X ₁₆	-1,201
				2	-513,2 %	-110,8 %		-0,828
				3	-110,8 %	-34,7 %		-0,635
				4	-34,7 %	-8,5 %		-0,281
				5	-8,5 %	0,4 %		0,092
				6	0,4 %	2,0 %		0,751
				7	Дорівнює або більше ніж 2,0 %			0,891

Продовж. табл. 8.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	Інші: секції D, E, H, I, J, O, P, Q, R, S, T, U	$Z = 1,833 + 0,562 \cdot X_1 + 0,605 \cdot X_2 + 0,833 \cdot X_5 + 0,523 \cdot X_6 + 0,534 \cdot X_8$	МК ₁	1	Менше ніж -59,2 %		Х ₁	-1,185
				2	-59,2 %	-9,7 %		-0,710
				3	-9,7 %	2,1 %		-0,451
				4	2,1 %	31,1 %		0,514
				5	31,1 %	74,5 %		0,539
				6	Дорівнює або більше ніж 74,5 %			0,739
			МК ₂	1	Менше ніж 10,1 %		Х ₂	-1,036
				2	10,1 %	22,1 %		-0,353
				3	22,1 %	33,5 %		-0,195
				4	33,5 %	48,6 %		-0,077
				5	48,6 %	82,5 %		0,084
				6	82,5 %	102,3 %		0,447
				7	102,3 %	129,9 %		0,665
				8	Дорівнює або більше ніж 129,9 %			0,699
			МК ₅	1	Менше ніж 387,2 %		Х ₅	-0,055
				2	387,2 %	1266,4 %		0,137
				3	1266,4 %	3231,9 %		0,384
				4	3231,9 %	8885,4 %		0,188
				5	Дорівнює або більше ніж 8885,4 %			-0,491
			МК ₆	1	Менше ніж 7,7 %		Х ₆	-0,782
				2	7,7 %	19,6 %		-0,382
				3	19,6 %	36,2 %		-0,161
				4	36,2 %	98,7 %		0,159
				5	98,7 %	166,7 %		0,739
				6	Дорівнює або більше ніж 166,7 %			0,798
			МК ₈	1	Менше ніж 663,0 %		Х ₈	0,134
				2	663,0 %	2341,2 %		0,624
				3	2341,2 %	5413,6 %		0,354
				4	5413,6 %	14174,3 %		0,112
				5	Дорівнює або більше ніж 14174,3 %			-0,796

Далі визначаються **фінансові показники** (табл. 8.3) на підставі даних фінансової звітності:

- для боржника – великого або середнього підприємства: за формою № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», формою № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

- для боржника – малого підприємства: за формою № 1-м або № 1-мс «Баланс», формою № 2-м або № 2-мс «Звіт про фінансові результати».

Для цілей розрахунку фінансових показників усі показники звітності враховуються зі знаком (+), як це передбачено відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, крім показників власного капіталу (форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та № 1-м (1-мс) «Баланс»,

Таблиця 8.3

**Фінансові показники для розрахунку інтегрального показника
фінансового стану боржника – юридичної особи**

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку для великого або середнього підприємства (рядки)	Алгоритм розрахунку для малого підприємства (рядки)
А	Б	В	Г	Д
1. К ₁ , МК ₁ – показники капіталу	Частка капіталу в балансі підприємства	<u>Власний капітал</u> Валюта балансу (актив)	Ф. № 1: <u>1495, гр.4</u> 1300, гр.4	Ф. № 1-м: <u>1495, гр. 4</u> 1300, гр.4
2. К ₂ , МК ₂ – показники загальної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання і забезпечення	Ф. № 1: (1125+1100+ +1110+1165), <u>гр.4</u> 1695, гр.4	Ф. № 1-м: (1125+1155+ +1100+1110+ +1165), <u>гр.4</u> 1695, гр.4
3. МК ₃ – показник покриття боргу прибутком до оподаткування	Спроможність обслуговування боргу прибутком до оподаткування	Фінансовий результат до <u>оподаткування</u> Чисті короткострокові та довгострокові зобов'язання	–	Ф. № 2-м: <u>2290, гр.3</u> Ф. № 1-м: (1595+1600+ +1610–1165), гр.4
4. К ₄ , МК ₄ – показники швидкої ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок високоліквідних активів	Високоліквідні <u>активи</u> Поточні зобов'язання і забезпечення	Ф. № 1: (1125+1165), <u>гр.4</u> 1695, гр.4	Ф. № 1-м: (1125+1155+ +1165), <u>гр.4</u> 1695, гр.4
5. К ₅ , МК ₅ – показники оборотності запасів	Період повного обороту запасів	<u>Запаси</u> Собівартість реалізованої продукції	Ф. № 1: (1100+1110), <u>гр.4 · 365</u> Ф. № 2: 2050, гр.3	Ф. № 1-м: (1100+1110), <u>гр.4 · 365</u> Ф. № 2-м: 2050, гр.3
6. К ₆ , МК ₆ – показники покриття боргу валовим прибутком	Спроможність обслуговування боргу валовим прибутком	Валовий <u>прибуток</u> Чисті короткострокові та довгострокові зобов'язання	Ф. № 2: (2090–2095), <u>гр.3</u> Ф. № 1: (1510+1515+ +1600+1610– –1165), гр.4	Ф. № 2-м: (2000–2050), <u>гр.3</u> Ф. № 1-м: (1595+1600+ +1610–1165), гр.4
7. К ₇ , МК ₇ – показники заборгованості	Частка боргу підприємства до активів	Короткострокові та довгострокові <u>зобов'язання</u> Валюта балансу (актив)	Ф. № 1: (1510+1515+ +1600+1610), <u>гр.4</u> 1300, гр.4	Ф. № 1-м: (1595+1600+ +1610), <u>гр.4</u> 1300, гр.4

Продовж. табл. 8.3

А	Б	В	Г	Д
8. К ₈ , МК ₈ – показники оборотності кредиторської заборгованості	Період повного обороту кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, <u>послуги</u> Собівартість реалізованої продукції	Ф. № 1: <u>1615, гр.4 · 365</u> Ф. № 2: 2050, гр.3	Ф. № 1-м: <u>1615, гр.4 · 365</u> Ф. № 2-м: 2050, гр.3
9. К ₉ – показник рентабельності операційної діяльності	Ефективність операційної діяльності підприємства	Фінансовий результат від операційної <u>діяльності</u> Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	Ф. № 2: (2190–2195), <u>гр.3</u> (2000+2010), гр.3	–
10. К ₁₀ – показник поточної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів	<u>Поточні активи</u> Поточні зобов'язання і забезпечення	Ф. № 1: <u>1195, гр.4</u> 1695, гр.4	–
11. К ₁₁ , МК ₁₁ – показники покриття боргу чистим доходом	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	Чисті короткострокові та довгострокові <u>зобов'язання</u> Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	Ф. № 1: (1510+1515+ +1600+1610– <u>–1165</u>), гр.4 Ф. № 2: (2000+2010), гр.3	Ф. № 1-м: (1595+1600+ +1610–1165), <u>гр.4</u> Ф. № 2-м: 2000, гр.3
12. МК ₁₂ – показник покриття активів прибутком до оподаткування	Ефективність використання активів підприємства	Фінансовий результат до <u>оподаткування</u> Валюта балансу (актив)	–	Ф. № 2-м: <u>2290, гр.3</u> Ф. № 1-м: 1300, гр.4
13. К ₁₃ , МК ₁₃ – показники частки неопераційних елементів балансу	Частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства	Неопераційні <u>активи</u> Валюта балансу (актив)	Ф. № 1: (1000+1030+ +1035+1040+ +1045 +1050+ +1090+1155+ +1160+1190), <u>гр.4</u> 1300, гр.4	Ф. № 1-м: (1030+1090+ +1160+1190), <u>гр.4</u> 1300, гр.4
14. К ₁₄ , МК ₁₄ – показники оборотності поточних активів	Період повного обороту поточних активів	<u>Поточні активи</u> Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	Ф. № 1: <u>1195, гр.4 · 365</u> Ф. № 2: (2000+2010), гр.3	Ф. № 1-м: <u>1195, гр.4 · 365</u> Ф. № 2-м: 2000, гр.3

Продовж. табл. 8.3

А	Б	В	Г	Д
15. К ₁₅ – показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації	Спроможність фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації	Фінансовий результат від операційної діяльності до вирахування <u>амортизації</u> Чисті фінансові витрати	Ф. № 2: (2190–2195+ <u>+2515</u>), гр.3 (2250–2220), гр.3	–
16. К ₁₆ , МК ₁₆ – показники рентабельності до оподаткування	Ефективність діяльності підприємства до оподаткування	Фінансовий результат до <u>оподаткування</u> Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	Ф. № 2: (2190–2195+ +2220–2225), гр.3 (2000+2010), гр.3	Ф. № 2-м: <u>2290</u> , гр.3 2200, гр.3
17. К ₁₇ , МК ₁₇ – показники покриття фінансових витрат валовим прибутком	Спроможність фінансування фінансових витрат валовим прибутком	Валовий <u>прибуток (збиток)</u> Чисті фінансові витрати	Ф. № 2: (2090–2095), гр.3 (2250–2220), гр.3	Ф. № 2-м: (2000–2050), гр.3 2270, гр.3

рядок 1495); витрат (доходу) з податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування (форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», рядки 2300 та 2305); фінансового результату до оподаткування, податку на прибуток та чистого прибутку (збитку) (форми № 2-м (2-мс) «Звіт про фінансові результати», рядки 2290, 2300 та 2350), які ураховуються зі знаком (–), якщо вони мають від’ємне значення.

Якщо під час розрахунку фінансових показників К₁, К₄, К₉, К₁₀, К₁₆, МК₁, МК₄, МК₁₂, МК₁₆ знаменник формули дорівнює нулю, то для розрахунку інтегрального показника береться значення показника Х, що відповідає діапазону, який містить найменше зі значень, установлених для відповідного фінансового показника.

Якщо під час розрахунку фінансових показників К₂, К₅, К₇, К₈, К₁₁, К₁₃, К₁₄, МК₂, МК₅, МК₇, МК₈, МК₁₁, МК₁₃, МК₁₄ знаменник формули дорівнює нулю, то для розрахунку інтегрального показника береться значення показника Х, що відповідає діапазону, який містить найбільше зі значень, установлених для відповідного фінансового показника.

Якщо під час розрахунку фінансових показників К₆, К₁₅, К₁₇, МК₃, МК₆, МК₁₇ знаменник формули дорівнює нулю або є від’ємним, то під час розрахунку інтегрального показника фінансовий показник не враховується (значенню відповідного показника Х_і присвоюється 0).

Клас боржника – юридичної особи визначається залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале) (табл. 8.4, 8.5). Найвищий клас боржника – 1, найнижчий – 9.

Таблиця 8.4

**Визначення класу боржника – юридичної особи для великого
або середнього підприємства за інтегральним показником**

№ з/п	Вид економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами				
		значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4
1.	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	Більше або дорівнює	+4,46	+3,79	+3,12	+2,45
		Менше ніж	-	+4,46	+3,79	+3,12
2.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	Більше або дорівнює	+3,55	+2,90	+2,55	+1,60
		Менше ніж	-	+3,55	+2,90	+2,55
3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	Більше або дорівнює	+3,77	+3,12	+2,46	+1,80
		Менше ніж	-	+3,77	+3,12	+2,46
4.	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	Більше або дорівнює	+2,85	+2,32	+1,79	+1,26
		Менше ніж	-	+2,85	+2,32	+1,79
5.	Інші: секції D, E, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U	Більше або дорівнює	+3,25	+2,75	+2,26	+1,77
		Менше ніж	-	+3,25	+2,75	+2,26

Продовж. табл. 8.4

№ з/п	Вид економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами				
		клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1.	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	+1,77	+1,10	+0,43	-0,24	-
		+2,45	+1,77	+1,10	+0,43	-0,24
2.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	+0,95	+0,31	-0,34	-0,99	-
		+1,60	+0,95	+0,31	-0,34	-0,99
3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	+1,14	+0,49	-0,17	-0,83	-
		+1,80	+1,14	+0,49	-0,17	-0,83
4.	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	+0,73	+0,20	-0,33	-0,86	-
		+1,26	+0,73	+0,20	-0,33	-0,86
5.	Інші: секції D, E, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U	+1,27	+0,78	+0,28	-0,21	-
		+1,77	+1,27	+0,78	+0,28	-0,21

Таблиця 8.5

Визначення класу боржника – юридичної особи для малого підприємства за інтегральним показником

№ з/п	Вид економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами				
		значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4
1.	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	Більше або дорівнює	+3,99	+3,56	+3,13	+2,69
		Менше ніж	-	+3,99	+3,56	+3,13
2.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	Більше або дорівнює	+2,87	+2,40	+1,93	+1,46
		Менше ніж	-	+2,87	+2,40	+1,93
3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	Більше або дорівнює	+3,24	+2,69	+2,13	+1,58
		Менше ніж	-	+3,24	+2,69	+2,13
4.	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	Більше або дорівнює	+2,85	+2,32	+1,79	+1,26
		Менше ніж	-	+2,85	+2,32	+1,79
5.	Інші: секції D, E, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U	Більше або дорівнює	+3,25	+2,75	+2,26	+1,77
		Менше ніж	-	+3,25	+2,75	+2,26

Продовж. табл. 8.5

№ з/п	Вид економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами				
		клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1.	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	+2,26	+1,83	+1,40	+0,97	-
		+2,69	+2,26	+1,83	+1,40	+0,97
2.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	+0,99	+0,52	+0,05	-0,43	-
		+1,46	+0,99	+0,52	+0,05	-0,43
3	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	+1,03	+0,47	-0,08	-0,63	-
		+1,58	+1,03	+0,47	-0,08	-0,63
4.	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	+0,73	+0,20	-0,33	-0,86	-
		+1,26	+0,73	+0,20	-0,33	-0,86
5.	Інші: секції D, E, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U	+1,27	+0,78	+0,28	-0,21	-
		+1,77	+1,27	+0,78	+0,28	-0,21

Банк коригує визначений на підставі розрахунку інтегрального показника фінансового стану клас боржника – юридичної особи, застосовуючи *коригуючі фактори*, а саме щодо:

1) своєчасності сплати боргу боржником – юридичною особою з дотриманням таких вимог:

у разі наявності факту прострочення боргу від 31 до 60 днів – банк визначає клас не вище 5; від 61 до 90 днів – не вище 8; 91 та більше днів – не вище 10;

2) належності боржника до групи юридичних осіб під спільним контролем/групи пов'язаних контрагентів;

3) ознак, що свідчать про високий кредитний ризик боржника/контрагента;

4) вимог щодо визнання/припинення визнання банком дефолту боржника/контрагента;

5) інформації з Кредитного реєстру про нижчий (гірший) від визначеного банком клас боржника:

якщо клас боржника 9 – банк понижує визначений ним клас цього боржника на два класи, але не нижче 9;

якщо клас боржника 10 – банк понижує визначений ним клас цього боржника на три класи.

З позиції банку проведемо оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи, визначивши його клас залежно від значення інтегрального показника (табл. 8.6). Вихідною інформацією є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Алгоритм оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи включає взаємопов'язані етапи.

Перший етап. Виходячи з належності підприємства відповідно до законодавства України до великого, середнього або малого та виду його економічної діяльності, обирається модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (табл. 8.1).

Підприємство є великим і має вид економічної діяльності – сільське господарство.

Другий етап. За даними фінансової звітності підприємства розраховуються фінансові показники (табл. 8.3), які використовуються для визначення відповідних їм показників та інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (табл. 8.1). Значення фінансових показників (K_i) та відповідних їм показників (X_i) відображаються у табл. 8.6.

Третій етап. Проводиться розрахунок інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (за моделлю табл. 8.1).

Базовий рік:

$$Z = 2,599 + 0,451 \times X_2 + 0,637 \times X_5 + 0,529 \times X_8 + 0,362 \times X_9 + 0,756 \times X_{11} = 2,599 + 0,451 \times 1,0484 + 0,637 \times 0,702 + 0,529 \times 0,739 + 0,362 \times 0,252 + 0,756 \times 1,1048 = 4,835.$$

Звітний рік:

$$Z = 2,599 + 0,451 \times X_2 + 0,637 \times X_5 + 0,529 \times X_8 + 0,362 \times X_9 + 0,756 \times X_{11} = 2,599 + 0,451 \times$$

$$\times 1,0484 + 0,637 \times 0,702 + 0,529 \times 0,739 + 0,362 \times 0,089 + 0,756 \times 1,1048 = +4,776.$$

Значення інтегрального показника заносяться у табл. 8.6.

Четвертий етап. Визначається клас боржника – юридичної особи залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале) (табл. 8.4).

Клас боржника – юридичної особи відображається у табл. 8.6.

Таблиця 8.6

Фінансові показники (K_i), відповідні їм показники (X_i) та клас боржника – юридичної особи

Назва фінансового показника	Базовий рік		Звітний рік	
	Значення K_i , %	Значення X_i	Значення K_i , %	Значення X_i
Показник загальної ліквідності (K_2)	832,6	1,0484	598,1	1,0484
Показник оборотності запасів (K_5)	34519,8	0,702	29671,0	0,702
Показник оборотності кредиторської заборгованості (K_8)	377,3	0,739	156,6	0,739
Показник рентабельності операційної діяльності (K_9)	22,7	0,252	2,2	0,089
Показник покриття боргу чистим доходом (K_{11})	1,9	1,1048	3,8	1,1048
Інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи	×	+4,835	×	+4,776
Клас боржника – юридичної особи	×	1	×	1

Отже, з п'яти фінансових показників у базовому та звітному роках для двох із них встановлені максимальні значення показників X_i (показників оборотності запасів (K_5) та оборотності кредиторської заборгованості (K_8)). Погіршилося оцінювання показника рентабельності операційної діяльності з діапазону 3 (0,252) до діапазону 2 (0,089), за іншими показниками змін не відбулося.

Розраховане значення інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (+4,835 у базовому році та +4,776 у звітному році) відповідно до табл. 8.4 більше ніж +4,46, що вказує на найвищий клас кредитоспроможності – 1. Таким чином, результати визначення класу боржника – юридичної особи за системою фінансових показників дають змогу зробити висновок про стійкий фінансовий стан та високий рівень кредитоспроможності підприємства, проте з незначною негативною динамікою.

8.3. Загальні підходи та принципи визначення кредитного ризику за активами

Відповідно до вимог «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» банк із

метою визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов'язань здійснює оцінювання кредитного ризику за усіма активними банківськими операціями.

Активна банківська операція (актив) – операція, що обліковується банком за активними балансовими або позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 11 вересня 2017 р. № 89 (зі змінами). До таких операцій належать усі види кредитних операцій, операції з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, операції з придбання цінних паперів, дебіторська заборгованість, у тому числі дебіторська заборгованість за господарською діяльністю, інші активні банківські операції, включаючи нараховані за усіма цими операціями доходи.

Кредитний ризик (CR) – розмір очікуваних втрат (збитків) (EL) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента.

Дефолт боржника/контрагента – стан у відносинах між банком і боржником/контрагентом, що характеризується ознаками, визначеними в розділі XVII Положення № 351.

Компонентами кредитного ризику є:

- *імовірність дефолту (PD)* – компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником/контрагентом своїх зобов'язань;

- *втрати в разі дефолту (LGD)* – компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає рівень втрат (збитків) унаслідок дефолту боржника/контрагента;

- *експозиція під ризиком (EAD)* – компонент розрахунку розміру кредитного ризику, що відповідає боргу за активом, який перебуває під ризиком дефолту боржника/контрагента.

Банк визначає кредитний ризик за активами з дотриманням таких принципів:

1) *переваги сутності здійснюваних банком активних операцій над їхньою формою*, який, зокрема, передбачає, що банк:

- забезпечує повну та адекватну оцінку кредитного ризику під час здійснення розрахунку розміру кредитного ризику за активом як на індивідуальній, так і на груповій основі;

- устанавлює для боржника/контрагента економічно обґрунтовані періодичність та розмір сплати ним боргу;

2) *своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику*, який, зокрема, передбачає, що під час оцінки кредитного ризику за активом банк ураховує:

- наявну інформацію про боржника/контрагента, у тому числі публічну; інформацію щодо зловживань і шахрайства; репутацію боржника/контрагента; якість менеджменту; відносини боржника/контрагента з іншими банками-кредиторами/контрагентами, у тому числі його кредитну історію;

- мету проведення боржником кредитної операції та її відповідність профілю його господарської діяльності;

- ступінь взаємозв'язку банку з боржником/контрагентом, включаючи наявність розрахункового рахунку в банку, разові відносини тощо;

- макро- та мікроекономічні фактори, що впливають на фінансовий стан та/або бізнес-діяльність боржника/контрагента, поточний стан економіки, стан галузі, до якої належить боржник/контрагент, включаючи його спроможність виконувати свої зобов'язання перед банком, іншими банками-кредиторами/контрагентами, залежність діяльності боржника/контрагента від (специфічних) ринків постачання/збуту продукції/послуг, фактори ризику, пов'язані з об'єктом кредитування тощо;

- усю наявну інформацію, необхідну для здійснення банком адекватної оцінки кредитного ризику, у тому числі достовірну фінансову звітність боржника/контрагента;

- схильність боржника/контрагента до діяльності у нових, високоризикових сферах діяльності тощо;

- ступінь впливу групи юридичних осіб під спільним контролем або групи пов'язаних контрагентів на фінансовий стан боржника – юридичної особи;

- прогноз макро- та мікроекономічних факторів, ринкових умов, що впливають на майбутні умови діяльності боржника/контрагента та можуть погіршити його здатність виконувати свої зобов'язання перед банком, зокрема, очікувані: підвищення процентних ставок, збільшення рівня безробіття, зміни у правовому, економічному або технологічному середовищі функціонування боржника/контрагента, зниження попиту на товари/послуги боржника/контрагента;

3) *адекватності оцінки розміру кредитного ризику*, яка, зокрема, передбачає, що банк під час оцінки кредитного ризику за активом ураховує:

- надійність та стабільність платоспроможності боржника/контрагента, що, зокрема, підтверджується результатами аналізу його платоспроможності за останні кілька років, надійності та стабільності бізнесу;

- зіставлення розміру боргу боржника/контрагента, валюти та строків погашення боргу з обсягами його діяльності, очікуваними грошовими потоками, що генеруватимуться такою діяльністю, що, зокрема, підтверджується фінансовою звітністю/доходами боржника/контрагента, відповідними статистичними даними. Якщо валюта боргу відрізняється від валюти очікуваних грошових потоків для погашення боргу банк ураховує ризик перерахунку однієї валюти в іншу;

- позитивний досвід щодо фактичного стану виконання укладених боржником/контрагентом контрактів/угод, спроможність контрагентів боржника/контрагента забезпечувати виконання зобов'язань перед ним тощо;

- спрямування боржником отриманих кредитних коштів на цілі, що відповідають виду, обсягу та складності здійснюваної ним господарської діяльності;

- готовність акціонерів/власників боржника/контрагента брати на се-

бе відповідальність за виконання боржником/контрагентом зобов'язань перед банком, що, зокрема, підтверджується наявністю достатнього обсягу власного (акціонерного) капіталу боржника/контрагента, наданими акціонерами/власниками боржника/контрагента гарантіями щодо погашення боргу (за потреби) тощо;

4) застосування банком способів (методів) зниження кредитного ризику, що об'єктивно, з дотриманням принципу обережності, забезпечують його мінімізацію. Зокрема, щодо отриманого банком забезпечення є об'єктивні докази існування (наявності); доступності; оцінки ринкової вартості; страхування; контролю банком за належністю стану, схоронністю, вибуттям/заміною забезпечення; можливістю відчуження забезпечення на користь банку;

5) урахування власного досвіду банку під час оцінки кредитного ризику шляхом застосування судження управлінського персоналу/колегіального органу банку в частині:

- розширення за потреби переліку факторів, передбаченого Положенням № 351, що впливають на клас боржника/контрагента та спричиняють його коригування у бік пониження (погіршення);

- визначення значень компонентів кредитного ризику (PD та LGD) за активом у межах діапазонів, передбачених Положенням № 351, а також складової компонента LGD – обсягу інших надходжень від боржника, крім вартості наданого заставодавцем забезпечення (RC);

- оцінки впливу на фінансовий стан боржника – юридичної особи ризиків унаслідок його участі у групі юридичних осіб під спільним контролем та/або групі пов'язаних контрагентів;

- доведення відсутності впливу однієї або більше ознак дефолту, визначених Положенням № 351, на дефолт боржника/контрагента;

- формування висновків про спроможність боржника/контрагента попри наявні фінансові труднощі обслуговувати борг;

- розширення за потреби переліку подій та/або ознак дефолту боржника/контрагента, передбачених Положенням № 351;

б) достатності та адекватності розроблених банком внутрішніх положень (правил, процедур, контролів), застосування яких забезпечує належну оцінку кредитного ризику за активними банківськими операціями і унеможливорює її викривлення.

Банк із метою розрахунку розміру кредитного ризику за активом відповідно до вимог Положення № 351 та внутрішньобанківського положення визначає значення кожного з компонентів кредитного ризику (PD, LGD та EAD) залежно від виду боржника/контрагента [юридична особа (крім банку та бюджетної установи), фізична особа, бюджетна установа, банк, боржник – емітент цінних паперів], виду активу, виду забезпечення, валюти боргу (національна або іноземна), способу оцінки активу (на індивідуальній або груповій основі).

Зокрема, банк визначає значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи згідно з додатком 9 до Положення № 351 ви-

ходячи зі скоригованого класу боржника (табл. 8.7).

Таблиця 8.7

Діапазони значень коефіцієнта ймовірності дефолту (PD) боржника – юридичної особи

Клас боржника – юридичної особи	Діапазони значень коефіцієнтів PD				
	сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	інші: секції D, E, H, I, J, O, P, Q, R, S, T, U
1	0,005-0,013	0,005-0,022	0,005-0,018	0,005-0,030	0,005-0,024
2	0,014-0,023	0,023-0,044	0,019-0,03	0,031-0,051	0,025-0,041
3	0,024-0,048	0,045-0,086	0,031-0,06	0,052-0,069	0,042-0,059
4	0,049-0,09	0,087-0,11	0,061-0,09	0,07-0,09	0,06-0,10
5	0,10-0,14	0,12-0,17	0,10-0,14	0,10-0,12	0,11-0,14
6	0,15-0,18	0,18-0,20	0,15-0,21	0,13-0,16	0,15-0,19
7	0,19-0,25	0,21-0,29	0,22-0,27	0,17-0,21	0,20-0,24
8	0,26-0,32	0,30-0,38	0,28-0,38	0,22-0,29	0,25-0,32
9	0,33-0,99	0,39-0,99	0,39-0,99	0,30-0,99	0,33-0,99
10	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

За інформацією табл. 8.6 підприємство має клас боржника – юридичної особи 1, а тому ймовірність його дефолту знаходиться в інтервалі від 0,5 до 1,3 %.

Банк під час визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи у межах установленого діапазону також ураховує:

- динаміку фактичних значень інтегрального показника;
- якість менеджменту боржника – юридичної особи;
- наявність та активність ринків збуту продукції;
- наявність та стан виконання бізнес-плану;
- інші події та обставини, що можуть впливати на припинення виконання боржником своїх зобов'язань.

Порядок урахування впливу такої інформації у межах передбаченого Положенням № 351 для боржника – юридичної особи діапазону банк визначає у внутрішньобанківському положенні.

Запитання для перевірки знань

- 1. Які є варіанти тлумачення поняття «кредитоспроможність»?*
- 2. Які системи оцінювання кредитоспроможності боржника застосовують у міжнародній практиці?*
- 3. Якою є послідовність оцінювання банком кредитоспроможності боржника – юридичної особи?*
- 4. Які основні вимоги до оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи містяться у «Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»?*
- 5. Із застосуванням якої логістичної моделі банк розраховує інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи?*
- 6. Від чого залежить розрахунок інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи?*
- 7. Як визначаються фінансові показники для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи?*
- 8. Як встановлюється клас боржника – юридичної особи?*
- 9. Що таке активна банківська операція (актив), кредитний ризик, дефолт боржника/контрагента?*
- 10. Що є компонентами кредитного ризику?*
- 11. Із дотриманням яких принципів банк визначає кредитний ризик за активами?*
- 12. Як визначається значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи?*

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

8.1. Сторона в зобов'язанні (юридична особа, включаючи емітента цінних паперів, або фізична особа), яка повинна сплатити борг/виконати вимогу банку згідно з умовами укладеного договору/зобов'язанням емітента за розміщеними від свого імені цінними паперами:

- а) боржника;*
- б) контрагента банку;*
- в) кредитної операції;*
- г) кредитоспроможності.*

8.2. Здатність боржника (контрагента) банку здійснювати розра-

хунки за всіма видами своїх зобов'язань відповідно до умов договорів – це визначення:

- а) платоспроможності;
- б) ліквідності;
- в) фінансової стійкості;
- г) кредитоспроможності.

8.3. Спроможність за конкретних умов кредитування у повному обсязі та у визначений кредитним договором строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошима, що генеруються боржником у процесі основної діяльності, – це визначення:

- а) платоспроможності;
- б) ліквідності;
- в) фінансової стійкості;
- г) кредитоспроможності.

8.4. Яка міжнародна система оцінювання кредитоспроможності вивчає репутацію боржника, капітал, фінансові можливості, забезпечення, загальні економічні умови:

- а) «правило п'яти Сі»;
- б) CAMPARI;
- в) PARSE;
- г) PARTS?

8.5. Порядок оцінки банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями визначає:

- а) Положення № 23;
- б) Закон України «Про банки і банківську діяльність»;
- в) Положення № 351;
- г) Закон України «Про Національний банк України».

8.6. Банк здійснює оцінювання фінансового стану боржників – юридичних осіб, які складають квартальну та річну фінансову звітність, не рідше ніж один раз на:

- а) 12 місяців;
- б) 6 місяців;
- в) 3 місяці;
- г) 1 місяць.

8.7. Банк здійснює оцінювання фінансового стану боржника – юридичної особи шляхом розрахунку:

- а) комплексного показника кредитоспроможності;
- б) показника бального (рейтингового) оцінювання фінансового стану;
- в) інтегрального показника фінансового стану;
- г) комплексного показника платоспроможності.

8.8. Банк розраховує інтегральний показник фінансового стану боржника із застосуванням:

- а) багатофакторної адитивної моделі;
- б) багатофакторної мультиплікативної моделі;

- в) логістичної моделі;
- г) багатофакторної змішаної моделі.

8.9. Що впливає на визначення моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи:

- а) вид економічної діяльності підприємства;
- б) належність підприємства відповідно до законодавства України до великого, середнього або малого;
- в) організаційно-правова форма діяльності підприємства;
- г) правильні відповіді а) і б)?

8.10. У формулі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи показники x_i – це:

- а) фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи;
- б) показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника – юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком України діапазонів для кожного фінансового показника;
- в) коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників;
- г) вільні члени логістичної моделі.

8.11. За скількома групами видів економічної діяльності поділяються моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи:

- а) дев'ятьма;
- б) п'ятьма;
- в) трьома;
- г) чотирма?

8.12. Який фінансовий показник визначається відношенням оборотних активів до поточних зобов'язань і забезпечень:

- а) показник капіталу;
- б) показник загальної ліквідності;
- в) показник оборотності запасів;
- г) показник швидкої ліквідності?

8.13. Відношенням фінансового результату від операційної діяльності до чистого доходу від реалізованої продукції визначається:

- а) показник покриття боргу прибутком до оподаткування;
- б) показник рентабельності операційної діяльності;
- в) показник покриття активів прибутком до оподаткування;
- г) показник покриття боргу чистим доходом.

8.14. Який фінансовий показник характеризує частку капіталу в балансі підприємства:

- а) показник капіталу;
- б) показник покриття боргу прибутком до оподаткування;
- в) показник поточної ліквідності;
- г) показник заборгованості?

8.15. За яким показником визначається спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок високоліквідних активів:

- а) показником загальної ліквідності;
- б) показником швидкої ліквідності;
- в) показник поточної ліквідності;
- г) показником оборотності запасів?

8.16. Відношенням запасів до собівартості реалізованої продукції визначається показник:

- а) оборотності кредиторської заборгованості;
- б) оборотності поточних активів;
- в) оборотності запасів;
- г) оборотності дебіторської заборгованості.

8.17. Який фінансовий показник визначається відношенням поточних активів до чистого доходу від реалізованої продукції:

- а) швидкої ліквідності;
- б) загальної ліквідності;
- в) поточної ліквідності;
- г) оборотності поточних активів?

8.18. Який фінансовий показник характеризує ефективність діяльності підприємства до оподаткування:

- а) рентабельності операційної діяльності;
- б) покриття фінансових витрат валовим прибутком;
- в) покриття боргу чистим доходом;
- г) рентабельності до оподаткування?

8.19. Для цілей розрахунку фінансовий показників зі знаком (–) урахується показник:

- а) необоротних активів;
- б) оборотних активів;
- в) власного капіталу;
- г) поточних зобов'язань і забезпечень.

8.20. Клас боржника – юридичної особи визначається залежно від:

- а) значення інтегрального показника;
- б) величини підприємства (велике, середнє або мале);
- в) виду економічної діяльності;
- г) усіх наведених факторів.

8.21. У разі наявності факту прострочення боргу від 31 до 60 днів банк визначає клас боржника – юридичної особи не вище:

- а) 5;
- б) 3;
- в) 8;
- г) 10.

8.22. Розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента – це визначення:

- а) активної банківської операції;

- б) стану обслуговування боргу;
- в) кредитного ризику;
- г) дефолту боржника/контрагента.

8.23. *Компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником/контрагентом своїх зобов'язань – це:*

- а) експозиція під ризиком;
- б) втрати в разі дефолту;
- в) ймовірність дефолту;
- г) активна банківська операція.

8.24. *Який компонент розрахунку розміру кредитного ризику відображає рівень втрат (збитків) унаслідок дефолту боржника/контрагента:*

- а) експозиція під ризиком;
- б) втрати в разі дефолту;
- в) активна банківська операція;
- г) ймовірність дефолту?

8.25. *Який принцип визначення кредитного ризику за активами передбачає, що банк установлює для боржника/контрагента економічно обґрунтовані періодичність та розмір сплати ним боргу:*

- а) своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику;
- б) адекватності оцінки розміру кредитного ризику;
- в) урахування власного досвіду банку під час оцінки кредитного ризику;
- г) переваги сутності здійснюваних банком активних операцій над їх формою?

8.26. *Принцип своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику передбачає, що банк ураховує:*

- а) усю наявну інформацію, необхідну для здійснення банком адекватної оцінки кредитного ризику, у тому числі достовірну фінансову звітність боржника/контрагента;

б) надійність та стабільність платоспроможності боржника/контрагента;

в) спрямування боржником отриманих кредитних коштів на цілі, що відповідають виду, обсягу та складності здійснюваної ним господарської діяльності;

г) зіставлення розміру боргу боржника/контрагента, валюти та строків погашення боргу з обсягами його діяльності, очікуваними грошовими потоками, що генеруватимуться такою діяльністю.

8.27. *Те, що банк під час оцінки кредитного ризику за активом ураховує надійність та стабільність платоспроможності боржника/контрагента, забезпечує принцип:*

- а) застосування банком способів (методів) зниження кредитного ризику;

б) урахування власного довіду банку під час оцінки кредитного ризику;

в) адекватності оцінки розміру кредитного ризику;

г) своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику.

8.28. Банк із метою розрахунку розміру кредитного ризику за активом відповідно до вимог Положення № 351 та внутрішньобанківського положення визначає значення кожного з компонентів кредитного ризику (*PD*, *LGD* та *EAD*) залежно від:

а) виду боржника/контрагента та виду активу;

б) виду забезпечення та валюти боргу (національна або іноземна);

в) способу оцінки активу (на індивідуальній або груповій основі);

г) усіх наведених факторів.

8.29. Для класу боржника – юридичної особи (вид економічної діяльності – сільське господарство) 3 діапазон значень коефіцієнта ймовірності дефолту:

а) 0,024-0,048;

б) 0,10-0,14;

в) 0,15-0,18;

г) 0,19-0,25.

8.30. Якщо діапазон значень коефіцієнта ймовірності дефолту 0,39-0,99, то клас боржника – юридичної особи (вид економічної діяльності – оптова та роздрібна торгівля):

а) 5;

б) 9;

в) 7;

г) 10.

8.31. Для класу боржника – юридичної особи 10 ймовірність дефолту становить:

а) 26-32 %;

б) 19-25 %;

в) 100 %;

г) 33-99 %.

8.32. Що ураховує банк під час визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи у межах установленого діапазону:

а) модель розрахунку інтегрального показника;

б) динаміку фактичних значень інтегрального показника;

в) наявність та активність ринків збуту продукції;

г) правильні відповіді б) і в)?

ТЕМА 9

АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

- 9.1. Поняття, види та причини банкрутства підприємств*
- 9.2. Визначення ознак поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємств*
- 9.3. Оцінювання задовільності структури балансу та перспектив втрати (відновлення) платоспроможності підприємства*
- 9.4. Моделі діагностики ймовірності банкрутства підприємств та інтерпретація її результатів*

9.1. Поняття, види та причини банкрутства підприємств

У ринковій економіці функціонують не тільки економічно стабільні суб'єкти підприємницької діяльності. Підприємства, які не витримують конкуренції у боротьбі за споживача, зазвичай стають банкрутами. Банкрутство та ліквідація підприємства означають не лише збитки для його акціонерів, кредиторів, виробничих партнерів, споживачів продукції, а й зменшення податкових надходжень до бюджету, зростання безробіття, що зрештою є одним із чинників макроекономічної нестабільності.

Серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді у судах, значний відсоток становлять ті, що тимчасово потрапили у скрутне становище. За умови проведення санації (фінансового оздоровлення) чи реструктуризації ці підприємства можуть розрахуватися з боргами та продовжити діяльність. Проте у зв'язку з недосконалим законодавством, неналежним методичним забезпеченням санації, дефіцитом кваліфікованого фінансового менеджменту, недостатністю державної підтримки виробничих структур та з інших об'єктивних і суб'єктивних причин багато з потенційно життєздатних підприємств, у тому числі тих, що належать до пріоритетних галузей економіки України, стають банкрутами.

Зміст категорії «банкрутство» розкривається у Кодексі України з процедур банкрутства: **банкрутство** – визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника [6].

Банкрутство є наслідком розвитку кризового фінансового стану, коли підприємство проходить шлях від випадкової до стійкої неплатоспромож-

ності. Передумовою банкрутства є тривалий нестабільний стан фінансових ресурсів, неефективне їх використання.

Видами банкрутства є:

1. *Реальне банкрутство* – характеризує повну нездатність суб'єкта господарювання відновити у майбутньому свою фінансову стабільність та платоспроможність у силу реальних втрат капіталу, що використовується. Катастрофічний рівень втрат капіталу не дозволяє такому підприємству здійснювати ефективну господарську діяльність у майбутньому, внаслідок чого воно оголошується банкрутом юридично.

2. *Технічне банкрутство* – характеризує стан неплатоспроможності суб'єкта господарювання, викликаний істотним простроченням дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості, а сума активів значно перевершує обсяг фінансових зобов'язань підприємства. Технічне банкрутство при ефективному антикризовому управлінні підприємством, включаючи його санацію, зазвичай не приводить до його юридичного банкрутства.

3. *Навмисне банкрутство* – характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником чи власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення ними економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне фінансове управління. Виявлені факти навмисного банкрутства (доведення до банкрутства) переслідуються у кримінальному порядку.

4. *Фіктивне банкрутство* – характеризує свідомо помилкове оголошення підприємством про свою платіжну неспроможність із метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки із суми кредитної заборгованості. Такі дії також переслідуються у кримінальному порядку.

Причинами неплатоспроможності та подальшого банкрутства підприємства можуть бути:

- помилки у розрахунках планових обсягів виробництва та реалізації продукції, її собівартості;
- невиконання планових показників виробництва та реалізації продукції, порушення її структури й асортименту, погіршення якості;
- недотримання умов договорів поставки, в умовах конкуренції втрата ринків збуту продукції, постійних покупців та замовників;
- збільшення витрат за видами господарської діяльності, підвищення собівартості продукції;
- невиконання плану прибутку і, як наслідок, нестача власних джерел фінансування підприємства;
- уповільнення оборотності оборотних активів унаслідок формування понаднормативних запасів сировини, матеріалів, готової продукції та значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість;
- зниження платоспроможності, банкрутство клієнтів та партнерів;
- інфляційні процеси, збільшення податкового навантаження, високий рівень штрафних санкцій за невчасну чи неповну сплату податків;

- інші причини (збитки від військових дій, стихійного лиха, зростання конкуренції з боку закордонних виробників, зміна митних процедур тощо).

Низький рівень платоспроможності, що виражається у нестачі грошових коштів та наявності прострочених платежів, може бути випадковим (тимчасовим) та хронічним (тривалим).

Банкрутство підприємства – це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів. Під *фінансовою кризою* розуміють фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини. Розрізняють три *види фінансової кризи*:

- криза стратегії (коли на підприємстві зруйновано виробничий потенціал та відсутні довгострокові фактори успіху);
- криза прибутковості (перманентні збитки вихолощують власний капітал, що призводить до незадовільної структури балансу);
- криза ліквідності (підприємство є неплатоспроможним або є реальна загроза втрати платоспроможності).

Основні фактори, що зумовлюють названі види кризи, відображені в табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Фактори, що зумовлюють види фінансової кризи на підприємстві

Криза стратегії	Криза прибутковості	Криза ліквідності
- неправильний вибір місця розташування підприємства; - неефективна асортиментна політика; - недосконале планування та прогнозування; - помилкова політика диверсифікації; - неефективний апарат управління; - відсутність виробничої програми; - відсутність або неефективність системи контролінгу; - форс-мажорні обставини	- несприятливе співвідношення цін і собівартості; - невиправдане завищення цін; - підвищення собівартості за стабільних цін; - зменшення чистого доходу від реалізації продукції; - збитковість окремих структурних підрозділів; - значні запаси готової продукції на складах; - неефективна маркетингова політика; - форс-мажорні обставини	- незадовільна структура капіталу; - відсутність або незначний рівень страхових (резервних) фондів; - незадовільна робота з дебіторами; - великий обсяг капіталовкладень з тривалим строком окупності; - значні суми низьколіквідних оборотних активів; - високий рівень поточної кредиторської заборгованості; - форс-мажорні обставини

Між видами кризи спостерігаються тісні причинно-наслідкові зв'язки: криза стратегії зумовлює кризу прибутковості, яка, в свою чергу, призводить до втрати підприємством ліквідності.

Важлива передумова застосування дієвих антикризових заходів – ідентифікація глибини фінансової кризи. Є *три фази фінансової кризи*:

- а) фаза кризи, яка безпосередньо не загрожує функціонуванню підприємства (за умови переведення його на режим антикризового управління);
- б) фаза, яка загрожує подальшому існуванню підприємства та потре-

бує негайного проведення фінансової санації;

в) кризовий стан, який не сумісний з подальшим існуванням підприємства та призводить до його ліквідації.

Встановлення фази фінансової кризи на підприємстві є необхідною передумовою правильного та своєчасного реагування на неї.

9.2. Визначення ознак поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємств

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства **неплатоспроможність** – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом [6].

Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства визначені ознаки поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємства [10].

Діагностичний аналіз видів неплатоспроможності проводиться:

а) на підготовчому етапі:

- по-перше, з метою з'ясування фактичного фінансового стану; при цьому кількість звітних періодів визначається підприємством самостійно;

- по-друге, перед поданням заяви до суду; рівень платоспроможності розраховується не менше ніж за 6 місяців до порушення справи про банкрутство, тобто за два останні звітні квартали;

б) на етапі розпорядження майном – на дату порушення справи про банкрутство та на дату проведення зборів комітету кредиторів, на яких визначатиметься можливість санації;

в) на етапі санації – на дату початку виконання плану санації, а потім щоквартально на кожну звітну дату аж до закінчення справи про банкрутство, тобто останній раз – на дату складання звіту керуючого санацією.

Після визначення строків діагностичного аналізу необхідно провести розрахунки зі встановлення відповідного рівня неплатоспроможності.

Поточна неплатоспроможність – це фінансовий стан підприємства, коли на конкретний момент у зв'язку з випадковим збігом обставин тимчасово суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу, що відповідно до законодавчого визначення розглядається як неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їхньої сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.

Економічним показником ознак поточної неплатоспроможності

($P_{НП}$) є різниця між сумою наявних у підприємства грошей та їх еквівалентів, довгострокових і поточних фінансових інвестицій та сумою його довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень, що визначається за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»:

$$P_{НП} = ДФІ + ПФІ + Г - ПК, \quad (9.1)$$

де $P_{НП}$ – показник поточної неплатоспроможності, тис. грн;

$ДФІ$ – довгострокові фінансові інвестиції (рядки 1030, 1035);

$ПФІ$ – поточні фінансові інвестиції (рядок 1160);

$Г$ – гроші та їх еквіваленти (рядок 1165);

$ПК$ – позиковий капітал: довгострокові та поточні зобов'язання і забезпечення (рядки 1595, 1695).

Якщо підприємство на початок і кінець періоду, що аналізується, має додатне значення $P_{НП}$, то воно не є боржником і вважається платоспроможним. Від'ємне значення $P_{НП}$ свідчить про поточну неплатоспроможність суб'єкта господарювання.

Фінансовий стан підприємства, у якого на початку і наприкінці звітного періоду спостерігаються ознаки поточної неплатоспроможності, відповідає законодавчому визначенню *боржника*, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав [10].

Проте це не є причиною для негайного розроблення плану санації. По-перше, крім грошових коштів та фінансових інвестицій у підприємства є запаси, поточна дебіторська заборгованість, частина з яких може бути більш ліквідною, особливо порівняно з довгостроковими фінансовими інвестиціями. По-друге, непогашення заборгованості може бути пов'язане з наявністю відстрочених платежів за договорами, за виданими векселями тощо. До того ж на практиці господарські суди вимагають надання більш серйозних доказів неплатоспроможності.

Критична неплатоспроможність – це такий фінансовий стан підприємства, коли присутні ознаки поточної неплатоспроможності, коефіцієнт покриття (інша назва: коефіцієнт загальної ліквідності) менший за 1, а коефіцієнт забезпечення власними засобами (інша назва: коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами) менший за 0,1. Ознаки критичної неплатоспроможності відповідають фінансовому стану потенційного банкрутства.

Коефіцієнт покриття ($K_{П}$) характеризує достатність оборотних активів підприємства для погашення своїх боргів та визначається як відношення оборотних активів (рядок 1195 форми № 1) до поточних зобов'язань і забезпечень (рядок 1695 форми № 1).

Коефіцієнт забезпечення власними засобами ($K_{З}$) характеризує наявність власних оборотних коштів, необхідних для фінансової стабільності підприємства, та визначається як відношення різниці між власним капіталом (рядок 1495 форми № 1) і необоротними активами (рядок 1095 форми № 1) до оборотних активів (рядок 1195 форми № 1).

Якщо наприкінці звітного періоду хоча б один із зазначених коефіцієнтів ($K_{П}$ або $K_{З}$) перевищує його нормативне значення або протягом звіт-

ного періоду спостерігається їхнє зростання, перевага надається позасудовим заходам відновлення платоспроможності боржника або його санації в процесі провадження справи про банкрутство.

Якщо протягом терміну, встановленого планом санації боржника, забезпечується додатне значення показника поточної неплатоспроможності та перевищення нормативного значення коефіцієнта покриття ($K_{\Pi} > 1,0$) за наявності тенденції зростання рентабельності діяльності, *платоспроможність боржника вважається відновленою* (відсутні ознаки потенційного банкрутства).

Надкритична неплатоспроможність – це фінансовий стан, коли за підсумками року коефіцієнт покриття менший за 1 і підприємство не отримало прибутку. У такому разі задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе лише шляхом застосування ліквідаційної процедури.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) визначимо наявність (відсутність) ознак поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємства (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Визначення ознак поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємства (станом на кінець року)

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
1.	Довгострокові фінансові інвестиції, тис. грн	10	10	-
2.	Поточні фінансові інвестиції, тис. грн	-	-	-
3.	Гроші та їх еквіваленти, тис. грн	5300	5247	-53
4.	Довгострокові зобов'язання і забезпечення, тис. грн	5595	4278	-1317
5.	Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн	12139	18628	+6489
6.	Показник поточної неплатоспроможності, тис. грн (п.1+п.2+п.3–п.4–п.5)	-12424	-17649	-5225
7.	Коефіцієнт покриття	9,387	6,396	-2,991
8.	Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,844	0,808	-0,036
9.	Чистий фінансовий результат: прибуток, тис. грн	30904	482	-30422

За інформацією табл. 9.2 вартість довгострокових фінансових інвестицій не змінилася, гроші та їх еквіваленти зменшилися на 53 тис. грн, довгострокові зобов'язання і забезпечення скоротилися на 1317 тис. грн, а поточні зобов'язання і забезпечення зросли на 6489 тис. грн. У базовому році показник поточної неплатоспроможності становив -12424 тис. грн, а в звітному році його значення знизилося до -17649 тис. грн. Отже, підприємство мало ознаки поточної неплатоспроможності. У базовому та звітному

роках значення коефіцієнта покриття більше 1,0, коефіцієнта забезпечення власними засобами більше 0,1 і підприємство одержало чистий прибуток. Це є свідченням відсутності ознак критичної та надкритичної неплатоспроможності. Зниження у динаміці значень коефіцієнта покриття (на 2,991), коефіцієнта забезпечення власними засобами (на 0,036) та зменшення чистого прибутку (на 30422 тис. грн) вказує на негативну динаміку платоспроможності підприємства.

9.3. Оцінювання задовільності структури балансу та перспектив втрати (відновлення) платоспроможності підприємств

Для прогнозування можливого банкрутства підприємства використовується *система критеріїв оцінювання структури балансу* (табл. 9.3).

Таблиця 9.3

Критерії оцінювання структури балансу

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними форми № 1 (рядки)	Нормативне значення
Коефіцієнт загальної ліквідності (K_1)	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання і забезпечення	$\frac{1195}{1695}$	$\geq 1,0$
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами (K_2)	<u>Власні оборотні кошти</u> Оборотні активи	$\frac{1495-1095}{1195}$	$\geq 0,1$

Критерії оцінювання структури балансу визначаються за даними балансу станом на початок і кінець відповідного періоду та дають змогу сформулювати один із двох *висновків*:

- *структура балансу визнається задовільною, а підприємство платоспроможним* – у разі виконання таких умов (станом на кінець звітного періоду):

$$K_1 \geq 1,0 \text{ і } K_2 \geq 0,1;$$

- *структура балансу визнається незадовільною, а підприємство неплатоспроможним* – за виконання таких умов (станом на кінець звітного періоду):

$$K_1 < 1,0, \text{ або } K_2 < 0,1, \text{ або одночасно } K_1 < 1,0 \text{ і } K_2 < 0,1.$$

Незадовільна структура балансу – це стан господарських засобів та зобов'язань боржника, коли за рахунок власного майна він нездатний забезпечити своєчасне виконання зобов'язань перед кредиторами у зв'язку з недостатнім рівнем ліквідності майна.

Визнання структури балансу незадовільною, а підприємства неплатоспроможним не означає його негайної ліквідації. Це тільки попередня фік-

сація проблем, що виникли, а відповідно – необхідності забезпечення оперативного контролю за фінансовим станом підприємства та своєчасного вжиття заходів для виведення його з кризи.

Крім розглянутих коефіцієнтів оцінювання структури балансу, є й інші критерії, що дають можливість прогнозувати ймовірність банкрутства підприємства. Серед цих критеріїв виокремлюють основні та допоміжні.

До *основних* належать показники з несприятливим рівнем або динамікою, які свідчать про можливі фінансові ускладнення, що в найближчій перспективі може призвести до банкрутства, зокрема:

- перевищення граничного рівня простроченої заборгованості за кредитами банків;
- невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами, акціонерами;
- висока частка простроченої дебіторської заборгованості;
- тенденція зниження показника частки власного капіталу у валюті балансу;
- низькі значення коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності;
- дефіцит власних оборотних коштів;
- низький рівень прибутковості або збитковість діяльності тощо.

До *допоміжних* критеріїв належать показники, несприятливий рівень або динаміка яких не є підставою для розгляду поточного фінансового стану як критичного, але вони сигналізують про можливість різкого його погіршення, якщо не вжити термінових запобіжних заходів. Цими критеріями можуть бути:

- порушення ритмічності та тривалі зупинки виробництва;
- недостатня увага до технічного та технологічного оновлення;
- недостатня диверсифікація діяльності;
- неефективна інвестиційна політика;
- участь у багатьох судових справах економічного характеру;
- втрата ключових ділових партнерів;
- звільнення за власним бажанням ключових менеджерів підприємства.

Наступний етап аналізу – *оцінювання перспектив втрати (можливостей відновлення) платоспроможності підприємства*.

За умови задовільної структури балансу, коли підприємство визнається платоспроможним, розраховують **коефіцієнт втрати платоспроможності** ($K_{ВТП}$) на найближчі три місяці:

$$K_{ВТП} = \frac{K_K + 0,25(K_K - K_{II})}{2}, \quad (9.2)$$

де K_K і K_{II} – коефіцієнт загальної ліквідності відповідно на кінець і початок звітного періоду.

Якщо $K_{ВТП} \geq 1$, це свідчить про реальну можливість підприємства не втратити платоспроможність протягом найближчих трьох місяців. Значення $K_{ВТП} < 1$ свідчить про те, що підприємство у найближчі три місяці може

втратити платоспроможність.

Якщо за результатами розрахунку коефіцієнта загальної ліквідності та коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами структура балансу визнається незадовільною, а підприємство неплатоспроможним, розраховують **коефіцієнт відновлення платоспроможності** ($K_{ВП}$) на період найближчих шести місяців:

$$K_{ВП} = \frac{K_K + 0,5(K_K - K_{П})}{2}, \quad (9.3)$$

де K_K і $K_{П}$ – коефіцієнт загальної ліквідності відповідно на кінець і початок звітного періоду.

Якщо $K_{ВП} \geq 1$, це свідчить про реальну можливість підприємства відновити свою платоспроможність. Значення $K_{ВП} < 1$ свідчить про те, що у підприємства у найближчі шість місяців немає реальної можливості відновити платоспроможність.

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за звітний рік (додаток Б) визначимо критерії оцінювання структури балансу (табл. 9.4) та сформулюємо висновки щодо платоспроможності (неплатоспроможності) підприємства та перспективи її втрати (відновлення).

Таблиця 9.4

**Оцінювання структури балансу та перспектив втрати
(відновлення) платоспроможності підприємства за звітний рік**

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилен- ня (+,-)
Коефіцієнт загальної ліквідності	9,387	6,396	-2,991
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,844	0,808	-0,036
Коефіцієнт втрати платоспроможності	×	2,824	×

За даними табл. 9.4 станом на кінець звітного року значення коефіцієнта загальної ліквідності (6,396) більше 1,0, коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами (0,808) більше 0,1, тому за наведеними умовами структура балансу визнається задовільною, а підприємство платоспроможним. У цьому випадку розраховувався коефіцієнт втрати платоспроможності. Його рівень (2,824) більший 1, що свідчить про відсутність передумов до втрати підприємством платоспроможності упродовж найближчих трьох місяців. Водночас зменшення у динаміці значень критеріїв оцінювання структури балансу вказує на зниження рівня платоспроможності підприємства.

На наступних етапах аналізу необхідно визначити можливості поліпшення структури балансу та підвищення рівня платоспроможності підприємства.

Для застосування процедури *санації* необхідно, щоб один із коефіцієнтів (коефіцієнт загальної ліквідності або коефіцієнт забезпеченості обо-

ротних активів власними оборотними коштами) на кінець звітної періоду перевищував нормативне значення (відповідно 1,0 та 0,1) або протягом звітного періоду спостерігалось їхнє зростання.

Розглянемо *варіанти зміни структури балансу, які дають можливість підвищити коефіцієнт загальної ліквідності:*

- випереджальне зростання оборотних активів порівняно зі зростанням поточних зобов'язань і забезпечень;

- збільшення оборотних активів за зменшення (або незмінності) поточних зобов'язань і забезпечень;

- зменшення поточних зобов'язань і забезпечень за незмінності оборотних активів;

- випереджальне зменшення поточних зобов'язань і забезпечень порівняно зі зменшенням оборотних активів;

зміна структури активу балансу: збільшення оборотних активів з одночасним зменшенням на цю ж величину необоротних активів (наприклад, шляхом переведення довгострокової дебіторської заборгованості до складу поточної дебіторської заборгованості);

- зміна структури пасиву балансу: зменшення поточних зобов'язань і забезпечень з одночасним збільшенням на цю ж величину довгострокових зобов'язань і забезпечень та/або власного капіталу.

Підвищення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами може бути досягнуто за рахунок (за інших рівних умов):

- збільшення величини власного капіталу, тобто підсумку розділу I пасиву балансу, завдяки зростанню нерозподіленого прибутку, зареєстрованого (пайового) капіталу тощо;

- зменшення величини необоротних активів, тобто підсумку розділу I активу балансу, особливо шляхом переведення частини необоротних активів в оборотні, оскільки у цьому випадку зростатиме також коефіцієнт загальної ліквідності. Наприклад, амортизація основних засобів зменшує залишкову вартість необоротних активів і одночасно включається в оборотні активи у вигляді собівартості готової продукції або незавершеного виробництва.

Поліпшення фінансового стану неплатоспроможних підприємств можна досягти шляхом раціонального використання наявних ресурсів та вдосконалення системи фінансового управління.

Оскільки неплатоспроможність пов'язана, як правило, з нестачею грошей, а не оборотних активів узагалі, необхідні цілеспрямовані дії щодо *поліпшення структури оборотних активів*. Для цього слід зменшити залишки непотрібних запасів товарно-матеріальних ресурсів шляхом їхньої реалізації та обмеження обсягів придбання. Скорочення понаднормативних залишків незавершеного виробництва та готової продукції на складах потребує вжиття інших заходів, серед яких прискорення виконання замовлень покупців, удосконалення оперативного планування виробництва і реалізації продукції, перегляд системи ціноутворення та маркетингової

політики. Якщо підприємство має значні суми дебіторської заборгованості, особливо простроченої, то слід запровадити комплекс заходів, починаючи з можливого вибіркового припинення відвантаження продукції замовникам-боржникам до рішучих вимог повернення коштів у судовому порядку. Вагомим джерелом надходження коштів може бути здавання в оренду вільних виробничих та складських приміщень, технічних засобів, технологічних потужностей тощо.

Перелічені заходи переважно мають поточний характер, тому для вирішення стратегічних завдань слід зосередити увагу на можливостях підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства за рахунок упровадження новітніх техніки та технології, вдосконалення системи управління підприємством тощо.

9.4. Моделі діагностики ймовірності банкрутства підприємств та інтерпретація її результатів

Специфіка управління процесом оцінювання ймовірності банкрутства підприємства на основі формалізованих методів свідчить, що багатофакторні моделі є прикладами комплексного аналізу та прогнозування фінансового стану суб'єктів господарювання.

Найбільш поширені у сучасній фінансовій літературі багатофакторні моделі прогнозування банкрутства Альтмана, Спрінгейта та інших економістів, які передбачають розрахунок інтегрального показника оцінювання фінансового стану підприємства – об'єкта дослідження.

Модель Альтмана (використовують також назви: п'ятифакторна модель Альтмана, розрахунок Z-показника, індекс кредитоспроможності, індекс Альтмана). Цю методику запропонував у 1968 р. відомий західний економіст, професор Нью-Йоркського університету Едвард Альтман. Модель Альтмана є результатом дослідження автором 66 підприємств (з яких 50 % були визнані банкрутами, а решта продовжили функціонувати) з використанням 22 фінансових показників. Серед них було відібрано п'ять найважливіших коефіцієнтів для прогнозування банкрутства підприємств, які найбільше характеризують прибутковість капіталу та його структуру.

Загалом модель Альтмана є функцією від певних показників, які характеризують економічний потенціал підприємства та результати його роботи за відповідний період:

$$Z = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,6K_4 + 1,0K_5, \quad (9.1)$$

де K_1, K_2, K_3, K_4, K_5 – коефіцієнти:

K_1 = середньорічна величина власних оборотних коштів / середньорічна вартість активів;

K_2 = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів;

K_3 = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) /

середньорічна вартість активів;

K_4 = ринкова вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень;

K_5 = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.

У моделі Альтмана перший фактор (K_1) характеризує фінансову стійкість та платоспроможність підприємства, другий та третій (K_2 і K_3) – рентабельність активів, четвертий (K_4) – структуру джерел формування капіталу, п'ятий (K_5) – оборотність активів.

Індекс кредитоспроможності, побудований за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу, дає змогу в першому наближенні поділити суб'єкти господарювання на потенційних банкрутів та небанкрутів. Залежно від фактичного значення Z-показника *ступінь можливості банкрутства підприємства* визначається за шкалою:

Значення Z-показника	$Z \leq 1,80$	$1,81 \leq Z \leq 2,70$	$2,71 \leq Z \leq 2,99$	$Z \geq 3,0$
Ймовірність банкрутства	Дуже висока	Висока	Можлива	Дуже низька

Досвід використання моделі Альтмана (у США, Канаді, Бразилії, Австрії, Японії та інших країнах) показав, що спрогнозувати ймовірність банкрутства за її допомогою на один рік можна з точністю до 95 %, два роки – 70, три роки – 48, на чотири-п'ять років – 30 %.

Обмеженість першого варіанта моделі Альтмана (формула (9.1)) полягає у тому, що її доцільно використовувати лише щодо великих компаній-емітентів, акції яких вільно котируються на фондовому ринку.

Отже, практичне застосування моделі зумовлюється вимогою мати оцінку ринкової вартості власного капіталу (показник K_4). Оскільки в Україні фондовий ринок недостатню розвинений, використання переважною більшістю українських підприємств моделі Альтмана у варіанті формули (9.1) є неможливим. Підприємства України можуть застосовувати індекс, запропонований Альтманом у 1983 р. як модифікований варіант своєї формули для компаній, акції яких не котируються на біржі:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5, \quad (9.2)$$

де K_4 = середньорічна вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень.

Якщо $Z < 1,23$, то це є ознакою високої ймовірності банкрутства, тоді як значення $Z \geq 1,23$ свідчить про невелику ймовірність банкрутства підприємства.

Порівнюючи результати розрахунку Z-показника із середньогалузевими значеннями, можна сформулювати висновок про рівень фінансової стійкості підприємства.

Модель Спрінгейта побудована Гордоном Л. В. Спрінгейтом у 1978 р. за допомогою покрокового дискримінантного аналізу. Під час створення моделі Спрінгейт використовував дані 40 підприємств і досяг 92,5 %

точності прогнозування неплатоспроможності на рік уперед, проте з часом цей показник зменшується.

Модель Спрінгейта передбачає розрахунок інтегрального показника для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства за формулою:

$$Z = 1,03K_1 + 3,07K_2 + 0,66K_3 + 0,4K_4, \quad (9.3)$$

де K_1, K_2, K_3, K_4 – коефіцієнти:

K_1 = середньорічна величина власних оборотних коштів / середньорічна вартість активів;

K_2 = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів;

K_3 = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) / середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень;

K_4 = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.

Якщо $Z < 0,862$, то фінансовий стан підприємства нестабільний і його з достовірністю до 92 % можна віднести до категорії потенційних банкрутів; якщо $Z \geq 0,862$, підприємство має стабільний фінансовий стан і загроза банкрутства є мінімальною.

Тести на ймовірність банкрутства Лису (Z_L) і Таффлера (Z_T).

$$Z_L = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (9.4)$$

де X_1, X_2, X_3, X_4 – коефіцієнти:

X_1 = середньорічна вартість оборотних активів / середньорічна вартість активів;

X_2 = валовий: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів;

X_3 = нерозподілений прибуток (непокритий збиток) / середньорічна вартість активів;

X_4 = середньорічна вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень.

Оціночне граничне значення: $Z_L = 0,037$.

Модель Таффлера запропонував британський вчений Таффлер у 1977 р.:

$$Z_T = 0,03X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4, \quad (9.5)$$

де X_1, X_2, X_3, X_4 – коефіцієнти:

X_1 = валовий: прибуток (збиток) / середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень;

X_2 = середньорічна вартість оборотних активів / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень;

X_3 = середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень / середньорічна вартість активів;

X_4 = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.

Якщо $Z_T > 0,3$, то підприємство має гарну довгострокову перспективу діяльності; за $Z_T < 0,2$ є ймовірність банкрутства.

Показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера ро-

зраховується за формулою:

$$Z_{KG} = 0,16X_1 - 0,22X_2 + 0,87X_3 + 0,10X_4 - 0,24X_5, \quad (9.6)$$

де X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 – коефіцієнти:

X_1 = середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості, грошей та їх еквівалентів / середньорічна вартість активів;

X_2 = середньорічна вартість необоротних активів / середньорічна вартість активів;

X_3 = фінансові витрати / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

X_4 = витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

X_5 = валовий: прибуток (збиток) / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень.

Наведене рівняння було отримано за допомогою кореляційного аналізу статистичної вибірки показників 95 малих і середніх промислових підприємств. Ймовірність затримки платежів для різних значень Z_{KG} визначається за шкалою:

Значення Z_{KG}	+0,210	+0,480	+0,002	-0,026	-0,068	-0,087	-0,107	-0,133	-0,164
Вірогідність затримки платежів, %	100	90	80	70	50	40	30	20	10

Універсальну дискримінантну функцію побудовано відповідно до кількох методик прогнозування банкрутства:

$$Z = 1,5K_1 + 0,08K_2 + 10K_3 + 5K_4 + 0,3K_5 + 0,1K_6, \quad (9.7)$$

де $K_1, K_2, K_3, K_4, K_5, K_6$ – коефіцієнти:

K_1 = cash-flow (чистий прибуток + амортизація) / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень;

K_2 = середньорічна вартість активів / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень;

K_3 = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів;

K_4 = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

K_5 = середньорічна величина запасів / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

K_6 = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.

Варіанти оцінювання значень Z-показника:

$Z > 2$ – підприємство вважається фінансово стійким, йому не загрожує банкрутство;

$1 < Z \leq 2$ – фінансова рівновага на підприємстві порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує;

$0 < Z \leq 1$ – підприємству загрожуватиме банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних заходів;

$Z \leq 0$ – підприємство є напівбанкрутом.

В Україні використання зарубіжних багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства ускладнюється з таких причин:

1. Моделі побудовані за даними іноземних компаній, а економіка будь-якої країни має свою специфіку.

2. Моделі розроблялися переважно у 60-70-х роках ХХ ст. За цей час змінилася макро- та мікроекономічна ситуація, тому моделі, розраховані на основі статистичних даних того часу, не завжди можуть правильно охарактеризувати та спрогнозувати ситуацію сьогодні.

3. Не може бути універсальних моделей, ідеально придатних для усіх галузей економіки, оскільки унаслідок галузевих особливостей значущість окремих індикаторів істотно відрізняється. Так, є суттєві відмінності за співвідношенням власного та позикового капіталу, швидкістю обороту активів, рівнем доходу на вкладений капітал тощо.

4. Недоліком моделей є нечіткі межі для зарахування підприємств до класу банкрутів або небанкрутів.

За вихідною інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б) спрогнозуємо фінансовий стан підприємства за допомогою багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства (табл. 9.2).

Побудова багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства здійснюється з використанням показників (табл. 9.1), які адаптовані до інформації фінансової звітності підприємств України.

Таблиця 9.1

Вихідна інформація для побудови багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства підприємства, тис. грн

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, графи)	Базовий рік	Звітний рік
А	Б	1	2
Середньорічна вартість активів	Ф. № 1: $(1300, \text{гр.3} + 1300, \text{гр.4}) \div 2$	159480	178643
Середньорічна вартість необоротних активів	Ф. № 1: $(1995, \text{гр.3} + 1095, \text{гр.4}) \div 2$	61266	62092
Середньорічна вартість оборотних активів	Ф. № 1: $(1195, \text{гр.3} + 1195, \text{гр.4}) \div 2$	98214	116551
Середньорічна величина власних оборотних коштів	Ф. № 1: $((1495 - 1095, \text{гр.3} + (1495 - 1095), \text{гр.4}) \div 2$	84108	96231
Середньорічна величина запасів	Ф. № 1: $((1100 + 1110), \text{гр.3} + (1100 + 1110), \text{гр.4}) \div 2$	79218	99698
Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості, грошей та їх еквівалентів	Ф. № 1: $((\text{сума із 1125 по 1165 (без 1136)), \text{гр.3} + (\text{сума із 1125 по 1165 (без 1136)), \text{гр.4}) \div 2$	18997	16853

Продовж. табл. 9.1

А	Б	1	2
Середньорічна вартість власного капіталу	Ф. № 1: (1495, гр.3+1495, гр.4)÷2	145373	156685
Середньорічна величина зобов'язань і забезпечень	Ф. № 1: ((1595+1695+1700, гр.3+(1595+1695+1700), гр.4)÷2	14107	20320
Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень	Ф. № 1: (1695, гр.3+1695, гр.4)÷2	11309	15384
Нерозподілений прибуток	Ф. № 1: 1420, гр.4	156660	153433
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. № 2: 2000	145464	147606
Валовий: прибуток	Ф. № 2: 2090	45430	18699
Фінансові витрати	Ф. № 2: 2250	1141	1165
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	Ф. № 2: 2290	30904	482
Чистий фінансовий результат: прибуток	Ф. № 2: 2350	30904	482
Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	Ф. № 2: 2505+2510	48410	54513
Амортизація	Ф. № 2: 2515	15725	15703

Модель Альтмана.

Для підприємств, акції яких не котируються на біржі:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5. \quad (9.8)$$

Базовий рік:

$$K_1 = 0,527;$$

$$K_2 = 0,194;$$

$$K_3 = 0,194;$$

$$K_4 = 10,305;$$

$$K_5 = 0,912;$$

$$Z = 6,380.$$

Звітний рік:

$$K_1 = 0,539;$$

$$K_2 = 0,003;$$

$$K_3 = 0,003;$$

$$K_4 = 7,711;$$

$$K_5 = 0,826;$$

$$Z = 4,459.$$

Модель Спрінгейта:

$$Z = 1,03K_1 + 3,07K_2 + 0,66K_3 + 0,4K_4. \quad (9.9)$$

Базовий рік:

$$K_1 = 0,527;$$

$$K_2 = 0,194;$$

$$K_3 = 2,733;$$

$$K_4 = 0,912;$$

$$Z = 3,307.$$

Звітний рік:

$$K_1 = 0,539;$$

$$K_2 = 0,003;$$

$$K_3 = 0,031;$$

$$K_4 = 0,826;$$

$$Z = 0,915.$$

Тести на ймовірність банкрутства Лису (Z_L) і Таффлера (Z_T).

$$Z_L = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4. \quad (9.10)$$

Базовий рік:

$$X_1 = 0,616;$$

$$X_2 = 0,285;$$

$$X_3 = 0,982;$$

Звітний рік:

$$X_1 = 0,652;$$

$$X_2 = 0,105;$$

$$X_3 = 0,859;$$

$$\begin{aligned} X_4 &= 10,305; & X_4 &= 7,711; \\ Z_{\text{Л}} &= 0,131. & Z_{\text{Л}} &= 0,107. \\ Z_T &= 0,03X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4. \end{aligned} \quad (9.11)$$

Базовий рік:	Звітний рік:
$X_1 = 4,125;$	$X_1 = 1,215;$
$X_2 = 6,962;$	$X_2 = 5,736;$
$X_3 = 0,071;$	$X_3 = 0,086;$
$X_4 = 0,912;$	$X_4 = 0,826;$
$Z_T = 1,188.$	$Z_T = 0,930.$

Показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера:

$$Z_{\text{КГ}} = 0,16X_1 - 0,22X_2 + 0,87X_3 + 0,10X_4 - 0,24X_5. \quad (9.12)$$

Базовий рік:	Звітний рік:
$X_1 = 0,119;$	$X_1 = 0,094;$
$X_2 = 0,384;$	$X_2 = 0,348;$
$X_3 = 0,008;$	$X_3 = 0,008;$
$X_4 = 0,333;$	$X_4 = 0,369;$
$X_5 = 3,220;$	$X_5 = 0,920;$
$Z_{\text{КГ}} = -0,798.$	$Z_{\text{КГ}} = -0,238.$

Універсальна дискримінантна функція:

$$Z = 1,5K_1 + 0,08K_2 + 10K_3 + 5K_4 + 0,3K_5 + 0,1K_6. \quad (9.13)$$

Базовий рік:	Звітний рік:
$K_1 = 3,305;$	$K_1 = 0,797;$
$K_2 = 11,305;$	$K_2 = 8,791;$
$K_3 = 0,194;$	$K_3 = 0,003;$
$K_4 = 0,212;$	$K_4 = 0,003;$
$K_5 = 0,545;$	$K_5 = 0,675;$
$K_6 = 0,912;$	$K_6 = 0,826;$
$Z = 9,117.$	$Z = 2,229.$

Результати побудови та оцінювання багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства підприємства узагальнюються у табл. 9.2.

Таблиця 9.2

Результати побудови та оцінювання багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства підприємства

Модель	Значення Z-показника		Характеристика фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємства
	базовий рік	звітний рік	
Модель Альтмана	6,380	4,459	Невелика ймовірність банкрутства
Модель Спрінгейта	3,307	0,915	Стабільний фінансовий стан, загроза банкрутства мінімальна
Модель Лису	0,131	0,107	Невелика ймовірність банкрутства
Модель Таффлера	1,188	0,930	Підприємство має гарну довгострокову перспективу діяльності
Модель Конана і Гольдера	-0,798	-0,238	Ймовірність затримки платежів менше 10 %
Універсальна дискримінантна функція	9,117	2,229	Підприємство є фінансово стійким, йому не загрожує банкрутство

Фактичні значення Z-показників за результатами побудови усіх багатofакторних моделей у базовому та звітному роках (табл. 9.2) дають змогу сформулювати висновок про стабільність фінансового стану та мінімальну загрозу банкрутства підприємства. Водночас погіршення у динаміці значень Z-показників свідчить про негативні зміни у характеристиках фінансового стану.

Незважаючи на наявні проблеми, наведені моделі можна використовувати як додаткові індикатори прогнозування ймовірності банкрутства. Українським підприємствам для прогнозування фінансового стану рекомендується використовувати модель Таффлера, оскільки показники за цією моделлю мають більш сталий і плавний характер, а порогове число не завищене для вітчизняної кон'юнктури ринку. Також об'єктивні результати отримують за моделлю Спрінгейта та універсальною дискримінантною функцією. Загалом же мають бути розроблені вітчизняні моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємств з урахуванням галузевих особливостей.

Запитання для перевірки знань

- 1. Що таке банкрутство? Які є види банкрутства?*
- 2. Якими можуть бути причини неплатоспроможності та подальшого банкрутства підприємства?*
- 3. У чому полягає сутність фінансової кризи на підприємстві? Якими можуть бути види фінансової кризи? Які фактори їх зумовлюють?*
- 4. Що таке неплатоспроможність підприємства? Коли проводиться діагностичний аналіз видів неплатоспроможності?*
- 5. Як визначають ознаки поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності підприємства?*
- 6. Які критерії оцінювання структури балансу використовуються для прогнозування можливого банкрутства підприємств?*
- 7. За виконання яких умов структура балансу визнається задовільною (незадовільною), а підприємство платоспроможним (неплатоспроможним)?*
- 8. Які основні та допоміжні критерії використовують для прогнозування ймовірності потенційного банкрутства?*
- 9. За допомогою яких показників проводиться оцінювання перспектив втрати (можливостей відновлення) платоспроможності підприємства?*
- 10. Які варіанти зміни структури балансу дають можливість підвищити коефіцієнт загальної ліквідності?*
- 11. Як можна досягти підвищення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами?*
- 12. Проведення яких заходів дає змогу поліпшити структуру оборотних активів?*

13. Який порядок побудови моделі Альтмана для діагностики ймовірності банкрутства?

14. Який порядок побудови моделі Спрінгейта для діагностики ймовірності банкрутства підприємства?

15. Який порядок побудови тестів на ймовірність банкрутства Лису і Таффлера?

16. Який порядок розрахунку показника діагностики платоспроможності Конана і Гольдера?

17. Який порядок побудови універсальної дискримінантної функції для діагностики ймовірності банкрутства підприємства?

18. Які причини ускладнюють використання в Україні зарубіжних багатofакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства?

Тести

Серед наведених відповідей на тестові питання знайдіть повну правильну відповідь.

9.1. Визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника – це визначення:

- а) банкрутства;
- б) неплатоспроможності;
- в) боржника;
- г) фінансової нестійкості.

9.2. Який вид банкрутства характеризує повну нездатність суб'єкта господарювання відновити у майбутньому свою фінансову стабільність та платоспроможність у силу реальних втрат капіталу, що використовується:

- а) реальне;
- б) технічне;
- в) навмисне;
- г) фіктивне?

9.3. Який вид банкрутства характеризує стан неплатоспроможності суб'єкта господарювання, викликаний істотним простроченням дебіторської заборгованості:

- а) реальне;
- б) технічне;
- в) навмисне;
- г) фіктивне?

9.4. Що характеризує навмисне банкрутство:

- а) навмисне створення (або збільшення) керівником чи власником

підприємства його неплатоспроможності;

б) нанесення ними економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб;

в) свідомо некомпетентне фінансове управління;

г) усі відповіді правильні?

9.5. Який вид банкрутства характеризує свідомо помилкове оголошення підприємством про свою платіжну неспроможність із метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки із суми кредитної заборгованості:

а) реальне;

б) технічне;

в) навмисне;

г) фіктивне?

9.6. Який фактор зумовлює кризу стратегії:

а) несприятливе співвідношення цін і собівартості;

б) значні суми низьколіквідних оборотних активів;

в) незадовільна робота з дебіторами;

г) недосконале планування та прогнозування?

9.7. Який фактор зумовлює кризу прибутковості:

а) неефективний апарат управління;

б) значні запаси готової продукції на складах;

в) незадовільна структура капіталу;

г) високий рівень поточної кредиторської заборгованості?

9.8. Який фактор зумовлює кризу ліквідності:

а) неефективна асортиментна політика;

б) помилкова політика диверсифікації;

в) значні суми низьколіквідних оборотних активів;

г) збитковість окремих структурних підрозділів?

9.9. Неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом України з процедур банкрутства – це визначення:

а) банкрутства;

б) неплатоспроможності;

в) боржника;

г) фінансової нестійкості.

9.10. Фінансовий стан підприємства, коли на конкретний момент у зв'язку з випадковим збігом обставин тимчасово суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу, – це:

а) надкритична неплатоспроможність;

б) критична неплатоспроможність;

в) поточна неплатоспроможність;

г) банкрутство.

9.11. Показник поточної неплатоспроможності визначається як:

- а) різниця грошових коштів та поточних зобов'язань і забезпечень;
- б) сума довгострокових, поточних фінансових інвестицій, грошей та їх еквівалентів за мінусом позикового капіталу;
- в) відношення грошових коштів до поточних зобов'язань;
- г) сума поточних фінансових інвестицій, грошей та їх еквівалентів за мінусом позикового капіталу.

9.12. Коефіцієнт покриття становить 0,715. За якого значення коефіцієнта забезпечення власними засобами спостерігаються ознаки критичної неплатоспроможності:

- а) менший за 0,5;
- б) більший за 0,5;
- в) менший за 0,1;
- г) більший за 0,1?

9.13. Фінансовий стан, коли за підсумками року коефіцієнт покриття менший за 1 і підприємство не отримало прибутку, – це:

- а) поточна неплатоспроможність;
- б) критична неплатоспроможність;
- в) надкритична неплатоспроможність;
- г) банкрутство.

9.14. Для визнання структури балансу задовільною, а підприємства платоспроможним необхідним є виконання таких умов:

- а) коефіцієнт загальної ліквідності більший 1,0;
- б) коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами більший 0,1;
- в) коефіцієнт загальної ліквідності більший 1,0 та коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами більший 0,1;
- г) коефіцієнт загальної ліквідності більший 0,5 та коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами більший 0,5.

9.15. Коефіцієнт загальної ліквідності – 2,425, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами – 0,365. Яким буде висновок:

- а) структура балансу незадовільна, а підприємство неплатоспроможне;
- б) структура балансу незадовільна, а підприємство платоспроможне;
- в) структура балансу задовільна, а підприємство платоспроможне;
- г) структура балансу задовільна, а підприємство неплатоспроможне?

9.16. Для визнання структури балансу незадовільною, а підприємства неплатоспроможним необхідне виконання таких умов:

- а) коефіцієнт загальної ліквідності менший 1,0;
- б) коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами менший 0,1;
- в) коефіцієнт загальної ліквідності менший 1,0 та коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами менший 0,1;
- г) усі відповіді правильні.

9.17. Коефіцієнт загальної ліквідності – 0,925, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами – 0,025. Яким буде висновок:

а) структура балансу незадовільна, а підприємство неплатоспроможне;

б) структура балансу незадовільна, а підприємство платоспроможне;

в) структура балансу задовільна, а підприємство платоспроможне;

г) структура балансу задовільна, а підприємство неплатоспроможне?

9.18. Якщо структура балансу визнана задовільною, а підприємство платоспроможним, розраховується коефіцієнт:

а) втрати платоспроможності;

б) загальної ліквідності;

в) забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами;

г) відновлення платоспроможності.

9.19. Для підвищення коефіцієнта загальної ліквідності необхідно забезпечити:

а) зменшення оборотних активів;

б) збільшення поточних зобов'язань і забезпечень;

в) випереджальне зростання поточних зобов'язань і забезпечень порівняно зі зростанням оборотних активів;

г) випереджальне зростання оборотних активів порівняно зі зростанням поточних зобов'язань і забезпечень.

9.20. За моделлю Альтмана підприємство, акції якого котируються на біржі, має значення Z-показника 2,25. Яким буде висновок про ймовірність банкрутства підприємства:

а) дуже висока;

б) висока;

в) можлива;

г) дуже низька?

9.21. Для підприємства, акції якого котируються на біржі, за моделлю Альтмана значення Z-показника становило в минулому році – 2,82, звітному році – 3,57. Яким буде висновок щодо ймовірності банкрутства підприємства:

а) у минулому році – висока, у звітному році – можлива;

б) у минулому році – висока, у звітному році – дуже низька;

в) у минулому році – можлива, у звітному році – дуже низька;

г) у минулому та звітному роках – дуже низька?

9.22. За моделлю Альтмана підприємство, акції якого не котируються на біржі, має значення Z-показника 1,79. Яким буде висновок про ймовірність банкрутства підприємства:

а) дуже висока;

б) висока;

в) середня;

г) невелика?

9.23. Для підприємства за моделлю Спрінгейта значення Z-показни-

ка становило у минулому році – 0,982, звітному році – 1,157. Яким буде висновок щодо ймовірності банкрутства підприємства:

а) у минулому та звітному роках підприємство має стабільний фінансовий стан, загроза банкрутства мінімальна;

б) у минулому та звітному роках підприємство з достовірністю 92 % може бути віднесене до категорії потенційних банкрутів;

в) у минулому році підприємство з достовірністю 92 % може бути віднесене до категорії потенційних банкрутів, у звітному році підприємство має стабільний фінансовий стан, загроза банкрутства мінімальна;

г) у минулому році підприємство має стабільний фінансовий стан, загроза банкрутства мінімальна, у звітному році підприємство з достовірністю 92 % може бути віднесене до категорії потенційних банкрутів?

9.24. За тестом на ймовірність банкрутства Лису підприємство має значення Z-показника 0,125. Яким буде висновок про ймовірність банкрутства підприємства:

а) дуже висока;

б) висока;

в) можлива;

г) низька?

9.25. За моделлю Таффлера підприємство має значення Z-показника 0,134. Яким буде висновок щодо ймовірності банкрутства підприємства:

а) підприємство має гарну довгострокову перспективу діяльності;

б) підприємство має стабільний фінансовий стан;

в) ймовірність банкрутства дорівнює 0;

г) є ймовірність банкрутства?

9.26. За допомогою показника діагностики платоспроможності Конана і Гольдера визначається:

а) рівень фінансової стійкості підприємства;

б) майнова платоспроможність підприємства;

в) вірогідність затримки платежів;

г) поточна неплатоспроможність підприємства.

9.27. Для підприємства була побудована універсальна дискримінантна функція, за якою значення Z-показника становить 0,65. Яким буде висновок щодо ймовірності банкрутства:

а) підприємству не загрожує банкрутство;

б) підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних заходів;

в) ймовірність банкрутства дорівнює 0;

г) підприємство є напівбанкрутом?

9.28. Для підприємства за універсальною дискримінантною функцією значення Z-показника становило у минулому році – 1,72, звітному році – 2,48. Яким буде висновок щодо ймовірності банкрутства підприємства:

а) у минулому та звітному роках підприємство є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство;

б) у минулому та звітному роках фінансова рівновага на підприємстві порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожуватиме;

в) у минулому році підприємство є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство, у звітному році – фінансова рівновага на підприємстві порушена, але за умови переходу на антикризове управління банкрутство йому не загрожуватиме;

г) у минулому році фінансова рівновага на підприємстві порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожуватиме, у звітному році – підприємство є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посіб.; 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
2. Економічний аналіз : навч. посіб. / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2003. 680 с.
3. Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник Ю. М. Економічний аналіз : навч. посіб. Полтава : РВВД ПДАА, 2018. 290 с.
4. Калініченко Я. В., Тютюнник Ю. М. Показники стану оборотних активів в оцінюванні фінансової стійкості підприємства. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених (м. Полтава, 10 листопада 2022 р.). Полтава, 2022. С. 56-58.
5. Капашина К. В., Тютюнник Ю. М. Загальна характеристика майнових ресурсів підприємства. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених (м. Полтава, 10 листопада 2022 р.). Полтава, 2022. С. 58-60.
6. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
7. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
8. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 365 с.
9. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 11 квітня 2013 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1524201-08>.
10. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14 (у редакції від 26 жовтня 2010 р. № 1361). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=111503bd-ca7f-4dee-b07c-c66c2aa28e03&title>.
11. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/sp:max100>.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
13. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський тижневик «Дебет-Кредит»*. URL: <http://www.dtk.com.ua>.
14. Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінан-

совий аналіз : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 388 с.

15. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 488 с.

16. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова Правління Національного банку України від 30 червня 2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.

17. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

18. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб.; 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. 668 с.

19. Селіверстова Л. С., Скрипник О. В. Фінансовий аналіз : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. М. Безрутенка. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 274 с.

20. Тютюнник Ю. М., Бурсова Т. О. Особливості висновків за результатами оцінювання рівня і динаміки коефіцієнтів ліквідності. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін* : зб. матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю) (м. Полтава, 22 жовтня 2020 р.) / за ред. Пилипенко К. А. Полтава : ПДАА, 2020. С. 439-442.

21. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Особливості оцінювання грошових потоків у результаті операційної діяльності. *Economics, management, law: problems and prospects* : Collection of scientific articles. Vol. 2. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015. С. 136-140.

22. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Послідовність оцінки фінансового стану боржників – юридичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. С. 695-699. URL: <http://economyandsociety.in.ua>.

23. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Система показників оцінювання ринкової активності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2018. № 14. С. 969-974.

24. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2020. 434 с.

25. Тютюнник Ю. М., Євстефєєва А. О. Напрями оперативного аналізу платоспроможності підприємства. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 20 квітня 2018 р.). Полтава, 2018. С. 316-319.

26. Тютюнник Ю. М., Завальнюк А. Я. Практичні аспекти детермінованого факторного аналізу коефіцієнтів ліквідності в малих підприємствах. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з між-

народною участю) (м. Полтава, 21 жовтня 2021 р.) / за ред. Пилипенко К. А. Полтава : ПДАУ, 2021. С. 363-367.

27. Тютюнник Ю. М., Калініченко Я. В. Обмеження щодо розрахунку і факторного аналізу порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. м. Полтава, 30-31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 451-453.

28. Тютюнник Ю. М., Калініченко Я. В. Факторний аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2023 р. Ч. 1. Львів : ЛНУП, 2023. С. 420-422.

29. Тютюнник Ю. М., Капашина К. В. Показники ефективності використання необоротних активів та їх факторний аналіз. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2023 р. Ч. 1. Львів : ЛНУП, 2023. С. 423-424.

30. Тютюнник Ю. М., Капашина К. В. Показники руху та функціонального стану основних засобів в аналізі майнового стану підприємства. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. м. Полтава, 30-31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 454-456.

31. Тютюнник Ю. М. Методичні аспекти багатфакторного аналізу стійкості економічного зростання аграрних підприємств. *Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листопада 2015 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. С. 718-722.

32. Тютюнник Ю. М. Напрями стратегічного аналізу інвестиційної діяльності підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2009. Вип. 91. С. 306-314.

33. Тютюнник Ю. М. Особливості визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим методом. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 100-річчю заснування Полтавського державного аграрного університету (8 грудня 2020 р., м. Полтава). Полтава : ПДАУ, 2020. С. 281-284.

34. Тютюнник Ю. М. Особливості моделювання фінансового стану боржників – малих підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 19. С. 547-553. URL: <http://www.global-national.in.ua>.

35. Тютюнник Ю. М. Особливості розрахунку й аналізу динаміки коефіцієнтів оцінювання фінансової стійкості підприємств. *Глобальні та на-*

ціональні проблеми економіки. 2016. № 13. С. 621-624. URL: <http://www.global-national.in.ua>.

36. Тютюнник Ю. М. Удосконалення управління грошовими потоками підприємства в системі економічного контролю. *Наукові та прикладні аспекти удосконалення бухгалтерського обліку, економічного контролю та системи оподаткування* : [колективна монографія] / за заг. ред. В. Я. Плаксієнка. Полтава, 2018. С. 195-206.

37. Тютюнник Ю., Овчаренко А. Обмеження в аналітичних розрахунках за умови від'ємної величини власного капіталу. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2020 р., м. Луцьк) / відп. ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 575-576.

38. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Аналіз факторів формування показників фінансових результатів суб'єктів малого підприємництва. *Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки* : Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Г. Г. Кірейцева (м. Київ, 26 лютого 2015 р.). Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. С. 616-620.

39. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Аналітичні можливості інформації спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2012. Вип. 3. Т.2. Економічні науки. С. 190-194.

40. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Використання інформації щодо власних оборотних коштів у діагностуванні фінансової стійкості підприємства. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 17-19 березня 2021 р. Ч. 1. Львів : ЛНАУ, 2021. С. 462-464.

41. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Динаміка показників оцінювання майнового стану сільськогосподарських підприємств Полтавської області. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2010. Вип. 1. Т.1. Економічні науки. С. 229-234.

42. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Дорошенко А. П. Оцінювання стану розрахунково-платіжних відносин у малих підприємствах. *RESULTS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH AND DEVELOPMENT. PROCEEDINGS OF THE 11TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE. BARCA ACADEMY PUBLISHING. MADRID, SPAIN. 2022. PP. 462-468. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-results-of-modern-scientific-research-and-development-16-18-yanvarya-2022-goda-madrid-ispaniya-arhiv/>.*

43. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Загальні підходи до визначення кредитного ризику за активами та коефіцієнта ймовірності дефолту. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємств*

кою діяльністю : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 21 квітня 2021 р.) / за ред. Пилипенко К. А. Полтава : ПДАУ, 2021. С. 639-641.

44. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Зоря С. П. Напрями аналізу прибутковості діяльності страхової компанії. *Інфраструктура ринку*. 2024. № 76. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/76-202>.

45. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Інформаційні можливості приміток до фінансової звітності в аналізі фінансового стану підприємства. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 квітня 2021 р., м. Херсон). Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2021. С. 377-379.

46. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Інформаційні можливості форм фінансової звітності в аналізі та прогнозуванні фінансового стану підприємства. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці* : збірник тез за матеріалами XVI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. С. 492-494.

47. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Калініченко Я. В. Використання показників структури джерел формування капіталу в оцінюванні фінансової стійкості підприємства. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки* : Збірник наукових статей за матеріалами VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (13-14 квітня 2023 р.). Дніпро : ІПБТ УДУНТ, 2023. С. 135-137.

48. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Калініченко Я. В., Капашина К. В. Вплив характеристик майнового стану на результати оцінювання фінансової стійкості підприємства. *SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS. PROCEEDINGS OF THE 4TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE*. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 528-533. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-9-11-01-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/>.

49. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Методичні аспекти аналізу руху грошових коштів у результаті операційної діяльності. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації* : Збірник наукових праць. Вип. 1(6). Київ : Бізнес Медіа Консалтинг, 2011. С. 274-277.

50. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Методичні аспекти складання скороченого аналітичного балансу та використання його інформації у фінансовому аналізі. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Спецвипуск. С. 293-299.

51. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Механізми факторного аналізу показників фінансового стану галузей економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 5 (179). С. 421-429.

52. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Напрями аналізу нематеріальних активів підприємницьких структур. *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору* : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (заочна форма) (24 березня 2020 р., м. Полтава). Полтава, 2020. С. 297-299.

53. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Напрями аналізу та узагальнювальні показники ефективності використання майна підприємства: *Інноваційне підприємництво та торгівля: сучасний стан та перспективи розвитку* : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Том 1. (м. Херсон – Кропивницький, 23 травня 2023 р.). Херсонський державний аграрно-економічний університет, 2023. С. 94-97.

54. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Напрями аналізу фінансової стійкості суб'єктів державного сектору. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 27. С. 369-374.

55. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Особливості аналізу платоспроможності підприємств за системою коефіцієнтів ліквідності. *II International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies* : Conference Proceedings, Part II, January 26, 2018. Kielce, Poland : Baltija Publishing. Р. 94-97.

56. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Особливості аналізу фінансових результатів і рентабельності діяльності суб'єктів малого підприємництва. *Економічний форум*. 2019. № 2. С. 99-105.

57. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Особливості оцінювання майнового стану малих підприємств. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні* : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 25 лютого 2022 р. : збірник наукових праць [Електронний ресурс]. Вінниця : ВНТУ, 2022. С. 591-593.

58. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Особливості оцінювання рівня та динаміки платоспроможності малих підприємств. *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (заочна форма) (24 березня 2021 р., м. Полтава). Полтава, 2021. С. 376-379.

59. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Оцінювання кредитоспроможності суб'єктів малого підприємництва. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Спецвипуск 2015 року. Економічні науки. С. 305-312.

60. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Оцінювання оптимальності співвідношення власного і позикового капіталу підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2010. Вип. 99. С. 331-336.

61. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Оцінювання стійкості економічного зростання підприємства та факторів її зміни. *Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство* : Матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (16-17

квітня 2020 р., м. Бердянськ). Київ : Талком, 2020. С. 161-164.

62. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Показники інвестиційної привабливості акціонерних товариств. *Фінансування, інвестування та кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці* : Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 20 травня 2018 р. Частина 2. ДДАЕУ, 2018. С. 207-209.

63. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Показники оборотності активів і пасивів у малих підприємствах. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу* : І Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія (м. Кам'янець-Подільський, 01 лютого 2022 р.). Кам'янець-Подільський : НР-ЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 157-159.

64. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Показники оцінювання інвестиційної привабливості малого підприємства. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених (м. Полтава, 10 листопада 2022 р.). Полтава, 2022. С. 126-128.

65. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Показники оцінювання структури балансу та напрями їх підвищення. *Тенденції та перспективи розвитку менеджменту в умовах глобальних викликів* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (28 травня 2021 р., м. Херсон) / за ред. Н. В. Кириченко, Н. Д. Худік та ін. Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2021. С. 376-379.

66. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 листопада 2018 р.) / відп. ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк, 2018. С. 347-350.

67. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Послідовність аналізу ліквідності балансу малого підприємства. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2022 р. Ч. 1. Львів : ЛНУП, 2022. С. 397-399.

68. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Романченко Ю. О. Методичні аспекти аналізу майнового стану суб'єктів державного сектору. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : колективна монографія / за ред. Аранчій В. І., Дорогань-Писаренко Л. О. Полтава : ТОВ «Симон», 2018. С. 171-185.

69. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В., Рудич А. І. Особливості моделювання кредитоспроможності суб'єктів фінансової та страхової діяльності. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 1 (28). С. 91-97. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/vipusk-28-2021>.

70. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Сутність та напрями оцінювання ділової активності малих підприємств. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 листопада 2022 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 353-355.

71. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Факторно-фінансові оцінки у стратегічному управлінні прибутковістю суб'єктів малого підприємництва. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України* : кол. моног. / за ред. Столярова В. Ф., Фролової Г. І. Київ : Талком, 2020. С. 216-228.

72. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Фінансовий стан боржників – юридичних осіб: сучасні підходи в оцінюванні : Нереалізовані стратегії соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних змін: аналіз помилок і пошук рішень (колективна монографія) / за заг. ред. професора Л. О. Дорогань-Писаренко. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2014. С. 110-122.

73. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 815 с.

74. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Частина І. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 358 с.

75. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Частина II. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 394 с.

76. Тютюнник Ю. М. Формування методики факторного аналізу показників фінансової стійкості аграрних підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 1. С. 111-115.

77. Тютюнник Ю. М. Формування та факторний аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 1. С. 117-121.

78. Тютюнник Ю., Тютюнник С. Аналітична складова системи управління кредиторською заборгованістю у малих підприємствах. *Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобальних викликів* : зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів. 28 жовтня 2022 р. Кам'янець-Подільський, 2022. С. 467-470.

79. Тютюнник Ю., Тютюнник С. Етапи аналізу дебіторської заборгованості за нетоварними операціями. *Socially competent management of corporations in a behavioral economy* : Collection of scientific papers / resp. ed. Konstantin Pavlov, Elena Pavlova, Ludmila Shostak, Tatiana Bukoros, Josef Zyatko, 2021. European institute of further education, Podhájka, 2021. Chapter II. P. 66-68.

80. Тютюнник Ю., Тютюнник С. Завдання, напрями та інформаційне забезпечення оцінювання фінансового стану підприємницьких структур. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20-21 квітня 2022 р.) / за ред. проф. Пилипенко К. А. Полтава : ПДАУ, 2022.

С. 205-209.

81. Тютюнник Ю., Шевченко А. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями в суб'єктах малого підприємства. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (18 березня 2020 р., Луцьк) / відп. ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк, 2020. С. 420-423.

82. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 566 с.

83. Шморгун Н. П., Головка І. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2006. 528 с.

Додаток А
ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЗА БАЗОВИЙ РІК

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 20__ р. (базового) тис. грн
Форма № 1

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	663	547
первісна вартість	1001	1010	1010
накопичена амортизація	1002	347	463
Незавершені капітальні інвестиції	1005	210	193
Основні засоби	1010	48449	55197
первісна вартість	1011	123139	141056
знос	1012	74690	85859
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	9481	7771
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	12311	11614
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	2830	3843
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	10	10
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Гудвіл	1050	-	-
Інші необоротні активи	1090	-	-
Усього за розділом I	1095	58813	63718
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	48598	82411
виробничі запаси	1101	10708	18005
незавершене виробництво	1102	11603	15213
готова продукція	1103	26243	49145
товари	1104	44	48
Поточні біологічні активи	1110	15230	12196
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги:	1125	406	1160
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	14454	12746
з бюджетом	1135	-	-
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
з нарахованих доходів	1140	-	-
із внутрішніх розрахунків	1145	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	119	139
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	3969	5300
готівка	1166	24	16
рахунки в банках	1167	3645	5284

Продовж. форми № 1

1	2	3	4
Витрати майбутніх періодів	1170	-	-
Інші оборотні активи	1190	-	-
Усього за розділом II	1195	82476	113952
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	141289	177670

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	502	502
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	1818	1818
Резервний капітал	1415	956	956
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	127534	156660
Неоплачений капітал	1425	-	-
Вилучений капітал	1430	-	-
Інші резерви	1435	-	-
Усього за розділом I	1495	130810	159936
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	-	5595
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
Усього за розділом II	1595	-	5595
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	-	2100
Поточна кредиторська заборгованість за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610	399	399
товари, роботи, послуги	1615	3210	1034
розрахунками з бюджетом	1620	418	2419
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	-
розрахунками зі страхування	1625	444	590
розрахунками з оплати праці	1630	2168	2519
одержаними авансами	1635	387	1165
розрахунками з учасниками	1640	1	2
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1650	672	978
Поточні забезпечення	1660	-	-
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	2780	933
Усього за розділом III	1695	10479	12139
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-
Баланс	1900	141289	177670

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 20__ р. (базовий) тис. грн
Форма № 2

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогіч- ний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	145464	126019
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(100034)	(102243)
Валовий: прибуток	2090	45430	23776
збиток	2095	-	-
Інші операційні доходи	2120	2076	303
Адміністративні витрати	2130	(10309)	(9710)
Витрати на збут	2150	(919)	(1006)
Інші операційні витрати	2180	(3189)	(2512)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	33089	10851
збиток	2195	-	-
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	98	87
Інші доходи	2240	1	4
Фінансові витрати	2250	(1141)	(746)
Втрати від участі в капіталі	2255	-	-
Інші витрати	2270	(1143)	(541)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	30904	9655
збиток	2295	-	-
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-	-
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	30904	9655
збиток	2355	-	-

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-	-
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	-	-
Накопичені курсові різниці	2410	-	-
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	-	-
Інший сукупний дохід	2445	-	-
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-	-
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	30904	9655

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	101349	77364
Витрати на оплату праці	2505	39849	34287
Відрахування на соціальні заходи	2510	8561	7445
Амортизація	2515	15725	13438
Інші операційні витрати	2520	30146	25202
Разом	2550	195630	157736

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	-	-
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	-	-
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	-	-
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	-	-
Дивіденди на одну просту акцію	2650	-	-

Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)
за 20__ р. (базовий) тис. грн
Форма № 3

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогіч- ний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від: Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	167585	151010
Повернення податків і зборів	3005	-	-
у тому числі податку на додану вартість	3006	-	-
Цільового фінансування	3010	-	-
Надходження авансів від покупців і замовників	3015	-	-
Надходження від повернення авансів	3020	148	146
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025	98	87
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3030	-	-
Надходження від операційної оренди	3040	-	-
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045	-	-
Інші надходження	3095	830	074
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	3100	(78063)	(63740)
Праці	3105	(32654)	(26762)
Відрахувань на соціальні заходи	3110	(8814)	(7308)
Зобов'язань з податків і зборів	3115	(21845)	(26072)
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток	3116	-	-
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість	3117	(8750)	(14554)
Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів	3118	(13095)	(11518)
Витрачання на оплату авансів	3135	-	-
Витрачання на оплату повернення авансів	3140	-	(291)
Витрачання на оплату цільових внесків	3145	-	-
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150	-	-
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155	-	-
Інші витрачання	3190	(14658)	(14412)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	12627	13632

1	2	3	4
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200	-	-
необоротних активів	3205	-	-
Надходження від отриманих: відсотків	3215	-	-
дивідендів	3220	-	-
Надходження від деривативів	3225	-	-
Надходження від погашення позик	3230	-	-
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235	-	-
Інші надходження	3250	-	
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	-	
необоротних активів	3260	(16054)	(10358)
Виплати за деривативами	3270	-	-
Витрачання на надання позик	3275	-	-
Надходження на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3280	-	-
Інші платежі	3290	-	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	-16054	-10358
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від: Власного капіталу	3300	-	-
Отримання позик	3305	11182	-
Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві	3310	-	-
Інші надходження	3340	-	-
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	-	-
Погашення позик	3350	(3487)	(357)
Сплату дивідендів	3355	(1643)	(1367)
Витрачання на сплату відсотків	3360	(719)	(76)
Витрачання на оплату заборгованості з фінансової оренди	3365	-	-
Витрачання на придбання частки в дочірньому підприємстві	3370	-	-
Витрачання на виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах	3374	-	-
Інші платежі	3390	(275)	-
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	5058	-1800
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	1631	1474
Залишок коштів на початок року	3405	3669	2195
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	-	-
Залишок коштів на кінець року	3415	5300	3669

Додаток Б
ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ЗВІТНИЙ РІК

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 20__ р. (звітного) тис. грн
Форма № 1

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	547	446
первісна вартість	1001	1010	1010
накопичена амортизація	1002	463	564
Незавершені капітальні інвестиції	1005	193	598
Основні засоби	1010	55197	52954
первісна вартість	1011	141056	151773
знос	1012	85859	98819
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	7771	6458
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	11614	11306
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	3843	4848
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	10	10
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Гудвіл	1050	-	-
Інші необоротні активи	1090	-	-
Усього за розділом I	1095	63718	60466
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	82411	84443
виробничі запаси	1101	18005	10579
незавершене виробництво	1102	15213	12375
готова продукція	1103	49145	61398
товари	1104	48	91
Поточні біологічні активи	1110	12196	20346
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги:	1125	1160	1382
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	12746	7616
з бюджетом	1135	-	-
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
з нарахованих доходів	1140	-	-
із внутрішніх розрахунків	1145	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	139	115
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	5300	5247
готівка	1166	16	35
рахунки в банках	1167	5284	5212

Продовж. форми № 1

1	2	3	4
Витрати майбутніх періодів	1170	-	-
Інші оборотні активи	1190	-	-
Усього за розділом II	1195	113952	119149
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	177670	179615

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	502	502
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	1818	1818
Резервний капітал	1415	956	956
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	156660	153433
Неоплачений капітал	1425	-	-
Вилучений капітал	1430	-	-
Інші резерви	1435	-	-
Усього за розділом I	1495	159936	156709
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	5595	4278
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
Усього за розділом II	1595	5595	4278
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	2100	6200
Поточна кредиторська заборгованість за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610	399	399
товари, роботи, послуги	1615	1034	553
розрахунками з бюджетом	1620	2419	892
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	-
розрахунками зі страхування	1625	590	702
розрахунками з оплати праці	1630	2519	2959
одержаними авансами	1635	1165	4524
розрахунками з учасниками	1640	2	1301
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1650	978	720
Поточні забезпечення	1660	-	-
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	933	378
Усього за розділом III	1695	12139	18628
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-
Баланс	1900	177670	179615

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 20__ р. (базовий) тис. грн
Форма № 2

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогіч- ний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	147606	145464
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	128907	(100034)
Валовий: прибуток	2090	18699	45430
збиток	2095	-	-
Інші операційні доходи	2120	1048	2076
Адміністративні витрати	2130	(11145)	(10309)
Витрати на збут	2150	(1784)	(919)
Інші операційні витрати	2180	(3523)	(3189)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	3295	33089
збиток	2195	-	-
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	148	98
Інші доходи	2240	1	1
Фінансові витрати	2250	(1165)	(1141)
Втрати від участі в капіталі	2255	-	-
Інші витрати	2270	(1797)	(1143)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	482	30904
збиток	2295	-	-
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-	-
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	482	30904
збиток	2355	-	-

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-	-
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	-	-
Накопичені курсові різниці	2410	-	-
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	-	-
Інший сукупний дохід	2445	-	-
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-	-
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	482	30904

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	104458	101349
Витрати на оплату праці	2505	44841	39849
Відрахування на соціальні заходи	2510	9672	8561
Амортизація	2515	15703	15725
Інші операційні витрати	2520	27870	30146
Разом	2550	202544	195630

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	-	-
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	-	-
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	-	-
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	-	-
Дивіденди на одну просту акцію	2650	-	-

Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)
за 20__ р. (базовий) тис. грн
Форма № 3

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогіч- ний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від: Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	171968	167585
Повернення податків і зборів	3005	-	-
у тому числі податку на додану вартість	3006	-	-
Цільового фінансування	3010	-	-
Надходження авансів від покупців і замовників	3015	-	-
Надходження від повернення авансів	3020	514	148
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025	-	98
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3030	-	-
Надходження від операційної оренди	3040	-	-
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045	-	-
Інші надходження	3095	1308	830
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	3100	(85886)	(78063)
Праці	3105	(35263)	(32654)
Відрахувань на соціальні заходи	3110	(9559)	(8814)
Зобов'язань з податків і зборів	3115	(28670)	(21845)
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток	3116	-	-
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість	3117	(15171)	(8750)
Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів	3118	(13499)	(13095)
Витрачання на оплату авансів	3135	-	-
Витрачання на оплату повернення авансів	3140	-	-
Витрачання на оплату цільових внесків	3145	-	-
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150	-	-
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155	-	-
Інші витрачання	3190	(12474)	(14658)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	1938	12627

1	2	3	4
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200	-	-
необоротних активів	3205	-	-
Надходження від отриманих: відсотків	3215	148	-
дивідендів	3220	-	-
Надходження від деривативів	3225	-	-
Надходження від погашення позик	3230	-	-
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235	-	-
Інші надходження	3250	-	-
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	-	-
необоротних активів	3260	-	(16054)
Виплати за деривативами	3270	-	-
Витрачання на надання позик	3275	-	-
Надходження на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3280	-	-
Інші платежі	3290	-	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	148	-16054
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від: Власного капіталу	3300	-	-
Отримання позик	3305	14700	11182
Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві	3310	-	-
Інші надходження	3340	-	-
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	-	-
Погашення позик	3350	(11916)	(3487)
Сплату дивідендів	3355	(3320)	(1643)
Витрачання на сплату відсотків	3360	(1046)	(719)
Витрачання на оплату заборгованості з фінансової оренди	3365	-	-
Витрачання на придбання частки в дочірньому підприємстві	3370	-	-
Витрачання на виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах	3374	-	-
Інші платежі	3390	(557)	(275)
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-2139	5058
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	-53	1631
Залишок коштів на початок року	3405	5300	3669
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	-	-
Залишок коштів на кінець року	3415	5247	5300

Додаток В

Додаток 3 до Національного положення
(стандарту) бухгалтерського обліку 1
«Загальні вимоги до фінансової звітності»

Перелік додаткових статей фінансової звітності

Стаття	Код рядка
Первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016
Знос інвестиційної нерухомості	1017
Первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021
Накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022
Гудвіл	1050
Відстрочені аквізиційні витрати	1060
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065
Виробничі запаси	1101
Незавершене виробництво	1102
Готова продукція	1103
Товари	1104
Депозити перестрахування	1115
Векселі одержані	1120
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145
Готівка	1166
Рахунки в банках	1167
Частка перестраховика у страхових резервах	1180
у тому числі в:	
резервах довгострокових зобов'язань	1181
резервах збитків або резервах належних виплат	1182
резервах незароблених премій	1183
інших страхових резервах	1184
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401
Емісійний дохід	1411
Накопичені курсові різниці	1412
Інші резерви	1435
Пенсійні зобов'язання	1505
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521
Благодійна допомога	1526
Страхові резерви	1530
у тому числі:	
резерв довгострокових зобов'язань	1531
резерв збитків або резерв належних виплат	1532
резерв незароблених премій	1533
інші страхові резерви	1534
Інвестиційні контракти	1535
Призовий фонд	1540

Стаття	Код рядка
Резерв на виплату джек-поту	1545
Векселі видані	1605
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800
Чисті зароблені страхові премії	2010
Премії підписані, валова сума	2011
Премії, передані у перестраховування	2012
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122
Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182
Дохід від благодійної допомоги	2241
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275
Надходження від отримання субсидій, дотацій	3011
Надходження авансів від покупців і замовників	3015
Надходження від повернення авансів	3020
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3035
Надходження від операційної оренди	3040
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045
Надходження від страхових премій	3050
Надходження фінансових установ від повернення позик	3055
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток	3116
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість	3117
Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів	3118
Витрачання на оплату авансів	3135
Витрачання на оплату повернення авансів	3140
Витрачання на оплату цільових внесків	3145
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150

Стаття	Код рядка
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155
Надходження від погашення позик	3230
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235
Витрачання на надання позик	3275
Витрачання на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3280
Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві	3310
Витрачання на сплату відсотків	3360
Витрачання на сплату заборгованості з фінансової оренди	3365
Витрачання на придбання частки в дочірньому підприємстві	3370
Витрачання на виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах	3375
Прибуток (збиток) від участі в капіталі	3521
Зміна вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю, та дохід (витрати) від первісного визнання	3522
Збиток (прибуток) від реалізації необоротних активів, утримуваних для продажу та груп вибуття	3523
Збиток (прибуток) від реалізації фінансових інвестицій	3524
Зменшення (відновлення) корисності необоротних активів	3526
Фінансові витрати	3540
Збільшення (зменшення) запасів	3551
Збільшення (зменшення) поточних біологічних активів	3552
Збільшення (зменшення) дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги	3553
Зменшення (збільшення) іншої поточної дебіторської заборгованості	3554
Зменшення (збільшення) витрат майбутніх періодів	3556
Зменшення (збільшення) інших оборотних активів	3557
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги	3561
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом	3562
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками зі страхування	3563
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з оплати праці	3564
Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів	3566
Збільшення (зменшення) інших поточних зобов'язань	3567
Сплачені відсотки	3585
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	4111
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	4112
Накопичені курсові різниці	4113
Частка іншого сукупного доходу асоційованих і спільних підприємств	4114
Інший сукупний дохід	4116
Сума чистого прибутку, належна до бюджету відповідно до законодавства	4215

Стаття	Код рядка
Сума чистого прибутку на створення спеціальних (цільових) фондів	4220
Сума чистого прибутку на матеріальне заохочення	4225
Зменшення номінальної вартості акцій	4280
Придбання (продаж) неконтрольованої частки в дочірньому підприємстві	4291

Навчальне видання

ТЮТЮННИК Юрій Михайлович,
ДОРОГАНЬ-ПИСАРЕНКО Людмила Олександрівна,
ТЮТЮННИК Світлана Василівна

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ

Навчальний посібник

Електронне видання